ISTORIA IGIENEI

DE

Dr. I. FELIX
MEMBRU AL ACADEMIEĬ ROMÂNE.

PARTEA III

IGIENA ȘCOLARĂ

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEĬ ROMÂNE
Seria II.—Tom. XXV.
MEMORIILE SECȚIUNIĬ SCIINȚIFICE.

BUCURESCI
INST. DE ARTE GRAFICE „CAROL GÖBL“ S-sor I. ST. RASIDESCU
16, STRADA DÓMNEĬ, 16.
1903.
8532

IGIENA ȘCOLARĂ

ISTORIA EĬ, STAREA EĬ ACTUALĂ

DE

Dr. I. FELIX
Membru al Academieĭ Române.

Ședința de la 7 Martie 1903.

Introducere.

Educațiunea, arta de a cresce copiiĭ, are scopul a formà omul întreg, a desvoltà simultan facultățile luĭ fisice, morale și intelectuale, condițiune căreĭ este subordinată prosperitatea individuluĭ și a statuluĭ. O națiune mică trebue, pentru întărirea eĭ, să formeze din fie-care cetățean o forță fisică, morală și intelectuală. Educațiunea începe în familie, ar trebuì dar să numim partea Igieneĭ pe care o tratăm acì Igiena educațiuniĭ. Dar în tóte țĕrile majoritatea poporațiuniĭ este lipsită de aptitudinea de a da copiilor în familie o educațiune rațională, a ridicà prin exemplu moralul și inteligența lor, și în aceste casurĭ numeróse, în carĭ viéța în familie nu póte servì ca mediŭ educativ, rĕmâne școla, până la un grad óre-care și casarma, aprópe singurele mediĭ de civilisare, carĭ umplu golul lăsat de educațiunea în familie, carĭ daŭ tineretuluĭ nu numaĭ instrucțiune, ci în limitele posibilitățiĭ și educațiune, carĭ îndreptéză multe vițiurĭ ale educațiuniĭ greșite din familie. Basa învĕțămîntuluĭ, a progresuluĭ, a civilisațiuniĭ este dar școla primară, și statul, care obligă pe părințĭ ca să trimită copiiĭ lor la școla primară în etate fragedă, când corpul încă nu este desvoltat, consolidat, statul este dator să îngrijéscă, ca școla să nu vatĕme sănătatea școlarilor.

În tóte ţĕrile culte administraţiunile şcolare îngrijesc dar, în limitele mijlócelor de carĭ dispun, ca acţiunea binefăcĕtóre a şcóleĭ să nu fie slăbită prin influenţe carĭ turbură sănătatea copiilor în mod imediat orĭ tardiv, dar şcólele aŭ fost multe secole, şi maĭ sunt adeseaorĭ şi astădĭ isvóre de bóle şi de infirmităţĭ ale şcolarilor.

Regretatul nostru coleg A. Odobescu a definit şcóla, din punctul de vedere pedagogic, ca cuprindênd treĭ lucrurĭ tot de odată: o casă, o carte, un dascăl *(Revista pedagog.*, I, 1902); iar cele treĭ lucrurĭ, fără de carĭ harnicul inspector şcolar S. Haliţa nu póte concepe ideia de şcólă bună, sunt: învĕţător bine pregătit şi devotat misiuniĭ sale, local bun şi înzestrat cu tóte cele necesare şi elevĭ carĭ să o frecuenteze regulat *(Bulet. ofic. al Minist. Cultelor şi Instrucţiuniĭ publ.*, VI, 1899). Din punctul de vedere igienic însă aceştĭ factorĭ aĭ şcóleĭ se compun din maĭ multe elemente, ast-fel şcóla constitue un mecanism complicat, şi fie-care din aceste elemente póte exercită acţiunea sa asupra fisiculuĭ, moraluluĭ şi intelectuluĭ copiluluĭ, fie-care din ele póte afectă sănătatea copiilor: localul şi instalaţiunile şcolare nepotrivite, mobilierul rĕŭ construit şi rĕŭ aşezat, aglomerarea în camere strîmte, aerul stricat, praful, iluminarea şi încăldirea viţiósă, literele prea micĭ şi prea îndesate ale cărţilor, şederea nepotrivită la cetire, la scriere, la lucrul de mână, apropierea prea mare de ochĭ a cărţiĭ, a hârtieĭ, a obiectelor de lucru, metoda rea a învĕţămîntuluĭ, schimbarea pripită a obiceiurilor copiilor, disciplina aspră, frica copiluluĭ de pedépsă, atenţiunea prelungită, învĕţătura nepotrivită cu capacitatea mintală a copiilor, fără alternarea raţională a materieĭ, fără întreruperea şi repausul necesar, fără exerciţiul corporal, îmmulţirea materieĭ didactice şi a orelor de clasă, teme de scris, lucrărĭ numeróse de făcut acasă, carĭ trag după sine reducerea timpuluĭ necesar pentru somn, presenţa în şcólă de şcolarĭ orĭ de învĕţătorĭ bolnavĭ de bóle contagióse.

Igiena şcolară îndreptéză aceste neajunsurĭ, ea nu trebue însă să rĕmână numaĭ igienă negativă, să se mărginéscă în înlăturarea causelor carĭ produc bólele şcolare, carĭ opresc desvoltarea normală a organismuluĭ. Igiena positivă cere ca toţĭ copiiĭ ţĕriĭ să priméscă educaţiunea şi instrucţiunea necesară, pentru formarea moraleĭ şi inteligenţeĭ lor, pentru prosperarea lor fisică şi economică, ca nicĭ un copil să nu rĕmână lipsit de binefacerile şcóleĭ, căcĭ numaĭ din şcólă maĭ ales copilul ţĕranuluĭ se va trezì odată luminat. Cu încetul numaĭ ne apropiem de împlinirea acestuĭ desiderat, graţie nouĕlor programe ale şcólelor primare rurale, cu împărţirea şcolarilor în douĕ seriĭ, din carĭ fie-care învaţă numaĭ o jumătate de di. Trebue să ne folo-

sim de aflarea în şcólă a generaţiunilor întregĭ, pentru a înlesnì desvoltarea fisiologică a organelor copiilor, pentru a completà în limitele posibiluluĭ educaţiunea lor fisică pe lângă cea morală, intelectuală şi technică, pentru a-ĭ povăţuì asupra mijlócelor de conservarea şi de perfecţionarea sănătăţiĭ, pentru a-ĭ pregătì la lupta pentru existenţă, la dobândirea maximuluĭ posibil de productivitate. Economia politică, economia naţională ne impune datoria, ca să îngrijim şi de educaţiunea forţeĭ musculare, să facem ceea ce se póte face cu mijlócele astăḑĭ disponibile, şi suntem sigurĭ că urmaşiĭ noştri vor da Igieneĭ positive parte maĭ largă în privegherea sanitară a şcóleĭ.

Urmărind evoluţiunea treptată a Igieneĭ şcolare, constatăm, că ea ca sciinţă exactă s'a format maĭ târḑiŭ decât cele-lalte părţĭ ale Igieneĭ, tratatele de Igienă maĭ vechĭ se ocupă puţin de şcólă, astfel, spre exemplu, primul tratat unguresc de Igienă, acela al luĭ F. Toldi, tipărit la Budapesta în anul 1851 *(Az Egészség két könyve)* nicĭ nu face menţiune de şcólă. Istoria Igieneĭ şcolare nu s'a scris până astăḑĭ, posedăm dejà o literatură vastă a Igieneĭ şcolare în tóte limbile culte, dar istoria eĭ nu există, precum nu există o istorie completă a Igieneĭ în general, cu excepţiunea unor schiţe scurte din prefaţa unor tractate de Igienă şi a uneĭ încercărĭ nereuşite, uneĭ cărticele micĭ scrise de A. Gottstein *(Geschichte der Hygiene im XIX Jahrhundert*, Berlin 1901). Învĕţaţiĭ carĭ aŭ scris istoria şcólelor, aŭ avut în vedere numaĭ partea pedagogică a şcóleĭ, nu s'aŭ preocupat de influenţa eĭ asupra sănătăţiĭ; însemnata lucrare a luĭ V. A. Urechiă asupra şcólelor române merge numaĭ până la anul 1864, iar Igiena şcolară abià pe atuncia începuse a se formà. Autoriĭ carĭ aŭ studiat istoria medicineĭ aŭ negligiat maĭ tótă Igiena, maĭ ales însă acea parte a eĭ, care nu aparţine exclusiv medicineĭ, şi care este resultatul conlucrăriĭ mediculuĭ cu architectul, pedagogul, administratorul, legistul, economistul. Este dar natural că lucrarea de faţă nu va fi liberă de lacune.

Maĭ bine decât cu istoria Igieneĭ şcolare stăm cu istoria Pedagogieĭ, nu ne lipsesc asupra eĭ lucrărĭ importante şi literatura română conţine scrierĭ pedagogice de valóre, pe carĭ trebue să le consulte şi igienistul, şi pe carĭ le-am însemnat la finele acesteĭ lucrărĭ. În executarea măsurilor de Igienă şcolară, pedagogul, învĕţătorul are parte maĭ largă decât medicul. Isvórele lucrăriĭ de faţă sunt dar scrierile despre istoria generală, despre istoria civilisaţiuniĭ, a pedagogieĭ, a şcólelor, a sciinţelor, colecţiunile de legĭ, de regulamente, dările de sémă administrative din diferite ţĕrĭ şi din diferite timpurĭ, rapórtele ge-

nerale asupra serviciuluĭ sanitar din diferite state, publicaţiunile statistice, dările de sémă ale congreselor de igienă, de medicină, tractatele despre etiologia bólelor, scrierile patologiştilor şi clinicianilor asupra bólelor carĭ se ivesc maĭ adesea-orĭ la şcolarĭ.

În cercetările nóstre asupra istorieĭ şcólelor nu vom merge înapoĭ până la Asirienĭ, Inḑĭ, Perşĭ, Egiptenĭ, ci vom îmcepe cu Eleniĭ, carĭ aŭ comunicat cultura lor Romanilor. Dejà în anticitate a fost recunoscut principiul, că educaţiunea trebue să desvolte simultan fiisicul, moralul şi intelectul; Platon a ḑis că numaĭ acea educaţiune este bună, care dă atât corpuluĭ precum şi sufletuluĭ tótă frumuseţea, tótă perfecţiunea de carĭ sunt capabile, şi de fapt în Grecia veche şcóla erà ast-fel organisată, în cât nu puteà să aducă vătĕmare fisiculuĭ, ci din contră ea aveà menirea a-l perfecţionà. Acest principiŭ al educaţiuniĭ simultane a corpuluĭ şi a sufletuluĭ trece din Elada în Roma şi se exprimă în versurile nemuritóre ale luĭ Juvenal:

Optandum est ut
Sit mens sana in corpore sano;

acest principiŭ a fost afirmat de pedagogiĭ luminaţĭ aĭ tuturor timpurilor posterióre, maĭ ales de Montaigne, care l-a propovăduit, ḑicênd că pentru fortificarea sufletuluĭ trebue să întărim muşchiĭ; a fost recunoscut de pedagogiĭ modernĭ, străinĭ şi românĭ, de dincóce şi de dincolo de munţĭ, maĭ ales însă de I. Găvănescu, care cere educatorilor, ca să perfecţioneze corpul şcolarilor, pentru ca eĭ la rîndul lor să-l transmită întărit urmaşilor, pentru ca să devie capabilĭ a-şĭ însuşì cele două marĭ virtuţĭ personale: curagiul şi cumpĕtarea, căcĭ numaĭ corpul forte e capabil să suporte durerea şi să renunţe la plăcere când trebue.

La desvoltarea istorieĭ Igieneĭ şcolare din secolul XIX, vom vedé că România şi ţĕrile române în general n'aŭ rĕmas înapoĭ în Igiena şcolară, că maĭ ales în cele din urmă două decenii ale secoluluĭ XIX, când în tótă lumea civilisată a fost recunoscută necesitatea uneĭ îngrijirĭ igienice maĭ intensive a tineretuluĭ crescut în şcólă, în România igieniştiĭ, pedagogiĭ, administratoriĭ, bărbaţiĭ de stat, legiştiĭ aŭ luat parte activă la realisarea acestor aspiraţiunĭ, că în special uniĭ colegĭ aĭ noştri din Academia Română aŭ lucrat cu succes în acéstă direcţiune. Cultivarea Igieneĭ şcolare este la noĭ o consecinţă a întreguluĭ progres cultural, care se manifestă prin îmmulţirea crescêndă a numĕruluĭ şcolarilor din şcólele primare, într'o poporţiune maĭ largă decât cea a cresceriĭ poporaţiuneĭ prin nascerĭ. Maĭ ales acela póte aprecià

cu nepărtinire progresele ce la noĭ a făcut Igiena şcolară cu paşĭ lenţĭ dar sigurĭ, care a vĕḑut şi a cercetat şcólele din România dejà în timpul uniriĭ Principatelor Române şi le visitéză astăḑĭ din noŭ.

Intrând în studiul amănunţit al istorieĭ Igieneĭ şcolare, vom începe cu localul, cu tóte că nu localul şi dascălul este primul factor în organisaţiunea şcolară, şi vom vorbì treptat despre mobilierul, despre internatele şi gazdele şcolarilor, despre grădinile de copiĭ, despre metodele învĕţămîntuluĭ, programele şcolare şi supramenagiul, despre copiiĭ cu facultăţile mintale maĭ slabe decât cele normale, despre pedepse, despre educaţiunea fetelor, despre cantinele şcolare şi coloniile de vacanţă, despre exerciţiul corporal, despre bólele şcolarilor, despre inspecţiunile medicale ale şcólelor şi despre învĕţătura Igieneĭ în şcólă. La finele acesteĭ lucrărĭ urméză bibliografia română a Igieneĭ şcolare.

1. Localul şcóleĭ.

Cele dintâĭ şcóle n'aŭ avut localul lor propriŭ. De la maĭ mulţĭ scriitorĭ grecĭ aflăm că în timpurile maĭ depărtate învĕţătorul elen şedeà cu eleviĭ sĕĭ pe pămîntul gol saŭ pe niscaĭ-và pietre în aerul liber, că Dionysios tiranul, isgonit din Siracusa, a venit la Atena unde s'a făcut dascăl, învĕţând copiiĭ în stradă. Maĭ târḑiŭ şcóla, didaskaleion, paidagogion, a fost instalată în casa privată a dascăluluĭ; el fiind rĕŭ retribuit, n'a putut să îngrijéscă de un local maĭ spaţios. După înflorirea Grecieĭ s'aŭ construit şcóle marĭ în multe oraşe grecescĭ. Instrucţia din şcólă, în care băeţiĭ intraŭ la Atena în etatea de 7, la Sparta de 6 anĭ şi în carĭ învĕţaŭ cetirea, scrierea, aritmetica, cântul, erà completată prin cea din palestra, şcóla privată pentru exerciţiul corporal, pregătitóre pentru gimnasiŭ, condusă de un pedotrib. Cu 15 anĭ băeţiĭ intraŭ în gimnasiŭ, instituţiune a Statuluĭ, înzestrată cu clădirĭ frumóse, largĭ, cu sălĭ deschise într'o parte, în carĭ se făceaŭ în timp de plóie exerciţiĭ gimnastice şi lupte variate, cu vestiare, băĭ, colonade acoperite şi curţĭ vaste.

La Roma educaţiunea a rĕmas mult timp încredinţată aprópe exclusiv familieĭ; până în timpul împĕraţilor aŭ existat numaĭ puţine şcóle private, în carĭ gramatiştiĭ învĕţaŭ pe copiĭ cetirea, scrierea şi socotéla; în al doilea secol dinaintea ereĭ creştine, când din Grecia aŭ emigrat în Italia dascălĭ, gramatiştĭ elinĭ, s'aŭ înfiinţat şcóle în maĭ multe oraşe ale statuluĭ Roman, s'a introdus şi limba grécă ca obiect de învĕţămînt; 100 de anĭ înaintea luĭ Christos aŭ existat la

Roma şcóle publice şi private de retorica latină şi grecéscă, din ele aŭ eşit pedagogĭ însemnaţĭ, ca istoriograful Plutarch, ca retorul Qŭintilian (35—120 d. Ch.), ale căror maxime de Igienă pedagogică sunt şi astădĭ admise ca bune. În autoriĭ latinĭ nu găsim însă amănunte asupra moduluĭ de clădire a şcólelor, dar clima dulce a Italieĭ, care permiteà aerarea perfectă şi neîntreruptă chiar a localurilor şcolare neîncăpĕtóre, le făceà aprópe nevătĕmătóre. Ca Greciĭ cultivaŭ şi Romaniĭ exerciţiile gimnastice metodice, în locale adaptate pentru acest scop, şi diferitele jocurĭ pregătitóre pentru viéţa militară. Pe câmpul luĭ Marte se practicaŭ exerciţiĭ militare şi felurite jocurĭ, despre carĭ vom vorbì în capitolul asupra gimnasticeĭ.

În secolul II s'aŭ înfiinţat şcóle bisericescĭ, catechetice, pentru ca toţĭ creştiniĭ să priméscă óre-care învĕţătură religiósă; se pare că aceste şcóle n'aŭ avut localurile lor propriĭ, că ele aŭ fost aşezate în biserică. Tendinţa de a generalisà instituţiunea şcólelor eclesiastice n'a reuşit. După invasiunea barbarilor în imperiul roman, şcólele aŭ dispărut de acolo şi aŭ rĕsărit din noŭ în Bizanţ şi în Orient. În secolul V şi VI s'aŭ fondat în Occident şi în Orient maĭ multe şcolĭ mânăstirescĭ în incinta mânăstirilor. Carol-cel-Mare, regele Francilor, a zidit numeróse locale de şcólă, dar organisaţiunea dată de el învĕţămîntuluĭ n'a fost trainică, după mórtea luĭ acele şcóle aŭ dispărut. În secolul XII se dă în Occident din noŭ şcólelor óre-care importanţă şi se clădesc icĭ colo şcóle, în carĭ predomnesce învĕţătura religiósă.

După renascere, după reformaţiune, în maĭ multe ţĕrĭ ale Occidentuluĭ Statul şi municipalităţile clădesc şcóle. Şcólelor protestante le fac concurenţă şcólele ordinuluĭ Iesuiţilor, fundat în anul 1540; Iesuiţiĭ aŭ îngrijit bine de Igiena şcólelor, în ţĕrile catolice eĭ aŭ devenit stăpânĭ aĭ culturiĭ intelectuale, aŭ restrîns-o însă în limitele carĭ le credeaŭ folositóre stăpâniriĭ lor; şcólele Iesuiţilor, prin maĭ multe secole, superióre în privinţa fisică, igienică, aŭ rĕmas însă în privinţa morală şi intelectuală inferióre şcólelor protestante. Clădirile şcolare ale Iesuiţilor aŭ servit maĭ bine decât două secole de model celor-lalte şcóle. Pentru şcólele laice aŭ fost stabilite condiţiunile igienice ale localuluĭ de I. Furttenbach, în 1649, şi de pedagogul cel maĭ însemnat al secoluluĭ XVII Ioan Amos Comenius în *Didactica magna*, imprimată la Amsterdam în 1628 şi 1657, tradusă în limba română de P. Gârboviceanu; I. A. Comenius cere ca casa şcóleĭ să fie largă, luminósă, plăcută şi curată, cu curte şi grădină pentru jocurĭ. În Occidentul Europeĭ şcólele laice s'aŭ înmulţit în secolul XVII, dar de obşte comu-

nele aŭ fost lipsite de mijlóce, pentru ca să construéscă locale salubre pentru şcólă.

La Românĭ, ca şi la multe alte popóre, trebue să căutăm începutul şcóleĭ în biserică. Istoria şcólelor din ţĕrile române începe cu secolul XV, cu Alexandru-cel-Bun, Domnul Moldoveĭ, 1401—1436. În Muntenia, în Moldova, în Ardél şi în Banat, prin secolul XVI şi XVII s'aŭ înfiinţat şcóle pe lângă bisericĭ şi mânăstirĭ, în carĭ preoţiĭ, călugăriĭ, cântăreţiĭ aŭ instruit cetirea şi scrierea, nu scim însă nimica despre igiena şi întocmirea interióră a primelor locale ale şcólelor carĭ, fiind aşezate în dependinţele bisericilor şi mânăstirilor, nu posedaŭ casele lor propriĭ. Cele dintâĭ scirĭ vage despre calităţile localelor şcolare din Principatele Române datéză din secolul XVII; cronicariĭ ne spun, că în anul 1644 Domnul Vasile Lupu a construit, în cuprinsul mânăstiriĭ Treĭ-Erarchĭ din Iaşĭ, un palat pentru şcóla domnéscă, numită maĭ târdiŭ gimnasiul Vasilian; că în Muntenia Mateiŭ Basarab (1633—1654), Şerban Cantacuzino (1679—1689), Constantin Brâncoveanu (1707—1709), aŭ clădit case bune şi aŭ făcut tocmelĭ, ca să fie şcóle de învĕţat carte. Dincolo de Carpaţĭ aflăm în secolul XVI şi XVII şcóle publice pentru mirenĭ numaĭ la Alba Iulia (Belgrad), şi după ce în aniĭ 1668—1697 se făcuse unirea între o parte din Româniĭ Ardelenĭ şi biserica catolică, Iesuiţiĭ aŭ deschis câte-và şcóle în Ardeal. Aprópe singura calitate bună a şcólelor iesuite erà îngrijirea de igiena şcolară, eĭ aŭ clădit locale sănătóse pentru şcóle. După instituirea confiniilor militare, s'aŭ construit pe la începutul seculuĭ XVIII în Banat, în a doua jumătate a aceluĭ secol în Transilvania, multe şcóle bune.

Dincóce de Carpaţĭ şcólele n'aŭ funcţionat fără întrerupere, maĭ ales sub domnia Fanarioţilor ele aŭ dispărut adesea-orĭ, de odată cu Domnul care le-a protegiat, spre a fi redeschise de alt Domn; de multe orĭ ele aŭ fost închise din causa răsbóielor, a epidemiilor de ciumă, a nepĕsăriĭ şi releĭ voinţe a eforilor şi epistaţilor, carĭ aŭ lăsat clădirile şcolare să cadă în ruină.

Nu aflăm material pentru istoria Igieneĭ şcolare din România în cronicele secoluluĭ XVIII, în carĭ sunt numaĭ enumĕrate şcólele clădite, înzestrate, organisate, reclădite şi reparate de diferiţĭ domnĭ. Între 1792 şi 1803 Mitropolitul Moldoveĭ Iacob Stamati a alcătuit un proiect de organisare a şcólelor; capitolul I al acestuĭ proiect tratéză despre modul de construire a şcólelor, dar el n'a fost pus în practică. În tot secolul XVIII, în amândouĕ Principatele, aŭ existat multe şcóle private; şcólele începĕtóre, unde se învĕţà a cetì şi a scrie, se ţineaŭ în tinda biseri-

cilor, în jurul lor şi pe la casele preoţilor, vara se ţineâ şcólă în aerul liber. Starea acésta s'a urmat la sate până la anul 1830.

(Sc. soc. *Iesu*, *Ratio ac Institutio studiorum*, 1599. Joh. Amos Comenius. *Didactica magna*, Amstelodami 1628. I. Furttenbach *der Jüngere*, *Teutsches Schulgebäu*, Augsburg 1649. John Locke, *Some thougth concerning education*, London 1693. Fr. Kazi, *Historia Regni Hungariae*, Claudiopoli 1742. Elladius, *Status praesens Ecclesiae graecae* 1760. I. H. Benigni von Mildenberg, *Statistische Skizzen der Siebenbürg. Militär-Graenze*, Hermannstadt 1816. T. Codrescu, *Uricariul*, *Iaşĭ* 1852. A. Hasdeŭ, *Discursul ţinut la solemnitatea şcolară din Hotin*, tradus de C. Stamati, Iaşĭ 1855. G. Missail, *Şcólele şi învĕţătura la Românĭ*, în «Buletinul Instrucţ. publ.» I, Bucurescĭ 1865—1866. I. P. Eliade, *Istoria Pedagogieĭ*, Ploescĭ 1880. A. Xenopol şi C. Erbiceanu, *Serbarea şcolară de la Iaşĭ*, Iaşĭ 1885. V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor*, Bucurescĭ 1892—1901. I. S. Floru, *Educaţiunea şi instrucţiunea la Helenĭ*, Bucurescĭ 1892. P. Gârboviceanu, *Ioan Amos Comenius*, *Didactica magna*, tradusă, Bucurescĭ 1893. V. Gr. Borgovan, *Istoria Pedagogieĭ*, Bucurescĭ 1897 şi 1898. N. Iorga, *Istoria literaturiĭ române în secolul XVIII*, Bucurescĭ 1901. Virgiliŭ Şotropa, *Istoria şcólelor Năsăudene în* «Transilvania», 1902 şi 1903. H. Weimer, *Geschichte der Paedagogik*, Leipzig 1902.)

În Occidentul Europeĭ, în a doua jumătate a secoluluĭ XVIII, pedagogiĭ luminaţĭ I. B. Basedow (1723—1790) şi I. H. Pestalozzi (1746—1827) aŭ recunoscut vătĕmarea sănătăţiĭ copiilor, ce póte isvorî din locale şcolare insalubre şi în cea dintâĭ scriere raţională de Igienă din secolul XVIII, în tratatul luĭ I. P. Frank: *System einer vollstaendigen medizinischen Polizey*, 2 vol., Mannheim 1786, el recomandă construirea de case şcolare spaţióse, aerate, luminóse şi stabilesce şi alte regule excelente de igienă şcolară, dar sfaturile luĭ ca şi acele ale pedagogilor Basedow şi Pestalozzi n'aŭ fost ascultate. Abiă de la jumătatea secoluluĭ XIX, după ce ómeniĭ de sciinţă pregătiseră terenul, după ce şi pedagogiĭ s'aŭ convins de influenţa stăriĭ fisice a şcolarilor asupra munciĭ lor intelectuale, s'a introdus cu încetul o îmbunătăţire a condiţiunilor materiale ale şcólelor şi maĭ ales ale clădirilor şcolare.

În Germania, dejă în anul 1836, C. I. Lorinser în scrierea importantă, publicată la Berlin: *Zum Schutze der Gesundheit in den Schulen*, a criticat condiţiunile în carĭ se construesc şi se mobiléză şcólele şi a pregătit terenul pentru reforma, pentru care încă nu venise timpul nicĭ în Germania, nicĭ în Franţa. În anul 1842, Leblanc a analisat aerul dintr'o şcólă din Paris după 3 ore de clasă, şi a găsit că el conţine aprópe 1°/₀ acid carbonic; acéstă analisă a dat îndemnul numaĭ

la o discuţiune academică, fără consecinţe practice, asupra limiteĭ de aglomerare în sălile şcólelor, măsurată după cantitatea de acid carbonic în aerul şcóleĭ. Tot pe atuncĭ aŭ publicat în Franţa G. Andral şi Gavarret lucrările lor însemnate asupra atmosferiĭ localelor închise. Tocmaĭ cu 20 anĭ în urmă Igieniştiĭ şi Pedagogiĭ aŭ deschis campania contra aglomerăriĭ şcolarilor în sălĭ neîncăpătóre, neaerate, subt influenţa puternică a nouĕlor publicaţiunĭ de Igiena şcolară a luĭ D. G. M. Schreber (*Das Schulwesen*, Leipzig 1858), a întemeietoruluĭ Igieneĭ experimentale Max von Pettenkofer (*Ueber Luft in den Schulen*, München 1862), a elveţianuluĭ L. Guillaume (*Die Gesundheitspflege in der Schule*, Aarau 1865, apărută tot de odată şi în limba francesă), a luĭ R. Virchow (*Ueber gewisse die Gesundheit benachtheiligende Einflüsse der Schule*, Berlin 1869, scriere care a fost la Paris tradusă şi în limba francesă de E. Decaisne tot în 1869). În Prusia s'a regulamentat construirea şcólelor în 1872, în Saxonia în 1873, în Franţa în 1881. Publicaţiunea luĭ M. von Pettenkofer a provocat numeróse analise ulterióre ale atmosfereĭ şcólelor, executate de fruntaşiĭ sciinţeĭ A. Bezold, E. Voit, Forster şi alţiĭ, carĭ aŭ avut ca consecinţă imediată, studiĭ experimentale pentru îmbunătăţirea aerăriĭ şi a încălḑiriĭ şcólelor. Cu tóte că aerul închis al localelor în carĭ petrec multe persóne, ca şcóle, teatre, casarme, cafenele, ş. a., conţine pe lângă acidul carbonic şi alte substanţe eliminate din corpul omenesc prin plămânĭ, prin piele, carĭ măresc acţiunea vătĕmătóre a aciduluĭ carbonic; cu tóte că singurul acid carbonic, liber de alte materiĭ din aerul corupt, nu produce acţiune toxică dejà în aceaşĭ concentraţiune, ca în casul când el este însoţit de cele-lalte producte ale respiraţiuniĭ pulmonare şi de cele ale respiraţiuniĭ cutane, se maĭ mănţine şi astăḑĭ cantitatea aciduluĭ carbonic ca măsura corupţiuniĭ aeruluĭ închis, din causă că cele-lalte necurăţeniĭ din atmosferă nu se pot determinà cu aceeaşĭ înlesnire, cu aceeaşĭ iuţélă ca acidul carbonic. M. von Pettenkofer a stabilit că în şcóle şi în alte locale, în carĭ se adună multe persóne, maximum admisibil de acid carbonic în aer este 1‰, dar acéstă cerere nu se póte satisface chiar în şcólele bine clădite şi bine îngrijite; în timpul lecţiunilor cantitatea de acid carbonic din aerul claselor trece peste limita indicată de Pettenkofer, şi ne mulţumim dacă acea cantitate nu este maĭ mare decât 2 la 1.000. Un autor modern, competinte în Igiena şcolară, H Griesbach (*Gesundheit und Schule*, Leipzig 1901), consideră ca limită admisibilă a aciduluĭ carbonic din aerul şcólelor 2,5 ‰.

Maĭ sunt alte cause ale stricăriĭ atmosfereĭ din şcólă: fumul care ese

din sobele rĕŭ construite şi rĕŭ întreţinute, praful din noroiul uscat, adus în clasă cu încălţămintele şcolarilor, vaporiĭ murdarĭ de la vestmintele udate de plóie, de la mantale, cojóce, căciulĭ, tartane, şoşonĭ, umbrele. Pentru îndreptarea acestuĭ din urmă neajuns, s'aŭ luat în Danemarca măsurĭ dejà în anul 1856; legea danesă asupra instrucţiuniĭ din acel an opresce atârnarea în clasă a mantalelor şi pălăriilor udate de plóie, prescrie construirea pe lângă tóte şcólele de vestiare pentru păstrarea şi uscarea mantalelor şi altor vestminte udate şi aşezarea în vestibulul şcóleĭ de aparate pentru ştergerea piciórelor. Astădĭ la noĭ şi în maĭ multe alte ţĕrĭ, şcólele nouĕ posedă vestiare luminóse, aerate, încăldite în timpul erniĭ. Construirea de vestiare este prescrisă de programul de construcţiune a şcólelor primare din Londra din anul 1871, din Suedia din anul 1878, din Franţa din 1880, din Olanda din 1883, din Norvegia din 1889, din ducatul Baden din 1898, din cantonul Zürich din 1900. În Prusia construcţiunea vestiarelor este prescrisă din anul 1894 numaĭ pentru şcólele secundare de fete, la München şi la Paris ele funcţionéză astădĭ şi în grădinile de copiĭ. Regulamentul frances pentru şcólele primare şi pentru grădinile de copiĭ din anul 1880, spre a înlăturà transmiterea microorganismelor infecţióse şi a insectelor de la mantalele şi paltónele copiilor bolnavĭ orĭ murdarĭ la cele ale copiilor sănătoşĭ şi curaţĭ, prescrie ca în vestiar să nu se atârne paltónele şi mantalele unul peste altul, ci fie-care copil să aibă cuierul sĕŭ, depărtat de cel vecin cu 25 centimetri. În România construirea de vestiare a fost recomandată pentru şcólele urbane în proiectul de regulament alcătuit de Sp. C. Haret în anul 1887; regulamentul asupra construcţiuniĭ de şcóle primare urbane şi rurale din anul 1893 face vestiarul obligator pentru tóte şcólele, urmând ca în şcólele rurale vestibulul să serve de vestiar, măsură greŭ de împlinit, căcĭ de obşte vestibulul este prea mic şi adesea-orĭ el lipsesce cu totul. În Bucurescĭ unele şcóle primare construite de la anul 1876 înainte s'aŭ înzestrat dejà cu vestiare.

Pentru ca să se restrîngă cantitatea de pulbere suspendată în atmosfera şcóleĭ, se opresce măturarea uscată. În Bucurescĭ dejà în aniĭ 1880—1890 s'a ordonat ca duşumelele şcólelor şi locul între băncĭ să se măture numaĭ după stropirea prealabilă cu apă şi cu mătura udată. Instrucţiunile sanitare pentru şcólele primare publice şi private, publicate în anul 1893 de Primăria oraşuluĭ Bucurescĭ, prescriŭ: măturarea claselor şi a coridórelor se va face tot-deauna după plecarea şcolarilor, cu uşile şi ferestrele deschise şi după ce maĭ întâiŭ s'a udat pe jos, iar odată pe sĕptămână, Sâmbăta, se va spĕlà pardoséla

claselor. Noĭ am propus ca să se maĭ adauge cele următóre: La măturarea claselor se va udâ bine şi se va mătură şi partea pardoseleĭ între băncĭ; odată pe săptămână, Sâmbăta, se vor scóte băncile din loc, spre a se puté curĕţă bine locul ocupat de ele. (I. Felix, *Raport general asupra serviciuluĭ sanitar pe anul 1893)*. Causa principală a prafuluĭ din clasă este noroiul adus cu încălţămintea. Pentru a se înlătură acéstă causă de impuritate a atmosferiĭ şcóleĭ, precum şi pentru ca copiĭ să nu şédă în clasă cu piciórele ude, s'a introdus în ceĭ din urmă anĭ aĭ seculuĭ XIX o inovaţiune utilă: în Danemarca copiiĭ aduc în şcólă încălţăminte de reservă, în ḑilele ploióse eĭ îşĭ schimbă ghetele în vestiar şi lasă pe cele ude acolo ca să se usuce. Aceeaşĭ măsură s'a luat în unele cantóne ale Elveţieĭ. În Colonia şi în comunele circumvecine comuna înzestréză şcólele cu un numĕr de pantofĭ de pâslă orĭ de lemn pentru acest scop, în multe alte comune germane societăţile de binefacere procură şcólelor pantofĭ de reservă *(Zeitschrift für Schulgesundheitspflege,* Hamburg 1900). Pantofiĭ de reservă sunt necesarĭ şi pentru exerciţiile gimnastice, carĭ se fac adesea-orĭ în locale umplute cu praf din noroiul adus cu încălţămintea şcolarilor; în multe şcolĭ din străinătate şcolariĭ aŭ pentru sala de gimnastică încălţăminte osebită, care se păstréză în vestiar. La noĭ mare parte din şcolarĭ sunt săracĭ şi nu li se póte impune ca să-şĭ aducă încălţăminte osebită pentru exerciţiile gimnastice.

O influenţă însemnată asupra progresuluĭ Igieneĭ şcolare aŭ exercitat unele exposiţiunĭ internaţionale, maĭ ales măréţa exposiţiune de Igienă din Berlin din anul 1883, la care şi Regatul Românieĭ a participat; planurile, modelele, descripţiunile edificiilor şcolare şi a tot materialuluĭ didactic din maĭ tótă Europa, ca şi conferinţele ţinute la exposiţiune de igieniştĭ din maĭ multe ţĕrĭ, aŭ înlesnit igieniştilor, pedagogilor şi administratorilor, carĭ s'aŭ interesat de progresul şcólelor, o comparaţiune dréptă a stăriĭ lor materiale, o alegere justă a inovaţiunilor recomandate. Exposiţiunea internaţională de Igienă din Londra din anul 1884 n'a fost pregătită şi organisată cu aceeaşĭ îngrijire consciinţiósă ca cea din Berlin, n'a represintat o imagine fidelă a stăriĭ Igieneĭ în general şi a Igieneĭ şcolare în parte din acel timp; asemenea exposiţia internaţională de Igienă din Viena din anul 1888, deşĭ în privinţa şcólelor maĭ bogată decât cea din Londra, nu s'a ridicat la nivelul celeĭ din Berlin. Chiar la exposiţiunea universală din Paris din anul 1900, secţiunea de Igienă şi obiectele de Igienă şcolară, expuse în diferite alte secţiunĭ, n'aŭ corespuns cu caracterul inter-

național al exposițiunii, n'aŭ permis compararea progreselor Igieneĭ școlare, realisate până atuncĭ în diferitele țĕrĭ.

Prescripțiunile asupra orientăriĭ clădirilor școlare, asupra exposițiuniĭ ferestrelor, fórte variate în diferitele țĕrĭ, aŭ obicĭnuit numaĭ o valóre teoretică. O să le studiăm, când vom comparà cu prescripțiunile române pe cele străine asupra orientațiuniĭ, asupra luminăriĭ naturale, asupra dimensiunilor terenuluĭ și edificiuluĭ școleĭ, asupra ventilăriĭ și încăldiriĭ luĭ și asupra altor amănunte carĭ se referă la local.

Satisfacerea perfectă a cerințelor igieneĭ costă mulțĭ banĭ, și acésta este causa deselor nepotrivirĭ între teorie și practică, acésta ne explică că chiar în unele state avute nu s'aŭ putut îndeplinì tóte proiectele referitóre la igiena școlară. Ca să dăm numaĭ două exemple menționăm că în Ungaria localele, maĭ ales ale multor școle rurale, s'aŭ aflat în anul 1892 într'o stare fórte rea, și pentru ca ele să nu vatĕme sănătatea școlarilor, vara, pe cât se póte, se țin lecțiunile în curte, sub cerul liber (H. Schuschny, *Ueber Schulhygiene in Ungarn*, Leipzig 1892); că în orașul Berlin în anul 1900 aŭ funcționat 231 școle primare cu 2.050 sălĭ de clasă pentru băețĭ și 2.055 pentru fete, ocupate de 206.419 școlarĭ de ambe sexe, numaĭ 3.577 clase aŭ fost instalate în edificiĭ carĭ aparțin comuneĭ, 408 clase în case luate cu chirie, carĭ nu corespundeaŭ cu totul scopuluĭ (R. Böckh, *Statistisches Jahrbuch der Stadt Berlin*, XXVI. Jahrg., Berlin 1902).

La începutul secoluluĭ XIX găsim clădirĭ școlare la Bucurescĭ, Iașĭ, Craiova, Galațĭ, Focșanĭ, Râmnicu-Vâlceĭ, Buzĕŭ, Râmnicu-Sărat, Cernețĭ, Târgu-Jiŭ, Bârlad, Chișinĕŭ, Roman, Hușĭ, apoĭ câte-và școlĭ mânăstirescĭ, din carĭ unele aveaŭ chiliĭ spațióse, ca cea din Tărtășescĭ, și maĭ multe școle rurale. Școla domnéscă (grecéscă) din Iașĭ, stabilită în «zidul de afară al Mitropolieĭ», dispuneà de local spațios, cuprindênd 8 odăĭ, 4 sus și 4 jos (Andr. Wolf, N. Iorga). Se maĭ zidesce școlă la Slatina, unde în 1806 învĕțaŭ românesce și grecesce aprópe 100 copiĭ. În anul 1801, sub domnia luĭ Alexandru Moruzi, a fost reclădită din temelie școla de la mânăstirea Sf. Gheorghe din Bucurescĭ, construită dejà de Vodă Scarlat Ghica. La 1803, în urma cutremuruluĭ mare, localul școleĭ domnescĭ de la mânăstirea Domnița Bălașa din Bucurescĭ s'a dărăpănat și Mitropolitul Dositeiŭ a mutat acea școlă în metocul de lângă biserica Măgureanu (V. A. Urechiă, N. Iorga.) În anul 1815, Domnul Munteniei Ioan Caragea a organisat din noŭ gimnasiul grecesc din Bucurescĭ, așezat tot lângă biserica Măgureanu, într'un local reparat radical. Școlariĭ nu eraŭ toțĭ internațĭ la un loc, ci egumeniĭ mânăstirilor din Bucurescĭ aŭ fost obligațĭ ca

să destine în mânăstire câte o cameră pentru adăpostirea a câte 2 până la 4 şcolarĭ, dându-le tóte cele trebuinciόse de întreţinere. Gimnasiul de la Măgureanu, avênd peste 320 şcolarĭ şi localul ne maĭ fiind încăpĕtor, Domnul Ioan Caragea a ordonat ca să se maĭ zidéscă camere nouĕ, după recomandaţia eforilor şcólelor carĭ o cer, pentru ca să nu pătiméscă atât ucenicii, cât şi dascălii, cu stenahoria caselor, când şed la paradosis, şi carĭ găsesc de cuviinţă ca să se măréscă cele 4 odăĭ de la pórtă. În anul 1818, mânăstirea Sf. Sava din Bucurescĭ s'a aflat în ruină, şi în acele ruine George Lazăr a deschis şcóla română de Bogoslovie şi Inginerie (G. Missail, V. A. Urechiă).

În Moldova, unde din causa Eterieĭ grecescĭ şcólele aŭ stat închise de la anul 1821 până la 1828, Domnul Ioan Sandu Sturza a redeschis vechiul gimnasiŭ Vasilian în mânăstirea Treĭ-Erarchĭ, şi a obligat acea mânăstire închinată ca să întocméscă cu cheltuéla sa case nouĕ despre miaḑă-ḑi a bisericii, spre a servì pentru tot-deauna de şcólă şi de internat pentru 6 bursierĭ (T. Codrescu, A. Xenopol, N. Iorga, V. A. Urechiă).

În Regulamentele organice nu găsim prescripţiunĭ suficiente pentru desvoltarea ulteriόră a şcólelor, pe carĭ le-aŭ găsit în fiinţă autorii acestor regulamente. Despre învĕţămîntul sătenilor în şcólele Statuluĭ, nu găsim nicĭ o urmă în Regulamentele organice. Regulamentul organic al Munteniei prescrie înfiinţarea de şcóle începĕtóre în tóte capitalele de judeţ, Regulamentul organic al Moldoveĭ cere numaĭ crearea de şcóle în oraşele Iaşĭ, Roman, Huşĭ, Galaţĭ, Focşanĭ, Bârlad şi Botoşanĭ. Amândouĕ Regulamentele hotărăsc, ca să se înfiinţeze în cele douĕ capitale ale Principatelor câte douĕ internate secundare ale Statuluĭ, pentru fiĭ şi fiice ale dregĕtorilor Statuluĭ.

Pentru şcólele primare urbane nu s'aŭ găsit case încăpĕtóre, căcĭ metodul învĕţămîntuluĭ mutual, Lancastrian, pe atuncĭ în vigóre, a cerut locale fórte spaţióse, pentru ca să se pótă formà numeróse cercurĭ orĭ grupe de câte 6—9 copiĭ, încredinţaţĭ câte unuĭ monitor, ast-fel ca un singur institutor cu un monitor general şi maĭ mulţĭ monitorĭ, şcolarĭ maĭ deşteptĭ, să póte instruì simultan până la 300 şcolarĭ. În România găsim metodul Lancastrian funcţionând pentru prima óră în anul 1820 la o şcólă din Iaşĭ, întreţinută de Domnul Michail Şuţu (T. Codrescu, *Uricarul*, N. Iorga, *Istoria literat. rom. în sec. XVIII)*. În Muntenia s'aŭ zidit dar între aniĭ 1831—1836 în maĭ multe oraşe locale spaţióse pentru şcóle, în alte oraşe ele aŭ fost aşezate în case luate cu chirie. Unele administraţiunĭ orăşenescĭ aŭ cerut Eforieĭ şcólelor planurĭ pentru construirea de locale şcolare, şi în anul 1836 s'a organisat de Logofeţia Credinţeĭ a Munteniei un serviciŭ special al zidirilor şcolare

şi bisericescĭ, sub numirea de Direcţiunea architectorescă. În Bucurescĭ s'aŭ înfiinţat în anul 1833 două şcóle începĕtóre, în mânăstirea Sf. Gheorghe-vechiŭ şi în curtea bisericiĭ Amza, pe lângă cele 3 existente de maĭ nainte în incinta mânăstirilor Colţea şi Domniţa Bălaşa şi în curtea bisericiĭ Precupeţĭ, dintre carĭ şcóla Domniţa Bălaşa aveà local maĭ încăpĕtor. În curtea bisericiĭ Antim există şcóla bisericéscă. Colegiul Sf. Sava cu internat a fost reparat şi completat. S'aŭ maĭ aflat în Bucurescĭ maĭ multe şcolĭ private, românescĭ, grecescĭ, francese, unele cu internate, tóte aşezate în case cu chirie (V. A. Urechiă, G. Missail).

La Craiova s'a zidit de Guvern un colegiŭ în anul 1833. Din puţinele şcolĭ sătescĭ private, carĭ aŭ vegetat în Muntenia înainte de 1831, nu maĭ găsim urmă după intrarea în vigóre a Regulamentuluĭ organic. În Moldova maĭ aflăm despre existenţa uneĭ şcóle sătescĭ în aniĭ 1835—1836 pe moşia Flămânda a Domnitoruluĭ Michail Şuţu; în anul 1838 Hatmanul Anast. Başota zidesce pe moşia luĭ o şcólă pentru învĕţătura copiilor de ţĕranĭ, în anul 1839 Clucerul Fundătescu înfiinţéză şcóla sătéscă pe moşia Bozianĭ, şi Logofĕtul Lupu Balş clădesce pe altă moşie, numită tot Bozienĭ, o şcólă-internat pentru 24 sărmanĭ şi orfanĭ (V. A. Urechiă; A. Xenopol; I. Gabrilescu, *Pedagogia; Bulet. Instr. publ.*, II, 1868; *Analele parlamentare*).

În 6 capitale de judeţe ale Moldoveĭ s'aŭ înfiinţat în 1833 şcolĭ începĕtóre, frecuentate în anul 1835 de 487 băeţĭ. La Iaşĭ gimnasiul Vasilian cu internat a fost aşezat într'un local bun, la Treĭ-Erarchĭ; pentru Academia Michăiléná s'a cumpĕrat şi adaptat în anul 1836 de la P. Casimir otelul Petersburg. În anul 1834 s'a deschis la Iaşĭ un internat pentru crescerea fiicelor de dregĕtorĭ aĭ Statuluĭ, conform cu prescripţiunile Regulamentuluĭ organic. Până la anul 1838 Eforia şcólelor îngrijesce de cumpĕrarea a 10 case pentru şcóle (*Buletinul Min. Instrucţ. publ.*, II, Buc. 1868; *Analele parlamentare*; V. A. Urechiă).

În Muntenia până la anul 1838 se găsesc puţine urme de şcóle sătescĭ, afară de pridvorul bisericiĭ, unde se propune carte de către dascălul orĭ preotul satuluĭ. În acel an se ordonă înfiinţarea şcólelor sătescĭ. Eforia şcólelor a alcătuit un plan de şcólă rurală, pe care l-a trimis ocârmuitorilor de judeţe; eĭ s'aŭ interesat puţin de zidirea de şcolĭ şi aŭ procedat, ca şi Eforia, în mod biurocratic, din acéstă causă statistica şcólelor sătescĭ a luĭ P. Poenar, directorul şcólelor, care a declarat că în anul 1838—1839 ar fi funcţionat în Muntenia în mod regulat 1.975 şcóle sătescĭ, n'a fost exactă. Profesorul Jorj din Bucurescĭ, însărcinat în anul 1840 cu inspectarea şcólelor sătescĭ din judeţul Ilfov,

a găsit funcţionând în acel judeţ 56 şcóle, din carĭ numaĭ 2 în stare maĭ bună; în unele sate copiiĭ învĕţaŭ în tinda caseĭ învĕţătoruluĭ, în altele în case aflate în cea maĭ prόstă stare; din cele 2 case de şcólă maĭ bune numaĭ una erà zidită după model; din tóte şcólele din judeţe numaĭ una aveà băncĭ. În anul 1841 tot revisorul Jorj a raportat că numaĭ în puţine sate s'a început zidirea de case pentru şcóle, dar într'un mod atât de rĕŭ, în cât acele case în nicĭ un chip nu pot servì de şcólă. În anul 1842, revisorul şcólelor arată că în judeţul Ilfov aprópe 100 candidaţĭ ţin în case private rele câte câţĭ-và băeţĭ. În mod analog se raportéză despre şcólele din Prahova şi Mehedinţĭ. Şcólele sătescĭ n'aŭ putut funcţionà în tóte localităţile, pentru carĭ se numise învĕţătorĭ, din causă că nu s'aŭ făcut încăperĭ, că cele făcute n'aŭ fost potrivite cu trebuinţa, că lipsiaŭ băncĭ, semi-cercurĭ, lemne de foc. În anul 1844 revisorul şcólelor de Ilfov raportéză din noŭ despre starea ticălósă a localelor de şcólă, maĭ tóte casele fiind nepotrivite în ceea ce privesce mărimea, forma, materialul, unele aŭ început dejà a se dărîmà; în multe sate, în loc de a se clădì şcóle din noŭ, s'aŭ cumpĕrat dărîmăturĭ de case de la săteni şi proprietarĭ. Revisorul conchide că orĭ-ce meremet se va chibzuì a se maĭ face acestor case va fi de prisos, afară de vre-o câte-và case, şi acestea nu aŭ mărimea potrivită. Noul aşezămînt şcolar legiuit de Bibescu în anul 1846, deşì cuprinde prescripţiunĭ şi asupra şcólelor sătescĭ, nu le aduce însă nicĭ o îmbunătăţire. În anul 1848 s'aŭ închis şcólele şi tocmaĭ în anul 1857 s'a ordonat repararea caselor şcólelor. Dar şcólele secundare aŭ fost fórte poporate şi clasele aŭ adăpostit maĭ mulţĭ şcolarì decât permiteà capacitatea lor (*Bulet. Min. Instr. publ.;* V. A. Urechiă).

În Moldova şcólele sătescĭ aŭ fost înfiinţate maĭ târḑiŭ; în mod excepţional, afară de cele 3 şcóle sătescĭ create de particularĭ în aniĭ 1838—1839, despre carĭ am vorbit maĭ sus, s'a maĭ deschis şi de câte un alt proprietar şcólă pe moşia luĭ; activitatea administraţiuniĭ şcólelor privesce maĭ mult şcólele secundare şi puţinele şcóle primare urbane. Printr'un chrisov domnesc din anul 1840 s'aŭ declarat de proprietate perpetuă a şcólelor: palatul Academieĭ din Iaşĭ, institutul băeţilor pe lângă gimnasiŭ, casa şcóleĭ de fete, casa şcóleĭ de arte şi meseriĭ zidită din noŭ, o casă de şcólă la Roman şi alta la Bârlad. Dar o comisiune numită din obştésca Adunare, însărcinată cu cercetarea şcólelor, constată că chiar în oraşul Iaşĭ şcólele primare se află în locale miserabile. Legea şcólelor, promulgată de Grigorie Ghica Vodă în anul 1850, prescrie înfiinţarea de 63 şcóle elementare de prin sate, câte una în fie-care ocol (plasă), în apropierea centruluĭ celuĭ

maĭ împoporat, nu s'aŭ luat însă măsurĭ pentru deschiderea lor imediată. De la anul 1853 se obligă arendaşiĭ moşiilor mânăstirescĭ prin contractele arendăriĭ, ca să construéscă localе de şcóle; în anul 1854 uniĭ proprietarĭ particularĭ aŭ început a pregătì localе pentru şcóle sătescĭ, dar mânăstirile aŭ maĭ întârḑiat. În anul 1857 administraţiunea centrală a şcólelor a alcătuit un plan pentru şcóle sătescĭ, prea luxos, în cât a trebuit să se simplifice în anul 1859. În fine în anul 1858 s'aŭ deschis în Moldova 8 şcóle sătescĭ în localе potrivite, în anul 1859 aŭ funcţionat dejà 24 şcóle sătescĭ, 20 în case propriĭ, 4 în case oferite de proprietarĭ. Tot deodată s'aŭ construit case bune pentru şcólele secundare, pentru şcóla reală din Galaţĭ, pentru gimnasiile din Botoşanĭ şi Bârlad, pentru seminariile din Huşĭ, Roman şi mânăstirea Némţu. În anul 1862 aŭ funcţionat în Moldova 24 şcóle urbane de băeţĭ, 25 de fete, cele maĭ multe aşezate în case cu chirie şi 64 şcóle sătescĭ (A. Xenopol; V. A. Urechiă; *Bulet. Minist. Instr. publ*; *Analele parlamentare*).

După unirea Principatelor s'a promulgat în anul 1864 prima lege asupra instrucţiuniĭ pentru întréga Românie; acea lege face instrucţiunea primară obligatorie şi gratuită pentru copiiĭ de 8 până la 12 anĭ; pune în sarcina comunelor localul şcóleĭ, mobilierul şi încălḑirea şi prescrie ca fie-care comună urbană să aibă cel puţin o şcólă primară de băeţĭ şi una de fete, iar fie-care comună rurală cel puţin o şcólă mixtă, iar comunele rurale maĭ marĭ şcólă de fete deosebită de cea de băeţĭ. Obligativitatea învĕţămîntuluĭ primar a maĭ fost prescrisă în anul 1866 de Constituţiune. Pe lângă acésta şi legea comunală din anul 1864, care a conferit consiliilor comunale o maĭ mare autonomie şi tot de odată o rĕspundere maĭ mare, a dat îndemnul ca în unele oraşe să se încépă cu construirea de case de şcólă; în comunele rurale însă a trebuit să trécă mult timp, pentru ca cel puţin o mică parte din locuitorĭ să-şĭ facă educaţiunea politică, să-şĭ deà sémă de datoriile ce sistemul representativ impune cetăţenilor. Chiar în oraşul Bucurescĭ localele şcólelor primare aŭ maĭ rĕmas mult timp insalubre. În anul 1864—1865 s'aŭ construit în pripélă tómna, asupra începeriĭ cursurilor, câte-và locale de şcólă din nuiele lipite cu lut, cu pariĭ bătuţĭ direct în pămînt, fără prispe, une-orĭ cu acoperemintе neisprăvite. În anul 1866, A. Treb. Laurian şi A. Florian, însărcinaţĭ cu inspectarea şcólelor din capitală, găsesc maĭ cu sémă cele 7 şcóle primare publice de fete aşezate în locale nepotrivite, 6 din ele în case cu chirie neîncăpĕtóre, într'o cameră îngustă aglomerate 100 fete.

În anul 1866, Ministrul Instrucţiuniĭ publice C. A. Rosetti a adresat

primarilor comunelor rurale direct o circulară, redigiată în acel limbagiŭ admirabil, care a caracterisat şi corespondenţele administrative ale luĭ C. A. Rosetti, explicându-le datoria ce aŭ, ca să clădéscă pentru şcólă case bune, încăpĕtóre, sănătóse, uscate, la loc bun, neumed, nemlăştinos, depărtat de cârciumă; o circulară analogă a trimis C. A. Rosetti proprietarilor şi arendaşilor de moşiĭ şi de pădurĭ, rugându-ĭ ca să ajute comunele la clădirea de şcóle sătescĭ, şi o altă circulară severă prefecţilor de judeţe, în care a blamat metoda biurocratică a administraţiuniĭ lor, lipsa lor de iniţiativă pentru construirea de locale de şcóle rurale. Aceste circulărĭ aŭ avut un succes slab, câţĭ-và proprietarĭ de moşiĭ aŭ construit locale de şcólă, consiliile comunale nu s'aŭ grăbit cu construirea lor, şi multe consiliĭ ale comunelor urbane aŭ rĕmas inactive, în cât C. A. Rosetti a făcut chiar primaruluĭ Bucurescilor o mustrare pentru amânarea clădiriĭ de şcóle primare. Tocmaĭ în anul 1875 s'a proiectat construirea de 2 şcóle primare în capitală, în strada Clemenţeĭ, carĭ aŭ fost deschise în anul şcolar 1877—1878.

Ca în multe alte ţĕrĭ şi la noĭ, cu introducerea obligativităţiĭ instrucţiuniĭ elementare, aŭ devenit casele şcólelor insuficiente, în ceea ce privesce numĕrul şi capacitatea lor. În aniĭ 1866—1868, revisoriĭ şcolarĭ şi institutoriĭ superiorĭ s'aŭ plâns că lipsa de capacitate a şcólelor urbane, că amânarea clădiriĭ de şcóle urbane şi rurale, opresce punerea în lucrare a obligativităţiĭ învĕţămîntuluĭ primar. În Martie 1872 a apărut în *Monitorul Oficial* un raport al colegului nostru Gr. Ştefănescu asupra şcólelor primare, din care reiese marea lipsă de locale şcolare, maĭ ales în comunele rurale ale judeţelor Ilfov, Dâmboviţa, Râmnicul-Sărat, Tutova, în cel din urmă judeţ din causa săracieĭ comunelor. Igiena, inimica cea maĭ mare a ignoranţeĭ, salută obligativitatea instrucţiuniĭ ca un progres cultural, care va contribuì la înălţarea niveluluĭ igienic al poporaţiuniĭ şi regretă că nicĭ până astăḑĭ acéstă obligativitate n'a putut devenì reală, generală.

Principiul obligativităţiĭ instrucţiuniĭ nu este noŭ, ea a fost reclamată dejà de legislatoriĭ şi filosofiĭ anticităţiĭ. La Elenĭ supravegherea învĕţămîntuluĭ intră în atribuţiunile Areopaguluĭ, care luà măsurĭ contra părinţilor neîngrijitorĭ de instrucţiunea fiilor lor. În Roma veche s'aŭ înfiinţat în secolul II şcóle bisericescĭ, catechetice, cu obligaţiunea pentru toţĭ creştiniĭ a le frecuentà; acéstă generalisare a instrucţiuniĭ religióse n'a reuşit, precum n'aŭ reuşit încercările regeluĭ Francilor Carol-cel-Mare de a face obligatorie învĕţarea de carte, nicĭ cele analoge ale reformatorilor din secolul XVI. În Prusia învĕţămîntul primar devine obligatoriŭ în prima jumătate a seculuĭ XIX

şi abià în a doua jumătate a acestuĭ secol se face treptat în tóte statele germane învĕţămîntul primar obligatoriŭ. În Franţa s'a legiuit în anul 1882, că frecuentarea şcóleĭ primare este obigatorie pentru toţĭ copiiĭ în vârstă de 6—13 anĭ, acéstă prescripţiune a fost însă numaĭ treptat îndeplinită prin comunele rurale.

În România găsim la Iaşĭ dejà în anul 1749 un fel de obligativitate a instrucţiuniĭ elementare şi religióse; Mitropolitul Moldoveĭ Nichifor scrie la protopopĭ, ca să facă catagrafia de copiiĭ prostimeĭ de la 3 anĭ în sus, să mérgă să înveţe carte la Sf. Nicolae, la Sf. Vinerĭ şi la Sf. Sava ; pentru copiiĭ de mazilĭ, de neguţătorĭ şi de alte bresle de cinste, obligativitatea va fi de 9 anĭ (de la 3—12 anĭ), pentru feciorĭ de preoţĭ de 17 anĭ, adecă de la vârsta de 3 până la 20 de anĭ. Am arătat maĭ sus, că obligativitatea învĕţămîntuluĭ primar a fost la noĭ prescrisă de legea instrucţiuniĭ publice din anul 1864 şi de Constituţiune în anul 1866 (V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor*, I, Bucurescĭ 1892. I. S. Floru, *Educ. şi instrucţ. la Elenĭ*, Bucurescĭ 1892. H. Weimer, *Geschichte der Pädagogik*, Leipzig 1902).

La întrebarea, carĭ sunt causele carĭ împedică frecuentarea şcóleĭ sătescĭ, ne rĕspunde C. Dimitrescu-Iaşĭ în *Revista pedagogică* din anul 1891, că aceste cause sunt: ignoranţa părinţilor, nepĕsarea lor; réua voinţă pentru şcólă din partea celor, carĭ ar fi chemaţĭ să se intereseze de viitorul şcóleĭ din sat; sărăcia părinţilor, carĭ pe alocurĭ nu aŭ cu ce să îmbrace copilul şi cu ce să-ĭ cumpere cărţĭ pentru a-l trimite la şcólă; aiurea şcóla este prea departe de cătun, în cât trimiterea la şcólă, maĭ cu sémă pe vreme rea, devine imposibilă; în fine, ţĕranul are nevoie de copilul ce-và maĭ rĕsărit pentru munca câmpuluĭ.

Causa principală, pentru care nu se póte tot-deauna procede cu tótă asprimea legiĭ contra părinţilor, carĭ nu-şĭ trimit copiiĭ la şcólă, este lipsa de capacitate a localuluĭ eĭ pentru toţĭ copiiĭ în vârstă de şcólă; acéstă causă va fi în parte înlăturată prin noul program al şcóleĭ rurale cu două seriĭ de şcolarĭ, din carĭ fie-care urméză şcóla numaĭ câte o jumătate ḑi.

Am arătat maĭ sus că, deşì de la anul 1836 înainte aŭ apărut în literatura germană şi francesă câte-và scrierĭ de Igiena şcolară, s'aŭ studiat numaĭ de la anul 1862 într'un mod maĭ exact calităţile ce trebue să însuşéscă localele şcólelor, că numaĭ d'atuncĭ înainte s'aŭ precisat diferitele dimensiunĭ ce trebue să posédă acele locale, precum şi modul de iluminare, de aerare, de încălḑire al lor. În România cel dintâiŭ care a recomandat óre-care regule igienice de observat la

construirea de locale de şcólă a fost A. Fĕtu în *Proiectul de organisare a poliţieĭ sanitare în România*, Iaşĭ 1863; în anul 1868 a apărut o lucrare oficială, ca călăuză pentru clădirea de şcóle rurale: *Localele de şcóle sătescĭ*, text de V. A. Urechiă, planurile delineate de architectul Burelli, Bucurescĭ 1868; executarea acestor planurĭ cereà însă cheltuelĭ peste mijlócele fórte modeste ale comunelor rurale, şi de aceea ele n'aŭ adus folosul aşteptat. În anul 1870, I. Felix a scris câte-và articole despre Igiena şcolară şi despre salubritatea clădirilor şcolare în *Fóia societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român*. În Bucurescĭ, Consiliul de igienă, cu ocasiunea inspecţiunilor periodice ale şcólelor, a stăruit maĭ ales asupra capacităţiĭ lor, asupra iluminăriĭ şi aerăriĭ lor suficiente, pentru ca să se satisfacă, în limitele posibilităţiĭ, cerinţele elementare de igienă în casele luate cu chirie, în care mulţĭ anĭ aŭ rĕmas instalate cele maĭ multe dintre şcólele primare (I. Felix, *Rapórtele generale asupra serviciuluĭ sanitar al oraşuluĭ Bucurescĭ pe aniĭ 1868—1891*). În anul 1873 a publicat colegul nostru Gr. Ştefănescu o mică scriere: *Consideraţiunĭ asupra instrucţiuniĭ publice şi private în România*, în care arată condiţiunile pe carĭ trebue să le înşuşéscă casa de şcólă. Ne vom maĭ ocupà de acéstă lucrare în capitolul despre mobilierul şcóleĭ. În anul 1881 aŭ apărut douĕ scrierĭ bune, în carĭ se explică influenţa vătĕmătóre asupra sănătăţiĭ copiilor a sălilor de clasă insalubre, neîncăpĕtóre, întunecóse, neaerate: *Igiena oraşuluĭ Bucurescĭ* de V. Bianu, Bucurescĭ 1881 şi *Maternologia* de I. C. Drăgescu, Constanţa 1881. Unele tratate române de pedagogie se ocupă şi de igiena şcolară, maĭ ales cartea *Educaţiunea şi Instrucţiunea* de G. Munteanu şi P. Solomon, Blaşiŭ 1874, expune bine igiena localuluĭ şcóleĭ.

În anul 1884, Sp. C. Haret, Inspector general al şcólelor, în raportul general anual asupra învĕţămîntuluĭ, constată că încă nu s'aŭ format locale în conformitate cu legea instrucţiuniĭ din anul 1864, că multe şcóle, nu numaĭ cele rurale, ci şi şcólele urbane, primare şi secundare, maĭ sunt instalate în locale carĭ ameninţă sănătatea şcolarilor, că se ţine şcóla prin ruine strîmte, umede, întunecóse, infecte; că în unele internate în dormitóre paturile sunt aşezate pe douĕ rândurĭ, unele peste altele, din lipsa de loc, că nicĭ un internat n'are local de băĭ, că a început dejà o mişcare pentru îndreptarea acestor neajunsurĭ, care mişcare trebue să fie dirigiată şi încuragiată de Ministerul Instrucţiuniĭ; că acest Minister a luat măsurĭ pentru construirea maĭ multor locale de licee şi seminare, că maĭ multe comune urbane aŭ zidit dejà şcóle, că unele judeţe urméză aceeaşĭ impulsiune, în spe-

cial județul Iașĭ, că și uniĭ particularĭ fundéză șcóle, că a maĭ rĕmas însă fórte mult de făcut. Sp. C. Haret propune Ministeruluĭ, ca să recomande planurĭ de șcóle bine studiate, potrivite cu mijlócele comunelor și cu regiunea, ca Ministerul să înlesnéscă comunelor împrumuturĭ la Cassa de depunerĭ, saŭ să contracteze singur un mare împrumut pentru comunele și județele, carĭ ar fi obligate să înscrie în budgetul lor anuitățile.

În anul școlar 1885—1886, statistica învĕțămîntuluĭ public primar urban și rural, alcătuită de inspectoriĭ școlarĭ V. Pallade și St. Michăilescu, arată iar o mică îmbunătățire; pentru a treia parte din totalul șcólelor existaŭ dejà locale de paiantă, de grindĭ și de zid, clădite cam cu îngrijire, cu încăperĭ suficiente pentru șcólă și pentru învĕțătorĭ, din carĭ însă unele nu oferiaŭ capacitatea cubică trebuitóre pentru satisfacerea cerințelor igieneĭ, maĭ ales în vederea uneĭ poporațiunĭ maĭ marĭ a acelor șcóle; douĕ treimĭ din ele eraŭ locale construite de vălătucĭ și de nuiele; din totalul de 2.575 case de șcólă eraŭ 549 închiriate de comună și 140 oferite comunelor de particularĭ pe timp determinat. Cu îmmulțirea înscrierilor de școlarĭ aceste locale aŭ devenit cu totul neîncăpĕtóre și multe din casele de nuiele și de vălătucĭ, construite în pripă, cădeaŭ în ruină ca și altele luate cu chirie; mare parte din ele eraŭ insuficient iluminate, rĕŭ îngrijite, cu perețiĭ străpunșĭ de umedélă, cu lutul pe jos covĕțit, neîncăldite de ajuns în timpul erniĭ, dispuse cele maĭ multe orĭ cu ușile de-adreptul în bătaia vîntuluĭ și a friguluĭ, de aspect desgustător, adevĕrate cuiburĭ de infecțiune. Multe locale de zid construite în aniĭ maĭ din urmă aŭ fost rĕŭ clădite, cu cărămidă insuficient arsă, cu var prost, ele aŭ fost maĭ străbătute de umedélă decât casele de vălătucĭ și de nuiele, în județul Némțu unele șcóle din lemn intraseră dejà în putredire. Sălile de clasă aŭ fost în general prea micĭ în raport cu numĕrul copiilor în etate de șcólă ; aŭ făcut excepțiune șcólele din Dobrogea construite din noŭ, cu locale maĭ marĭ, maĭ bine întreținute.

În luna Martie 1886, Ministrul Instrucțiuniĭ D. Sturdza a supus Corpurilor legiuitóre un proiect de lege privitor la clădirile școlare; expunerea de motive la acel proiect conține date importante, carĭ ilustréză starea rea a localelor școlare; din cause politice acel proiect n'a devenit lege, Camera a votat însă un credit de 22 milióne leĭ pentru construcțiunĭ școlare.

La 25 Septemvrie 1887, Ministrul Cultelor și al Instrucțiuniĭ publice D. Sturdza a trimis primarilor urbanĭ și prefecților de județe o circulară, în care resumă tótă partea igieneĭ școlare care privesce casa

şi mobilierul şcólei; Ministrul le dice că sunt spăimîntătóre constatările ce face, consultând datele statistice de curând reunite la Minister; că sunt 23 anĭ de când legea instrucţiuniĭ este în vigóre şi cu tóte acestea prea puţine comune urbane posedă locale sistematice pentru şcólele lor, despre comunele rurale nicĭ nu este de vorbit. Ministrul explică că se cere curte spaţiósă, în clasă spaţiŭ suficient şi lumină, o clasă de 50 copiĭ reclamă suprafaţa de 62,5 metri pătraţĭ, volumul de 250 metri cubĭ, la noĭ însă realitatea lucrurilor este nemăsurat maĭ rea decât póte cine-và să-şĭ închipuéscă. Circulara dă exemple sălĭ de clasă încăpĕtóre numaĭ de 8—17 copiĭ carĭ conţin 40—60 şcolarĭ, arată că de câţĭ-và anĭ unele comune urbane aŭ început a vedé rĕul şi aŭ căutat să-l remedieze, că aŭ rĕmas însă multe clase unde pe fie-care metru pătrat şed câte 3 copiĭ, unde lumina este rĕŭ distribuită, de óre-ce ferestrele sunt micĭ, rĕŭ aşezate şi de multe orĭ daŭ în coridóre saŭ în curţĭ înguste, că cele maĭ multe şcóle aŭ latrine infecte şi că lipsesc curţĭ de recreaţiune; că pentru şcólele rurale situaţiunea este şi maĭ rea, cele maĭ multe din ele se compun dintr'o singură cameră de câte 15—25 metri pătraţĭ, cu o înălţime de tavan de 2,20 metri, şi dacă n'ar fi găurile în pereţĭ prin carĭ vîntul trece, copiiĭ s'ar asfixià. Băncile sunt primitive şi nicĭ acestea nu sunt de ajuns: copiiĭ staŭ pe feréstră, pe treptele catedreĭ, pe jos, neavênd loc în băncĭ. Reparaţiunile localuluĭ sunt negligiate, întârdiate până după începerea şcóleĭ. Circulara conchide în cererea ca comunele să construéscă şcóle, ca să înceteze sistemul închirieriĭ pentru şcóle de case particulare, adesea-orĭ aflate în ruină şi arată că din 304 şcóle primare urbane numaĭ 157 sunt proprietatea comuneĭ, 5 proprietatea Statuluĭ, 3 a judeţuluĭ, 139 închiriate.

Pe timpul acesta, mare parte din comunele de pe Domeniul Corónei posedaŭ dejà şcóle excelente, încăpĕtóre, zidite de Administraţiunea Domeniuluĭ cu soliditate şi după planurĭ bine chibzuite, potrivite cu localitatea, bine mobilate, înzestrate cu ateliere de lucru manual şi de micĭ industriĭ şi cu terenurile şi materialul necesar pentru învĕţĕmîntul agricol şi orticol; de atuncĭ şcólele rurale de pe Domeniul Corónei aŭ maĭ fost îmmulţite şi perfecţionate, ast-fel ele servesc de model de instituţiunĭ şcolare.

Tot în anul 1887, Sp. C. Haret, atuncĭ Secretar general al Ministeruluĭ Cultelor şi al Instrucţiuniĭ, a alcătuit un proiect de regulament pentru construcţiunea localelor de şcólă primară urbană şi rurală, care a fost publicat atât în revista *George Lazăr,* precum şi în broşurĭ (Sp. C. Haret, *Localele de şcóle primare, propunerĭ, regulĭ şi con-*

siliĭ pentru clădirea şi dotarea lor, Bârlad, 1889). Acest proiect constitue o lucrare modernă, de acord perfect cu cerinţele igieneĭ şcolare din timpul când proiectul a fost scris, şi astăḑĭ am avé puţin de schimbat din prescripţiunile propuse. Vom supune acel proiect la comparaţiune cu lucrările şi regulamentele analóge străine şi cu cerinţele de astăḑĭ ale igieneĭ şcolare.

Proiectul cere ca din terenul ocupat de şcólă să revie pentru fiecare şcolar din suprafaţa totală cel puţin 15 metri pătraţĭ în comunele rurale, 10 metri pătraţĭ în cele urbane, ca terenul întreg să nu fie maĭ mic de 800 metri pătraţĭ, ca tóte şcólele să aibă curţĭ de recreaţiune descoperite, regulate, prunduite şi bine nisipate, ca unde mijlócele ar pęrmite să se înfiinţeze şi şopróne acoperite pentru recreaţiune în ḑilele ploióse. Este folositor ca cel puţin pentru viitor să se céră un teren cât de larg pentru şcólă, cu tóte că în străinătate unele programe pentru construcţiunile şcolare alcătuite de comisiunĭ sciinţifice competinte, unele regulamente astăḑĭ în vigóre, conţin prescripţiunĭ maĭ modeste. Pentru curte cu locurĭ pentru jocurĭ este prescris ca minimum, în cele maĭ multe cantóne ale Elveţieĭ, de la anul 1878 încóce, 8 metri pătraţĭ de şcolar; în Franţa, de la anul 1882, 3 metri pătraţĭ; în Norvegia, de la anul 1886, 3 metri pătraţĭ; în Prusia, din anul 1895, 3 metri pătraţĭ, afară de oraşe marĭ, unde se admite 1,5 metri pătraţĭ; în cantonul Geneva, din anul 1898, 4 metri pătraţĭ; în Anglia 2,8 metri pătraţĭ. Este însă de observat că în oraşele marĭ ale Mareĭ Britaniĭ se imitéză dejà inovaţiunea americană, de a se întrebuinţà ca loc de recreaţiune podul neacoperit, platformul caselor şcóleĭ, adaptat pentru acest scop. G. Bogdan în cartea: *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ,* Iaşĭ 1895, recomandă ca teren total al şcóleĭ 10 metri pătraţĭ de copil, ca minimum terenuluĭ total 500 metri pătraţĭ, dar pentru internate câte 20 metri pătraţĭ de şcolar. Regulamentul român pentru construirea localelor de şcóle primare urbane şi rurale din anul 1893 prescrie pentru fie-care şcolar câte 7 metri pătraţĭ din terenul total al şcóleĭ. Instrucţiunile Belgiane pentru internate cer terenul fórte întins de 80 metri pătraţĭ de elev.

Proiectul conţine prescripţiunĭ amănunţite despre modul de construcţiune a caseĭ de şcólă, despre fundaţiunĭ, zidurĭ, material, după diferitele regiunĭ şi după mijlócele comuneĭ, şi nu uită a ordonà ca la clădirile de cărămidă saŭ de piétră, faţa superióră a socluluĭ să se isoleze de zidăria pereţilor prin un strat de 3 centimetri grosime de mortar de ciment saŭ de asfalt, ca acéstă isolare să se facă pentru toţĭ pereţiĭ fără deosebire, ca să fie continuă şi pe tótă lăţimea teme-

liilor, ca remediŭ preventiv contra umidităţiĭ. Acéstă măsură importantă s'a prescris la noĭ maĭ întâiŭ în capitală, pentru tóte clădirile fără deosebire, prin Regulamentul asupra salubrităţiĭ construcţiunilor şi locuinţelor din anul 1878, de unde a fost adoptat şi de administraţiunile maĭ multor altor oraşe, şi de la anul 1892 înainte ea a fost treptat introdusă în acele regulamente de construcţiunĭ ale urbelor, carĭ până atuncĭ încă nu o adoptaseră. Stratul isolator este prescris la construcţiunile şcolare în Prusia de la anul 1884, în unele cantóne ale Elveţieĭ de la anul 1888, în Saxonia de la 1873, dar numaĭ în casul când terenul este umed. În Austria stratul isolator nu este prescris şi numaĭ recomandat.

Pentru sălile de clasă prescrie proiectul Haret, ca numĕrul locurilor dintr'o clasă să nu trécă nicĭ odată peste 80 în comunele rurale şi peste 70 în cele urbane. Aceste numere sunt marĭ din punctul de vedere pedagogic, dar consideraţiunile financiare silesc administraţiunile şcolare din multe state, ca să admită aceste numere ca limite maximale. În ceea ce privesce Igiena, mărimea sălilor este subordonată numĕruluĭ elevilor; în deobşte astăḑĭ nu se maĭ construesc sălĭ vaste de clasă cum se cereà în trecut, din causă că copiiĭ nu vĕd bine din depărtare prea mare ceea ce s'a scris pe tablă, şi raḑele directe de lumină nu trec până la extremitatea uneĭ sălĭ prea late. Astăḑĭ cele maĭ multe instrucţiunĭ asupra clădiriĭ şcólelor stabilesc ca maximum al lungimiĭ sălilor de clasă 9 metri, fiind-că într'o depărtare maĭ mare copiiĭ nu pot vedé bine chiar literele gróse, înalte de 4 centimetri, scrise pe tablă; asemenea lăţimea cea maĭ mare admisibilă a săliĭ de clasă este de 5,5 metri până la 6 metri, căcĭ la lăţime maĭ mare, nu sunt de ajuns luminate şi ventilate locurile din partea opusă de ferestre. Proiectul Haret maĭ admite lăţimea claseĭ până la 7 metri, conform cu vederile din acel timp, cu prescripţiunile în vigóre în anul 1887 în Franţa, Germania, Austria, Elveţia, dar modificate aprópe de finele seculuĭ XIX. În Franţa maĭ predomnesc sălile de clasă pătrate, cu lungime şi lăţime egală, şi se înlocuesc treptat cu sălĭ în carĭ lungimea şi lăţimea se află în raport de 9 : 8, de vreme ce în Germania, Austria, Elveţia, Italia se admite raportul de 3 : 2 şi de 4 : 3.

Ca minimum înălţimiĭ tavanuluĭ prescrie proiectul Haret 4 metri, ordinul circular din 1903 prescrie 3 m. 80, regulamentul belgian din anul 1892 prescrie 4,5 metri, cel al cantonuluĭ Berna din anul 1901 prescrie 3—4 metri. Tavanurile maĭ înalte de 4 metri nu sunt necesare.

Pentru calcularea întinderiĭ claselor, proiectul iea de basă 1 până la 1,25 metri pătraţĭ de suprafaţă pentru fie-care elev; circulara mini-

struluĭ Dim. Sturdza din anul 1887, menţionată maĭ sus, prescrie tot 1,25 metri de şcolar, pentru şcólele rurale, ordinul circular al Ministruluĭ Sp. Haret din 1903 prescrie 0 m. 80 ca minimum, o ordonanţă ministerială din Prusia din anul 1888 prescrie ca minimum pentru fie-care şcolar 1 metru pătrat, ca şi regulamentul cantonuluĭ Berna din anul 1901. Ca spaţiŭ orĭ capacitate a claseĭ prescrie proiectul Haret din 1887 pentru fie-care elev 4 metri cubĭ, circulara Ministruluĭ Sturdza, din 1887, 5 metri cubĭ, circulara Ministruluĭ Haret din 1903 pentru şcólele rurale minimum de 3 m. cubĭ, cele maĭ multe regulamente străine cer de şcolar 4—5 metri cubĭ. Aceste prescripţiunĭ sunt basate pe teoria luĭ Max von Pettenkofer, despre limita admisibilă de cel mult 1 la 1.000 de acid carbonic în atmosfera şcóleĭ, ele sunt dar numaĭ atuncĭ eficace, când pe lângă cubagiul suficient şi ventilaţiunea este bine regulată.

Prescripţiunile din proiectul de regulament al luĭ Haret asupra iluminăriĭ claselor sunt bine chibzuite, ele cer saŭ iluminarea unilaterală, cu ferestre la stânga elevuluĭ, saŭ bilaterală, din drépta şi din stânga, oprind iluminarea dinainte, din napoĭ, orĭ de sus prin tavan, hotărĕsc ca suprafaţa de lumină a ferestrelor uneĭ clase să fie egală cu cel puţin a cincia parte din suprafaţa totală a parchetuluĭ claseĭ; ca ferestrele să fie înalte până la tavan, ca pervazurile ferestrelor, ca spaţiurile pline dintre ferestre, să fie cât de micĭ; ca ferestrele să fie depărtate cu cel puţin 8 metri de orĭ-ce împrejmuire orĭ clădire; ca ferestrele să fie drepte, nu cu marginea superióră semi-circulară, şi ca partea superióră a ferestrelor să se pótă deschide în sensul orizontal, simultaneŭ atât cele din afară precum şi cele din năuntru, printr'un mecanism special. Prescripţiunile maĭ vechĭ asupra localelor şcólelor primare se ocupă puţin de mărimea ferestrelor şi de cantitatea luminiĭ. Astăḑĭ marea majoritate a igieniştilor şi pedagogilor admit iluminarea unilaterală şi bilaterală, din stânga orĭ din stânga şi tot de-odată din drépta, însă fără oblónele recomandate de E. Trélat pentru ferestrele din drépta. Pentru suprafaţa minimală a ferestrelor, a proporţiuniĭ între suma gémurilor şi între suprafaţa pardoseleĭ claseĭ, prescripţiunile străine variéză între 1: 4 până la 1: 6, în practică însă multe şcóle sunt încă departe de a îndeplinì acéstă condiţiune; în Germania s'aŭ găsit între aniĭ 1893 şi 1900 numeróse şcóle, unde acéstă proporţiune erà numaĭ de 1: 11, chiar de 1: 14 (L. Burgerstein, A. Netolitzky). Stabilirea mărimiĭ minimale a ferestrelor în raport cu parchetul nu maĭ satisface astăḑĭ pe toţĭ igieniştiĭ, maĭ ales pe ceĭ specialĭ în fisiologia şi patologia organelor vederiĭ. Dejà în anul 1882 comisiunea francesă de Igienă şcolară a propus ca măsura minimală de lumină nece-

sară şcolaruluĭ, ca el, de la locul cel maĭ puţin luminat din clasă, să maĭ vadă cerul prin 30 centimetri din înălţimea ferestreĭ. Regulamentul şcolar al oraşuluĭ Geneva din anul 1898 prescrie, ca ferestrele şcóleĭ să fie ast-fel depărtate de casele vecine, ca de la locul şcolaruluĭ cel maĭ depărtat de feréstră, să se maĭ vadă cerul prin cel puţin 30 centimetri din partea superióră a ferestreĭ şi ca suma gémurilor ferestreĭ să fie egală cu cel puţin a patra parte a parchetuluĭ claseĭ. În practică aceste condiţiunĭ nu se vor puté tot-deauna îndeplinì în oraşe, dar nu trebue să construim şcólele urbane în faţa stradeĭ, ci cu maĭ mulţĭ metri înapoĭ, pentru ca catul de jos să nu fie expus să pérdă lumina directă a sóreluĭ, din causa clădirilor înalte ce se pot zidì în partea opusă a stradeĭ. Din acéstă causă prescrie noul regulament şcolar al cantonuluĭ Berna din anul 1901, ca la clădirile libere, la carĭ lumina nu este interceputǎ prin edificiĭ aflate în faţa lor, mărimea ferestrelor să fie egală cu a 6-a parte a suprafeţeĭ parchetuluĭ, iar în şcólele carĭ aŭ în faţa lor, în partea opusă a stradeĭ orĭ a curţiĭ, alte clădirĭ, mărimea ferestrelor să fie egală cu a 4-a parte a parchetuluĭ. În ceea ce privesce perderea însemnată de lumină din causa pervasurilor de lemn solide şi largĭ, precum le cer ferestrele marĭ, s'a început în străinătate întrebuinţarea maĭ frecuentă a pervazurilor de fer văpsite alb, carĭ se pot face subţirĭ, fără ca să pérdă din soliditate.

Prescripţiunile despre orientarea clădiriĭ şcolare sunt în mare parte academice, subordonate condiţiunilor fórte variate, şi proiectul Haret prevede că situaţiunea clădiriĭ pe teren, atârnând de la împrejurărĭ locale, rĕmâne a se determinà pentru fie-care cas deosebit. Cu tóte acestea, în instrucţiunile anexate proiectuluĭ de regulament, se recomandă ca ferestrele claselor să deà de preferinţă spre Sud-Est, să se evite bătaia crivĕţuluĭ de Nord-Est, iar acolo unde se destină sala specială pentru desemn, ea póte fi expusă spre Nord. Ne unim cu aceste regule şi nu admitem disposiţiunea propusă dejà de C. Reclam în anul 1880, de E. Trélat în anul 1882 şi maĭ susţinută astăḑĭ de uniĭ igienişti şi oftalmologĭ, ca clasele să aibă ferestrele dirigiate spre Nord, fiind-că atuncĭ n'aŭ trebuinţă de storurĭ, de transparente şi şcolariĭ nu sunt supĕraţĭ de excesul de lumină. Fr. Erismann recomandă orientarea spre Nord-Est, Nord, Nord-Vest (*Correspondenzblatt f. Schweizer Aerzte, 13, 1901. Monatschrift für Gesundheitspflege, XX*, Wien 1902). G. Bogdan este de părere ca, pentru clima Românieĭ să se evite Sudul şi Sud-Vestul, carĭ daŭ mare căldură vara şi să se prefere Estul şi Nord-Estul, pentru a avé sórele înainte ca eleviĭ să intre în clasă, dacă însă lumina este bilaterală, să se pue axa şcóleĭ în direcţiunea

de la Nord spre Sud (G. Bogdan, *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ*, Iaşĭ 1895). Noĭ credem că copiiĭ, maĭ ales ceĭ din clasele începĕtóre, aŭ trebuinţă indispensabilă de radele solare, că ematosa lor suferă, dacă clasa nu vede lumina sóreluĭ în cantitate de ajuns, şi de aceea nu admitem orientaţiunea spre Nord, Nord-Est orĭ Nord-Vest. Instrucţiunile carĭ însoţesc proiectul de regulament din 1887 cer ca storurile, transparentele, să se închidă de jos în sus, în loc de a se lăsà de sus în jos.

Pentru ventilarea claselor proiectul şi instrucţiunile cari-l însoţesc înlătură cu drept cuvînt aparatele ventilatóre complicate şi costisitóre, prescrie înainte de tóte întrebuinţarea largă a ferestrelor şi uşilor, maĭ ales deschiderea în mod orizontal a părţiĭ de sus a ferestrelor, carĭ pot rĕmâné în continuŭ deschise, apoĭ deschiderea ferestrelor întregĭ şi a uşilor în timpul recreaţiuniĭ, când copiiĭ trebue să ésă toţĭ din clasă pentru 10 minute. Deşì érna prin deschiderea ferestrelor în cele 10 minute de recreaţiune, aerul din clasă va perde parte din căldură, acéstă scădere a temperaturiĭ nu póte devenì vătĕmătóre, căcĭ afară de soba şi zidurile din clasa încăldită aŭ acumulat o cantitate de căldură. Instrucţiunile proiectate de Sp. C. Haret maĭ recomandă alte aparate ventilatóre, întrebuinţate la noĭ şi în spitale, în efectul lor însă inferióre ferestrelor: canale în zidul spre stradă saŭ spre curte, înzestrate cu capac, pentru intrarea aeruluĭ curat, iar pentru eşirea aeruluĭ stricat instrucţiunile recomandă scóterea luĭ printr'un mic canal, tot cu capac, deschis în coş. În unele şcóle din Germania şi Austria canalele pentru intrarea aeruluĭ curat nu se deschid în clasă imediat după ce aŭ străpuns zidul, ci în timpul erniĭ aerul curat este prin acele canale condus în spaţiul dintre sobă şi mantaua orĭ paravanul care înconjóră soba, şi în care spaţiŭ aerul este puţin încăldit înainte de a se împrăştià în clasă, iar pentru ca să se înlesnéscă aspiraţiunea orĭ extracţiunea aeruluĭ stricat prin coş, unele regulamente şcolare prescriŭ ca în interiorul coşuluĭ să ardă o lampă de petrol orĭ o gură de gaz luminător în timpul veriĭ, când coşul nu este în alt mod încăldit.

În Germania cestiunea ventilaţiuniĭ a fost studiată de curând, la Congresul societăţiĭ germane de Igienă publică, ţinut la Rostock în 1901; s'a constatat că, cu tóte că la Universitatea politechnică din Charlottenburg se înfiinţase o catedră specială pentru studiul aparatelor de ventilare şi de încăldire, acéstă ramură a Igieneĭ nu progreséză, că nu se maĭ fac în şcóle, spitale, locale de adunărĭ constatărĭ ale graduluĭ de reînoirea aeruluĭ, ale efectuluĭ ventilaţiuniĭ, a cantităţiĭ de acid carbonic în atmosferă, ceea ce este vătĕmător maĭ ales

pentru copiĭ şi s'a conchis că Statul este dator să prescrie gradul minimal de împrospĕtarea aeruluĭ în şcóle şi în alte locale în carĭ se adună multe persóne, că societatea de Igienă este chemată să povĕţuéscă massele poporuluĭ asupra necesităţiĭ ventilăriĭ. Noĭ credem că acest din urmă scop se póte lesne împlinì, când însuşĭ copilul vede în şcólă executarea procedărilor simple de ventilare, deschiderea regulată a ferestrelor şi uşilor, şi când se explică şcolarilor scopul acestor măsurĭ.

În ceea ce privesce temperatura atmosfereĭ din clasă, proiectul Haret cere 14°—16°, ceea ce cer şi astădĭ instrucţiunile englese, belgiene şi francese; temperatura de 16° este suficientă, fiind-că copiiĭ maĭ ridică temperatura cu corpul lor, dar pentru grădinile de copiĭ putem să maĭ adăugăm 2 grade. A. Fĕtu a recomandat în anul 1863 temperatura de 15° R., G. Bogdan, în anul 1895, 15°—17°, regulamentele elveţiane astădĭ în vigóre prescriŭ 15°—17° C., cele ale regatuluĭ Würtenberg 16°—20°, cele ale Prusieĭ cer cel puţin 15° C la parchet, cel mult 19°C la înălţimea capuluĭ învĕţătoruluĭ.

Instrucţiile carĭ însoţesc proiectul în cestiune explică greutăţile economice carĭ se opun la noĭ încăldiriĭ centrale a şcólelor cu vaporĭ, cu apă ferbinte, cu apă caldă orĭ cu aer cald, greutăţĭ carĭ dispar în oraşele marĭ din alte ţĕrĭ ca Berlin, Hamburg, München, Viena, unde şcólele primare sunt instalate în edificiĭ vaste cu numeróse clase divisionare, unde o singură şcólă primară are adesea-orĭ până la 20 şi 24 sălĭ de clasă sub conducerea unuĭ singur director. Dejà în anul 1896 în 18 oraşe germane sobele şcólelor aŭ fost încăldite cu gaz luminător, procedare care la noĭ ar fi prea scumpă. Instrucţiunile Haret lasă administraţiunile locale să alégă între sobele de cărămidă, de faianţă, de óle, de fer Meidinger. Instrucţiunile reproduc arătarea greşită, care se maĭ găsesce şi astădĭ în unele tratate nouĕ de Igienă, că sobele ordinare de fer, când se înfierbîntă, devin permeabile pentru oxidul de carbon care se forméză la arderea combustibilelor şi strică atmosfera claseĭ; dar pentru ca acel gaz să trécă prin poriĭ pereţilor sobeĭ, el ar trebuì să fie supus la o presiune forte, care lipsesce, drumul spre coş fiind deschis, şi nu există nicĭ un motiv, ca chiar o mică parte a gazelor toxice născute în sobă să trécă prin pereţiĭ eĭ întregĭ, necrĕpaţĭ. Roşirea sobeĭ de fer se opresce lesne, dacă ea se îmbracă pe din năuntru cu un strat subţire de lut. Trebue să observ însă, că sobele carĭ se fabrică şi se vînd la noĭ în ţéră ca sobe Meidinger nu merită acéstă denumire. Adevĕrata sobă H. Meidinger, inventată în anul 1869, ca şi soba francesă maĭ veche a luĭ Péclet, cu înveliş dublu,

construită pentru prima óră în anul 1842, servă de odată pentru încăldire şi pentru ventilare, aerul curat din afară trece printr'un canal aşezat de desubtul parchetuluĭ şi intră în spaţiul dintre sobă şi mantaua, paravanul, care o înconjóră; dacă acest canal de aer nu se curĕţă adesea orĭ, el devine un deposit de praf pe care îl aduce în clasă, şi asemenea aparate nu ne procură dar nicĭ odată aer de acelaşĭ grad de curĕţenie, ca acela care intră prin ferestrele deschise. Maĭ tóte sobele de fer usucă aerul prea tare, prin încăldirea luĭ prea repede, de aceea este necesar ca să se puie de-asupra sobeĭ un vas larg, deschis, umplut cu apă, care evaporând opresce uscarea excesivă a atmosfereĭ. În Franţa instrucţiunile din anul 1882 pentru şcólele primare şi grădinile de copiĭ prescriŭ: fie-care sobă va avé un reservoriŭ de apă cu suprafaţa de evaporare. În Bucurescĭ până la anul 1890, tóte edificiile şcolare nouĕ aŭ fost înzestrate cu sobe Meidinger şi cu reservoriĭ deschise de apă de-asupra sobeĭ, şi Consiliul de Igienă a elaborat nisce instrucţiunĭ asupra îngrijiriĭ acelor sobe (I. Felix, *Rapórtele generale asupra serviciuluĭ sanitar al oraşuluĭ Bucurescĭ pe aniĭ 1890 şi 1891).* Se înţelege că proiectul se ocupă şi de apa de bĕut.

Proiectul de regulament al luĭ Haret dă latrinelor importanţa ce ele merită din punctul de vedere al Igieneĭ, în instrucţiĭ se accentuéză şi însemnătatea lor ca mijloc educativ, deprindêndu-se copiiĭ cu curĕţenia. Pentru oraşe cu serviciĭ centrale de distribuirea de apă prin strade, curţĭ şi case, proiectul recomandă water-closete, pentru alte comune, earth-closete, butóie orĭ cutiĭ metalice, transportabile, în loc de hasnà, în carĭ excrementele sunt amestecate cu pămînt uscat şi pulverisat, care le desodoréză. Acest sistem este astădĭ părăsit, mecanismul se strică lesne, şi hasnaua transportabilă reclamă golirea désă, din causă că marea cantitate de pămînt măresce volumul excrementelor. Asupra posiţiuniĭ de luat în latrine, asupra alegeriĭ între scaun şi latrină fără scaun, cu o mică ridicătură pe care copilul pune piciórele, opiniunile pedagogilor şi igieniştilor sunt divergente. Scaunul este de preferat acolo, unde copiiĭ s'aŭ desprins dejà acasă cu ast-fel de latrine şi s'aŭ obicĭnuit să le ţină curate. Am vĕdut în şcólele primare din Olanda, Belgia, Elveţia, latrine cu scaun întreţinute fórte curat. Se înţelege de la sine, că latrina trebue să fie de ajuns iluminată. Latrinele sunt partea cea maĭ slabă a clădirilor nóstre şcolare, dar şi în altă parte icí-colo starea lor maĭ lasă de dorit; în anul 1896 s'aŭ maĭ găsit în multe comune germane şcóle fără latrine, altele cu câte o singură latrină pentru copiiĭ de ambele sexe şi pentru învĕţătorĭ. (L. Burgerstein, A. Netolitzky).

Instrucţiunile maĭ recomandă o inovaţiune, care merită să fie introdusă în mod general: aparate pentru spĕlat mânile (lavabourĭ), carĭ se pot aşezà în vestiar.

Proiectul de regulament, pe care l'am comparat cu alte lucrărĭ străine analoge, este completat prin treĭ proiecte de legĭ financiare, unul asupra unuĭ împrumut de 15 milióne leĭ în rentă, plătibilĭ de către comune, pentru clădirea de locale de şcóle primare, al doilea pentru un împrumut de 5 milióne leĭ, din carĭ să se acorde ajutóre comunelor lipsite de mijlóce pentru clădirea de locale de şcóle primare, şi al treilea pentru a procurà comunelor gratuit din pădurile statuluĭ lemnăria necesară pentru construirea de case de şcóle primare.

În aniĭ 1888—1891 medicul general A. Fotino, ca membru al Consiliuluĭ sanitar superior, a inspectat şcólele din maĭ multe judeţe şi le-a descris cum urméză: În şcólele sătescĭ ferestre micĭ, fixe şi apoĭ lipite cu hârtie cu multă îngrijire, tavanul până la capul dascăluluĭ, pereţiĭ acoperiţĭ de un strat gros de pulbere, gunoiul nu se scóte din şcólă decât la ḑile marĭ, o doniţă orĭ o gălétă cu apă în care bălăcesc toţĭ copiiĭ. Şcólele primare urbane, deşì ca locale ar presintà ce-và, dar gospodăria lor interióră este ast-fel dispusă, că cele maĭ bune camere saŭ sunt afectate ca locuinţe personaluluĭ didactic al şcóleĭ, saŭ ca cancelarie, şi în unele locurĭ am observat şi improvisaţiunĭ de salon de primire; curĕţenia pretutindenea negligiată, nicăerĭ nu există un sistem de ventilaţiune, copiiĭ beaŭ apă toţĭ din acelaşĭ vas neacoperit. În unele judeţe mediciĭ de judeţ şi de oraş nu se ocupă de igiena şcolară. În afară de aceste neajunsurĭ, aglomeraţiunea este fórte mare, şi prin şcólele pe unde am intrat pe la sfârşitul orelor de curs, aerul erà cu desăvârşire irespirabil. Copiiĭ n'aŭ căldură érna şi vara nicĭ apă de bĕut.

În anul 1891, colegul nostru P. Poni, atuncĭ Ministru al Cultelor şi al Instrucţiuniĭ, a făcut o încercare neisbutită de a modificà legea instrucţiuniĭ; el proiectase stabilirea mijlócelor, prin carĭ statul ar puté venì în ajutorul comunelor, maĭ ales celor rurale, pentru a le înlesnì găsirea capitalurilor necesare pentru construirea localelor şcolare.

La 1893, fiind Ministru al Cultelor şi al Instrucţiuniĭ publice Take Ionescu, s'a promulgat legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar; ea hotărĕsce că comunele vor zidì localele necesare şcólelor primare, după regulamentul elaborat de Ministerul Instrucţiuniĭ şi după planurile aprobate, le vor mobilà şi înzestrà cu materialul didactic, conform regulelor, planurilor şi listelor ce se vor stabilì de Minister ; că comunele urbane vor construì şi transformà aceste locale treptat şi

în termen maximum de 15 anĭ de la promulgarea legiĭ, că pentru acoperirea acestor cheltuelĭ, comunele urbane sunt în drept a se împrumută; că consiliile generale din fie-care judeţ sunt însărcinate cu construirea şi transformarea localelor de şcólă din comunele rurale, precum şi cu mobilarea şi înzestrarea lor, ca în 15 anĭ tóte şcólele rurale din judeţe să fie isprăvite, că pentru acoperirea cheltuelilor, consiliile judeţene vor puté contractà împrumuturĭ, a căror anuitate se va înscrie din oficiŭ în budgetul lor.

Pe basa acesteĭ legĭ s'a decretat în anul 1893 Regulamentul pentru construcţiunea localelor de şcóle primare urbane şi rurale, care regulament, deşì nu este în tóte părţile atât de amănunţit ca proiectul şi instrucţiunile alcătuite de Sp. C. Haret în anul 1889, conţine numeróse prescripţiunĭ aprópe identice cu cele din proiectul Haret, despre care am vorbit maĭ sus. Regulamentul din 1893 cere însă pentru terenul întreg al şcóleĭ 7 metri pătraţĭ de şcolar, pentru ferestre suprafaţa gémurilor egală cu $1/_6$ parte a pardoseliĭ, prescrie ca în strade strîmte clădirea şcóleĭ să fie retrasă cu cel puţin 18 metri de la casa din faţă, vestiarul este obligatoriŭ, în şcólele rurale va servì vestibulul de vestiar; pentru sălile de clasă raportul între lungime şi lărgime va fi de 5 : 3, se admite lungimea maximă a săliĭ de 12 metri, lăţimea maximală de 6,50 metri, exposiţia va fi către Est, Sud-Est saŭ Sud-Vest, în nicĭ un cas către Vest, Nord-Vest saŭ Nord. Sobele de fontă se interdic, pentru latrine regulamentul Take Ionescu adoptă prescripţiunile pentru internatele francese, ca uşa latrineĭ să încépă cu 20 centimetri de la sol şi să aibă înălţimea de 1.10 metri; scaunul latrineĭ póte fi de ciment, piétră, fontă; latrina să fie luminósă.

Prescripţiunea legiĭ asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1893, că consiliile judeţene şi cele comunale pot face împrumuturĭ pentru construirea de şcólă, n'a avut resultate imediate; consiliul judeţuluĭ Iaşĭ făcuse dejà în anul 1882 un împrumut pentru a puté construì 72 locale de şcóle rurale, asemenea judeţul Romanaţĭ în anul 1887 pentru 30 locale de şcóle, judeţul Ilfov în anul 1892 pentru 41 locale, iar în urma promulgăriĭ legiĭ din 1893 numaĭ judeţul Fălciŭ a fost autorisat în anul 1895 ca să facă un împrumut pentru construirea a 26 case de şcólă.

În anul 1896, fiind Ministru al Instrucţiuniĭ colegul nostru P. Poni, s'a promulgat legea pentru facerea clădirilor şcolare primare şi înfiinţarea Caseĭ şcólelor. Casa şcólelor este menită a administrà tóte fondurile create prin legĭ şcolare, în scop de a ajutà comunele la construirea localelor de şcóle primare şi la dotarea lor cu mobilier şi cu material

didactic, a administrà saŭ a priveghià şi a controlà tóte fondurile destinate învĕţămîntuluĭ, carĭ provin din legate şi donaţiunĭ. Fie-care comună urbană şi rurală este datóre să construéscă saŭ să transforme şi să mobileze localele necesare şcólelor sale primare, conform planurilor, instrucţiunilor şi regulamentelor date de Minister; aceste lucrărĭ se vor face în comunele urbane capitale de judeţ de către comună, iar în comunele urbane nereşedinţe de prefectură şi în cele rurale de către autoritatea judeţénă. Cheltuelile necesare pentru executarea acestor lucrărĭ se vor face de către comune saŭ din propriile lor mijlóce, dacă le vor avé, saŭ din împrumuturĭ contractate la Casa şcólelor. Ministerul Instrucţiuniĭ va hotărî în fie-care an carĭ sunt localele de şcólă, carĭ trebuesc construite orĭ modificate şi mobilate în cursul anuluĭ următor. Pentru a face împrumutările comunelor şi judeţelor, Casa şcólelor se va dotà de către stat cu un capital de 30 milióne leĭ efectiv, vĕrsaţĭ în curs de 6 anĭ, câte 5 milióne leĭ anual, cu începere de la 1 Aprilie 1897. Tóte fundaţiunile şcolare existente, carĭ prin actele lor de fundare nu sunt puse sub o administraţiune specială, vor trece sub administraţiunea Caseĭ şcólelor.

Casa şcólelor a întocmit planurĭ şi proiecte tip pentru diferitele categoriĭ de şcólă, însă din causa criseĭ financiare statul n'a putut să-ĭ deà cele 5 milióne leĭ pe an prevĕḑute în lege. Casa şcólelor n'a putut dar să facă împrumuturĭ maĭ marĭ, afară de anul 1900. În aniĭ 1897 până la 1901, Casa a dat comunelor cu împrumut pentra construirea de şcóle peste tot $4^1/_2$ milióne leĭ; de la 1901 până la 1903, ea a dispus pe an numaĭ de câte 50.000 leĭ, cu carĭ a ajutat unele comune carĭ dispuneaŭ dejà de fondurĭ; în budgetul pe anul 1903—4 s'a înscris pentru acest scop suma 100.000 leĭ din venitul propriŭ al Caseĭ şcólelor. De la înfiinţarea Caseĭ şcólelor până la finele anuluĭ 1902, ea a pus la cale clădirea a 414 şcóle, afară de 118 alte şcóle neterminate orĭ date numaĭ în întreprindere pentru anul 1903.

Legea din anul 1896 asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar, mănţine îndatoririle administraţiunilor comunale relative la procurarea şi întreţinerea localelor de şcólă primară cu materialul didactic şi la obligativitatea învĕţămîntuluĭ primar, ea face numaĭ maĭ aplicabile penalităţile pentru neobservarea obligativităţiĭ. Acéstă lege, modificată în anul 1900, a fost reintegrată în anul 1901.

Pe basa acesteĭ legĭ din anul 1896 s'a decretat, tot în 1896, Regulamentul pentru şcólele private, prin care s'aŭ luat măsurĭ pentru asigurarea igieneĭ lor. Directoriĭ acestor şcóle trebue să presinte Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ schiţa localuluĭ şcóleĭ, cu arătarea numĕruluĭ maxi-

mal de şcolarĭ, destinaţiunea fie-căreĭ camere, cu dimensiunile eĭ, mărimea curţiĭ saŭ a grădineĭ; Ministerul numesce o comisiune din care face parte un medic, care inspectéză localul şi constată dacă este igienic.

Legea asupra învĕţămîntuluĭ secundar şi superior din 23 Martie 1898 şi Regulamentul şcólelor secundare din 1898 asupra executăriĭ acesteĭ legĭ conţin prescripţiunĭ importante asupra internatelor şi asupra gazdelor elevilor, despre carĭ vom vorbì în alt capitol. Acéstă lege a fost modificată în 1900 şi reintegrată, împreună cu regulamentul eĭ, în anul 1901.

În anul 1898 numĕrul localelor şcólelor primare rurale din tótă ţéra a fost de 3.558, din carĭ 1.278 locale bune, 1.296 mediocre, 984 rele;

din aceste locale aŭ fost clădite de comune	1,748
» » » » » judeţe	120
» » » » » stat	68
» » » » » Adm. Dom. Coróneĭ	30
» » » » » M. S. Regele	8
» » » dăruite » particularĭ	582
» » » oferite pe timp mărginit	97
» » » închiriate	905

Cele maĭ multe locale sunt de nuele lipite cu pămînt, în al doilea plan vin cele construite de vălătucĭ, din ciamur, din paiante, din lemn durat, în maĭ puţin numĕr sunt cele de zid. În multe comune de munte există edificiĭ şcolare bune din lemn durat; maĭ ales unele şcóle construite prin munificenţa M. S. Regeluĭ şi a Administraţiuniĭ Domeniuluĭ Coróneĭ, din grinḑĭ cioplite, aşezate orizontal unele peste altele, sunt spaţióse, luminóse, înzestrate cu tóte dependinţele necesare, cu mobilier şi alt material modern, cu grădinĭ şi terene de cultură agricolă, cu ateliere de lucru manual şi pot servì ca şcóle model.

În anul şcolar 1899—1900 aŭ funcţionat în tótă ţéra şcóle primare 4.035, din carĭ:

Şcóle rurale:	19 de băeţĭ,	17 de fete,	3.449 mixte,	168 de cătun,	total 3.653;
» urbane:	195 »	174 »	13 »		» 382;

În acel an şcolar aŭ fost în tótă ţéra copiĭ în vîrstă de şcólă:

În comunele rurale	704.039,	380.034 băeţĭ,	324.005 fete,	din carĭ
înscrişĭ în şcólă	265.048,	218.433 »	46.615 fete.	
În comunele urbane	109.901,	58.977 »	50.924 »	79.738 românĭ, 30.153 străinĭ;
înscrişĭ în şcólă	73 611,	42.496 »	28.756 »	

(M. Demetrescu, *Statistica învĕţămîntuluĭ primar*, Bucurescĭ 1901).

Acum, când Casa şcólelor nu dispune de mijlócele necesare, spre

a puté contribuì în mod maĭ larg la construirea de şcóle sătescĭ, Ministerul Instrucţiuniĭ a dat voie ca să se facă construcţiunea lor din orĭ-ce material, cu singura condiţiune ca să aibă dimensiunile prescrise de lege şi cerute de Igienă. În luna Maiŭ 1901, acel Ministru a invitat pe prefecţiĭ judeţelor, ca să grăbéscă construirea de şcóle rurale, în lipsă de mijlóce, chiar de paiante, vălătucĭ, gard, dar în dimensiunile prescrise. În luna Ianuarie 1903, în vederea nouluĭ orariŭ al şcólelor primare rurale, cu împărţirea copiilor în două seriĭ, din carĭ fie-care frecuentéză şcóla numaĭ câte o jumătate ḑi, Ministrul a fixat dimensiunile uneĭ sălĭ de clasă la minimum de 3 metri cubicĭ de capacitate şi de 80 centimetri pătraţĭ de suprafaţă orizontală pentru fie-care copil, înălţimea tavanuluĭ la minimum de 3 m. 80, dimensiunea minimală a uneĭ sălĭ de clasă pentru 80 copiĭ la 64 metri pătraţĭ suprafaţa orizontală, la 240 metri cubicĭ de capacitate, orĭ-care ar fi numărul copiilor în etate de şcólă din comună.

În tóte timpurile aŭ fost la noĭ localele şcólelor secundare maĭ bine construite şi îngrijite, maĭ puţin neigienice, decât casele şcólelor primare. În anul 1900—1901 aŭ funcţionat în tótă ţéra:

19 licee	17	în locale propriĭ,	2	în case cu chirie.
24 gimnasiĭ	17	» »	7	»
9 şcóle secundare de fete de gradul I	4	» »	4	»
1 şcólă secundară de fete de gradul II	1	» »	—	
9 şcóle normale de învĕţătorĭ şi de învĕţătóre	7	» »	2	»
1 şcólă normală de institutóre	1	» »	—	
6 seminare ortodoxe	4	» »	2	»
1 seminar musulman	1	» »	—	
5 şcóle comerciale de gr. I	5	» »	—	
5 şcóle comerciale de gr. II	4	» »	1	»
19 şcóle profesionale de fete	7	» »	11	»

În anul 1899—1900 aŭ fost frecuentate:

Liceele şi gimnasiile	de	16.149	şcolarĭ
Seminariile	»	922	»
Şcólele normale de învĕţătorĭ şi institutorĭ	»	1.104	»
Şcólele comerciale	»	1.203	»
Externatele secundare de fete	»	1.879	eleve
Şcólele normale de învĕţătóre şi de institutóre	»	385	»
Şcólele profesionale de fete	»	2.417	»

2. Mobilierul şcóleĭ.

În anticitate cele dintâĭ şcóle n'aveaŭ nicĭ local nicĭ mobilier osebit. Colegul nostru At. Marienescu, într'un articol: *Instrumentele de scri-*

ere și de cultură la Greci și la Romanii vechi, publicat în «Transilvania», anul XXXIII, Sibiiŭ 1902, ḑice că datina generală a școlarilor a fost ca să șédă jos pe pămînt, să înconvóie genuchii și să-i țină în sus, ca să servéscă de rézim pentru așezarea tăbliței ori pergamentului, ca ast-fel să pótă scrie; dar erà datina și ca să șédă pe scaune scunde și genuchii să-i țină de asemenea ca rézim pentru aparatul de scris; că verosimil și in bathra (în banca de șcólă) aŭ șeḑut în acel mod. Asemenea I. S. Floru, în *Educațiunea și instrucțiunea la Heleni*, Bucurescĭ 1892, scrie că în timpurile vechĭ învĕțătorul ședeà cu elevii sĕi pe pămînt gol saŭ pe niscaĭ-và pietre, că pe timpul de înflorirea Grecilor se făcuseră șcóle marĭ în multe cetățĭ grecescĭ, în carĭ mobilierul cuprindeà lavițe saŭ scaune micĭ pentru elevĭ și jețurĭ înalte cu spate fórte înalte pentru dascăl, că scaunele elevilor eraŭ saŭ lungĭ, fără rezĕmătóre pe spate, saŭ micĭ și purtărețe, că școlariĭ scriaŭ și cetiaŭ pe genuchĭ.

Despre mobilierul șcólelor din cele dintâĭ timpurĭ ale creștinismuluĭ și din tot evul mediŭ nu posedăm sciințe. Se pare însă că obiceiul de a cetì și de a scrie pe genuchĭ s'a păstrat mult timp, în Germania chiar în secolul XVII, căcĭ scrierea cea maĭ veche despre clădirile școlare și despre mobilarea lor, cartea *Teutsches Schulgebäude von I. Furttenbach dem Jüngern*, Augsburg 1649, vorbesce despre «Bücherbrett», mică tablă care țineà loc de masă și care se așezà pe genuchĭ.

Din secolul XVIII înainte, multe șcóle aŭ avut băncĭ și mese, a trecut însă mult timp până când pedagogiĭ și mediciĭ aŭ constatat un raport între construcția vițiósă a mobilieruluĭ șcóleĭ și între bólele școlare.

În anul 1836, în Germania, anatomistul R. Froriep *(Bemerkungen über den Einfluss der Schule auf die Gesundheit*, Berlin 1836) și medicul C. I. Lorinser *(Zum Schutze der Gesundheit in den Schulen*, Berlin 1836) aŭ demonstrat vătĕmarea sănătățiĭ copiilor provenită din șederea lor incorectă în șcólă, din construcțiunea vițiósă și așezarea greșită a băncilor și meselor. În Statele-Unite ale Americeĭ de Nord a apărut cartea clasică a luĭ H. Barnard: *School Arhitecture or contribution to the Improvement of School Houses*, New York, 1838—1841, cunoscută în Europa numaĭ într'o edițiune posterióră din anul 1854. Aceste publicațiunĭ n'aŭ avut un resultat imediat. Unele regulamente școlare, acela al Belgieĭ din anul 1852, al cantonuluĭ Schaffhausen din acelașĭ an, ordonanța Guvernuluĭ cantonuluĭ Zürich din anul 1861, conțin deja prescripțiunĭ despre mobilierul șcóleĭ, însă fórte in-

complete şi insuficiente. Asemenea aŭ fost administraţiunile şcolare puţin influenţate de scrierile importante ale luĭ Parow, *Ueber die Nothwendigkeit einer Reform des Schultisches*, în Schulzeitung, Berlin 1856, şi a luĭ D. G. M. Schreber, *Ein aerztlicher Blick in das Schulwesen*, Leipzig 1858. Un resultat maĭ fericit a dobândit elveţianul Fahrner cu cărticelele: *Das Kind und der Schultisch*, apărută în maĭ multe ediţiunĭ la Zürich în aniĭ 1863 — 1865, şi *Studien über die Construction des Schultisches*, Wien und Leipzig 1863. Până atuncĭ şcólele din maĭ tótă Europa aŭ fost mobilate cu mese orizontale, cu băncĭ şi scaune fără rezĕmătóre pentru spinare, depărtate de la masă cu 20—30 centimetri. Fahrner a arătat din noŭ, că dimensiunile obicĭnuite ale mobilieruluĭ silesc pe copiĭ la şederea viţiósă şi produc ca consecinţă diformaţiunĭ ale columneĭ vertebrale şi turburărĭ ale vederiĭ; el a construit subscliĭ (pupitre), cu depărtarea între masă şi scaun de zero pentru băeţĭ, de 2 centimetri pentru fete, din causa îmbrăcămintei maĭ voluminóse a fetelor, cu scândură pentru rezĕmarea piciórelor, lată de 7—9 centimetri, cu rezĕmător pentru şéle, cu masă lată de 45 centimetri, din carĭ 9 centimetri orizontal şi 36 puţin înclinat, cu băncĭ pentru 2 şi 4 şcolarĭ şi cu lungime de câte 48—60 centimetri de şcolar. Pentru lucrul de mână, pentru şcólele de fete, Fahrner a cerut sălĭ speciale cu mobilier special, cu masă plană, orizontală, cu scândură pentru rezĕmarea piciórelor, cu scaune libere, mobile, puţin scobite.

Principiile luĭ Fahrner aŭ fost adoptate de mulţĭ igienişti de valóre, aŭ fost susţinute de autoriĭ elveţienĭ şi francesĭ L. Guillaume 1865, Coindet 1865, Liebreich 1873, F. Buisson 1875, A. Riant 1876, Dally 1878, Iaval 1879-1381, de germaniĭ W. Zwez 1864, C. Reclam 1865, H. Cohn 1867 şi 1873, I. Frey 1868, A. Hermann 1868, R. Virchow 1869, Buchner 1869, A. von Reuss 1877; eĭ aŭ arătat că mobilierul vechiŭ al şcólelor, care nu este potrivit cu statura tuturor şcolarilor şi nu le permite şedere corectă, pe lângă diformaţiunile scheletuluĭ, pe lângă turburările în funcţionarea ochilor, causéză şi congestiĭ şi durerĭ de cap, emoragiĭ nasale şi alte fenomene patologice.

Din Principatele Române ne lipsesc cunoscinţe despre mobilierul şcólelor din timpurile vechĭ. Precum nu scim nimic despre localele şcólelor create de la secolul XV, aşezate obicĭnuit în dependinţele bisericilor şi mânăstirilor, nu posedăm nicĭ o scire despre înzestrarea acestor şcóle cu mobilier, nicĭ asupra mobilăriĭ şcólelor laice înfiinţate în secolul XVIII şi la începutul secoluluĭ XIX.

La punerea în aplicare a Regulamentelor organice aŭ existat în a-

mândouě Principatele câte-và şcóle urbane şi rurale. În şcólele urbane înfiinţate după promulgarea Regulamentelor, s'a introdus metodul Lancastrian, ele aŭ fost mobilate cu băncĭ, cu mese şi cu semicercurile necesare pentru gruparea copiilor la învěţămîntul mutual. În Muntenia s'a creat în anul 1838 un numěr maĭ mare de şcóle sătescĭ; V. Pallade şi St. Michăilescu ḑic (*Statistica învěţămîntuluĭ public primar urban şi rural*, Bucurescĭ 1887) că aceste şcóle aŭ rěmas mult timp lipsite aprópe complet de orĭ-ce mobilier şi material didactic. În anul 1840, institutorul superior Jorj, însărcinat cu inspectarea celor 56 şcóle rurale din judeţul Ilfov, a găsit numaĭ 2 din ele aşezate în locale bune, dar numaĭ una aveà băncĭ (V. A. Urechiă, *Şcólele sătescĭ în România*, Bucurescĭ 1868). Acelaşĭ revisor şcolar raportéză în anul 1842, că în puţinele comune carĭ aŭ clădit şcóle lipsesc băncĭ şi semicercurĭ. Chiar în anul 1857 în judeţul Ilfov din 67 şcóle rurale, 44 n'aŭ băncĭ, 46 n'aŭ semicercurĭ, 54 n'aŭ table de litere, 55 n'aŭ table de socotélă, 48 n'aŭ scaune şi mese pentru învěţătorĭ, 47 n'aŭ învěţătorĭ. În Moldova şcólele sătescĭ s'aŭ înfiinţat maĭ târḑiŭ decât în Muntenia şi în numěr maĭ mic, dar în condiţiunĭ materiale maĭ bune. În anul 1858 aŭ funcţionat în Moldova 8 şcóle sătescĭ, în anul 1859 dejà 24; ele n'aŭ fost lipsite de mobilierul necesar (*Buletinul Min. Instrucţ. publ.*, II Bucur. 1868).

În literatura română găsim cele dintâĭ indicaţiunĭ asupra vătěmăriĭ aduse sănătăţiĭ copiilor prin băncile şi mesele rěŭ construite şi rěŭ aşezate, cu propunerĭ de îndreptare, dejà în cartea luĭ A. Fětu, *Proiect de organisarea poliţieĭ sanitare în România*, Iaşĭ 1863; în scrierea luĭ V. A. Urechiă despre şcóle şi băncile şcolare, în *Raportul anual al Şcóleĭ normale din Bucurescĭ*, 1868; în articolele luĭ I. Felix despre Igiena şcolară în *Fóiea societăţiĭ pentru învěţătura poporuluĭ român*, din anul 1870, şi în *Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice din oraşul Bucurescĭ* pe aniĭ 1868-1891; în lucrările coleguluĭ nostru Gr. Ştefănescu. *Consideraţiunĭ asupra instrucţiuniĭ publice şi private în România, influenţa localuluĭ şi a mobilieruluĭ şcóleĭ asupra sănătăţiĭ copiilor*, Bucurescĭ 1873, şi *Influenţa localuluĭ şi mobilieruluĭ şcóleĭ asupra sănătăţiĭ copiilor*, în «Revista sciinţifică», t. IV., în carĭ Gr. Ştefănescu adoptă principiile luĭ Fahrner. În anul 1881, N. Manolescu a făcut cercetărĭ importante prin şcólele din Bucurescĭ şi a publicat resultatele lor, asupra cărora vom revenì şi vom maĭ enumerà la finele acesteĭ lucrărĭ numeróse alte scrierĭ române despre Igiena şcolară. Dincolo de Carpaţĭ P. Vasicĭ a publicat la Gherla: *Higiena şi Şcóla*,

fóie pentru sănătate, morbĭ, educaţiune şi instrucţiune, 1876-1879, în care studiéză asemenea cestiunea mobilieruluĭ şcóleĭ.

Mişcarea în literatura Igieneĭ din tóte ţĕrile, împreună cu interesul ce unele publicaţiunĭ pedagogice aŭ adus cestiuniĭ mobilieruluĭ şcolar, a influenţat reformarea luĭ treptată. Inceputul l-a făcut Bavaria cu regulamentul şcolar din anul 1867, Württemberg în 1868, apoĭ a urmat Olanda în anul 1883, Prusia a regulamentat mobilierul şcolar tocmaĭ în 1888, dar la exposiţiunea internaţională de Igiena din Berlin din anul 1883, aŭ figurat dejà pupitre moderne din Prusia şi din alte ţĕrĭ germane. În România introducerea nouluĭ mobilier şcolar a fost inaugurat de o şcólă privată, de institutul şcolar al luĭ V. A. Urechiă în anul 1873; tocmaĭ 7 anĭ în urmă a început Primăria oraşuluĭ Bucurescĭ cu înlocuírea în şcólele primare a vechilor băncĭ şi mese prin pupitre de câte 2 şcolarĭ, conform cu cerinţele igieneĭ, în 4 dimensiunĭ diferite. A maĭ rĕmas însă la noĭ atuncĭ în vigóre o prescripţiune, care nu se potrivesce cu scopul de a aşezà şcolarĭ în pupitrele corespunḑĕtóre cu mărimea corpuluĭ lor, art. 45 din regulamentul de ordine şi de disciplină pentru şcólele primare, din Oct. 1870, care ordonă aşezarea copiilor în băncĭ după ordinea noteĭ lunare.

Lungă este lista diferitelor tipurĭ de pupitre, recomandate şi introduse în diferite ţĕrĭ de la anul 1863 până astăḑĭ, ele aŭ figurat la diferite exposiţiunĭ naţionale şi internaţionale, aŭ umplut museele şcolare şi aŭ provocat criticele cele maĭ variate. S'aŭ ivit diverginţe asupra raportuluĭ dintre bancă şi masă, asupra împrejurăriĭ dacă este maĭ avantagios pentru înlesnirea şederiĭ normale, ca marginea bănciĭ şi a meseĭ să cadă în aceaşĭ linie (distanţa zero), saŭ dacă banca să fie depărtată de masă cu 4—12 centimetri (distanţa în plus), saŭ dacă marginea meseĭ să trécă puţin peste marginea bănciĭ, dacă banca să fie vârîtă sub masă cu cel mult 5 centimetri (distanţa în minus). S'aŭ construit băncĭ cu rezĕmătóre şi fără rezĕmătóre pentru picióre, s'a dat rezĕmătoriĭ pentru columna vertebrală, spătaruluĭ, stingheĭ, formă şi înălţime diferită, după partea columneĭ vertebrale, despre care se credeà că are trebuinţă de sprijin, după uniĭ numaĭ şélele, partea lumbară, după alţiĭ şi partea spinăriĭ de-asupra şélelor, în nicĭ un cas umeriĭ; uniĭ constructorĭ de pupitre aŭ scobit puţin scaunul, s'aŭ construit băncĭ şi pupitre de 2 — 10 diferite mărimĭ pentru şcolariĭ din diferite clase şi cu desvoltarea diferită a corpuluĭ; s'a fabricat un singur tip de pupitre, cu un mecanism care permite ridicarea şi coborîrea scaunuluĭ şi a meseĭ după statura scolaruluĭ. Fiind-că

la distanţa în minus dintre bancă şi masă şcolarul nu póte şedé în picióre, s'a construit banca după modul fotoliurilor de teatru, carĭ se pot ridicà şi da înapoĭ, orĭ s'a construit masa, ast-fel ca ea să se pótă da înapoĭ. S'aŭ făcut scaune de formă ovală, carĭ se pot învârtì, spre a produce pentru scriere distanţa în minus, pentru şederea în picióre distanţa în plus; s'aŭ înlocuit scaunele fixe cu scaune libere, mobile, carĭ se pot trage înainte orĭ da înapoĭ, fără rĕzemătóre de spinare.

Deşì pupitrul pentru câte 2 şcolarĭ presintă înlesnirea că şcolarul, când trebue să şédă în picióre, póte eşì din pupitru, fără a incomodà pe vecin, aceste pupitre n'aŭ putut să fie introduse în mod general, fiind-că ele ocupă un loc maĭ mare decât băncile pentru câte 4—6 elevĭ. De la anul 1892 încóce însă unele administraţiunĭ şcolare din ţĕrile scandinave şi din Statele-Unite ale Americeĭ aŭ mobilat şcólele cu pupitre individuale, pentru câte un singur elev, carĭ ocupă ó suprafaţă de clasă cu mult maĭ mare decât pupitrele de câte 2 şcolarĭ. În România pupitrul individual a fost recomandat de A. Urechiă *(Nouĭ elemente de Igienă,* Bucurescĭ 1902), noĭ ne am pronunţat de mult pentru pupitrul de câte 2 şcolarĭ, pe care l-a introdus Primăria Capitaleĭ în şcólele primare treptat de la anul 1881. Asemenea G. Bogdan a recomandat pupitrul de 2 şcolarĭ (*Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ,* Iaşĭ 1895) Pentru confecţionarea pupitrelor servă nu numaĭ lemnul, ci şi combinaţiunĭ de fer şi de lemn.

În aniĭ 1894—1895, W. Goetze şi N. Hermann aŭ construit nisce pupitre, în carĭ copiiĭ pot alternà între şedere pe scaun şi şedere în picióre, credênd că ast-fel vor combate oboséla produsă de şederea pe scaun dréptă prelungită. Este adevĕrat că şederea dréptă pe scaun cere óre-care muncă musculară, împedică puţin circulaţiunea prin comprimarea unor vase sanguine, dar şederea în picióre cere muncă şi maĭ mare, obosesce maĭ mult muşchiĭ întindĕtorĭ, produce compresiunea maĭ multor articulaţiunĭ, face maĭ dificilă întórcerea sângeluĭ venos la cord şi ostenesce maĭ cu sémă columna vertebrală. Neajunsurile şederiĭ pe scaun le putem în parte înlăturà orĭ împuţinà prin rezĕmarea columneĭ vertebrale, în special a şélelor, a părţiĭ lumbare a columneĭ vertebrale pe o rezĕmătóre, pe un spătar, prin aşezarea piciórelor copiilor maĭ scurţĭ la statură pe o scândură orizontală, care nu lasă piciorul ca să atârne liber, care prin urmare opresce comprimarea vaselor sanguine şi a nervilor din fosa poplitea (din regiunea articulaţiuniĭ genuchilor).

Astădĭ unele autorităţĭ competinte din Austria, igieniştiĭ F. Hueppe

şi A. Netolitzky şi pedagogul L. Burgerstein, recomandă cu căldură pupitrul luĭ F. Schenk, ca unul care, în mod ideal, ar îndeplinì condiţiunile cerute. La acest pupitru, construit din lemn şi din fer, pentru câte 2 şcolarĭ, se pot schimbà înălţimile şi distanţele după trebuinţă, ast-fel ca să fie potrivit pentru copiiĭ de tóte vârstele şi pentru adulţĭ, dar mecanismul luĭ este complicat şi costisitor; unele administraţiunĭ elveţiene aŭ combinat acest pupitru cu alte sisteme, şi în fine F. Schenk s'a hotărît ca să-l fabrice în 2 tipurĭ, unul pentru copiiĭ de 6—9 anĭ şi altul pentru şcolarĭ maĭ marĭ.

În Franţa instrucţiunile astăḑĭ în vigóre pentru mobilierul grădinilor de copiĭ şi al şcólelor primare, basate pe propunerile Comisiuniĭ şcolare din anul 1887, recomandă 2 tipurĭ, atât mese înalte de 42 şi 45 centimetri şi scaune înalte de 22 şi de 25 centimetri, precum şi pupitre pentru câte 2 şcolarĭ, cu rezĕmătórea pentru columna vertebrală lată de 8 centimetri, cu masa înaltă de 42 şi 45 centimetri, cu scaunul fix înalt de 22 şi de 25 centimetri, adânc de 20 centimetri, depărtat de la masă cu + 5 centimetri.

În Germania se găsesc în şcólele publice pupitrele cele maĭ variate, între carĭ predomnesce pupitrul fabricat de Lickroth und Comp. din Frankenthal şi Dresda, alcătuit din fer şi din lemn; scaunul se póte da înapoĭ, la şedere scaunul este vârît subt masă cu cel mult 5 centimetri, masa este asemenea mobilă. Se maĭ întrebuinţézā în multe părţĭ ale Germanieĭ pupitrul Columbusbank, fabricat de Anselm din Berlin, cu scaun care se ridică ca la fotoliurile de teatru, şi pupitrul luĭ Hippauf din Dresden, cu un mecanism complicat, cu scaun mobil, ast-fel ca să pótă dobândì depărtarea luĭ de la masă în plus şi în minus, iar rezĕmătórea pentru spate se póte coborî şi ridicà (R. Seyfert, *Schulpraxis*, Leipzig 1900). Afară de aceste pupitre se maĭ găsesce în multe şcóle germane pupitrul vechiŭ al luĭ I. Kaiser din München din anul 1872, alcătuit în mod analog ca pupitrul Lickroth.

În România pupitrele moderne, introduse maĭ întâiŭ în anul 1873 într'o şcólă privată, proprietatea luĭ V. A. Urechiă, aŭ fost confecţionate după sistemul Fahrner. V. A. Urechiă, Gr. Ştefănescu şi G. R. Melidon aŭ făcut cu un succes slab numeróse încercărĭ de a înlocuì şi în alte şcóle publice şi private din ţéră mobilierul vechiŭ prin altul conform cu cerinţele Igieneĭ; asemenea n'aŭ reuşit îndată stăruinţele analoge ale luĭ I. Felix pe lângă Primăria oraşuluĭ Bucurescĭ, din causă că pupitrele pentru câte 2 şcolarĭ ocupă o suprafaţă maĭ mare, cere clase maĭ spaţióse şi costă maĭ mult decât băncile sistemuluĭ vechiŭ; cu tóte acestea în anul 1876 s'aŭ aflat în capitală 5 şcóle private cu pupitre bune. În

anul 1877, Consiliul general al instrucţiunii publice a fost invitat de Minister, ca să resolve cestiunea mobilierului şcolar, să alégă un model care să se prescrie pentru construcţiunea pupitrelor, dar Consiliul nu s'a putut înţelege asupra unui asemenea model, din causă că timpul n'a permis a i se presintà în natură câte-và modele. De la anul 1881, Primăria Capitalei a introdus treptat în şcólele primare pupitre nouĕ de lemn de 4 mărimi diferite, corespundĕtóre cu pupitrul elveţian Fahrner.

În cele-lalte oraşe reînoirea vechiului mobilier a întârdiat şi mai mult, şi Ministrul Instrucţiunii D. Sturdza, printr'o circulară din 25 Sept. 1887, a cerut primarilor urbani şi prefecţilor îndreptarea mai grabnică, dicêndu-le următórele: «Încercările de a introduce nisce bănci saŭ pupitre raţionale, în locul băncilor de sisteme învechite, sunt încă şi mai rare decât încercările de a clădì locale convenabile. Şcólele sunt încă pline de acele primitive bănci, pe cari toţi le cunóscem, cari pot fi considerate ca nisce adevĕrate instrumente de tortură. Nepotrivite cu talia copiilor, cu masă prea departe de scaun, fără nici un sprijin pentru spate, de o lungime care este o perpetuă causă de perturbaţiuni în clasă şi care împedică cu totul mişcările, ele sunt o causă de unde derivă o mulţime de bóle ale copiilor în etate de şcólă. De multe ori însă nici acestea nu sunt de ajuns, nu sunt rare şcólele unde copiii staŭ pe feréstră, pe treptele catedrei saŭ pe jos, neavênd loc în bănci».

Acéstă circulară a avut óre-care succes. Dejà în anul 1888, Ştefan Michăilescu a putut constatà (*Încercări critice asupra învĕţămîntului nostru primar*, Bucurescí 1888), că şi în capitalele judeţelor primăriile aŭ început a înzestrà şcólele cele din noŭ clădite cu un mobilier mai mulţumitor. Dar la multe şcóle rurale mobilierul mai constă din ţĕruşi bătuţi în pămînt, de cari se prind cu stinghii douĕ-trei scânduri brute, luate de unde întîmplarea a dat. Acéstă tîmplărie sălbatică ţine loc de masă şi de bancă şcolară. Tabla clasei e asemenea potrivită din bardă şi din câte-và scurtături de blăni albe şi imposibile la scris. Mai e de spus că dascălul n'are adesea catedră, n'are scaun, ba de multe ori nici o cădĕtură de masă pe ce să-şi pună catalogul, să-şi sprijine o călimară. Acésta e o imagine fidelă la mai jumătatea şcólelor rurale din Vlaşca.

Proiectul de regulament pentru construirea localelor de şcóle primare şi pentru mobilierul şcolar, elaborat de colegul nostru Sp. Haret în anul 1887 (*Localele de şcóle primare*, Bârlad 1889), prescrie 4 tipuri de pupitre pentru 1 şi 2 şcolari, precisând dimensiunile mesei, ale băncii

şi înălţimea rezemătórei, a stinghieĭ de la spate de-asupra băncii, în raport cu statura şcolaruluĭ, dimensiunĭ apröpe identice cu instrucţiunile ministeriale pentru şcólele primare din Franţa şi hotărĕsce ca depărtarea dintre bancă şi masă să fie egală cu zero.

Regulamentul pentru construcţiunea localelor de şcóle primare urbane şi rurale din anul 1893 (Ministrul Instrucţiuniĭ Take Ionescu) admite numaĭ pupitre pentru câte 2 şcolarĭ, cu dimensiunĭ identice cu cele din regulamentul frances şi din proiectul Haret.

Dintre Româniĭ carĭ aŭ scris asupra igieneĭ educaţiuniĭ, s'a maĭ ocupat G. Bogdan de pupitre, recomandând 5 mărimĭ diferite, carĭ se deosebesc puţin de cele prescrise de regulamentul frances (G. Bogdan, *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ*, Iaşĭ 1895); dar la Iaşĭ sfaturile luĭ Bogdan n'aŭ fost ascultate, şi în anul 1897, G. Rojniţa, în *Raportul general asupra Igieneĭ oraşuluĭ Iaşi*, raportéză că în acel oraş mobilierul şcolar este tot cel vechiŭ.

Legea din Martie 1896 pentru facerea clădirilor şcolare primare şi pentru înfiinţarea Caseĭ şcólelor a avut menirea să îndrepteze şi viţiurile mobilieruluĭ şcólelor, şi Casa şcólelor a şi alcătuit planurĭ de pupitre şi de băncĭ pentru şcólele urbane, de pupitre de câte 2 şcolarĭ; pentru şcólele rurale, pe lângă pupitre de 2, şi băncĭ şi mese cu câte 4 şi 5 locurĭ. În Septemvrie 1898, Ministerul Instrucţiuniĭ a adresat primarilor urbanĭ o circulară, prin care îĭ invită ca să înzestreze şcólele cu mobilier după tipurile raţionale, comode şi eftine, ce le va da Casa şcólelor.

La aprecierea condiţiunilor carĭ se cer de la pupitre, este necesar ca să se observe bine modul cum şed copiiĭ la începutul lecţiuniĭ şi apoĭ cum şed după ce sunt osteniţĭ. Pentru locul din bancă orĭ scaun se cere o lărgime maĭ mică decât pentru partea meseĭ necesară copiluluĭ la scris, dar ceea ce ne intereséză maĭ mult la scaun este adâncimea luĭ, care trebue să fie egală cu două treimĭ din lungimea cópseĭ (a femuruluĭ), pentru ca copilul să pótă şedé corect. Landsberger (*Archiv für Anthropologie*, 17. B.. Braunschweig 1888) a stabilit proporţiunea între lungimea femuruluĭ şi cea a corpuluĭ întreg, şi a găsit că la băeţĭ în etate de 6 anĭ cópsa are lungimea de 28,5% din înălţimea corpuluĭ întreg, la 7 anĭ de 28,6%, la 8 anĭ de 29,7%, la 9 anĭ de 30,1%, la 10 anĭ de 30,2%, la 11 anĭ de 30,9%, la 12 anĭ de 31%, la 13 anĭ de 31,5%. Dacă scaunul este maĭ adânc decât egal cu două treimĭ din lungimea femuruluĭ, şcolarul nu se póte folosì de rezĕmătóre şi este necesar ca ea să nu fie prea depărtată, pentru ca la scriere

şcolarul să nu fie silit a se retrage de dînsa şi a nu-şĭ puté rezĕmà columna vertebrală.

Pupitrele cele maĭ bune nu aduc nicĭ un folos şi pot chiar vătĕmà sănătatea copiilor, dacă nu îĭ măsurăm cel puţin de 2 orĭ pe an, pentru a aşezà pe fie-care în pupitrul proporţionat cu mărimea luĭ, dacă fie-care şcólă nu posedă un numĕr maĭ mare de pupitre decât numĕrul şcolarilor, dacă n'are în deposit câte-và pupitre de dimensiunĭ diferite, pentru casul când se găsesce în şcólă un numĕr de copiĭ de o anumită statură, maĭ mare decât numĕrul pupitrelor disponibile, potrivite cu acea statură. Statisticile măsurătóreĭ şcolarilor nu sunt bogate, cele făcute într'o ţéră nu sunt tot-deauna aplicabile în altă ţéră, şi copiiĭ bine hrăniţĭ şi bine îngrijiţĭ cresc obicĭnuit maĭ regulat decât ceĭ săracĭ şi lipsiţĭ de hrană suficientă; fetele cresc maĭ mult decât băeţiĭ până la 13 anĭ, de atuncĭ înainte maĭ încet. În Germania copiiĭ la 6 anĭ împliniţĭ aŭ statura medie de 109,3 centimetri, la 8 anĭ de 118, la 10 anĭ de 128,5, la 12 anĭ de 138 centimetri. Noĭ nu posedăm asemenea statistică a staturiĭ şcolarilor românĭ.

Asemenea nu posedăm date statistice asupra mobilieruluĭ şcólelor primare din tótă ţéra, ci numaĭ pentru acela al şcólelor secundare; putem însă constatà, că nu numaĭ în şcólele primare urbane dispare treptat mobilierul vechiŭ şi se înlocuesce cu pupitre moderne, dar că şi numeróse şcóle rurale posedă dejà pupitre igienice; ast-fel în judeţul Ilfov, din 293 şcóle sătescĭ, 113 sunt înzestrate cu pupitre corespundĕtóre cu cerinţele Igieneĭ.

La finele anuluĭ 1902, în Regatul român, din cele

18 licee	9 aŭ avut pupitre moderne,	19 mese şi băncĭ vechĭ
23 gimnasiĭ	8 „ „	15 „ „
10 şcóle secundare de fete de gr. I.	1 „ „	9 „ „
7 şcóle norm. de învĕţ. şi învĕţătóre	4 „ „	3 „ „
5 şcóle de comerţ gr. I.	2 „ „	3 „ „
4 „ „ „	1 „ „	3 „ „

Pe lângă pupitre ne intereséză şi alte mobile ale şcóleĭ. Tabla şcóleĭ trebue să fie négră, mată, fără lustru, şi ast-fel aşezată ca copiiĭ să vadă bine ceea ce se scrie pe ea. Tóte şcólele nu pot avé vestiare, dar tóte trebue să aibă un numĕr suficient de cuiere, nu în clasă, ci în coridor, pentru atârnarea căciulilor, pălăriilor, paltónelor, mantalelor, zeghelor, cojócelor, tartanelor; în coridor trebue să se lase şi galoşiĭ, şoşoniĭ, umbrelele. În anul 1892, Ministerul Instrucţiuniĭ publice a adresat o circulară primarilor urbanĭ, prefecţilor şi revisorilor şcolarĭ, cerêndu-le să ieà măsurĭ ca copiiĭ de ambe-sexe să nu

steà în clasă îmbrăcaţĭ cu paltóne, fularurĭ, şoşonĭ, galoşĭ, cu haine gróse, legaţĭ la gât cu fularurĭ, baidirurĭ saŭ glugĭ, să se improviseze cuiere pe peretele cel maĭ larg din culuar saŭ din clasă, saŭ să se destine o bancă pe care eleviĭ vor pune îmbrăcămintea lor. Ultimul raport general asupra Igieneĭ publice şi serviciuluĭ sanitar din Regatul român, publicat la începutul anuluĭ 1899, constată că pe atuncĭ încă multe şcóle urbane nu posedaseră un numĕr suficient de cuiere, că în multe şcóle rurale ele lipsiaŭ cu totul. Este necesar ca vasele cu apa de bĕut să aibă robinet şi să nu lipséscă înlesnirile necesare pentru clătirea paharelor. Mobilierul şcóleĭ se completéză cu scuipătorĭ, carĭ sunt indispensabile din punctul de vedere igienic şi din cel educativ, însuşĭ învĕţătorul şi institutorul trebue să deà exemplu, ferindu-se a scuipà pe jos. În şcóla cea maĭ săracă se pot improvisà scuipătorĭ din vase largĭ umplute cu puţină apă.

Vom maĭ studià în capitolul asupra bólelor şcolare influenţa mobilieruluĭ asupra sănătăţiĭ şcolarilor.

3. Internatele. Gazdele şcolarilor.

În anticitate găsim numaĭ în Sparta veche internate, instituţiunĭ publice destinate a da educaţiune militară fiilor tuturor cetăţenilor. Ca în Atena, educaţiunea erà şi la Roma încredinţată familieĭ, şi şcóla erà externat. În evul mediŭ există internate în Occident, maĭ ales în Germania, alipite de şcólele mânăstirescĭ, şi numaĭ după reformaţiune, pe la finele seculuĭ XVI, s'aŭ creat şi externate, dar nu internate laice, intreţinute de stat. În ţĕrile catolice, Iesuiţiĭ aŭ început a înfiinţà internate din secolul XVI în condiţiunĭ igenice (H. Weimer, *Geschichte der Pädagogik*, Leipzig 1902).

În Principatele Române cel dintâiŭ internat, despre care avem sciinţă, s'a întocmit în secolul XVI de Despot Vodă la şcóla din Cotnarĭ, menţionat în *Vita Iacobi Despotae Moldavi Reguli descripta a Iohanne Sommero Pinensi*, Vittenbergae 1587. În secolul XVII aŭ existat internate în amândouĕ Principatele: şcóla zidită de Vasile Lupu în incinta mânăstiriĭ Treĭ-Ierarchĭ din Iaşĭ, ca şi şcólele fundate la Bucurescĭ de Mateiŭ Basarab şi de Şerban Cantacuzino, aŭ fost internate. Despre internatele şcolare existente în Principatele Române în secolul XVIII, găsim date amănunţite în *Uricariul* luĭ T. Codrescu, în *Istoria Românilor* de A. Xenopol, în *Istoria şcólelor* de V. A. Urechiă, în *Cronicariĭ grecĭ din epoca fanariotă* de C. Erbiceanu, în *Istoria literaturiĭ române din secolul XVIII* de N. Iorga.

În anul 1736 aŭ existat la Iașĭ două școle-internate, una grecéscă și cea-laltă slavonéscă. Pe atuncĭ în Muntenia, Sandul Bucșănescu biv Sărdar a zidit schitul Berislăvescĭ, l-a înzestrat și a înființat în acel schit un mic internat de învĕțătură pentru 6 copiĭ. În anul 1761, școla de la Sf. Sava din Bucurescĭ, fondată de Vodă Șerban Cantacuzino, 1679—1689, are internat; localul aflându se în próstă stare, Vodă Constantin Nic. Mavrocordat a ordonat repararea chiliilor. Alexandru Ipsilant a reorganisat internatul școleĭ domnescĭ de la Sf. Sava, el ḑice în chrisovul din anul 1776: «Fiind-că am găsit în Bucurescĭ, reședința nóstră Domnéscă, o școlă cam negligiată din causa împrejurărilor timpuluĭ, am luat asupră-ne o grijă, nu numaĭ aceea a o construì, ci a o și mărì și regulà cele relativ la ea. Hotărîm ca să se deà hrana și straiele trebuincióse pentru 75 din școlariĭ fără mijlóce din cele 5 clase. Epitropiĭ vor orânduì intendențĭ, carĭ aŭ să pună ordine și să pregătéscă la timp tóte cele necesare. În fie-care ḑi se va pune masă fie-căruĭ din profesorĭ împreună cu școlariĭ orânduițĭ; de 2 orĭ pe an se vor da celor 75 școlarĭ straiele trebuincióse, carĭ vor fi la fel pentru toțĭ. Pentru fie-care clasă va fi câte un pedagog, carĭ vor priveghià tóte ocupațiunile și mișcările școlarilor. În fie-care din camerele școlarilor, pe carĭ le-am clădit spațióse, pentru ca maĭ mulțĭ școlarĭ să locuéscă în aceeașĭ cameră, să fie alipit un servitor. Școlariĭ să n'aibă vârsta maĭ mică de 7 anĭ». Regulamentul școleĭ-internat, reprodus de C. Erbiceanu în *Cronicariĭ grecĭ*, prescrie împărțirea timpuluĭ școlarilor, modul recreațiuniĭ, exercițiĭ gimnastice, plimbărĭ afară din oraș. În aniĭ 1785 și 1786 s'a numit un medic la școla-internat de la Sf. Sava. În anul 1791, Domnul Michail Șuțu a mutat școla-internat de la Sf. Sava în ruinele de la Domnița Bălașa, pentru ca să se adapte mânăstirea Sf. Sava pentru șederea proprie a Domnuluĭ, și mânăstirea Domnița Bălașa a fost în grabă reparată.

În Moldova Grigore A. Ghica Vodă, în budgetul Academieĭ pe anul 1766, prevede cheltuelile de întreținere a 20 ucenicĭ străinì și săracĭ ce se vor aflà la școlă, pentru mâncarea lor, hârtie și cernélă, cu bucătarul și aparul lor și 30 care lemne pentru toțĭ ce vor locuì în școlă. Acest internat n'a funcționat însă mulțĭ anĭ, căcĭ în anul 1797 Iacob, Mitropolitul Moldoveĭ, propune ca la Academia din Iașĭ să se înființeze internat de 24 ucenicĭ. În anul 1804, Mitropolitul Veniamin Costachi a fundat seminarul-internat Socola. Domnul Ioan Sandu Sturza, în anul 1828, a obligat mânăstirea Treĭ-Ierarchĭ, ca pentru vechiul gimnasiŭ Vasilian să zidéscă o casă spațiósă pentru școlă și internat de 12 școlarĭ.

La Iaşĭ a existat în anul 1812 un pensionat privat de fete nobile, dirigiat de soţiĭ Germont (*Revista pedagogică*, 1892).

În Muntenia în anul 1814, la şcóla din Craiova, întreţinută de Stat, erà anexat un internat cu 10 ucenicĭ. În Bucurescĭ internatul şcóleĭ domnescĭ nu maĭ există în anul 1815, căcĭ Vodă Ioan Caragea a ordonat în acel an, ca pentru internarea elevilor şcóleĭ de la Măgureanu, egumeniĭ mânăstirilor marĭ din Bucurescĭ să destine câte o cameră, unde să se pótă internà câte 3—4 şcolarĭ, dându-le tóte cele necesare de întreţinere.

În timpul ocupaţiuniĭ rusescĭ s'aŭ înfiinţat în amândouĕ Principatele internate private de educaţiune, la Iaşĭ în anul 1830 pensionatul de băeţĭ al luĭ Victor Cunin, în anul 1831 pensionatul de fete al luĭ T. Burada şi alt pensionat la Miroslava pentru tinerĭ nobilĭ, condus de francesiĭ Lencourt, Cheufneuf şi Bagarn; la Bucurescĭ pensionatul de băeţĭ Vaillant şi cel de fete Bonnat.

Regulamentele organice aŭ prescris crearea de internate ale statuluĭ. La Iaşĭ s'a deschis în anul 1832, pe lângă gimnasiul Vasilian, un internat pentru 20 bursierĭ, fiĭ de boerĭ funcţionarĭ, pe lângă carĭ s'aŭ primit şi câţĭ-và «alumnĭ» din clasa de jos. Regulamentul internatuluĭ Academieĭ Michăilene din Iaşĭ din anul 1835 prescrie că acel internat va adăpostì 50 fiĭ de dregĕtorĭ şi 24 stipendiştĭ, copiĭ de ómenĭ săracĭ, că internatul va avé infirmerie, medic şi o femee infirmieră. Regulamentul organic al Munteniеĭ a legiuit că la colegiul Sf. Sava se va înfiinţà internat cu bursierĭ aĭ Statuluĭ şi elevĭ cu plată, că internatul va avé infirmeria osebită de dormitor, cu medic şi cu o muere îngrijitóre; într'un mod analog se reguléză crearea unuĭ pensionat al Statuluĭ pentru fete. De o cam dată, până la deschiderea acestor douĕ internate în Bucurescĭ, Guvernul a întreţinut în anul 1833 în internatul Vaillant 6 bursierĭ, elevĭ aĭ colegiuluĭ Sf. Sava, şi a subvenţionat pensionatul de fete Bonnat. În anul 1835 s'a aşezat în mânăstirea Antim din Bucurescĭ Seminarul central cu internatul sĕŭ. În anul 1839, Logofĕtul Lupu Balş ridică o şcólă cu internat pe moşia Bozienĭ din Moldova pentru 24 sărmanĭ şi orfanĭ, ce eraŭ să fie hrăniţĭ şi crescuţĭ cu cheltuéla luĭ. Treptat s'a mărit numĕrul bursierilor şi bursierelor din internatele Statuluĭ.

După Unirea Principatelor s'a promulgat, în anul 1864, prima lege organică asupra instrucţiuniĭ din România; ea prescrie că, pe lângă fie-care liceŭ, se va înfiinţà un internat în acelaşĭ local, sub direcţiunea directoruluĭ liceuluĭ, cu bursierĭ şi solvenţĭ, că asemenea se vor deschide şcóle secundare de fete cu internate, că în fie-care internat se va

instală o infirmerie, că un medic va visită institutul cel puţin de 3 orĭ pe săptămână, că aparate gimnastice se vor aşeză în internate pentru exerciţiĭ gimnastice în timpul recreaţiuniĭ, că disposiţiunĭ maĭ desvoltate asupra moraleĭ, igieneĭ, disciplineĭ, asupra materialuluĭ şi comptabilităţiĭ internatuluĭ se vor stabilì printr'un regulament special; că internatele fondate şi întreţinute cu cheltuelile particularilor, ale municipalităţilor saŭ altor corpurĭ, se vor regulà ca şi internatele instituite de Stat, în lipsă de disposiţiunĭ diferite din partea fondatorilor; că în tóte oraşele unde sunt licee, se vor stabilì şcóle secundare de fete, că elevele acestor şcóle vor fi tóte interne, unele stipendiste, altele solvente, că se va alcătuì un regulament pentru internatele de fete. În anul 1865, Ministrul N. Kretzulescu a publicat un mic regulament al internatelor, care însă n'a fost pus în lucrare.

În érna anuluĭ şcolar 1865—1866, o comisiune din sînul Consiliuluĭ de igienă al Capitaleĭ, compusă din I. Felix, N. Comboti şi G. Schrumm, inspectând şcólele şi internatele din Bucurescĭ, le găsesce în mare parte într'o stare insalubră, cu locale neîncăpĕtóre, umede, întunecóse, lipsite de un regulament asupra alimentaţiuniĭ şi asupra igieneĭ în general; aceste constatărĭ aŭ fost comunicate Ministeruluí Cultelor şi Instrucţiuniĭ. În luna Maiŭ 1866, Ministrul Instrucţiuniĭ C. A. Rosetti a însărcinat o comisiune, compusă din I. Felix, P. Iatropulo şi D. Ziţeos, cu inspectarea amănunţită a internatuluĭ Sf. Sava din Bucurescĭ, care a confirmat constatările anterióre ale comisiuniĭ din sînul Consiliuluĭ de igienă: că clasele sunt umede şi murdare, dormitórele neîncăpĕtóre, suficiente abià pentru jumătatea numĕruluĭ elevilor presenţĭ, că infirmeria este umedă, întunecósă, lipsită de mobilierul indispensabil, neavênd măcar nicĭ un vas de nópte, un lighian, un pahar, că hrana internilor este insuficientă, că latrinele sunt murdare, în parte neaccesibile, că mulţĭ din elevĭ presintă un aspect bolnăvicios, faţa palidă, că eĭ nu fac exerciţiŭ corporal, din causa lipseĭ uneĭ grădinĭ orĭ a unuĭ alt teren potrivit, căcĭ curtea este nepavată, neaşternută cu pietriş orĭ cu nisip, că exerciţiile gimnastice nu sunt înlocuite nicĭ prin plimbărĭ, că eleviĭ nu fac nicĭ băĭ. Comisiunea a propus, ca conform cu legea, să se alcătuéscă un regulament asupra igieneĭ internatelor. Ministerul Instrucţiuniĭ a însărcinat Consiliul medical superior cu elaborarea unuĭ asemenea proiect de regulament, iar acest Consiliŭ a invitat pe consiliile locale de igienă ca ele să-l proiecteze, şi regulamentul nu s'a făcut. În anul 1869, Ministerul Instrucţiuniĭ publice a numit o comisiune, compusă din C. Davila, G. Alexianu, I. Felix şi D. Sergiŭ, care să elaboreze un regulament asupra igieneĭ internatelor

dar proiectul alcătuit de acéstă comisiune n'a fost învestit cu formele legale spre a puté să fie pus în lucrare.

În anul 1875, Consiliul de igienă al Capitaleĭ, pentru a aduce metodă şi uniformitate în inspecţiunile sanitare ale internatelor, a alcătuit un program, care cuprindeà tóte amănuntele ce trebue să fie cercetate; în urma inspecţiunilor executate în conformitate cu acest program în oraşul Bucurescĭ, s'a impus unor internate îndreptarea neajunsurilor constatate, iar altele aŭ fost închise. La 5 Aprilie 1877, fiind Ministru al Instrucţiuniĭ G. Chiţu, s'a publicat un regulament asupra igieneĭ internatelor de ambe-sexe, care conţineà prescripţiunĭ asupra sălilor de studiŭ şi iluminăriĭ lor, asupra dormitórelor, paturilor, localuluĭ de spělat, băilor, sufrageriei, infirmeriei, latrinelor, asupra curěţenieĭ corporale, gimnasticeĭ, hraneĭ, serviciuluĭ medical al internatuluĭ. Acest regulament a fost curând pus la uitare şi persónele chemate să-l pună în lucrare şi a controlà executarea luĭ nicĭ n'aŭ avut cunoscinţă de el, nu numaĭ în anul 1877, când tóte spiritele aŭ fost preocupate de răsboiul naţional, ci şi în aniĭ următorĭ. În anul 1884, Sp. Haret, Inspector general al şcólelor, în raportul general anual asupra învěţămîntuluĭ, constată că maĭ există la noĭ internate, unde în dormitóre paturile sunt aşezate pe douě rândurĭ, unul peste altul, din lipsa de loc, că băĭ nu se află nicăerĭ în localul şcóleĭ, că alimentarea nu este supusă la nicĭ o regulă de igienă şi că mobilierul este primitiv. Pentru îndreptarea acestor neajunsurĭ, în cât ele privesc internatele statuluĭ, s'a hotărît alcătuirea uneĭ legĭ speciale asupra clădirilor şcolare, care a fost supusă Corpurilor legiuitóre în anul 1886.

Pe vremea acésta se discutà în străinătate şi la noĭ cestiunea mănţineriĭ saŭ suprimăriĭ internatelor; reproşul principal ce li se aduce este acela, că internatele nu pot înlocuì în mod perfect îngrijirile morale şi fisice ale educaţiuniĭ părintescĭ; se face însă distincţiune între necesitatea existenţeĭ internatelor de băeţĭ, care nu este pretutindenea recunoscută, şi a celor de fete, considerate ca folositóre, căcĭ nu la toţĭ părinţiĭ le dă mâna, ca să săvârşéscă în familie educaţiunea fetelor. Internatele secundare de fete sunt dar numeróse în tóte ţěrile, cele de băeţĭ maĭ frecuentate în ţěrile latine decât în cele germane şi englese. Belgia a reglementat internatele publice şi private dejà în anul 1866 şi apoĭ în 1880, Franţa în 1866 şi 1881, Austria, Bavaria, Württemberg în 1873 şi 1874. În Germania de Nord şi în Anglia, internatele secundare de băeţĭ sunt puţin numeróse; vestitele şi luxósele colegiĭ-internate de la Oxford şi Cambridge nu sunt şcóle secun-

dare ci instituţiunĭ universitare. Internatele sunt indispensabile pentru copiĭ de proprietarĭ ruralĭ, de arendaşĭ şi de alte persóne carĭ locuesc la ţéră; orfelinatele trebue să fie internate prin natura lor, precum trebue să fie internate şcólele normale de învĕţătorĭ, care-şĭ recrutéză şcolariĭ la ţéră şi seminarele, poporate în mare parte cu fiĭ de preoţĭ şi de învĕţătorĭ ruralĭ.

Pe noĭ ne intereséză maĭ mult cestiunea sanitară, şi din acest punct de vedere uniĭ pedagogĭ şi igieniştĭ aŭ observat că rătăcirile sexuale ale şcolarilor ar fi apărênd maĭ adesea-orĭ şi chiar în formă epidemică în internate, decât în externate; că bólele infecţióse s'ar lăţì maĭ lesne în internate. Experienţele nóstre nu confirmă aceste acusaţiunĭ. Rătăcirile sexuale se pot prevenì, maĭ ales când copiiì în etate de şcolaritate sunt povĕţuiţĭ, că fie-care atingere a organelor sexuale fără necesitate absolută este vătĕmătóre şi constitue un păcat. Importarea bólelor epidemice în internat se póte oprì, dacă, în timp de epidemiĭ în oraş, eleviĭ nu sunt congediaţĭ în ḑilele de Duminecă şi sĕrbătorĭ fără precauţiunĭ speciale, dacă se opresce, pe cât este posibil, amestecul elevilor internĭ cu eleviĭ externĭ, şi dacă se cogediéză de timpuriŭ de la şcólă şcolariĭ externĭ din familiile în carĭ a apărut o bólă infecţiósă. Fie-care internat trebue să aibă douĕ infirmeriĭ, una pentru bólele ordinare şi alta, cu totul isolată, pentru bólele infecţióse. Se găsesc în tóte ţĕrile internate bune, în carĭ, în termen mediŭ, copiiĭ sunt maĭ bine îngrijiţĭ decât în casa multor părinţĭ săracĭ, negligenţĭ, viţioşĭ, în casa unuĭ părinte rĕmânênd vădu; se găsesc asemenea în tóte ţĕrile şi internate rele; ca exemplu putem da resultatul inspecţiunilor igienice ale şcólelor şi internatelor din Londra, carĭ desvĕluesc defecte mult maĭ grave decât cele constatate la noĭ *(Reports on the hygienic condition and administration of Metropolitan District and separate Schools)*, reproduse în *The British med. journ.*, 1897 şi 1898).

La noĭ cestiunea internatelor a fost studiată cu ocasiunea proiectuluĭ de lege privitor la clădirile şcolare, supus Corpurilor legiuitóre în anul 1886 de Ministrul D. Sturdza, care proiect însă n'a devenit lege. În expunerea de motive care însoţià acel proiect, cestiunea mănţineriĭ saŭ suprimăriĭ internatelor nu s'a tratat in abstracto, ci s'a examinat din punctul de vedere al situaţiuniĭ speciale a elevilor noştri. Pe de o parte avem părinţĭ lipsiţĭ de mijlóce, aĭ căror copiĭ, dacă n'ar fi ajutaţĭ de stat, nu ar puté studià; pe de altă parte, sunt părinţĭ prin localităţĭ lipsite de şcóle secundare, carĭ sunt siliţĭ a se despărţì de copiiĭ lor. Maĭ este acéstă cestiune în legătură cu cea a gazdelor

şcolarilor, care în anul 1886 încă nu atrăsese atenţiunea pedagogilor şi igieniştilor noştri şi despre care vom maĭ vorbì maĭ jos.

Pretinsa lipsă de regulament asupra igieneĭ internatelor a fost îndeplinită prin ordine speciale. În anul 1892, Ministrul Instrucţiuniĭ Take Ionescu prescrie prin circulărĭ, ca hrana elevilor să fie de bună calitate, ca carnea să formeze tot-deauna fondul alimentaţiuniĭ, ca să se deà elevilor câte o bae completă pe sĕptămână, ca acolo unde se póte, să se instaleze bae în şcólă, ca să se deprindă eleviĭ şi cu băĭ recĭ; aceleaşĭ regule s'aŭ prescris şi pentru eleviĭ pensionatelor particulare şi directoriĭ internatelor publice şi private aŭ fost invitaţĭ ca să scótă eleviĭ la preumblare în grădinile publice şi afară de oraş; aceste ordine n'aŭ fost observate.

În anul 1893, C. Istrati, Inspector general al învĕţămîntuluĭ secundar, scrie în memoriul asupra internatelor statuluí, adresat Ministeruluĭ Cultelor şi al Instrucţiuniĭ: că maĭ tóte Ministerele nóstre aŭ internate de diferite naturĭ şi în vederea uneĭ ţinte anumite, că însă internatele Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ sunt cele maĭ numeróse, că acel Minister are 2.370 internĭ, dar n'are în vigóre regulament de igienă şi de material pentru internate, că în nicĭ un internat şi nicĭ la Minister nu se găsesce un exemplar al vechiuluĭ regulament. S'a întocmit dar în anul 1893 o comisiune, compusă din C. Istrati, St. C. Michăilescu, Zamphirolu, V. Pallade, Meisner şi d-na Zoe Grant, care a întocmit un proiect de regulament pentru internate, care proiect însă n'a fost aprobat şi decretat.

În anul 1896 s'a decretat Regulamentul pentru şcólele private, în care sunt prescrise regulele principale de igiena internatelor, diferitele încăperĭ ce trebue să posédă un internat, dimensiunile lor; în dormitor spaţiul de cel puţin 12 metri cubĭ de elev, în sala de studiŭ, osebită de sala de clasă, 4 metri cubĭ, 2 infirmeriĭ, una pentru bólele ordinare şi alta cu totul isolată pentru bólele infecţióse. Legea asupra învĕţămîntuluĭ secundar şi superior din anul 1898 conţine prescripţiunĭ asupra internatelor Statuluĭ; regulamentul pentru şcólele secundere din anul 1898 preciséză datoria directorilor şcólelor carĭ aŭ internat de a priveghià starea lor igienică.

Aruncând o privire retrospectivă asupra istorieĭ igieneĭ internatelor în România, constatăm că în timpurile trecute, până la jumătatea seculuĭ XIX, ea este puţin îngrijită, că de la a doua jumătate a secoluluĭ XVIII până la Unirea Principatelor, acţiunea sanitară în internate se mărginesce în căutarea elevilor bolnavĭ, că d'atuncĭ, cu tóte neregularităţile constatate de persónele competinte, starea inter-

natelor s'a îmbunătăţit treptat, şi că la începutul secoluluĭ XX, în urma controluluĭ necontenit exercitat cu cunoscinţă şi cu consciinţă, internatele publice şi private de ambe-sexe se află astădĭ, cu puţine excepţiunĭ, în condiţiunĭ igienice, că unele din ele, maĭ ales unele internate de fete, sunt instituţiunĭ exemplare, cărora le inheră numaĭ neajunsul general al tuturor aşezămintelor de asemenea natură, provenit din împrejurarea, că fetele suportă maĭ anevoie fără vătĕmarea sănătăţiĭ claustraţiunea şi şederea prelungită decât băeţiĭ, că ele aŭ nevoie şi maĭ mare decât băeţiĭ de exerciţiul corporal ḑilnic. Îmbunătăţirea se póte lesne constatà prin aspectul, prin faţa rumenă, prin înfăţişarea sănătósă a celor maĭ mulţĭ dintre şcolariĭ internĭ. Despre şcóla — internat de fete Otteteleşanu, instituţiune model unică în felul eĭ, vom vorbì în capitolul despre educaţiunea fetelor.

Igiena din şcólă se completéză prin igiena afară din şcólă, în internat, în familie, în gazdă.

Şcolariĭ de ambe-sexe carĭ frecuentéză şcólele secundare şi aĭ căror părinţĭ locuesc în alte comune, în carĭ nu se află asemenea şcóle, nu sunt toţĭ aşezaţĭ în internate publice orĭ private, şi mulţĭ dintre eĭ şed în gazde de diferită natură. Aşezarea acestor copiĭ cu plată într'o familie, care trăesce în condiţiunĭ igienice şi în sînul căreia şcolariĭ găsesc un adăpost sănătos şi o priveghere, capabilă a înlocuì până la un grad óre-care casa parintéscă, este la noĭ o excepţiune rară. Traiul şcolaruluĭ într'o asemenea gazdă este superior aceluia în internatul cel maĭ bun, în care mulţimea copiilor nu póte primì îngrijirile, carĭ se daŭ la 2—3 şcolarĭ aşezaţĭ într'o familie. Sunt însă mulţĭ copiĭ de părinţĭ săracĭ de la ţéră, carĭ cu o plată minimă sunt primiţĭ în gazde miserabile, unde sufere moralul şi fisicul lor. Viţiile acestor gazde de şcolarĭ, carĭ există de maĭ mult timp, aŭ fost constatate numaĭ în ultimul deceniŭ al secoluluĭ XIX de pedagogĭ şi igienişti românĭ, maĭ ales raporturile sanitare ale celor din urmă aŭ atras atenţiunea autorităţilor competinte din străinătate, şi s'aŭ găsit maĭ întâiŭ în Bucovina, apoĭ şi în Galiţia, gazde de şcolarĭ în condiţiunĭ analóge şi chiar maĭ rele decât la noĭ.

Dejà înainte de a fi gimnasiile şi liceele frecuentate de mulţĭ şcolarĭ săracĭ de la ţéră, între aniĭ 1870—1890, numeroşĭ elevĭ externĭ aĭ seminarelor aŭ fost rĕŭ găzduiţĭ, dar atenţiunea asupra gazdelor cu totul nesănătóse ale şcolarilor din gimnasiĭ şi licee a fost deşteptată tocmaĭ la anul 1890, maĭ întâiŭ de serviciul sanitar al oraşuluĭ Bucurescĭ, în anul 1893 de Inspectorul şcólelor C. Istrati, apoĭ Directorul general al serviciuluĭ sanitar în aniĭ 1892—1899 a însărcinat con-

siliile locale de igienă ca, pe lângă şcóle, să inspecteze şi gazdele şcolarilor şi să propună autorităţilor competinte măsurĭ pentru îndreptarea neregularităţilor igienice constatate. C. Istrati scrie următórele, în memoriul asupra internatelor statuluĭ din anul 1893: «La noĭ nu se găsesc ca în Elveţia şi în Germania numeróse familiĭ, carĭ să se ocupe şi cu educaţia elevilor. În Oltenia gimnasiile şi liceele sunt frecuentate de copiĭ de la ţéră, carĭ trăesc cel mult cu 5 leĭ pe lună pe la cârciumĭ, unde tot timpul liber de şcólă servesc ca servitorĭ orĭ ca argaţĭ, într'o atmosferă morală păcătósă, adesea-orĭ chinuiţĭ prin nemâncare, prin muncă şi lipsă de orĭ-ce îngrijire cuviinciósă. Şcolaruluĭ aflat în gazdă, obicĭnuit, părinţiĭ aduc, adesea de la distanţe fórte marĭ, odată pe sĕptămână, mălaiŭ, brânză, fasole şi cépă. Adesea-orĭ copiiĭ sunt lăsaţĭ în locurĭ infecte, în condiţiunĭ igienice şi morale de necredut de rele. Gazde bune, familiĭ tutelare aŭ existat şi la noĭ maĭ nainte, când acţiunea tutelară a profesoruluĭ erà mult maĭ activă decât astădĭ; ceea ce cerem se petrece pe o largă scară în Transilvania, unde directorul şcóleĭ este şi părintele moral al şcolarilor.

În anul 1896, Ministerul Instrucţiuniĭ a luat măsurĭ eficace pentru desfiinţarea gazdelor de şcolarĭ rele. Prin regulamentul şcólelor secundare din anul 1896 aŭ fost obligaţĭ directoriĭ şi profesoriĭ, ca să privegheze pe şcolarĭ şi afară de şcólă. Gazdele şcolare sunt controlate de o comisiune compusă de directorul şcóleĭ, un delegat al primaruluĭ şi un medic comunal. Comisiunea intervine la trebuinţă, pentru ca comuna, judeţul, statul şi caritatea privată să vină în ajutor cu subvenţiunĭ de banĭ, pentru găzduire şi pentru hrana maĭ bună a şcolarilor săracĭ. Pe alocurea aceste comisiunĭ aŭ adus îmbunătăţirĭ însemnate în traiul şcolarilor de la ţéră; la Ploescĭ profesoriĭ secundarĭ aŭ strîns prin contribuţiunĭ benevole capitalul necesar, pentru înfiinţarea unuĭ internat salubru, care înlocuesce gazdele murdare ale şcolarilor de la ţéră.

Regulamentul şcólelor secundare de ambe sexe din anul 1898 cuprinde prescripţiunĭ amănunţite asupra gazdelor şcolarilor, carĭ trebuesc să fie arătate directoruluĭ orĭ directóreĭ chiar la înscriere. Nu pot ţiné şcolarĭ în gazde, persónele carĭ ţin stabilimente publice de orĭ-ce natură. Direcţiunea şcóleĭ ţine un registru special de aceste gazde cu tóte indicaţiunile necesare pentru un control serios; acest control se exercită de director şi de inspectorĭ, la cas de trebuinţă eĭ cer concursul autorităţiĭ comunale şi în special al medicilor comunalĭ. Regulamentul preciséză condiţiunile igienice şi morale, pe carĭ trebue

să le însuşéscă gazdele. Regulamentul pentru şcólele secundare din August 1901 mănţine aceste prescripţiunĭ, asemenea regulamentul şcólelor profesionale de fete de gradul I, din August 1902.

Ca exemplu al corupţiuniĭ isvorîte din gazdele rele ale şcolarilor, vom menţionà şcóla de móşe rurale din Craiova, proiectată în aniĭ 1898—1899, deschisă în 1900, destinată a formà móşe sătescĭ din femeĭ de ţĕranĭ, cu carĭ populaţiunea rurală s'ar împăcà maĭ lesne decât cu cele originare din oraşe. În loc de a se internà elevele în spital şi a se întrebuinţà şi ca infirmiere, ele aŭ rĕmas şcolare externe libere în gazde, expuse seducţiuniĭ, parte din ele aŭ lepĕdat portul ţĕrănesc şi aŭ dus o viéţă imorală. Administraţiunea a credut că, contra acestor desordine, nu există alt léc decât desfiinţarea şcóleĭ.

În străinătate cestiunea gazdelor şcolare a preocupat maĭ ales autorităţile şcolare din imperiul Austrieĭ în anul 1897. În Bucovina s'aŭ găsit în câte-và oraşe nisce gazde de şcolarĭ, despre carĭ L. Burgerstein şi A. Netolitzky (*Handbuch der Schulhygiene*, II. Aufl., Jena 1902) scrie următórele: Şcolariĭ primesc în gazdă locuinţă, încăldire şi iluminare contra plăţiĭ de 2—9 coróne pe lună, pentru hrană le trimit părinţiĭ în fie-care lună un sac de făină de porumb, din care li se face mămăligă, care câte odată constitue singurul lor aliment. Într'o mică cameră locuesc câte odată 6—7 persóne, o familie cu 3 şcolarĭ pe carĭ îĭ găzduesce tot mobilierul cameréĭ, ocupate de aceste 6—7 persóne, se compune adesea-orĭ din 3 paturĭ aşternute cu paie, în gazde maĭ confortabile şi cu un cérşéf de pânză grósă şi cu o pernă umplută cu paie; plapoma se înlocuesce prin palton. Uniĭ şcolarĭ dorm în bucătăriĭ subterane, carĭ servă şi găinilor de adăpost. Numeroşĭ şcolarĭ maĭ sunt aşezaţĭ în nisce internate micĭ numite «burse», întreţinute de societăţĭ de binefacere, în carĭ se primesc şi şcolarĭ cu plată modestă. În Galiţia există gazde de şcolarĭ în condiţiunĭ analoge, descrise de Kotelmann (*Zeitschrift für Schulgesundheitspflege*, II, Hamburg 1898). În anul 1892 Ministerul austriac al Cultelor şi al Instrucţiuniĭ a ordonat facerea uneĭ anchete, despre raportul dintre şcólă şi casa părintéscă şi despre gazdele şcolarilor din şcólele secundare; la finele anuluĭ 1897, acel Minister a decis că supravegherea gazdelor şcolarilor este de competinţa autorităţiĭ comunale, cu care trebue să se înţelégă directoriĭ şcólelor secundare şi ĭ-a îndemnat ca să înlesnéscă formarea de «convicte», de internate conduse de profesorĭ, în carĭ se vor primì şcolarĭ săracĭ. Consiliul şcolar provincial al Austrieĭ de jos a publicat nisce instrucţiunĭ, în carĭ se preciséză condiţiunile cerute de la gazdele şcolarilor, carĭ condiţiunĭ sunt cam sărace în comparaţiune cu regula-

mentul nostru, ocupându-se fórte puţin cu igiena. De curând Consiliul sanitar provincial al Austrieĭ-de-jos a fost însărcinat ca el să elaboreze instrucţiunĭ pentru familiile, carĭ ieaŭ în gazdă şcolarĭ din şcóle secundare.

4. Grădinile de copiĭ.

Până la etatea şcolară educaţiunea ar trebuì să incumbe numaĭ familieĭ, numaĭ părinţilor, şi grădina de copiĭ, şcóla Froebeliană, ar trebuì să adăpostéscă numaĭ copiiĭ acelor părinţĭ, carĭ se află în neputinţă a îndeplinì datoria de a da copiilor prima crescere morală, primele poveţe referitóre la desvoltarea simţurilor, a-ĭ pregătì pentru învĕţătura în şcóla primară. Să nu confundăm dar şcóla Froebeliană cu asilul pentru copiiĭ părinţilor săracĭ din centrele industriale, carĭ fiind siliţĭ a se ocupà cu munca afară din casa lor, nu pot îngrijì de copiiĭ lor, şi aduc în asil pentru timpul ḑileĭ copiĭ chiar de etatea cea maĭ fragedă. Cu cât copilul este maĭ mic, prin urmare maĭ puţin resistent contra diferiţilor factorĭ morbiferĭ, cu atât el trebue să fie ferit maĭ mult de acele influenţe vătĕmătóre, carĭ provin din munca cerebrală prematură, precoce, din contactul cu alţĭ copiĭ carĭ pot aduce în şcólă germeniĭ bólelor infecţióse, şi nu este raţional ca să supunem creeriĭ încă necopţĭ la muncă metodică, nepotrivită cu vîrsta copiluluĭ, ca să-ĭ ocupăm cu memorisarea mecanică, care aduce încordarea prea mare a facultăţilor intelectuale, care sdruncină sistemul nervos al miculuĭ copil aflat în desvoltare. Consecinţele munciĭ mintale nemăsurate a copiilor micĭ nu sunt tot-deauna imediate ci şi tardive, şi multe bóle nervóse grave îşĭ trag originea din pripa cu care încărcăm memoria copiluluĭ cu poesiĭ lungĭ pe carĭ nu le înţeleg.

Grădina de copiĭ, deşì utilă, nu este un element necesar al organismuluĭ şcolar. Ea are, afară de însemnătatea socială, scopul a desvoltà facultăţile naturale ale copiluluĭ prin ocupaţiunea potrivită, care excită curiositatea copiluluĭ, deştéptă simţurile, deprinde copilul cu ordine, cu atenţiune, forméză abilitatea luĭ, provócă spontaneitatea şi activitatea liberă, satisface trebuinţa exerciţiuluĭ musculaturiĭ prin libertatea mişcăriĭ, prin jocurĭ în aerul liber; exerciţiurile gimnastice sunt obicĭnuit în grădina de copiĭ mascate prin jocurĭ plăcute, însoţite de cântărĭ. Adevĕrata grădină de copiĭ, care-ĭ primesce dejà cu 3 anĭ împliniţĭ, ar trebuì să excludă învĕţătura cetiriĭ, scrieriĭ, socoteliĭ; cu tóte acestea, în unele ţĕrĭ, copiiĭ de 5—7 anĭ învaţă în grădina de copiĭ materiile principale prescrise pentru clasa I a şcóleĭ primare. Pentru ca

mamele carĭ aŭ timpul necesar să pótă îndeplinì singure, în familie, menirea lor educativă, spre a se puté lipsì de grădina Froebeliană, ele trebue să învețe cel puțin în șcóla secundară noțiunile pedagogice, carĭ aŭ fost introduse în acele șcóle în mod obligatoriŭ numaĭ de la 1 Aprilie 1899.

Ideia educațiuniĭ copiilor în grădina de copiĭ nu este nouă; dejà I. Amos Commenius, cel maĭ mare pedagog al seculuĭ XVII, în cartea magistrală: *Didactica magna*, imprimată la Amsterdam în anul 1657 și tradusă în romănesce de P. Gârboviceanu, împarte șcólele în 4 grade: șcóla maternă, șcóla elementară, șcóla latină saŭ gimnasiul și Academia. Dar șcóla maternă a luĭ I. Amos Commenius n'a fost numaĭ un externat cum îl înțelegem astăḑĭ, ci Commenius a cerut ca mamele să exercite organele simțurilor copiilor în casă, în familie. Maĭ mult, I. B. Basedow (*Methodenbuch*, 1770) și H. Pestalozzi (1746—1827) aŭ recomandat înființarea de grădinĭ de copiĭ, însă fără succes. Maĭ fericit a fost elvețianul Fr. Froebel (1782—1852), el a putut realisà ideile luĭ Pestalozzi și a înființat prima grădină de copiĭ în anul 1840 la Blankenberg în Turingia, însă numaĭ pentru copiiĭ părinților cu dare de mână. Francesiĭ atribue prima înființare de grădinĭ de copiĭ preotuluĭ protestant I. F. Oberlin în departamentul Vogesilor (1740—1826).

Numaĭ cu încetul s'aŭ popularisat aceste instituțiunĭ. În anul 1859 s'aŭ aflat în tótă Germania 52 grădinĭ de copiĭ, în Anglia și în Franța câte 5, maĭ multe în Elveția și în Olanda. La Berlin primele grădinĭ publice de copiĭ aŭ fost înființate în aniĭ 1862—1865, primele asemenea grădinĭ private în aniĭ 1867—1880; în anul 1900 aŭ funcționat la Berlin 14 șcóle Froebeliane publice și 5 private, frecuentate de câte 25—258 copiĭ de câte 3—5 anĭ câte 5—11 ore pe ḑi, afară de 8 asile private (Kleinkinderbewahranstalten) pentru copiiĭ părinților ocupațĭ afară din casă, poporate cu câte 30—369 copiĭ de 3—7 anĭ 4—12 ore pe ḑi. Decretul frances din anul 1881 asupra organisațiuniĭ grădinilor de copiĭ (École maternelle, salle d'asyle) ḑice că ele sunt așezăminte de educațiune, în carĭ copiiĭ de la 2—7 anĭ primesc îngrijirile cerute pentru desvoltarea lor fisică, intelectuală și morală; învĕțătura în acele șcóle cuprinde și cetirea, scrierea pe tablă de ardesie, calculul elementar, cele 4 operațiunĭ, cântul și gimnastica. (A. Layet în *Dict. encycl. des sc. méd. de Dechambre*, Paris 1887. C. Istrati, *Consideraţiunĭ asupra gimnasticeĭ*, Bucur. 1880. H. Weimer, *Gesch. der Paedagogik*, Leipzig 1902. R. Boeckh, *Statist. Jahrbuch der Stadt Berlin*, XXV, Berlin 1902.)

În Bucurescĭ cea maĭ veche grădină de copiĭ este cea din strada Puţul-cu-Plopĭ, instituită de o asociaţiune de dame filantropice în anul 1873, înzestrată de Fr. Hötsch cu o casă în anul 1875, trecută în anul 1896 în administraţiunea comunităţiĭ luterane şi condusă de diaconise; ea are cantină şcolară şi este frecuentată în termen mediŭ de 125 copiĭ (Relaţia pastoruluĭ evangelic Filtsch). Apoĭ vine şcóla Froebeliană a Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român, creată de Barbu Constantinescu împreună cu Societatea română pentru grădinĭ de copiĭ din Bucurescĭ în anul 1881, aşezată la început în localul de la Sf. Ecaterina al Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român, astăḑí instalată în localul propriŭ din strada Erouluĭ, sub administraţiunea Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român şi subvenţionată de Primărie şi de Administraţiunea Aşezămintelor Domniţa Bălaşa (P. Gârboviceanu, în Darea de sémă despre mersul societăţiĭ pe 1894—1895 şi 1896—1897); grădina de copiĭ de la Gara de Nord, deschisă în anul 1889, pentru copiiĭ lucrătorilor din atelierele găriĭ; grădina de copiĭ fundată în anul 1890 de d-na Luisa I. Némţu; şcóla Froebeliană a călugăriţelor institutuluĭ catolic S-ta Maria şi maĭ multe şcóle Froebeliane israelite. În legislaţiune s'a dat maĭ târḑiŭ grădinilor de copiĭ locul cuvenit, regulamentarea lor a fost propusă în proiectul de lege şcolară din anul 1886 (D. Sturdza şi Sp. Haret), în acela din anul 1891 (P. Poni), ele figuréză în legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1896 (P. Poni). Regulamentul şcólelor private din anul 1896 se ocupă maĭ pe larg de grădina de copiĭ, o definesce ca stabiliment de prima educaţiune, în care copiiĭ de ambele sexe primesc în comun îngrijirile reclamate de desvoltarea lor fisică, intelectuală şi morală, şi un început de instrucţiune elementară, în care învĕţămîntul cuprinde jocurĭ, mişcărĭ graduate şi însoţite de cântărĭ, exerciţiul manual, primele principiĭ de educaţiune morală, cunoscinţele cele maĭ usuale, exerciţiĭ de vorbire, povestirĭ, primele elemente de desemn, lectură, scriere şi calcul. Se înţelege că cele din urmă materiĭ le vor învĕţă numaĭ copiiĭ de $5^1/_2$--7 anĭ. Regulamentul cuprinde prescripţiunĭ de igienă a localuluĭ, cere ca în sala de exerciţiŭ fie-care copil să dispună de cel puţin 4 metri cubĭ de spaţiŭ, ca aceeaşĭ dimensiune să o aibă locul acoperit în curte orĭ în grădină, destinat pentru jocurĭ în ḑilele ploióse de vară, ca în curte şi în grădină, fie-care copil să aibă câte 3 metri pătraţĭ din suprafaţă, ca să nu se priméscă în şcólă copiĭ bolnavĭ de bóle contagióse saŭ din familiile în carĭ bântue asemenea bóle.

Dacă examinăm poporaţiunea puţinelor şcóle Froebeliane ce există

la noĭ, constatăm că ea se compune în mare parte din elemente străine, că familiile române carĭ trimit copiiĭ lor în acele şcóle sunt în mare parte maĭ culte, cu dare de mână, prin urmare în posiţiune a da singure copiluluĭ prima educaţiune fisică, morală şi intelectuală, că avantagiul, că contactul cu alţĭ copiĭ constitue un factor educativ şi formézä caracterul, şi-l pot asigurà aceĭ părinţĭ şi în afară de şcóla Froebeliană; ne putem folosì de acest avantagiŭ când copilul a împlinit 7 anĭ, înscriindu-l în şcóla primară. Iar ómeniĭ săracĭ, carĭ nu dispun de timpul necesar ca să se ocupe cu copilul lor, să-l povĕţuéscă şi să-l păzéscă tótă ḑiua, nu trimit copilul la şcóla Froebeliană, căcĭ le lipsesc adesea-orĭ vestmintele calde de érnă, eĭ n'aŭ timpul necesar ca să ducă copilul la şcólă şi să-l aducă iar acasă.

Fie-care şcólă Froebeliană ar trebuì să posédă, pe lângă cele-lalte locale, şi un mic dormitor, căcĭ copiiĭ până la etatea de 4—5 anĭ simt în cursul ḑileĭ trebuinţa a dormì, precum şi o cameră de isolare, pentru casul când s'ar îmbolnăvì un copil care nu se póte imediat înapoià părinţilor. Aparatele pentru spĕlarea obrazuluĭ şi a mânilor sunt indispensabile.

După statistica alcătuită la Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ publice, aŭ funcţionat în tótă ţéra:

În anul 1898—1899, 27 grădinĭ de copiĭ cu 861 elevĭ
în anul 1899—1900, 28 » » » 866 » din cele din urmă aŭ fost:

În Pitescĭ	1 română	cu	9 elevĭ	
» Botoşanĭ	1 (?)	»	5 »	
» Brăila	1 elveţiană	»	16 »	
» Buzĕŭ	1 română	»	15 »	
» Constanţa	1 elenă	»	80 »	
» Galaţĭ	1 (?)	»	35 »	
» Craiova	1 francesă	»	28 »	
» Iaşĭ	1 franc., 2 isr.	»	87 »	
» Bucurescĭ	14, 7 rom., 7 străine	»	454 »	afară de asile israelite.
» Focşanĭ	1 română	»	30 »	
» Babadag	1 (?)	»	22 »	
» Giurgiŭ	1 rom., 1 străină	»	85 »	

5. Metodele învĕţămîntuluĭ şi Programele şcolare. Supramenagiul intelectual.

Munca intelectuală precoce, prelungită, nepotrivită cu etatea şi cu facultăţile mintale ale copiilor, precum şi programele şcolare încăr-

cate cu o cantitate mare de materiĭ, vatĕmă sănătatea copiilor; vom expune în alt capitol, în acela despre bólele şcolare, mecanismul nasceriĭ acestor bóle, din carĭ parte se manifestă imediat, în timpul şcolarităţiĭ, parte maĭ târḑiŭ.

În anticitate programele şcolare n'aŭ fost maĭ sărace decât cele de astăḑĭ. La Helenĭ ca şi la Romanĭ, materia învĕţămîntuluĭ erà compusă din cetire, scriere, gramatică, desemn, musică, gimnastică, din învĕţămîntul intuitiv al mitologieĭ, geografieĭ, istorieĭ, în clasele superióre din filosofie, matematică, morală, retorică. Regimul şcóleĭ erà aspru, dejà pedagogul, care duceà copilul la şcólă, erà un sclav incult, sever, şi copiiĭ se temeaŭ de el. Metodele de învĕţătură aŭ fost viţióse; în Grecia dejà Heraclitos şi Platon s'aŭ ridicat contra memorisăriĭ mecanice, contra învĕţăturiĭ pe din afară, precum şi maĭ târḑiŭ în Roma Quintilian, pedagog şi retor, care a trăit în primul secol, şi Plutarch, în secolul II, aŭ maĭ recomandat ca copiiĭ să fie trataţĭ nu cu asprime ci cu blândeţe, ca pedepsele corporale să se restrîngă (I. S. Floru, *Educaţiunea şi instrucţiunea la Helenĭ*, Bucurescĭ 1892. At. Marienescu, *Instrumentele de scriere şi de cultură la Grecĭ şi la Romaniĭ vechĭ*, în «Transilvania», XXXIII, Sibiiŭ 1902. H. Weimer, *Geschichte der Paedagogik*, Leipzig 1902).

În evul mediŭ regimul şcóleĭ a rĕmas în Orient ca şi în Occident tot fórte sever, între materiile de învĕţătură aŭ predomnit cele religióse. Până la inventarea tiparuluĭ, metoda de învĕţătură a rĕmas reà, copiiĭ lucraŭ fórte mult cu memoria, şi când dascălul, lipsit de cunoscinţe pedagogice, n'a putut îndopà destul de iute cu materiile din program creeriĭ copiluluĭ crud, cu facultăţile mintale încă nedesvoltate, a intervenit bĕţul, nuéua, biciul, postul şi carcerea. Pe la finele evuluĭ mediŭ s'a născut mişcarea umanistă, cultura s'a completat cu studiul autorilor clasicĭ grecĭ şi latinĭ şi programele şcolare se lărgesc. În tot Occidentul disciplina şcolară a maĭ rĕmas aspră, cu tóte sfaturile luĭ Erasm din Rotterdam (1467—1536), care s'a pronunţat în mod categoric contra deselor pedepse corporale. În a doua jumătate a secoluluĭ XVI, ordinul Iesuiţilor deschide numeróse şcóle, în carĭ predomnesce studiul limbilor clasice, dar metodele de învĕţătură s'aŭ îmbunătăţit în şcólele Iesuiţilor. Ratio et Institutio studiorum a şcólelor iesuite din anul 1599 prescrie ca să nu se oboséscă şcolariĭ prin munca excesivă, ca să se îngrijéscă şi de sănătatea corpuluĭ prin exerciţiĭ gimnastice, prin recreaţiunĭ bine împărţite, ca lecţiunile să nu trécă peste 5 ore pe ḑi, ca în clasele inferióre unele lecţiunĭ maĭ grele, ca cele de limba grécă, să nu trécă peste un pătrar de oră; Iesuiţiĭ aŭ

înființat internate după regulele igienice ale timpuluĭ şi aceste prevederĭ, aceste îngrijirĭ ale fisiculuĭ tineretuluĭ, aŭ înlesnit Iesuiţilor dobândirea influenţeĭ antisociale, vătĕmătóre intereselor statuluĭ în care eĭ aŭ ajuns a fi un factor puternic. Programele şcólelor primare şi secundare ale Iesuiţilor aŭ fost puţin încărcate, pe lângă învĕţămîntul religios se cultivaŭ aprópe exclusiv limbile clasice; până la anul 1832, Ratio et Institutio studiorum din anul 1599 a fost puţin modificată, şi matematica, istoria, geografia, sciinţele fisice şi naturale aŭ fost negligiate; din acéstă causă şcólele protestante aŭ devenit superióre celor catolice. (A. Layet, *Hygiène pédagogique*, în *Dict. encycl. Dechambre*, Paris 1887. H. Weimer, *Geschichte der Paedagogik*, Leipzig 1902.)

În secolul XVII, I. Amos Commenius, născut în 1592, s'a plâns de metodele rele întrebuinţate în şcólă, unde se pun la muncă intelectuală grea copiiĭ necopţĭ, cu negligiarea faptuluĭ, că ţésta osósă a capuluĭ se închide şi creeriĭ se consolidéză abià în etate de 5—6 anĭ, el a scris cartea magistrală: *Didactica magna*, Amstelodami 1628 şi 1657, cap-d-operă de pedagogie, în care recomandă alcătuirea programelor şcolare, conform cu capacitatea şi desvoltarea copiilor; împărţirea ḑileĭ în 3 părţĭ egale de câte 8 ore, din carĭ una pentru învĕţătură, alta pentru somn şi a treia pentru exerciţiĭ corporale şi jocurĭ; alternarea între muncă şi repaus şi schimbarea metodică a materiilor. *Didactica magna* a luĭ I. Amos Commenius a fost tradusă în limba română şi comentată de P. Garboviceanu în anul 1893. În Anglia John Locke (*Some thoughts concerning education*, London 1693) a propovĕduit aceleaşĭ principiĭ pedagogice; ca predecesorul luĭ pe continent, I. Amos Commenius, şi I. Locke cere ca disciplina şcóleĭ să nu fie aspră, ca copiiĭ maĭ micĭ să înveţe jucând, ca lecţiunile să fie făcute ast-fel, ca copilul să le asculte cu plăcere.

Pedagogiĭ distinşĭ aĭ secoluluĭ XVII n'aŭ reuşit să formeze un numĕr suficient de dascălĭ bunĭ, să îndulcéscă disciplina şcolară, să modereze cerinţele exagerate ale programelor. În secolul XVIII, J. J. Rousseau, în propunerile pentru reforma educaţiuniĭ, erà idealist, n'a avut în vedere şcóla, instrucţiunea masselor, ci a câte unuĭ individ în parte. Pedagogĭ reformatorĭ practicĭ aŭ fost germanul I. B. Basedow, care în *Methodenbuch*, 1770, a expus vederĭ maĭ nouĕ asupra învĕţămîntuluĭ şi aŭ deschis în anul 1777 la Dresda o şcólă secundară cu program şcolar redus, cu înlocuirea limbilor clasice prin limbile moderne (P. Garboviceanu, *Die Didactik Basedows*, Bucarest 1887), precum şi elveţianul H. Pestalozzi, 1746—1827, carĭ aŭ luptat pentru re-

învierea vechiuluĭ principiŭ al Grecilor şi al Romanilor, că scopul educaţiuniĭ şi al instrucţiuniĭ este desvoltarea armonică a facultăţilor fisice, intelectuale şi morale.

În ţĕrile române găsim în secolele trecute aceleaşĭ erorĭ, ca cele comise în tot Occidentul la alcătuirea programelor şcolare, la aplicarea metodelor de învĕţămînt, şi maĭ ales la primirea în şcóla de copiĭ într'o vârstă prea fragedă. În şcólele domnescĭ fundate de Vasile Lupu în 1644, de Mateiŭ Basarab (1633—1654) şi de Şerban Cantacuzino în 1679, pe lângă limba română, cultivată maĭ ales de tinerĭ destinaţĭ carieriĭ preoţescĭ, se învĕţaŭ limbile clasice elenă şi latină, cu literatura lor, apoĭ cea grécă modernă, cea slavonă, italiană, francesă, retorică, poetică, matematicile teoretice şi aplicate, istoria generală şi bisericéscă, filosofia, teologia, metafisica, morala, sciinţele fisico-naturale, astronomia, geografia. Gramatica elenă se învĕţà în mod fórte amănunţit şi în tot timpul domnieĭ fanariote. C. Erbiceanu ḑice (*Cronicariĭ grecĭ în epoca fanariotă,* Bucurescĭ 1890) că nu trebue să ne aşteptăm la începutul şcólelor nóstre, şi nicĭ chiar pe timpul şcólelor grecescĭ până la începutul secoluluĭ XIX, la metode sistematice şi pedagogice, şi lipsa de metode făceà fórte greóie învĕţătura cărţiĭ, maĭ ales cea în limbĭ străine, că a avut dreptate Iacob Mitropolitul a detestà metodele grecescĭ din clasele începĕtóre, pentru că un elev intrând în gramatica grecéscă, îl prindeà gróza, pentru că se vedeà aruncat într'un chaos. Acésta se întîmplà şi cu învĕţătura sloveniriĭ buchilor la Românĭ. Uceniciĭ trebuiaŭ să îndure multe pedepse şi aspre observaţiunĭ de la dascăl, până puteaŭ învĕţà cele 45 de buchĭ, şi de carĭ nu aveaŭ trebuinţă rigurósă, pentru a exprimà vorbirea românéscă. Atât reforma şcólelor de sub Dumitru Grigorie Ghica în Moldova, cât şi reorganisarea lor sub Ipsilante în Valachia, pe lângă alte îmbunătăţirĭ, aveaŭ în vedere şi schimbarea metodelor de până atuncĭ. În şcólele începĕtóre se învĕţà maĭ întâiŭ cetirea buchilor, carĭ de ordinar se făceà de şcolarĭ pe o fóe de hârtie, scrisă de dascăl şi se începeà aşà + (Cruce ajută) Az, buchi, vedi, etc. Pe timpul acela nu eraŭ încă imprimate în deajuns Az-bucóvne, alfavetare orĭ abecedare. După ce şcolarul, cam peste o lună, scăpà de buchĭ, adecă scià a le recità, a le cunósce, dar nu şi a le scrie, apoĭ începeà slovenirea astfel: Buchi-az-ba, vedi-az-va, lude-est-le. Tréba acésta ţineà cam peste şése lunĭ. Îndată ce scià a cetì, şcolarul începeà a învĕţà rugăciunĭ din bucóvne şi din céslóve. Dacă şcolarul terminà bucóvna, începeà a învĕţà pe de rost céslovul, părţile ce se cetesc ḑilnic în biserică, psaltirea, şi treceà la scriere, la aritmetică, şi începeà cu cântarea psaltichieĭ. Timpul stu-

diuluĭ erà de la rĕsăritul sóreluĭ până la amiaḑĭ, după ce mâncaŭ şcolariĭ până la apusul sóreluĭ. La finele secoluluĭ XVIII, Naum Protosinghelul a introdus metodele grecescĭ nouĕ şi la învĕţătura cărţiĭ românescĭ.

Să maĭ ascultăm ce ḑice despre metodele vechĭ un învĕţător, Păun I. Gillorteanu, în *Călăuza învĕţătoruluĭ*, Bucurescĭ 1889 : «În ţéra nóstră, în timpurile vechĭ, cu greŭ se puteà găsì ca cine-và să scie carte, acela trebuià să fi avut cap de fer, şi pentru a dovedì acésta, n'avem decât să întrebăm pe bătrâniĭ noştri carĭ maĭ trăiesc. Pe aceştĭ pedepsiţĭ, ca să ḑic aşà, cum veniaŭ, saŭ maĭ bine să spunem drept, îĭ aduceaŭ legaţĭ ferecaţĭ la şcólă, ajunşĭ odată aicĭ, numaĭ decât dascălul după acele timpurĭ, îĭ puneà în băncĭ, dacă eraŭ, şi acì clociaŭ ḑilnic câte 5—6 césurĭ; spuindu-le dascălul, şi eĭ trebuiaŭ să repete după el, literele cu numirile următóre: az, buchi, vedi, glagoli, dobre, ij, mislete, naş, etc., sciindu-se că copiiĭ după acele timpurĭ luaŭ lumea în cap, alţiĭ se prostiaŭ. După ce cu chiŭ, cu vaĭ învĕţaŭ acele năsdrăvăniĭ, îĭ puneaŭ la slovenire, acì erà acì, căcĭ ca să slovenéscă o vorbă îĭ treceaŭ năduşelile, numaĭ că îĭ auḑiaĭ, de exemplu la vorba da, ḑicênd ast-fel: dobre—az=da; la vorba mana: mislete az=ma, naş—az=na=mana ; dar la vorba prescură: pocoiŭ—rîţă—est=pre, slovă—caco—uc=scu, prescu, rîţă—az=ra, prescura. Acestea sunt uşóre de ḑis, dar alte vorbe, cum: frânghie, căpăstru, stejar, pastramă, sunt aşà de grele, în cât nicĭ că se póte altă pedépsă maĭ aspră pentru copiĭ, ca slovenirea unor ast-fel de vorbe; ceĭ carĭ însă nu puteaŭ să înţelégă, falanga îĭ aşteptà. Erà o pedépsă pentru şcolar a memorisà numele literelor şi a pronunţà silabe, fără ca să le înţelégă, neavênd nicĭ un sens. Pe acest poreclit metod de învĕţămînt îl înlocuì metodul silabisiriĭ, numit şi metodul nominal; după acest metod se pronunţaŭ literele pe numele lor, iar nu sunetele ce le represintă: a, be, ce, de, fe, etc., cum şi cele marĭ. Apoĭ învĕţătorul luà o vocală şi o consonă, le pronunţà el împreună, apoĭ puneà şi pe copiĭ să le repete. Până maĭ erĭ, alaltăerĭ, póte chiar şi astăḑĭ prin unele şcóle învaţă copiiĭ a cetì dupa acest metod al silabisiriĭ. F. Olivier a introdus metodul fonetic, basat pe exprimarea sunetelor, adecă : 's, 'm iar nu: se me. Acest metod, care înlocuì pe bătrânul metod al silabismuluĭ, este metodul sunătăriĭ» P. Gillorteanu recomandă metodul scriptolog, pus în practică pe la începutul secoluluĭ XIX de către pedagogiĭ germanĭ Harnisch, Schulz, Grasel. Trebue să maĭ adăogăm, că instrucţiunea dată după metoda luĭ Lancaster, introdusă la noĭ după promulgarea Regulamentelor organice, este maĭ mult un exerciţiŭ ma-

şinal, decât o desvoltare intelectuală, că el amorţesce şi obosesce spiritul. În ceea ce privesce înrîurirea psichică, influenţa şcólei asupra moralului copilului intrat din noŭ în şcólă, P. I. Gillorteanu sfătuesce pe învĕţător ca, prin vorbe amicale şi blânde, să stărue a înlăturà de odată frica ce ar nutrì şcolarii noï, faţă cu el, acésta pentru că impresiunea cea dintâï are mare influenţă, ca la învĕţătură învĕţătorul să se cobóre la nivelul inteligenţeï copilului, să-l facă să înţelégă, ca lecţiunea să nu se ţie maï mult decât 15—20 minute, apoï să se facă recreaţie.

Fr. I. Sulzer, în anul 1788, şi Andr. Wolff, în 1805, descriŭ şcólele domnescï din Bucurescï şi din Iaşï cu metodele lor pedantice, cu memorisarea multiplelor şi lungilor regule gramaticale şi chiar a traducţiunilor după Grecï, cu disciplina crudă. Mitropolitul Moldoveï Iacob Stamati (1792—1803) descrie asemenea modul mecanic al instrucţiuniï, risipa de timp şi de muncă cu studierea de gramatică într'un şir de anï, în care ucenicii învaţă de rost ca papagaliï fără a înţelege ce-và. Copiiï sunt trimişï la şcólă în etate prea crudă. În anul 1749, Mitropolitul Moldoveï Nichifor scrie protopopilor din Iaşï, ca să facă catagrafie de copiï, ca copiiï prostimeï de la 3 anï în sus să mérgă să înveţe carte la Sf. Nicolae, la Sf. Vinerï şi la Sf. Sava, copiiï de mazil, de neguţătorï şi de alte bresle de cinste vor merge la şcólă timp de 9 anï (de la 3 la 12 anï), feciorii de preoţï 17 anï, adecă până la vârsta de 20 de anï. Practica a dovedit după puţinï anï vătĕmarea acesteï măsurï din punctul de vedere pedagogic şi igienic, şi în anul 1758 Teodor Calimach, Domnul Moldoveï, ordonă ca copiiï să nu intre în şcólă decât cu 6 anï împliniţï; cu tóte acestea s'aŭ maï primit în şcólele mânăstirescï copiï în etate de 5 anï, iar în Muntenia Domnitorul Alexandru Ipsilante în anul 1776, în chrisovul de reorganisarea şcóleï domnescï din Bucurescï, hotărĕsce ca să nu se priméscă în şcólă copiï maï micï de 7 anï. Şcóla domnéscă erà internat cu 75 bursierï, fiï de boerï sărmanï, bine întreţinut; noul regulament al şcóleï din anul 1776 are tendinţa a moderà munca intelectuală excesivă, vătĕmătóre desvoltăriï fisice, căcï A. Ipsilante prescrie că, după masa comună eleviï aŭ recreaţia cu gimnastica timp de 1 oră, că odată saŭ de 2 orï pe sĕptămână, eï vor eşì cu pedagogiï orï cu profesoriï în unele locurï din apropiere pentru exerciţiï corporale; acelaşï regulament interdice bătaia. La şcóla română din mânăstirea Putna s'aŭ primit în secolul XVIII copiï de 5 anï. În certificatul de studiŭ dat luï Ioan, fiul preotuluï Gheorghe Vasilievicï Bălăşescu, se dice: că a învĕţat în şcólă în vârsta de la 5 până la 12 anï: céslovul, psaltirea, octoihul, catehi-

sul moldovenesc şi rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovenesce, psaltichia după melodia grecéscă, gramatica, geografia cea tâlmăcită de Episcopul Amfilochie, retorica, piétra evangheliei, asupra despărţiriĭ bisericiĭ rĕsărituluĭ de a apusuluĭ, epistolia archiepiscopuluĭ Eugenie, istoria bisericiĭ, scurtata teologie Platonéscă, tóte bine, unele pe rost şi cu înţelegere, şi că astăḑĭ s'a îmbrăcat în cinul monachicesc. Acest certificat din 1 Aprilie 1778 este întărit de Episcopul Rădăuţuluĭ Dionisie.

(*Codicele Bandinus din anul 1646* în *Anal. Academieĭ Rom.*, XVI, anul 1895. F. I. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien 1788. Andr. Wolff, *Beitraege zu einer statist. histor. Beschreibung des Fürstenthums Moldau*, Hermannstadt 1805. T. Codrescu, *Uricariul*, I, Iaşĭ, 1852. A. Xenopol, *Istoria Românilor.* V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor.* C. Erbiceanu, *Cronicariĭ grecĭ din epoca fanariotă.*)

În secolul XIX se interḑice din noŭ şi treptat primirea în şcólă a copiilor maĭ micĭ şi se scurtéză numĕrul orelor de învĕţătură. In Moldova Hatmanul Balş în anul 1741 înfiinţéză şcólă publică pe moşia sa Darabanĭ, Domnitorul M. Sturdza o subvenţionéză şi pune condiţiune, că copiiĭ primiţĭ vor fi între 8 şi 14 anĭ, la numĕr potrivit cu încăperea caseĭ, că clasele se vor ţiné vara 2 ore diminéţa, şi 2 la tócă, iar érna 3 ore de rând. În Muntenia s'a stabilit în anul 1857, ca în şcólele rurale să se priméscă băeţiĭ de 7 anĭ împliniţĭ, iar fetele să nu se priméscă de loc, iar în Moldova s'a prescris în anul 1859, că fetele în vârstă de 6—12 anĭ vor frecuentà şcóla vara, când băeţiĭ nu o visitéză, şi pe cât se póte şi érna în 2 ḑile pe sĕptămână, dar singure, nu împreună cu băeţiĭ (*Buletinul Instrucţiuniĭ publice*, II, Bucurescĭ, 1868).

Influenţele metodelor învĕţămîntuluĭ şi ale programelor şcolare asupra sănătăţiĭ şcolarilor aŭ fost cunoscute dejà în timpurile vechĭ şi semnalate în anticitate de Platon, Plutarch, Quintilian, în secolul XVI şi XVII de Erasmus de Rotterdam, de I. Amos Commenius şi de J. Locke, în secolul XVIII de J. J. Rousseau, I. B. Basedow, H. Pestalozzi şi I. P. Frank, în secolul XIX de C. I. Lorinser (*Zum Schutze der Gesundheit in der Schule,* Berlin 1836), de D. G. M. Schreber (*Ein aerztlicher Blick in das Schulwesen*, Leipzig 1858), de L. Guillaume (*Hygiène scolaire*, Genève 1865), de R. Virchow (*Ueber gewisse die Gesundheit benachtheiligende Einflüsse der Schulen*, Berlin 1869, şi *Hygiène des écoles*, traduite par E. Decaisne, Paris 1869), de antropologul P. Broca, care a afirmat că lucrările mintale precoce ale copiilor aduc desechilibrarea creerilor. Afară de medicĭ, de antropologĭ,

de pedagogĭ, aŭ blamat şi uniĭ bărbaţĭ de stat, economiştĭ şi sociologĭ, munca intelectuală excesivă şi sedentaritatea prelungită a şcolarilor, între carĭ Thiers, Duruy, Herbert Spencer.

La Paris, G. S. Lagneau a adus în anul 1885 cestiunea programelor şcolare în Academia de Medicină, în Anglia H. Spencer (*Intellectual, moral and physical education*, London 1888) a recomandat din noŭ reforma metodelor de învĕţămînt şi a programelor şcolare, reducerea cantităţiĭ munciĭ intelectuale a copiilor. Pe atuncĭ s'a născut în Patologia didactică un cuvînt technic noŭ, *The educational over-pressure, The over-pressure at school, Le surménage intellectuel, Die Ueberbürdung der Schuljugend*, supramenagiul mental, cuvînt cu care se însemnéză suma lucrărilor ce întrece capacitatea fisică şi mintală a copiluluĭ şi care produce în organism prefacerĭ patologice: şcolarul slăbesce, perde rumenéla feţeĭ, tăria cărnurilor, vioiciunea, plăcerea la lucrare şi la joc, apetitul dispare, somnul este întrerupt, şcolarul devine leneş, distras, somnoros, apatic, sufere adesea-orĭ de curgere de sânge din nas, de durere de cap, de palpitaţiĭ. După Baginsky (*Handb. der Schulhygiene*, Stuttgart 1900) şi A. Netolitzky (*Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902) predomnesce la şcolariĭ de 6 8 anĭ dispepsie şi întârḑierea cresceriĭ; în periodul pubertăţiĭ anemie, palpitaţiĭ, lipsă de poftă de mâncare, la şcolariĭ de la 16 anĭ în sus neuralgiile. Tóte aceste simptome nu trebue însă să provină neapĕrat de la calitatea şi cantitatea materieĭ de învĕţămînt, de la metoda şi de la personalitatea învĕţătoruluĭ, ele maĭ pot avé alte cause: locuinţa insalubră, hrana insuficientă, culcare la ora târḑie, crescerea repede, predisposiţiunĭ patologice moştenite, lecţiunĭ suplementare de musică. de limbĭ străine, participarea la sindrofiĭ, bĕuturĭ excitante, rătăcirĭ sexuale. La noĭ, póte şi în altă parte, însă în proporţiunĭ maĭ slabe, şcólele secundare primesc şi elevĭ cu facultăţĭ intelectuale nu în deajuns desvoltate spre a puté satisface cerinţele stabilite prin program; un funcţionar care are un fiŭ maĭ slab la minte îl trimite în liceŭ cu tótă inferioritatea luĭ mintală, şi ar considerà de degradare socială, dacă ar pune pe acel băiat să înveţe o meserie. Munca care este împovĕrătóre pentru un copil maĭ slab la minte, orĭ cu nervĭ bolnavĭ, póte să fie potrivită pentru un copil sănătos, cu inteligenţa normală. Munca impovĕrătóre sleesce dar puterea, produce bóle ale creerilor, ale intelectuluĭ, predispune în mod general la bóle.

Primele lucrărĭ carĭ s'aŭ ocupat de supramenagiul şcolar aŭ fost róde ale observaţiuniĭ juste, ale cercetărilor clinice serióse. Dar cestiunea de faţă nu se póte resolvà numaĭ prin discuţiunĭ teoretice orĭ prin

metoda patologică, ci ea cere şi conlucrarea metodeĭ experimentale, care a fost introdusă în studiul patologieĭ şcolare în ceĭ din urmă 24 de anĭ, prin conlucrarea pedagogilor cu igieniştiĭ. Aceste studiĭ experimentale aŭ fost precedate de cercetărĭ antropologice asupra desvoltăriĭ creerilor în copilărie. Antropologul frances Topinard (1876) şi psichiatrul engles R. Boyd († 1883) aŭ găsit că, în primul an după nascere, creeriĭ copiluluĭ cresc cu 32,5% din greutatea lor; de la 1 până la 4 anĭ cu câte 6% pe an; de la 4 la 7 anĭ cu câte 0,4% pe an. R. Boyd conchide că înainte de 4 anĭ, când creeriĭ cresc repede, excitaţiunile lor pot fi periculóse, în periodul acesta inteligenţa se desvoltă de la sine în virtutea curiosităţiĭ; că în vârsta de la 4 la 7 anĭ, când creeriĭ cresc maĭ încet, pot începe impulsiunile educative în grădina de copiĭ în limite restrînse, căcĭ creeriĭ încă nu sunt în stare a elaborà impresiunile primite, ci numaĭ a le îmmagasinà; că chiar în etate de 7 anĭ, când copilul a ajuns în etate de şcólă, maĭ trebue să menageze memoria, căcĭ nimic nu produce oboséla creerilor în acelaşĭ grad, ca încărcarea memorieĭ cu vorbe şi cu regule pe carĭ nu le pricepe copilul.

S'aŭ maĭ cules date statistice asupra statureĭ şcolarilor, asupra circumferinţeĭ coşuluĭ peptuluĭ, asupra cresceriĭ lor pe fie-care an, asupra întârḑieriĭ acesteĭ crescerĭ în timpul anuluĭ şcolar; aceste lucrărĭ n'aŭ dat însă resultate convingĕtóre. Schmidt-Monard (*Ueber den Einfluss der Jahreszeit und Schule auf das Wachsthum des Kindes*, în *Jahrb. f. Kinderheilkunde*, 1895) afirmă că copiiĭ maĭ bine hrăniţĭ, maĭ bine desvoltaţĭ învaţă în şcólă cu maĭ mult succes decât ceĭ slăbănogĭ, nutriţĭ în mod insuficient; acéstă afirmaţiune însă n'a fost cu desăvârşire probată prin experiment, deşì observaţiunĭ numeróse arată că deplina sănătate fisică înlesnesce munca intelectuală.

Prin munca intelectuală, precum şi prin cea fisică, se modifică materia organică a corpuluĭ, şi acéstă modificare provócă simţirea osteneliĭ. După A. Mosso, ostenéla este resultatul unuĭ proces chimic, a aglomerăriĭ unor producte ale descomposiţiuniĭ organice născute din muncă, carĭ producte paraliséză orĭ slăbesc acţiunea sistemuluĭ nervos, şi acéstă stare trece obicĭnuit după un repaus scurt. Prin exerciţiŭ dobândim facultatea de a suportà ostenéla, a nu o simţì, ceea ce nu e identic cu înlăturarea efectelor eĭ vătĕmătóre. Dacă ostenéla a devenit prea mare, în cât n'a putut trece după un repaus relativ scurt, atuncĭ se nasce, ca resultat al supraîncărcăriĭ sistemuluĭ nervos cu productele descomposiţiuniĭ organice, o sleire a sistemuluĭ nervos, care nu dispare cu totul după odihna în timpul nopţiĭ (A. Mosso, *Die Ermüdung*,

aus dem Italien. übersetzt, Leipzig 1892. E. Kraepelin, *Psychologische Arbeiten*, Leipzig 1895. E. Kraepelin, *Zur Hygiene der Arbeit*, Jena 1896). Încărcarea prea mare a facultăţilor intelectuale ale şcolaruluĭ îngreunéză cugetarea, raţionarea luĭ, face munca spirituală maĭ lentă, maĭ superficială, slăbesce puterea de combinare, şcolarul bun simte nesiguranţă în lucrare şi se descurajéză (H. Griesbach, *Hygienische Schulreform*, Hamburg und Leipzig 1899). Interesele Igieneĭ, ca şi cele ale Pedagogieĭ, cer ca şcolarul să nu fie lipsit de repausul necesar, ca durata lecţiunilor, numĕrul lor în fie-care ḑi, succesiunea lor, recreaţia între lecţiunile, temele, lucrările de făcut acasă, să fie proporţionate cu puterea medie a şcolaruluĭ. Temele, exerciţiile scrise de făcut acasă, să nu ocupe maĭ multe ore de séră, să nu împuţineze orele de somn, atât de necesare copiluluĭ. Suedesul Axel Key (*Schulhygienische Untersuchungen*, Hamburg 1899) a constatat în mod experimental efectele desastróse ale scurtăriĭ timpuluĭ somnuluĭ, a culcăriĭ târḑie şi influenţa salutară a somnuluĭ copiilor în orele înainte de medio-nópte. Fisiologiştiĭ aŭ maĭ discutat cestiunea, dacă ostenéla este o stare locală saŭ generală, şi aŭ conchis că ea este generală, căcĭ avem o singură reservă de energie, care se află acumulată în sistemul nervos.

Aceste fapte sunt astăḑĭ cunoscute şi pedagogilór străinĭ şi românĭ. Dejà I. I. Gabrielescu (*Curs de pedagogie*, Craiova 1891) ḑice că atenţiunea nu este aceeaşĭ în tot cursul ḑileĭ, că ea variéză cu orele ḑileĭ, cu ḑilele sĕptămâniĭ, cu intervalul care separă munca de repaos, că atenţiunea este maĭ puternică în orele de diminéţă decât în orele după prânz, că chiar de diminéţă ea este maĭ forte în prima oră, ca prin urmare să se încépă cursul de diminéţă cu obiectele carĭ cer maĭ multă atenţiune, ca în şcóla primară durata lecţiuniĭ să nu trécă peste o jumătate de oră.

Uniĭ fisiologiştĭ, psichologĭ, psichiatri şi igieniştĭ, aŭ studiat maĭ de-aprópe prefacerile pe carĭ munca intelectuală le produce în corpul omenesc şi aŭ găsit modificărĭ ale activităţiĭ întregĭ a organismuluĭ, a circulaţiuniĭ, respiraţiuniĭ, a produceriĭ de căldură, de forţă musculară. Munca intelectuală intensivă, dar scurtă până la 4 minute, acceleréză contracţiunile corduluĭ cu 5—20 pulsaţiunĭ pe minut, după încetarea acesteĭ lucrărĭ mintale pulsul maĭ póte rĕmâné accelerat, câte odată însă numĕrul pulsaţiunilor pe minut devine maĭ mic decât a fost înaintea experimentuluĭ. Prin munca intelectuală energică, dar de durată scurtă, presiunea sângeluĭ cresce; prin munca intelectuală prelungită timp de maĭ multe ore, circulaţiunea capilară periferică

devine maĭ slabă. (A. Binet et Courtier, *Effet du travail intellectuel sur la circulation capillaire*, Année psych., 1896, 1897. A. Binet et V. Henry, *La fatigue intellectuelle*, Paris 1898.)

Respiraţiunea devine asemenea prin activitatea intelectuală maĭ frecuentă, dar şi maĭ superficială, amplitudinea mişcărilor respiratoriĭ scade, prin lucrare mintală prelungită devine, de odată cu acţiunea corduluĭ, şi cea a organelor respiratoriĭ maĭ lentă (A. Binet, Courtier, Mac Dougall).

Dejà P. Broca găsise că temperatura corpuluĭ cresce prin muncă intelectuală, maĭ ales în regiunea frontală; acest fapt a fost asemenea constatat de A. Mosso, de Marigliano şi de alţiĭ. După A. Mosso forţa musculară cresce sub influenţa uneĭ activităţĭ mentale de durată scurtă; dacă ea se prelungesce o oră întrégă, forţa musculară scade odată cu obosirea creerilor. Clavière (*Le travail intellectuel dans ses rapports avec la force musculaire*, 1901) a constatat că munca intelectuală intensivă, şi prelungită timp de 2 ore, produce o însemnată şi proporţionată scădere a forţeĭ musculare măsurată cu dinamometrul.

Metoda experimentală a fost întrebuinţată în mod special pentru măsurarea cantităţiĭ şi calităţiĭ de muncă intelectuală a şcolarilor, care produce obosirea facultăţilor mintale, a timpuluĭ care permite şcolaruluĭ a lucrà fără a obosì. S'a cercetat capacitatea, puterea intelectuală a şcolarilor de diminéţă la începerea primeĭ lecţiunĭ şi s'a comparat cu cea după 2 şi maĭ multe lecţiunĭ, după masă, după ultima lecţiune după amiaḑĭ, şi pentru acéstă măsurare a oboseliĭ spirituluĭ, experimentatoriĭ s'aŭ servit de diferite procedărĭ.

Începutul l-a făcut Sikorski de la St. Petersburg cu dictando (Sikorski, *Sur les effets de la lassitude chez les enfants à l'âge scolaire, Ann. d'Hyg. publ.*, Paris 1879), el a dictat câte uneĭ clase întregĭ în câtevà ḑile succesive o bucată scurtă de diminéţă la începutul lecţiunilor, la finele lecţiunilor din nainte de amiaḑĭ, apoĭ după amiaḑĭ la începutul primeĭ lecţiunĭ şi la finele celeĭ din urmă lecţiunĭ, şi a constatat gradul oboseliĭ după numĕrul greşelilor. Unul şi acelaşĭ elev, care la începutul lecţiuniĭ nu făcuse nicĭ o greşélă, a comis maĭ multe în ultima oră după amiaḑĭ, când în urma osteneliĭ atenţiunea erà slăbită. Aceeaşĭ procedare a fost maĭ târḑiŭ pusă în practică în Germania de I. Friedrich (*Einfluss der Arbeitsdauer und Arbeitspausen auf die geistige Leistungsfähigkeit der Schulkinder*, Leipzig 1896) şi de L Höpfner (*Ueber die geistige Ermüdung von Schulkindern, Zeistschr. f. Physiol. u. Psych.*, 1898); eĭ aŭ maĭ dat copiilor o probă maĭ lungă de dictando,

şi aŭ constatat în cea din u.mă parte a probeĭ maĭ multe erorĭ decât în primele rândurĭ.

O altă metodă pentru determinarea graduluĭ oboselií şcolarilor, după câte-và lecţiunĭ, constă în măsurarea sensibilităţiĭ tactice, metoda măsurătoriĭ estiometrice; ea se baséză pe faptul că, dacă aşezăm pe o parte maĭ simţitóre a pieleĭ, spre exemplu, pe degetele şcolaruluĭ, cele 2 picióre orĭ vârfurile unuĭ compas, şcolarul în stare normală simte 2 înţĕpăturĭ, nu numaĭ dacă piciórele compasuluĭ sunt depărtate unul de altul, ci şi dacă sunt apropiate unul de altul; cu cât însă copilul e maĭ ostenit, cu atât trebue ca piciórele compasuluĭ să fie maĭ depărtate unul de altul, pentru ca şcolarul să simtă 2 înţĕpăturĭ în loc de una singură. Cu acéstă metodă se póte constatà ostenéla chiar de diminéţă, înaintea începeriĭ lecţiunilor, la copiiĭ carĭ vin la şcólă de departe, carĭ n'aŭ dormit destul, fiind-că aŭ lucrat până séra târḑiŭ temele, aŭ învĕţat lecţiunile, saŭ carĭ s'aŭ sculat de timpuriŭ; apoĭ se constatà oboséla aprópe de terminarea şcóleĭ orĭ după terminarea eĭ la şcolarĭ bunĭ, atenţĭ, maĭ ales la ceĭ de constituţie slabă. La oboselă cercurile sensibilităţiĭ devin maĭ marĭ. Când în urma munciĭ excesive fisice orĭ intelectuale s'a slăbit simţul tactuluĭ, slăbesce adesea-orĭ şi acela al auḑuluĭ şi al vederiĭ. N. Vaschide observă cu drept cuvînt, că presiunea exercitată de aparat póte modificà resultatul acestor cercetărĭ. (Th. Vannod, *La fatigue intellectuelle et ses influences sur la sensibilité cutanée*, Genève 1896. L. Wagner, *Unterricht und Ermüdung*, Berlin 1898. H. Griesbach, *Gesundheit und Schule*, Leipzig 1901. A. Baur, *Das kranke Schulkind*, Stuttgard 1902. N. Vaschide, *Raport asupra activităţiĭ celuĭ al IV-lea congres internaţional de Psichologie*, Paris 1900, în «Bulet. of. al Minist. Cult. şi Instr.», 1901.)

A. Mosso din Torino a măsurat ostenéla intelectuluĭ şcolarilor prin reflexul eĭ asupra ostenelií musculaturiĭ; el examinéză puterea uneĭ grupe de musculĭ, s. e. a musculilor flexorĭ aĭ degetuluĭ mediŭ cu Ergograful *(însemnătorul orĭ înregistratorul de muncă)*; cu acest aparat degetul ridică o sfóră de care este atârnat un cilindru de fer de greutate de 3—4 kilograme, partea înregistrătóre a aparatuluĭ însemnéză înălţimea la care greutatea a fost ridicată, şi de câte orĭ a fost ridicată; cu cât oboséla este maĭ mare, cu atât degetul perde puterea de a ridicà povara la o înălţime determinată de maĭ multe orĭ. Aceste experimente aŭ fost executate şi la Iaşĭ de G. Socor şi C. Brăileanu, carĭ aŭ lucrat cu ergograful, dar aŭ încercat să-şĭ înlocuéscă ergograful cu dinamometrul; eĭ aŭ comparat puterea studenţilor cu aceea a lucrătorilor cu braţele; la muncitorĭ eĭ aŭ observat la muncă

o descrescere gradată a forţelor, pe când intelectualiĭ aŭ executat în primele momente o muncă maĭ mare chiar decât un lucrător, dar forţele lor aŭ slăbit repede şi nu le-aŭ recăpĕtat decât cu atât maĭ târḑiŭ, cu cât obosĕla intelectuală erà maĭ mare. La Paris Binet şi Vaschide aŭ construit pentru aceste cercetărĭ un ergograf cu resort, destinat a înlocuì ergograful luĭ Mosso (A. Mosso, *Die physische Erziehung der Jugend*, tradus din Ital., 1894. A. Keller, *Pädagogisch-psychometrische Studien*, *Biolog. Centralblatt*, 1894. G. Socor şi C. Brăileanu, *Câte-và cercetărĭ asupra oboseliĭ musculare la om*, în «Bulet. Soc. de Med. şi Natur. din Iaşĭ, XVI, Iaşĭ 1902. C. Brăileanu *Câte-và consideraţiunĭ relativ la obosĕla musculară la om*, Tesă, Iaşĭ 1902.)

A patra metodă a măsurăriĭ osteneliĭ şcolarilor este cea aritmetică saŭ a memorieĭ; eĭ fac din memorie nisce socotelĭ scurte şi le scriŭ în urmă pe hârtie, numĕrul erorilor constatate la acéstă probă este proporţionat cu timpul trecut de la începerea lecţiunilor, cu greutatea lecţiunilor precedente. Cele dintâĭ 2 ḑile ale sĕptămâniĭ sunt maĭ priinciόse pentru lucru decât cele de la finele sĕptămâniĭ, provisia de resistenţă, de agerime intelectuală adunată Dumineca, se manifestă prin valόrea maĭ mare a munciĭ spirituale în ḑilele de Lunĭ şi Marţĭ. Sâmbăta dă resultatele cele maĭ slabe. O lecţiune grea, obositόre, influenţéză rĕŭ pe cea următόre. (L. Burgerstein, *Die Arbeitskurve einer Schulklasse*, *Zeitsch. f. Schulhyg.* Hamburg 1901. Marion E. Holmes, *The fatigue of a schoolhour*, Worcester 1895. G. Richter, *Unterricht und geistige Ermüdung*, Halle 1895. F. Kemsies, *Ermüdungsmessungen an Schülern*, Wiesbaden 1897. F. Kemsies, *Arbeitshygiene der Schule*, Berlin 1898.)

K. Schmid-Monnard, A. Binet şi V. Henry aŭ măsurat pentru un period maĭ lung efectele munciĭ intelectuale asupra nutriţiuniĭ, maĭ ales după cantitatea pâniĭ consumate în internate, în diferite periόde ale anuluĭ şcolar. Eĭ aŭ găsit că lucrarea intelectuală prelungită micşoréză apetitul şi slăbesce nutriţiunea, că la începutul anuluĭ şcolar şi după vacanţele de Crăciun şi de Pascĭ eleviĭ mănâncă maĭ mult, în timpul pregătiriĭ la examene puţin de tot. Suedesul E. W. Wretlind a probat cu cântarul, că în timpul vacanţelor copiiĭ de la 8 anĭ în sus cresc în greutate maĭ mult decât în tot cursul anuluĭ şcolar. Binet şi Mairet aŭ constatat în urină în ḑilele de muncă intelectuală o cantitate maĭ mică de azot decât în ḑilele de repaos, nutriţiunea generală a organismuluĭ slăbind sub influenţa lucrăriĭ mintale prelungite, distrucţiunea materiilor albuminόse devine maĭ mică.

H. Ebbinghaus *(Ueber eine neue Methode der Prüfung geistiger Fähigkeiten bei Schulkindern, Zeitschr. f. Psych.*, XII, 1897) s'a servit de metoda combinaţiuniĭ, însărcinând pe şcolarĭ ca să completeze nisce texte incomplete, în carĭ lipsià icĭ, colo câte un cuvînt orĭ două. Acéstă probă este considerată ca puţin practică.

Mediciĭ şi igieniştiĭ, împreună cu pedagogiĭ, aŭ constatat dar causele şi consecinţele supramenagiuluĭ mintal, înlăturarea lor incumbă însă numaĭ pedagogilor şi familieĭ.

Supramenagiul intelectual, produs prin metodă greşită de învĕţătură, a existat şi a fost recunoscut şi în Principatele-Române chiar în prima jumătate a secoluluĭ XIX, înainte de a fi cunoscut cuvîntul «supramenagiŭ». În gazeta oficială publicată la Bucurescĭ, «Învĕţătorul satuluĭ», No. 18 din 15 Iunie 1843, găsim un articol intitulat: *Datoriile învĕţătoruluĭ*, semnat A. M. în care se ḑice între altele: «Este prea înţelepţesce, ca nicĭ odată învĕţătorul să nu aştepte a i se urî copiluluĭ în lecţiile sale, şi maĭ bine să le prescurteze, saŭ să maĭ facă o resuflare când şi când.» Lecţiile scurte sunt maĭ bune decât lecţiile lungĭ. Supramenagiul intelectual maĭ există la noĭ icĭ, colo şi astăḑĭ, dàr în ultimul deceniŭ s'a şi exagerat existenţa şi influenţa luĭ. Dejà în anul 1884, Sp. C. Haret, Inspector general al şcólelor (*Raport general asupra învĕţămîntuluĭ*, Bucurescĭ 1884), a făcut încercare, de a reduce la adevĕrata lor valóre plângerile contra încărcăriĭ tineretuluĭ cu poverĭ intelectuale prea grele, a arătat că în multe şcóle secundare numĕrul ḑilelor de curs nu trece peste 200 pe an, că se scurtéză orele de clasă, că lecţiunile încetéză cu câte-và ḑile înainte de termenul începeriĭ vacanţelor, că se înmulţesc ḑilele de sĕrbătorĭ, că examenele de corigenţĭ ocupă orele destinate pentru lecţiunĭ, că însă causa principală a supramenagiuluĭ intelectual este examenul de bacalaureat, care a ruinat examenele anuale şi a produs mulţime de declasaţĭ, în loc ca să se excludă dejà în clasele liceale inferióre ceĭ lipsiţĭ de capacitate a asimilà instrucţiunea liceală. Bacalaureatul n'a fost un mijloc potrivit de selecţiune a studenţilor universitarĭ, de aceea el fusese suprimat atât în proiectul de reformă al instrucţiuniĭ publice din anul 1886 (D. Sturdza şi Sp. C. Haret), precum şi în acela din anul 1896 (P. Ponĭ). În legea asupra învĕţămîntuluĭ secundar şi superior din anul 1898 a şi fost înlocuit în mod definitiv bacalaureatul printr'un examen general (examen de absolvire), trecut la şcóla secundară.

În ceea ce privesce oprirea de la intrarea în liceŭ a şcolarilor cu facultăţile intelectuale maĭ mărginite, o circulară a Ministruluĭ Sp. Haret, adresată în aniĭ 1897 şi 1898 directorilor şcólelor secundare, re-

lativ la aplicarea legiĭ şi regulamentuluĭ, le cere limitarea admiterilor în clasa I secundară, după media notelor de aritmetică şi de limba română în ultima clasă primară, limitarea numĕruluĭ şcolarilor în clasa I la 50. Ministrul le ḑice că trebue să intre în convingerea celuĭ maĭ mare numĕr de ómenĭ ideia, că intrarea în şcóla secundară nu este un drept saŭ o datorie pentru toţĭ copiiĭ carĭ termină cursul primar, că nu orĭ-cine póte urmà liceul, trebue pentru acésta ca tînĕrul să aibă un grad de preparaţiune suficient şi că tot se maĭ admit în liceŭ copiĭ, carĭ în majoritate nu sunt în stare să urmeze liceul.

A rĕmas însă bine constatat că nu singura ostenélă intelectuală este vătĕmătóre, ci numaĭ excesul munciĭ spirituale, excesul osteneliĭ, munca care întrece forţa fisică şi intelectuală a copiluluĭ (E. Kraepelin, *Hygiene der Arbeit*, Jena 1896), şi în acéstă privinţă metodele de învĕţămînt sunt pasibile de îndreptare. Dejà în anul 1891, la congresul didactic din Iaşĭ, C. Meissner a observat («Revista pedagogică» 1891) că copiiĭ învaţă prea mult din cărţĭ, că acest mod de a învĕţà este inferior aceluia de a se dobândì tóte cunoscinţele nouĕ direct de la învĕţător; manuale de aritmetică, de geometrie, de gramatică trebue pentru învĕţător, nu însă pentru şcolarĭ. În loc de carte, fiecare elev are un caieţel, în care se trece noua cunoscinţă dobândită în mod euristic în clasă, împreună cu un exemplu tipic. Tot în 1891 I. I. Gabrielescu (*Curs de pedagogie*) a recomandat învĕţătorilor să facă instrucţiunea atrăgĕtóre, să nu încordeze atenţiunea copiilor peste măsură, să deà recreaţiunĭ în carĭ copiĭ să petrécă şi să câştige forţele perdute, să scie că lecţiunea se învaţă la şcólă şi nu ca din noŭ acasă, că metodele de învĕţămînt trebue a se conformà cu legile evoluţiuniĭ mintale în diversele etăţĭ ale vieţiĭ. În anul 1893, P. Dulfu a sfătuit pe învĕţătorĭ («Revista pedagogică») ca să nu trécă prea repede de la un lucru la altul, de la o idee la alta, să nu se deà şcolarilor de odată saŭ într'un timp relativ prea scurt o cantitate prea mare de cunoscinţe, de óre-ce mintea, spre a pricepe temeinic o idee, are trebuinţă de un timp óre-care. Iar după promulgarea actualeĭ legĭ a învĕţămîntuluĭ secundar şi superior, C. Dimitrescu-Iaşĭ a ḑis profesorilor învĕţămîntuluĭ secundar, că şi pentru eĭ se deschide o campanie nouă, pentru a da fiinţă reformelor înscrise în lege, maĭ presus de tóte o prapagandă vie pentru îmbunătăţirea metodelor (*Revista pedagogică*, 1902).

Administraţia şcólelor a şi ţinut sémă de cerinţa igieneĭ, ca să nu se prelungéscă peste măsură şederea şcolarilor pe bancă. Regulamentul de ordine şi disciplină pentru şcólele primare urbane de ambe

sexe şi pentru şcólele primare rurale de ambe sexe fixéză durata claselor la 5 ore pe ḑi, afară de lecţiunile de musica vocală adăogată la aceste 5 ore. Legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1893 (Take Ionescu) prescrie că în nicĭ o şcólă primară eleviĭ nu vor fi ţinuţĭ în clasă maĭ mult de $3^1/_2$ ore pe ḑi în ceĭ dintâĭ 2 anĭ, nicĭ maĭ mult de $4^1/_2$ ore pe ḑĭ în ceĭ-lalţĭ anĭ de studiŭ, rĕmânênd însă ca să se facă, afară de aceste ore, exerciţiĭ de gimnastică, lucrările manuale, precum şi aplicaţiunile practice de grădinărie. Una din causele supramenagiuluĭ constă în intrarea copiilor în şcólă într'o etate prematură. Legile anterióre celeĭ actuale aŭ admis copiĭ cu 6 anĭ în şcóla primară, după legea astăḑĭ în vigóre eĭ nu sunt primiţĭ decât cu 7 anĭ împliniţĭ, dar chiar în acéstă etate este necesar ca să se maĭ menageze memoria. Regulamentele nóstre şcolare prescriŭ că la copiiĭ începĕtorĭ lecţiunile să nu dureze peste 25 minute şi să fie întrerupte de micĭ recreaţiunĭ, că la copiĭ maĭ marĭ şi chiar în şcólele secundare, după fie-care lecţiune de o oră să urmeze 10 minute de recreaţiune.

6. Copiĭ cu facultăţile mintale maĭ slabe decât ale copiilor normalĭ.

În ceĭ din urmă 25 anĭ, Igiena şcolară s'a ocupat şi cu şcolariĭ înzestraţĭ cu facultăţile mintale maĭ puţin desvoltate decât la majoritatea copiilor cu inteligenţa normală. Pedagogiĭ însă constatase cu mult înaintea igieniştilor, că în şcólă intră şi uniĭ copiĭ cu nivelul intelectual inferior, faţă cu media forţeĭ intelectuale a copiilor sănătoşĭ la minte şi că aceştĭ copiĭ maĭ slabĭ de spirit împedică progresul claseĭ, o ţin în loc, din causă că institutorul perde mult timp cu şcolariĭ slabĭ la minte, în detrimentul celor deşteptĭ.

Se observă neregularităţĭ în viéţa sufletéscă a acestor copiĭ, o inferioritate morală şi intelectuală, o psichopatie care nu constitue o adevĕrată bólă mintală, dar face ca copilul să nu se pótă bucurà de capacitate intelectuală normală; memoria luĭ fiind fórte slabă, el învaţă numaĭ cu greutate cunóscerea literelor. Causele acestor psichopatiĭ sunt nisce anomaliĭ ale sistemuluĭ nervos, maĭ ales ale creerilor, moştenite de la părinţĭ demoralisaţĭ, alcoolicĭ, sifiliticĭ, bolnavĭ de bóle nervóse, saŭ psichopatia este dobândită din anomaliĭ ale nutriţiuniĭ, din împedicarea respiraţiuniĭ nasale prin tumorĭ, prin îngroşarea membraneĭ mucóse nasale, prin ipertrofia migdalelor, prin alte bóle carĭ strîmtoréză căile aeriane, din nutriţiune insuficientă, din miserie

fisiologică în urma sărăcieĭ. Nu intră în cadrul inferiorităţiĭ mintale adevĕratele bóle mintale: smintire, idioţie, anomaliile psichice elementare, ci numaĭ psichopatiile uşóre, carĭ nu fac copilul cu desăvârşire incapabil a învĕţà. Copiiĭ aceştia, la carĭ nivelul intelectual nu este cu totul scăḑut, trebue să priméscă óre-care învĕţătură, maĭ ales morală, căcĭ eĭ daŭ maĭ târḑiŭ un contingent numeros la poporaţiunea închisorilor şi a caselor de prostituţiune. Un institutor experimentat nu va pedepsì ca şcolar leneş un copil, care aparţine categorieĭ celor cu inferioritatea mintală. (Bresgen, *Ueber die Bedeutung behinderter Nasenathmung bei Schulkindern*, *Zeitschr. f. Schulhyg.* Hamburg 1889. I. L. A. Koch, *Die psychopathischen Minderwerthigkeiten*, Ravenburg 1891. L. von Strümpell, *Die paedagogische Pathologie*, Leipzig 1892. Schmid-Monnard, *Die Ursachen der Minderbegabung von Schulkindern*, *Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege*, Hamburg 1900.)

Aceste elemente inferióre privesc numaĭ şcóla primară; şcolariĭ de acéstă categorie nu pot nicĭ odată să fie promovaţĭ în şcóla secundară, dar eĭ nu pot rĕmâné nicĭ în clasele primare alăturĭ cu şcolariĭ normalĭ, fiind o pedică pentru înaintarea în învĕţătură a acestor elevĭ, şi pedagogiĭ aŭ căutat mijlóce pentru eliminarea lor din clasele copiilor normalĭ, fără ca să-ĭ lase neinstruiţĭ. Începutul s'a făcut în Prusia dejà în anul 1859 la Halle, prin crearea primeĭ şcóle pentru copiĭ maĭ slabĭ la minte, care a rĕmas maĭ mult timp singura instituţiune germană de acéstă natură; în anul 1865 a urmat Danemarca cu o asemenea şcólă privată; în anul 1870 o ordonanţă a Ministeruluĭ şcólelor din Württemberg exclude de la învĕţătura normală pe idioţĭ, copiĭ cu inteligenţa inferióră, însă capabilĭ a maĭ învĕţà, copiĭ cu defecte morale (mincinoşĭ din obiceiŭ, hoţĭ, piromanĭ), copiĭ cu aprinderĭ sexuale, histericĭ, melancolicĭ, isbiţĭ de defecte ale simţurilor, epilepticĭ, fără ca să deschidă şcóle osebite pentru copiĭ cu inteligenţa inferióră. De la anul 1889 înainte s'aŭ înfiinţat asemenea şcóle în unele cantóne ale Elveţieĭ; tot în anul 1889 instrucţiunea osebită a copiilor cu inteligenţa inferióră a fost regulamentată în regatul Württemberg; în acelaşĭ an ea a fost făcută obligatorie în Norvegia, în anul 1894 în Prusia. Nu trebue să se confunde aceste şcóle cu cele pentru educaţiunea cretinilor. Elveţianul Guggenbühl a înfiinţat în anul 1841 la Abendberg lângă Interlacken un institut pentru crescerea cretinilor maĭ puţin degradaţĭ; exemplul luĭ a fost urmat în Austria şi în Germania, dar aceste încercărĭ aŭ fost zadarnice, din cretinĭ nu se pot formà ómenĭ utilĭ societăţiĭ; de vreme ce instrucţiunea copiilor cu facultăţile mintale inferióre, carĭ nu suferă de adevĕrate bóle min-

tale, reuşesce pe deplin, maĭ ales când eĭ sunt aşezaţĭ în clase micĭ cu cel mult 20 şcolarĭ, şi maĭ bine în internate speciale; în Franţa şi în alte ţĕrĭ li se dă educaţiune profesională. În Franţa eĭ sunt primţĭ în asile speciale de educaţiune pentru idioţĭ şi copiĭ înapoiaţĭ în privinţa mintală (enfants arriérés), în clase speciale pentru ceĭ carĭ pot învĕţà carte. Anglia are la Eartswood un institut model pentru copiĭ cu facultăţile mintale maĭ slabe, în care sunt internaţĭ 600 elevĭ; la Londra aŭ existat, în anul 1900, 53 şcóle pentru copiĭ maĭ slabĭ la minte, cu 2.154 şcolarĭ şi 119 institutorĭ; în Germania aŭ funcţionat, în anul 1901, 70 şcóle speciale (selbstständige Hilfschulen) şi 20 clase divisionare speciale (Nachhilfsklassen) cu 7.013 şcolarĭ, 3.940 băeţĭ şi 3.073 fete cu 300 institutorĭ şi institutóre; o şcólă de felul acesta din Lipsca este internat. Suedia a avut, în anul 1901, 10 asemenea institute cu institutóre femeĭ. Imperiul Austrieĭ posedă 7 institute (internate) pentru copiĭ cu inteligenţa slabă, cu 479 elevĭ, afară de 7 clase auxiliare din Austria de jos şi 1 clasă auxiliară la Linz, carĭ aŭ împreună 170 şcolarĭ; Stiria posedă la Bruck a. d. Mur o colonie agricolă pentru copiĭ cu minte inferiórĕ. După Schmid-Monnard, în anul 1900, numĕrul şcolarilor cu inteligenţa inferiórĕ a fost în Germania de 1 la 1.000 locuitorĭ, de 1 la 100 şcolarĭ; în Anglia asemenea de 1 la 100 şcolarĭ; în Elveţia de 1,65 la 100 şcolarĭ. De vreme ce în Germania resultatele dobândite în şcólele speciale pentru copiĭ cu mintea maĭ slabă sunt satisfăcĕtóre, căcĭ în diferitele regiunĭ ale imperiuluĭ 60—100% din aceştĭ copiĭ aŭ devenit capabilĭ de a trăì din munca lor (Schmid-Monnard), în imperiul Austrieĭ fórte puţinĭ din eĭ devin de sineşĭ stătătorĭ, capabilĭ a-şĭ câştigà pânea, probabil din causă că nu se face selecţiune, separarea celor necultivabilĭ de ceĭ carĭ pot învĕţà. (Laquer, *Ueber die aerztliche Bedeutung der Hilfsschulen für schwach befähigte Kinder*, *Versammlung der Neurologen und Irrenaerzte*, Baden-Baden 1900. A. Grothe, *Ueber Schuleinrichtungen für schwach begabte Kinder*, *Zeitschr. f. Schulgesundheitspfl.* Hamburg 1900. F. Gerényi, *Die Wohlfahrtspflege des Landes Niederoesterreich*, *Monatschr. f. Gesundheitspflege*, *XIX*, Wien 1901.)

La Congresul psichiatrilor şi neurologilor din Baden-Baden din anul 1900, Laquer a făcut deosebire între inferioritatea intelectuală şi cea morală a copiilor, demonstrând că numaĭ copiĭ cu inferioritate intelectuală pot fi crescuţĭ în externate, că ceĭ cu inferioritatea morală trebue să se aşeze în asile pentru copiĭ moralmente negligiaţĭ (Zwangserziehungsanstalten). Laquer a maĭ cerut ca la intrarea în şcólă a şcolarilor noĭ, mediciĭ însărcinaţĭ cu inspecţarea şcólelor,

prin examinare minuţiósă să recunóscă inferioritatea intelectuală a unor şcolarĭ, carĭ vor fi separaţĭ de şcolariĭ normalĭ; acéstă sarcină se pune medicilor şcólelor şi în unele oraşe germane. Ni se pare că institutorul singur va recunósce într'un timp scurt, dacă are a face cu un copil normal, orĭ cu unul cu facultăţile mintale mărginite, şi că după ce institutorul a atras atenţiunea medicului asupra unuĭ şcolar slab, medicul va puté după un examen minuţios să apreţieze starea mintală a copiluluĭ.

Noĭ nu posedăm date statistice asupra numĕruluĭ şcolarilor maĭ slabĭ la minte din şcólele române, dar faptul că eĭ sunt o pedică pentru progresul şcolarilor normalĭ a fost cunoscut cu mult înainte de a existà Igiena şcolară sciinţifică. Vodă Alexandru Ipsilante, în chrisovul din 1776 asupra organisăriĭ şcóleĭ Domnescĭ din Bucurescĭ, reprodus de V. A. Urechiă în *Ist. şcól.*, *IV*, interdice primirea în acea şcólă a copiilor tîmpiţĭ, ca să nu slăbéscă silinţa celor-lalţĭ. Legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din 1893 prescrie însă, că intrarea în şcólă a copiilor nedesvoltaţĭ la minte se póte îngăduì şi la o vârstă maĭ înaintată decât de 7 anĭ, şi ca să se excludă din şcólele publice numaĭ copiiĭ lipsiţĭ cu desăvârşire de inteligenţă. G. Bogdan, în cartea: *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ*, Iaşĭ 1895, dice că copiiĭ atinşĭ de diferite defecte somatice saŭ psichice aŭ nevoie la şcólă de o educaţiune şi de lecţiunĭ particulare. Noĭ credem că de o cam dată aceste lecţiunĭ particulare li s'ar puté da numaĭ în şcóle speciale private, căcĭ astădĭ numeroşĭ copiĭ normalĭ maĭ sunt lipsiţĭ de instrucţiune primară, din causa insuficienţeĭ şcólelor primare publice pentru toţĭ copiiĭ normalĭ.

În 1901—1903, G. Marinescu a făcut la spitalul Sf. Pantelimon încercărĭ cu instrucţiunea copiilor afectaţĭ de slăbiciune mentală de diferite grade.

7. Pedepsele şcolare.

Pedepsele şcolarilor nepotrivite pot vatĕmà sănătatea lor în mod direct şi indirect, de aceea aplicarea pedepselor cere prudenţă şi reflectare prealabilă. Din tóte pedepsele cele corporale sunt maĭ periculóse; afară de lesiunile directe, ele maĭ pot provocà indirect bóle nervóse. Resistenţa individuală diferă la diferiţĭ şcolarĭ; o simplă lovitură la cap, peste urechĭ, póte câte-odată să producă lesiunĭ grave; influenţa morală a pedepseĭ póte să deà nascere la uniĭ copiĭ la turburărĭ însemnate ale sistemuluĭ nervos. Chiar la educaţiunea în familie

pedepsele corporale trebue să se aplice fórte rar şi numaĭ în etate până la 7 anĭ.

Din tóte măsurile de corecţiune, întrebuinţate atât la educaţiunea în familie precum şi în şcólă, bătaia este cea maĭ veche, aplicată în tóte timpurile ca măsură disciplinară, recomandată ca mijloc educativ de Testamentul vechiŭ, descrisă de autoriĭ Elenĭ şi Romanĭ, eternisată de arta elenă şi romană. Pe vase vechĭ grecescĭ este desemnat Pedotribul, capul Palestreĭ, şcóleĭ inferióre, care precedà gimnasiul, ţinênd în mână o vargă spintecată în două, saŭ un biciŭ; la Herculanum s'a găsit o pictură murală, care represintă bătaia în şcólă a unuĭ şcolar cu varga. În Roma veche instrumentul de pedépsă cel maĭ întrebuinţat erà ferula, un fel de lopăţică, cu care se bătea copilul peste degete, apoĭ varga; biciul erà reservat pentru fapte maĭ grave şi maĭ mult pentru sclavĭ. Marele retor şi pedagog Quintilian, în *Institutio oratoria*, scrisă în secolul I, explică vătĕmarea pedepseĭ cu bătaia, şi recomandă ca măsură disciplinară deşteptarea ambiţiuniĭ. Poveţele luĭ n'aŭ fost ascultate şi bătaia n'a lipsit din şcólă nicĭ în întreg evul mediŭ; ea a fost prescrisă chiar de părinţiĭ bisericiĭ, de Sf. Augustin şi de Sf. Chrisostom. În secolul XIV şi XV se maĭ întrebuinţéză pedepsele corporale fără scrupul, biciul maĭ rĕmâne la modă, după ce Scholasticismul a fost înlocuit cu Umanismul, cu tóte că unul dintre propagatoriĭ luĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ, Vittorino de Feltre († 1477), a recomandat principiile educaţiuniĭ luĭ Quintilian, a condamnat disciplina severă şi bătaia din şcólele călugărescĭ.

În secolul XVI, în Germania, în şcólele latine protestante, bătaia maĭ face parte din factoriĭ educativĭ, şi la introducerea unuĭ profesor noŭ i se presintă cu solemnitate varga. Dr. Ullo reproduce un raport din anul 1589 al uneĭ comisiunĭ şcolare, însărcinate cu inspectarea şcóleĭ latinescĭ din Aschersleben, în care raport comisia stabilesce, că bătaia să se execute cu varga, în clasele inferióre ad nudas nates, în cele superióre peste pantalonĭ. În şcólele Iesuiţilor bătaia este prescrisă în *Ratio ac Institutio studiorum* din anul 1599. Şi în şcólele călugăriţelor din secolul XVII şi XVIII varga a jucat un rol important în educaţiunea fetelor. În secolul XVIII se băteaŭ şcolariĭ şi în şcólele superióre ale Iesuiţilor din Franţa şi din Polonia. În Germania se bătea în secolul XVIII în tóte şcólele primare şi secundare cu linia, cu varga, cu bastonul, cu códa de boŭ, pe mânĭ şi ad posteriora. I. B. Basedow (1723—1790) a luptat pentru desfiinţarea bătăiĭ în şcólă. În Anglia I. Rocke (1632—1704) a cerut restrîngerea pedepselor corporale la rare excepţiunĭ. I. P. Frank scrie în *System einer vollstaen-*

digen medicinischen Polizey, 1780—1796, că o ordonanţă a guvernuluĭ austriac din acel timp a interḑis bătaia în şcólă.

(I. P. Eliade, *Istoria Pedagogieĭ*, Ploescĭ 1880. A. Layet, *Hygiène pédagogique*, în *Dictionn. encyclop. d. sc. méd.*, Paris 1886. I. S. Floru, *Educaţiunea la Helenĭ*, Tesă, Bucurescĭ 1892. Dr. Ullo, *Die Flagellomanie, die Straf und Erziehungsmittel*, Dresden 1901. H. Weimer, *Geschichte der Pädagogik*, Leipzig 1902.)

Ca în alte ţĕrĭ şi în ţĕrile române, bătaia a rĕmas din vechime până aprópe de ḑilele nóstre piétra angulară a Pedagogieĭ. Scirĭ maĭ amănunţite despre aplicarea pedepselor în şcólele primare avem din secolul XVIII. C. Erbiceanu scrie următórele în *Cronicariĭ grecĭ din epoca fanariotă*: «Vaĭ de şcolarul leneş, orĭ care nu-şĭ făceà datoria. Dascălul de obiceiŭ şedeà pe divan saŭ pe scaun şi cu o vargă lungă în mână, cu care băteà şi tactul la şcolariĭ ce cântaŭ; altă dată aveà un biciŭ de cureà cu douĕ saŭ treĭ curele. O frică şi un cutremur prindeà pe şcolarul căruia îĭ venià rândul să spună table. În timpul ascultăriĭ tablelor auḑiaĭ plânsete, răcnete, vaete, pentru că dascălul nu cruţà pe nimenĭ dacă nu-şĭ scià tabla, îl ardeà orì cu varga orĭ cu biciul, numit şi dichir şi trichir; priviaĭ, după ascultat, pe unul stând într'un picior, pe altul în genuchĭ, pe altul pe grăunţe în genuchĭ, pe altul în picióre, pe altul cu ochiĭ la sóre. Pedepsele eraŭ: bătaia cu varga, cu biciul, cu linia, cu un smoc de vargă, loviturile peste obraz cu palma, chicuiturile şi urecherile. Copiiĭ eraŭ bătuţĭ orĭ la scaun, orĭ ţinuţĭ de altul în spinare saŭ, dacă erà maĭ mare, îl întindeà jos, când erà maĭ îndărătnic, apoĭ îĭ aplicà şi falanga. Copiiĭ micĭ şi neastîmpĕraţĭ îĭ punea cu chica în cuiŭ.»

Maĭ scim că Domnul Munteniеĭ Alexandru Ipsilante, în anul 1776, a interḑis bătaia şi biciuéla în şcóla Domnéscă din Bucurescĭ, dar metoda disciplinară prin gróza nueliĭ maĭ este întrebuinţată în secolul XIX. Vasile Alecsandri a maĭ vĕḑut aplicarea eĭ, şi amintirile din copilăria luĭ aŭ dat nascere versurilor frumóse:

Trecù vremea cea frumósă,
Când un dascalos grecos,
Înarmat cu varga grósă
Paradosià faneros.

În anul 1832 instrucţiunile pentru şcólele ţinutale din Moldova admit pedepsele următóre: îngenuchiare, şederea la locul defăimăriĭ şi în casurĭ maĭ grave aplicarea de la 5—20 loviturĭ cu varga, după vârsta şcolaruluĭ şi după prealabila însciinţare a părinţilor şcolarilor. În Re-

gulamentul Academieĭ din Iaşĭ din anul 1835 nu figuréză pedépsa corporală între pedepsele permise, se pare însă că ea a maĭ fost practicată, căcĭ în anul 1843, Ion Ghica, Inspectorul aceleĭ Academiĭ, a desfiinţat bătaia în Academie; Grigore Ghica Vodă a desfiinţat-o în tóte şcolile publice şi private din Moldova în anul 1850 prin noul regulament al şcólelor. În Muntenia în anul 1851 un ordin al Eforieĭ şcólelor către institutoriĭ şcólelor primare ḑice: «Mustrarea cu bătaia se ridică cu totul dintre pedepsele copiilor.»

Pedepsele corporale din şcólă s'aŭ maĭ interḑis prin regulamentul de ordine şi de disciplină pentru şcólele primare de ambe-sexe din anul 1870. Art. 43 al aceluĭ regulament ḑice: Este oprit a se aplicà elevilor şi elevelor pedepsele degradătóre, precum: punerea în genuchĭ. tragerea de pĕr, pălmuirea, bătaia cu nuele şi altele ca acestea.» Regulamentul de ordine şi de disciplină pentru şcólele primare din anul 1879 admite pentru pedepse: şederea în picióre la un loc isolat în faţa şcolarilor în timp de un cuart de oră şi cel mult până la o oră, oprirea de a merge acasă la prânz, arestarea în cancelaria şcóleĭ de la 12--2 după amiaḑĭ, obligat fiind culpabilul a memorisà saŭ a copià pasage dintr'o carte. Regulamentul pentru administraţia interióră a şcólelor primare rurale din anul 1898 interḑice pedepsele corporale cu adăogire, că învĕţătorul care le aplică va fi aspru pedepsit; asemenea regulamentul pentru administraţia interióră a şcólelor primare urbane. Regulamentul şcólelor secundare din anul 1896 ḑice la art. 75: «Vorbele de ocară şi de batjocură sunt riguros interḑise; iar profesorul care va întrebuinţà bătaia va fi, după gravitatea casuluĭ, avertisat saŭ dat judecăţiĭ.»

Cu tóte prescripţiunile carĭ interḑic pedépsa prin lovirea şcolarilor, cu tóte că Igiena condamnă orĭ-ce pedépsă corporală ca vătĕmătóre şi ca periculósă, mulţĭ pedagogĭ cred că în unele casurĭ maĭ rare bătaia ar fi necesară ca măsură disciplinară, maĭ ales în casurile când educaţiunea în familie a fost cu totul negligiată. Într'o lucrare pedagogică modernă: R. Seyfert, *Schulpraxis*, Leipzig 1900, găsesc arătarea următóre: «Pedépsa corporală este indispensabilă ca remediŭ extrem în casurĭ de resistenţă, minciună, maltratare de animale, lesiunĭ intenţionate, stricare de arborĭ, de plantaţiunĭ, ea să se aplice însă fórte rar în şcólele secundare.» În şcólele primare din Anglia, institutorul nu póte aplicà şcolarilor bătaia, fără autorisarea directoruluĭ, asemenea în Norvegia, Prusia, Elveţia. Astăḑĭ bătaia este cu totul interḑisă în şcólele din Belgia, Franţa, Italia, Austria, România. Pentru înlocuirea pedepseĭ cu bătaia, L. Burgerstein şi alţĭ pedagogĭ aŭ propus înfiin-

ţare de clase speciale de corecţiune cu cel mult 20 şcolarĭ din ceĭ rĕŭ nărăviţĭ. Londra posedă asemenea şcóle de corecţiune, internate plutitóre aşezate într'un vas pe Tamisa, Truant Schools. În Norvegia, Prusia, Elveţia, pedépsa corporală nu se aplică la fetele în etate maĭ mare decât de 10 anĭ. În ţĕrile în carĭ pedépsa corporală a şcolarilor maĭ este permisă, ea se aplică cu óre-carĭ formalităţĭ, la finele lecţiuniĭ şi se înscrie într'un registru special, cu motivele carĭ aŭ făcut-o necesară.

În ce privesce cele-lalte pedepse, regulamentul şcolar al oraşuluĭ şi al cantonuluĭ Basel prescrie: «Copiarea şi alte lucrărĭ scrise să se întrebuinţeze cu moderaţiune, pentru ca să nu se sustragă copiluluĭ cu totul timpul de recreaţiune.» Regulamentul şcólelor primare din Württemberg cere ca la copiiĭ maĭ micĭ arestul să nu trécă peste o jumătate oră. Maĭ multe regulamente străine, ca şi regulamentul român de ordine şi de disciplină pentru şcólele primare, limitéză şederea în picióre la 10—15 minute până la 1 oră, restrîng pedepsele prin carĭ se scurtéză prea mult timpul de repaus necesar şcolaruluĭ şi interdic suprimarea dejunuluĭ prin reţinerea şcolarilor în şcólă.

IGIENA ȘCOLARĂ

ISTORIA EĬ, STAREA EĬ ACTUALĂ

DE

Dr. I. FELIX
Membru al Academieĭ Române.

Ședința de la 14 Martie 1903.

8. Educațiunea fetelor.

Jules Simon a dis: «Când dațĭ educațiune unuĭ băiat, formațĭ un om luminat, când educațĭ însă o fiică, creațĭ o familie luminată»; și economistul L. Brentano a afirmat că nu bărbatul ci femeia determină vigórea și viitorul uneĭ rase. În interesul vigurosităţiĭ generaţiunilor viitóre, a întăririĭ némuluĭ, cerem dar ca educaţiunea fisică a fetelor să nu fie considerată ca un factor secundar, să nu fie negligiată din causa desvoltăriĭ exclusive a culturiĭ intelectuale, ca şcóla să nu împlinéscă un scop unilateral, ci să formeze, pe cât este posibil, fiinţe întregĭ, fete sănătóse, morale, înzestrate cu cunoscinţele necesare pentru menirea lor. Acest scop a fost urmărit și de lumea antică. În Sparta educaţiunea se întindeà și asupra fetelor, ele aveaŭ propriile lor gimnasiĭ, unde se exercitaŭ la fugă, la luptă și la alte exerciţiĭ corporale; în Atena, pe lângă exerciţiul corporal, parte din fete învĕţaŭ a cetì, a scrie, a cântà; Pitagora (580—481 a. Cr.) ţineà femeilor din Croton cursurĭ publice asupra moraleĭ și gospodărieĭ și soţia luĭ Pitagora, Theano, a scris asupra educaţiuniĭ și pietăţiĭ; Platon (348 a. Chr.) recomandà asemenea, ca să nu se negligeze educaţiunea fetelor. La Romanĭ femeia ocupà posiţiunea și influenţa ce i se cuvine în societate maĭ mult în virtutea educaţiuniĭ decât a instrucţiuniĭ ce pri-

mise, şi matrónele Romane aŭ contribuit în măsură largă la puterea şi la gloria statuluĭ Roman.

Creştinismul a proclamat egalitatea amânduror sexelor, care, recunoscută numaĭ în teorie, n'a avut ființă reală. Cuvintele unuia din părinţiĭ Bisericiĭ, «Mulier taceat în Ecclesia», ordonaŭ numaĭ excluderea femeiĭ de la viéţa publică, de la drepturile politice, căcĭ «Ecclesia» însemnéză nu numaĭ Biserica, ci şi adunarea publică politică. Educaţiunea şi instrucţiunea amânduror sexelor n'a fost egală după apariţiunea creştinismuluĭ, dar în tóte timpurile un numĕr mic de femeĭ cu talent s'a distins în diferite ramurĭ ale activităţiĭ intelectuale, a excelat prin erudiţiune. Cultura, igiena, prosperitatea naţiunilor a câştigat fórte puţin de la aceste excepţiunĭ, marea majoritate a femeilor a rĕmas multe secule ignorante, incapabile de a da copiilor educaţiune sănătósă. În secolul XVI, în occidentul Europeĭ, reformatoriĭ religiuniĭ aŭ cerut, ca instrucţiunea fetelor să devie generală. În secolul XVII marele pedagog Ioan Amos Comenius, ca şi în secolul XVIII I. B. Basedow, aŭ recomandat, ca fetele să fie pregătite pentru misiunea lor naturală, să înveţe pe lângă carte menagiul şi tóte noţiunile necesare pentru educaţiunea copiilor, pentru ca fie-care mumă, care trebue să-şĭ alăpteze singură copilul, să-l şi crescă singură până la etatea şcolarităţiĭ, să-ĭ exercite organele simţurilor, să înfiinţeze în casă, în familie, un fel de grădină de copiĭ.

Dar numaĭ în a doua jumătate a secoluluĭ XIX instrucţiunea fetelor a devenit treptat maĭ generală, şi unele popóre de rasă anglo-germană datoresc forţa lor materială şi morală instrucţiuniĭ femeilor, care le face capabile a îndeplinì misiunea educativă în familie. Educaţiunea trebue să facă şi la noĭ din femee agentul principal al civilisaţiuniĭ, prin urmare şi al igieneĭ în familie, în casă; şcóla trebue să pregătéscă pe fată pentru acéstă menire, ea trebue să înveţe rostul caseĭ în tótă întinderea eĭ, să cunóscă condiţiunile igieneĭ caseĭ, a acţiuniĭ bólelor infecţióse asupra locuinţeĭ, a igieneĭ hraneĭ, a valoriĭ nutritive a diferitelor alimente în raport cu preţul lor, tótă igiena privată, totul ce constitue economia casnică şi traiul sănătos al familieĭ, rĕmâind bine înţeles, că nu numaĭ şcóla de menagiŭ, ci şi muma are să familiariseze pe fiică cu practica acestor cunoscinţe. În maĭ tótă Europa însă, ca şi în Statele-Unite ale Americeĭ, şi la noĭ numeróse fete şi femeĭ nu vroesc orĭ nu pot să ieà în familie rolul ce le-a dat natura ca soţie şi ca mumă, şi întră în lupta pentru pâne, făcênd concurenţă bărbaţilor, silite fiind adesea-orĭ la acésta, din causă că nu tóte din ele se pot măritâ, nu tóte aŭ zestrea pe care o cere bărbatul, vĕḑênd

că la noĭ educaţiunea greşită face şi pe fetele fără zestre luxóse şi pretenţióse; nu toţĭ bărbaţiĭ recunosc datoria de a întreţiné familia prin munca lor proprie.

Numeróse fete din oraşe aŭ greşit dar drumul, aspirând la funcţiunĭ publice, la carierele numite liberale, în loc de a se pregătì pentru imperiul din interiorul caseĭ, al familieĭ, unde femeia este suverană, unde bărbatul nu o póte înlocuì nicĭ la educaţiunea copiilor, nicĭ la direcţiunea menagiuluĭ. Aceste femeĭ sunt nefolositóre pentru stat, ele lasă un gol în organismul societăţiĭ, care nu se póte împlinì în mod potrivit; femeia funcţionară, dacă se mărită, nu vroesce să aibă copiĭ, şi dacă nasce câte un copil, îl cresce o persónă străină, care nicĭ o-dată nu póte înlocuì pe muma copiluluĭ. Sub presiunea opiniuniĭ publice, rĕŭ inspirate, rĕŭ dirigiate, s'a comis la noĭ aceeaşĭ greşélă, care maĭ nainte se comisese în alte state, şi în cele din urmă douĕ deceniĭ s'a incuragiat şi sprijinit funcţionarismul fetelor şi femeilor, prin educaţiunea specială ce li s'a dat. Germania şi Italia aŭ recunoscut dejà greşéla comisă în acéstă privinţă, şi încep a restrînge cu încetul numĕrul fetelor şi al femeilor din serviciile telegrafo-telefono-poştale, din causă că ele nu pot suportà munca egală cu bărbaţiĭ. Iar în comunele rurale, cele maĭ multe fete rĕmân fără instrucţiune, mărginite în slaba educaţiune ce aŭ primit de la o mumă ignorantă şi superstiţiósă; este încă mic numĕrul comunelor rurale, în carĭ unele învĕţătóre, devotate apostolatuluĭ lor, aŭ reuşit să atragă în şcólă majoritatea fetelor din sat şi din cătunele apropiate.

Până la jumătatea secoluluĭ XIX şcólele de fete din amândouĕ Principatele Române aŭ fost puţin numeróse. Este abià jumătate de véc de când în oraşe s'a organisat instrucţiunea fetelor. În epoca fanariotă numaĭ fetele boerilor învĕţaŭ puţină carte de la dascălĭ grecĭ şi francesĭ. La Iaşĭ a existat în anul 1812 o şcólă de fete. Th. Burada a găsit în archiva românéscă din Chişenĕŭ un raport al HatmanuluĭNicolae Stratilat, care la 15 Fevruarie 1812 a cercetat pensionatul de nobile fete din Iaşĭ al d-luĭ şi d-neĭ Germont. Stratilat aduce laude pensionatuluĭ, în care fetele învaţă limba francesă, grécă, italiană, fortepiano, harpă, canto, danţul, desemnul, lucrul de mână. În acéstă direcţiune de lux a fost în genere îndreptată la noĭ educaţiunea fetelor din familiile maĭ bine situate, până pe la 1865 (C. Dimitrescu-Iaşĭ, *Revista pedagogică*, *I*, Bucurescĭ 1892).

Regulamentele organice prevĕd, în Muntenia, clădirea în Bucurescĭ a unuĭ pensionat pentru 50 de fete, fiice de funcţionarĭ publicĭ, în care se vor predà tóte lecţiunile în limba francesă, afară de catechis-

mul şi limba română, ele vor învĕţă şi lucrul de mână şi meşteşugul culnieĭ, şi în tóte capitalele din judeţe se vor creà şcolĭ începĕtóre pentru băeţĭ şi fete; în Moldova se prescrie înfiinţarea într'o mânăstire învecinată cu capitala a unuĭ institut pentru crescerea a 50 fete, fiice de dregĕtorĭ aĭ Statuluĭ; apoĭ deschiderea de şcolĭ începĕtóre de băeţĭ şi de fete la Roman, Huşĭ, Bârlad, Galaţĭ, Focşanĭ şi Botoşanĭ. Aceste din urmă disposiţiunĭ aŭ fost târḑiŭ îndeplinite, căcĭ V. A. Urechiă arată *(Ist. şcól, III,* Bucur. 1894) că şcóla centrală de fete din Iaşĭ s'a înfiinţat în anul 1850, că şcóla din Bârlad s'a deschis în anul 1853—1854, de odată cu alte şcóle începĕtóre de fete la Nómţu, Panciŭ, Odobescĭ şi Tecuciŭ. Legea şcólelor pentru Moldova, promulgată în anul 1851 de Grigorie Ghica, prescrie înfiinţarea de şcóle de fete în tóte oraşele. În anul 1859 aŭ existat în tótă Moldova 11 şcóle primare de fete, în anul 1862, 25 asemenea şcóle (G. Missail, *Şcólele la Românĭ, 1846—1860,* în «Bulet. Instrucţ. publ.», Bucur. 1866).

În Muntenia, Noul aşezămînt şcolar promulgat în anul 1846 de Vodă G. Bibescu prescrie crearea de şcóle de fete în oraşe. Principesa Ştirbeĭ a deschis la Bucurescĭ în anul 1846—1847 o şcólă de fete; prin judeţe s'aŭ aflat în anul 1848, şcóle de fete numaĭ la Craiova, Slatina şi Ploescĭ. La 14 August 1848, Locotenenţa Domnéscă a decretat crearea de şcóle de fete, motivând-o cu cuvintele următóre: «Până nu vom avé cetăţene bune, sóţe şi mame bune, nu vom avé nicĭ generaţiile viitóre maĭ bune; este dar necesar ca învĕţătura să fie egală şi paralelă pentru amândouĕ sexele. Pe lângă şcóla Dómneĭ cetăţenceĭ Ştirbeĭ se vor maĭ înfiinţà în capitală 4 şcóle de fete; prin judeţe aflându-se şcóle de fete numaĭ în Craiova, Slatina şi Ploescĭ, se vor înfiinţa şi în cele-lalte judeţe câte una». Aceste şcóle primare de fete din judeţe s'aŭ deschis treptat, cea din Buzĕŭ în anul 1852, în alte oraşe şi maĭ târḑiŭ. În anul 1859, Principesa Bibescu a înfiinţat şcóle de fete la Craiova şi Caracal; din fondurile Aşezămintelor Brâncovenescĭ s'aŭ creat 5 şcóle de fete la Cerneţĭ, T.-Jiŭ, Râmnicu-Vâlceĭ, Pitescĭ şi Târgovişte, iar Eforia şcólelor a maĭ adăogat, în aniĭ 1860—1861, 9 şcóle de fete în unele oraşe maĭ micĭ (V. A. Urechiă).

În şcólele sătescĭ, înfiinţate în Muntenia de la 1838 înainte, fetele n'aŭ fost primite, asemenea Regulamentul întocmit de Eforia şcólelor în anul 1857 le exclude, iar în Moldova s'a hotărît în anul 1859, că fetele de 6—12 anĭ vor frecuentà şcólele rurale vara, când băeţiĭ nu le frecuentéză, şi pe cât se póte şi érna 2 ḑile pe sĕptămână, dar singure, nu împreună cu băeţiĭ *(Bulet. Instr. publ., II, 1868).*

Legea instrucţiuniĭ din anul 1864 prescrie că instrucţiunea elementară

este obligatorie pentru toţĭ copiiĭ de amândouĕ sexele, începênd de la 8 până la 12 anĭ împlinițĭ aĭ etățiĭ, că în fie-care comună urbană se va înființà una saŭ maĭ multe şcóle primare de fete, deosebite de cele de băețĭ, cu câte 2 institutóre, împărțite în 3 clase, în carĭ nu se vor primì copiĭ maĭ micĭ de 7 anĭ; că în fie-care comună rurală se va institui cel puțin 1 şcólă primară de băețĭ şi de fete cu 1 învĕțător, afară de casul când Ministerul va permite ca 2 comune să aibă o singură şcólă, că în comunele marĭ, poporate, se va înființà şi o şcólă separată de fete, că fetele vor primì aceeaşĭ învĕțătură ca şi băețiĭ, cu adăugire de lucru de mână, că în şcólele mixte fetele vor ocupà o parte deosebită a şcóleĭ şi nu se vor ţiné decât până la vârstă de 12 anĭ; că în tóte oraşele unde se află licee, se vor deschide şcóle secundare de fete cu 5 clase şi cu internat. Acéstă lege n'a putut să fie aplicată în tóte comunele nicĭ până astăḑĭ, în ceea ce privesce obligativitatea învĕțămîntuluĭ primar.

Legea asupra învĕțămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1893 hotărĕsce că obligativitatea învĕțămîntuluĭ se va aplicà treptat în fie-care comună, pe măsură ce se va constatà că localele de şcólă sunt suficiente pentru poporațiunea în vârstă de şcólă a comuneĭ, că în casul de insuficiența localuluĭ obligativitatea se va aplicà de preferință băeților. Legea asupra învĕțămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1896 mănține acéstă preferință pentru băețĭ la aplicarea obligativitățiĭ.

În anul şcolar 1899—1900 aŭ funcționat în Regatul Român 174 şcóle primare urbane publice de fete şi 13 şcóle primare urbane mixte; 17 şcóle primare rurale de fete, 3.449 şcóle primare rurale mixte, 168 şcóle mixte de cătun; 33 şcóle secundare şi profesionale de fete (19 şcóle profesionale, 10 externate secundare, 4 şcóle normale de învĕțătóre şi de institutóre). În acelaşĭ an aŭ existat şcóle private frecuentate de fete: 28 grădinĭ de copiiĭ de ambe sexe (fără asilele confesionale), 72 şcóle primare private de fete cu programul Statuluĭ, 17 şcóle primare private mixte cu programul Statuluĭ, 42 şcóle secundare de fete private cu programul Statuluĭ, 31 şcóle primare private de fete cu programul propriŭ, 9 şcóle primare mixte cu programul propriŭ, 31 şcóle secundare private de fete cu programul propriŭ.

În anul 1900 s'aŭ înregistrat în comunele rurale 324.005 fete în vârsta de şcólă,
din carĭ aŭ fost înscrise în şcólă numaĭ . . . . . 46.615 fete = 14,4%
s'aŭ presintat la examen . . . . 32.478 »
aŭ fost promovate . . . . 23.143 »
aŭ fost absolvente numaĭ . . . . 1.099 »

În comunele urbane s'aŭ înregistrat în anul 1900	50.924	fete în vârstă de şcólă
din carĭ aŭ fost înscrise în şcóla publică	28.756	»
s'aŭ presintat la examen	22.177	»
aŭ fost promovate	17.060	»
absolvente	3.265	»

În anul 1900—1901 aŭ fost înscrise:

în şcólele profesionale de fete	2.658	din carĭ promovate	1.935	fete
în externatele secundare	1.714	»	1.330	»
în şcólele normale	409	»	302	»

La Universitățile române aŭ fost înscrise, în anul 1900—1901, 490 fete. La Universitatea din Bucurescĭ 322 romănce şi 24 fete străine, anume:

la drept	31	romănce	1	străină
» litere	167	»	7	»
» sciințe	64	»	9	»
» medicină	28	»	5	»
» farmacie	32	»	2	»

La Universitatea din Iaşĭ 134 romănce şi 10 străine, anume:

la drept	—	romănce	—	străine
» litere	89	»	5	»
» sciințe	31	»	—	»
» medicină	14	»	5	»

(Minist. Instr. publ. şi al Cult. Statist. învĕțăm. pe anul 1899—1900 şi 1900—1901, redig. de N. Demetrescu, Bucur. 1900 şi 1902).

Este cu totul suficient pentru trebuințele nóstre sociale, pentru civilisațiunea nóstră, acest numĕr de fete carĭ aspiră la cultura superióră, carĭ devin capabile a o rĕspândì, precum şi numĕrul fetelor carĭ frecuentéză universitățile, pentru ca cunoscințele dobândite să le serve ca mijloc de traiŭ, de câştigare de pâne, şi nu dorim crescerea nemăsurată a acestuĭ numĕr, care ar sdruncinà clădirea nóstră socială, ar distruge familia în cercurile culte ale poporațiuniĭ orăşenescì. Acéstă credință a nóstră, contrarie uneĭ părțĭ a opiniuniĭ publice, hrănite de parte din presă, nu este rodul unuĭ prejudițiŭ, ci convingerea unuĭ igienist, care nu póte separà interesele morale şi intelectuale ale națiuniĭ de cele materiale, economice, de necesitatea întăririĭ fisiculuĭ generațiunilor viitóre, care respectă drepturile femeiĭ, care însă crede că temelia societățiĭ, sfințenia familieĭ, trebue să rĕmână neatinsă de moda şi de aspirațiunile contrariĭ legilor naturiĭ. Recunóscem însă că nu s'a ḑis ultimul cuvînt în acéstă cestiune socială, de la care depinde prosperitatea națiuniĭ.

Idealul educaţiunii fetelor române nu trebue să-l căutăm în studiile universitare, ci într'o şcólă puţin pretenţiósă, modestă, în care se cultivă acele însuşirĭ, acele cunoscinţe, acele practice ale gospodărieĭ, carĭ caracteriséză pe vrednicele şi virtuósele femeĭ române din unele familiĭ culte.

În statistica de maĭ sus nu este cuprins Institutul de fete «Ioan Otteteleşanu», instituţiune unică în felul eĭ, organisată de colegul nostru Ioan Kalinderu, executorul testamentuluĭ luĭ Ioan Otteteleşanu şi al soţieĭ sale Elena Otteteleşanu, şi de Comisia alésă de Academia Română. Comisiunea de fundaţiune a acesteĭ şcóle, delegată de Academia Română, s'a compus din d-niĭ I. Kalinderu, D. A. Sturdza, I. C. Negruzzi şi V. A. Urechiă. Din anul 1893, Institutul se află sub ocrotirea Academieĭ şi are 6 clase cu câte 16 eleve de clasă, tóte interne. Recrutarea lor se face prin concurs, la care se admit fete sănătóse, sărace, cu absolvirea şcóleĭ primare. Şcóla-internat este aşezată în castelul mărinimosuluĭ testator Ioan Otteteleşanu şi în 2 alte edificiĭ construite din noŭ, în comuna Măgurele, judeţul Ilfov. Institutul este menit a formà femeĭ române, carĭ să devină soţiĭ bune, mame de familie bune, adevĕrate stăpâne de casă, carĭ să practice singure şi să propage în societatea românéscă spiritul casnic, vederĭ sănătóse despre traiul familieĭ, bune moravurĭ, simţiminte patriotice. Educaţiunea fisică şi cea morală sunt bine îngrijite, fetele ieaŭ parte la lucrările de gospodărie, cultivă grădina de legume, fac gimnastică de ajuns, şi când timpul este frumos, lucrul de mână se face în parc. Elevele de cl. V-a îşĭ conduc singure gospodăria. În ultimă clasă li se daŭ poveţe despre crescerea copiilor. Institutul Otteteleşanu constitue o familie numerósă, aĭ căreĭ părinţĭ sunt Directórea, d-na Slavicĭ, şi d-l Slavicĭ. Totul se face de eleve, ele gătesc bucatele, ele fac curăţenie în clasă, dormitoriŭ şi refectoriŭ, ele spală rufele, ele îşĭ fac rufele şi îşĭ croesc hainele, ele servesc la masă, ele îngrijesc de pasĕrile din curte, ele lucréză în grădină şi altoiesc pomiĭ. O descripţiune amănunţită a Institutuluĭ se găsesce în raportul Inspectoruluĭ general al învĕţămîntuluĭ C. Meissner, înserat în «Bulet. ofic. al Minist. Instr. publ.» din anul 1898.

De vreme ce şcólele secundare de fete, ca şi şcólele superióre, sunt dar frecuentate de un numĕr mare de fete din oraşe, fetele ţĕranilor maĭ sunt în mare parte lipsite de instrucţiunea primară; lipsa de învĕţătură a fetelor de sătenĭ este şi maĭ păgubitóre prosperităţiĭ Statuluĭ decât afluenţa prea mare a fetelor din oraşe la studiile universitare.

Femeia sătenuluĭ care n'a trecut prin şcólă n'a avut ocasiunea

a-şĭ însuşì multe noţiunĭ indispensabile cârmuitóreĭ din năuntru a caseĭ, primeĭ educatóre a pruncilor, şi în lipsa uneĭ mume culte, inteligente, consciente de datorie, incumbă şcóleĭ misiunea a pregătì fetele pentru menirea lor, de aceea dorim ca obligativitatea învĕţămîntuluĭ primar să devină maĭ curând reală pentru tóte fetele de ţĕranĭ, pentru ca să disparà maĭ curând nesciinţa şi superstiţia din familia ţĕrănéscă, crescerea neigienică a copiilor, cu lécurĭ băbescĭ şi cu descântece, tóte miseriile morale şi materiale de carĭ suferă astăḑĭ gospodăria sătĕnuluĭ, pentru ca femeia să pótă contribuì la eşirea luĭ din sărăcie, îndemnându-l la hărnicie în gospodărie, reţinêndu-l lângă cămin, în loc ca să mérgă la cârciumă, îndestulând casa şi îngrijind de ea cu economie, producênd singură mijlóce de câştig. Este necesar ca noua direcţiune practică, economică, dată de curând şcólelor nóstre rurale, să nu foloséscă numaĭ băieţilor ci şi fetelor, şi sperăm că acest neajuns se va îndreptà treptat, cel puţin în parte, prin nouĕle programe ale şcólelor rurale, cu împărţirea şcolarilor în 2 seriĭ, din carĭ fie-care frecuentéză şcóla numaĭ câte o jumătate de ḑi.

Prin oraşe se presintă fenomenul invers, pe care l-am ilustrat cu câte-và date statistice. Recunóscem că cu cât femeia este maĭ cultă, cu, atât devine maĭ capabilă a-şĭ îndeplinì misiunea de soţie, de mumă, de gospodină, dar Igiena nu póte aprobà în mod absolut egalitatea silinţelor, sforţărilor la amândouĕ sexele, faţă cu inegalitatea predisposiţiunilor organice; majoritatea fetelor nu póte suportà munca egală cu băeţiĭ, nicĭ în copilărie, nicĭ în etate de adulte; nu tóte fetele nicĭ toţĭ băeţiĭ posedă capacitatea intelectuală, pentru ca să pótă urmà cu succes studiile liceale şi universitare; munca mintală încordată, care întrece puterile fetelor, sedentaritatea prelungită într'o epocă, când corpul se află în evoluţiune, când se petrec într'însul prefacerĭ importante carĭ reclamă repaos, le slăbesce organismul, produce perturbaţiunĭ maĭ ales în funcţionarea sistemuluĭ nervos, le face nervóse, isterice, neurastenice. Femeia afectată de bóle de nervĭ este o fiinţă inutilă, ea sufere şi face pe alţiĭ să sufere, ea rĕmâne incapabilă a procreà copiĭ sănătoşĭ. Numaĭ în puţine internate şi externate se ieaŭ măsurĭ preventive contra supramenagiuluĭ fetelor, prin împărţirea potrivită a lecţiunilor şi a recreaţiunilor, prin exerciţiĭ corporale, prin jocurĭ şcolare carĭ lărgesc plămâniĭ, întăresc cordul şi musculatura, prin şederea corectă la lucru de mână, la care fetele ocupă obicĭnuit o posiţiune vătĕmătóre sănătăţiĭ. Plimbările la pas a câte douĕ nu pot înlocuì exerciţiile gimnastice, carĭ trebue făcute în tóte ḑilele cel puţin câte 30—40 minute.

Pentru a da óre-carĭ poveţe morale şi economice, pentru a suplinì până la un punct óre-care lipsa de instrucţiune şcolară în comunele rurale, în carĭ tóte fetele nu pot frecuentà şcóla din causa lipseĭ de spaţiŭ, precum şi pentru a se continuà influenţa salutară a şcóleĭ asupra fetelor carĭ aŭ trecut dejà prin şcólă, Ministerul Instrucţiuniĭ şi al Cultelor, în luna Maiŭ 1902, a recomandat învĕţătórelor şi învĕţătorilor ruralĭ ţinerea de şeḑĕtóre. Ele aŭ fost înfiinţate în multe comune de învĕţătóre şi de soţiile învĕţătorilor, cu fete şi femeĭ, la carĭ şeḑĕtóre se atrag fetele şi femeile cu lucrul, şi când ele cos, croesc, în convorbirĭ, li se daŭ sfaturĭ de igienă, de întocmirea şi de întreţinerea gospodărieĭ şi se cetesc cărţĭ folositóre. În satele de pe Domeniul Coróneĭ s'aŭ organisat dejà de câţĭ-và anĭ asemenea şeḑĕtóre periodice. În «Monitorul Oficial» din 23 Iulie 1902 s'a publicat un raport fórte instructiv al Revisoruluĭ şcolar al judeţuluĭ Covurluiŭ, despre şeḑĕtórele înfiinţate în acel judeţ. Într'un mod analog lucréză cercurile şi societăţile culturale şi economice, organisate de la anul 1897 maĭ întâiŭ în satele de pe Domeniul Coróneĭ, apoĭ după îndemnul dat învĕţătorilor de Ministrul Sp. Haret, în tóte judeţele; la conferinţele din aceste cercurĭ participă şi fete şi femeĭ.

Şcólele de menagiŭ constituesc un factor important al educaţiuniĭ fetelor. Dejà la unele naţiunĭ culte ale anticităţiĭ fetele aŭ fost pregătite pentru administraţiunea interióră a caseĭ. Pitagora (580—481 a. Chr.) ţineà femeilor din Croton cursurĭ publice asupra credinţeĭ conjugale, castităţiĭ şi gospodărieĭ (V. Gr. Borgovan, *Istoria Pedagogieĭ*, Bucurescĭ 1897). În secolul XVII marele pedagog Ioan Amos Comenius a cerut, precum de asemenea în secolul XVIII I. B. Basedow, ca fetele să înveţe menagiul. În România învĕţămîntul de Economia casnică este menţionat pentru prima óră în anul 1843, în proiectul de organisare al şcólelor din Moldova, în programul şcóleĭ normale de fete figuréză în clasul II: Istoria naturală cu aplicaţiunea la deprinderea lucrurilor femeescĭ, la ḑilnice trebuinţe ale Economieĭ casnice; în clasul III: asemenea conspectul istorieĭ naturale cu cunoscinţe de Economie casnică (V. A. Urechiă, *Istor. şcól.*, II). Învĕţătura acésta, maĭ mult teoretică, figuréză în legea instrucţiuniĭ din anul 1864 numaĭ la şcóla centrală de fete şi la externatele secundare de fete: deprinderĭ economice, ocupaţiunea economică necesară uneĭ mume de familie. În anul 1878 a fost introdusă în cl. IV a şcólelor primare urbane de fete învĕţătura de Economia casnică; de la anul 1881 ea figuréză în şcólele secundare de fete în cl. V cu 1 oră pe sĕptămână, de la anul 1893 în şcólele normale de institutóre tot cu 1 oră pe sĕptămână. În programul analitic al

şcólelor secundare de fete de gr. I cl. V, şi gr. II cl. I din 1 Aprilie 1899, figurézä Economia domestică de 2 orĭ pe sĕptămână şi cu adăogire, că în internate se va face câte-và ore şi practica celor învĕţate. S'aŭ scris şi câte-và manuale de Economia casnică în limba română, din carĭ menţionăm: Ermina Kaminski şi Ortensia Buzoianu, *Curs elementar de Economia casnică*, Botoşanĭ 1897. Aplicaţiunea practică a Economieĭ casnice o învaţă fetele în mod perfect în Institutul Otteteleşanu, de asemenea în şcólele de menaj, ea incumbă însă înainte de tóte familieĭ.

Şcólele de menaj sunt creaţiunĭ moderne. În Württemberg în anul 1878 s'aŭ înfiinţat pe lângă unele şcóle rurale cursurĭ de bucătărie şi în anul 1881 s'a introdus în şcólele normale de învĕţătóre un curs practic de menaj, şi s'aŭ anexat şcóle de menaj la unele şcóle primare urbane. În Baden s'aŭ numit în 1890 maestre ambulante de bucătărie şi la Carlsruhe funcţionéză astăḑĭ 6 maestre de bucătărie. În Suedia s'aŭ creat de la anul 1889 maĭ multe şcóle de menaj şi de la anul 1896, la construirea de şcóle primare de fete, se clădesce şi o clasă de bucătărie. Astăḑĭ se află în Germania, afară de câte-và şcóle normale de bucătărie, numeróse şcóle de menaj, atât de sineşĭ stătătóre, precum şi anexate la şcóle primare şi primare superióre de fete. În Germania se consideră învĕţătura practică a economieĭ casnice şi a bucătărieĭ ca măsură principală pentru îmbunătăţirea hraneĭ lucrătorilor, şi de aceea în unele regiunĭ se face obligatorie acéstă învĕţătură împreună cu comptabilitatea gospodărieĭ. În şcólele germane de bucătărie lecţiunile practice ţin câte 4 ore, pentru ca fetele să înveţe tóte procedările gătiriĭ unuĭ dejun orĭ ale unuĭ prânz, ele îndeplinesc tóte lucrările de bucătărie, de la aprinderea foculuĭ până la spĕlarea vaselor după mâncare şi aşezarea lor la loc. În unele părţĭ ale Germanieĭ, Economia casnică cu bucătăria se maĭ învaţă în şcólele primare complementare, pentru fetele carĭ aŭ terminat învĕţătura obligatorie. (K. Knauss, *Die Stellung der Schule zur Volksernährung*, Stuttgart 1898). La Londra funcţionéză o şcólă normală de bucătărie: *National training school for cookery*, şi cursurĭ obligatóre de menaj pe lângă multe şcóle primare urbane şi rurale, în carĭ fetele învaţă menajul, bucătăria, spĕlătoria şi întreţinerea locuinţeĭ. În Franţa se învaţă menajul în mod practic în şcólele normale de institutóre de la anul 1882, la Paris în cursurile speciale anexate la şcólele primare de fete, în tótă Franţa în numerósele şcóle de fete întreţinute de instituţiunĭ religióse, de călugăriţe. În Belgia există cursurĭ de menaj şi de bucătărie în şcólele normale de învĕţătóre. În Norvegia aŭ fost

înfiinţate maĭ multe şcóle de menaj în anul 1900. În Elveţia ele există în cantónele Zürich, Basel, Soloturn, în Austria ele aŭ fost create de puţinĭ anĭ în câte-và oraşe, întreţinute de comune şi de asociaţiunĭ filantropice. Saşiĭ din Transilvania aŭ fundat şcóle analoge, în anul 1888 asociaţiunea de dame evangelice a creat la Sibiiŭ o şcólă de menaj şi de bucătărie.

În România, în Asilul Elena Dómna din Bucurescĭ, a fost învĕţat menajul în mod practic încă înaintea anuluĭ 1875; elevele aŭ fost exercitate şi la comptabilitatea gospodărieĭ, făcênd pe rând târguelile ḑilnice necesare pentru hrana lor. Prin legea învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1893 se hotărĕsce că Asilul Elena Dómna va avé o secţiune profesională cu diferite meseriĭ, în acéstă secţiune se vor învĕţà şi lucrările de menaj. Astăḑĭ Asilul Elena Dómna posedă o secţiune de menaj maĭ completă, făcênd parte din internatul Asiluluĭ; ea a fost regulamentată în anul 1898. În şcóla profesională de fete «Protopopul Tudor» din Bucurescĭ se învaţà bucătăria în mod practic. La 1 Octomvrie 1902, Ministerul Instrucţiuniĭ publice a maĭ deschis în Bucurescĭ în str. Labirint o şcólă de menaj externă, în care elevele să pótă dobândì cunoscinţele necesare uneĭ bune gospodine; acea şcólă are 3 secţiunĭ: de bucătărie, de spĕlat şi călcat şi de croitorie şi rufărie; pe lângă aceste îndeletnicirĭ practice se maĭ predă elevelor economia casnică, calculul, comptabilitatea menajeră şi igiena populară. Despre învĕţătura practică a menajuluĭ în Institutul Otteteleşanu am vorbit maĭ sus. O şcólă practică privată de gospodărie pentru fetele de ţĕranĭ a fost deschisă în anul 1902 de dómnele: Principesa Bibescu, Esarcu şi Susana Eremia în comuna Epurenĭ din judeţul Tutova. În Bucurescĭ, Primăria întreţine şcóla de menaj Elena Eraclide pentru 30 fete orfane. În anul 1903, Epitropia Bisericiĭ Madona Dudu din Craiova va înfiinţà acolo o şcólă de menaj externă.

Legea asupra învĕţămîntuluĭ profesional din Martie 1899 prescrie înfiinţarea de şcolĭ elementare de agricultură şi de gospodărie rurală. Art. 7 al aceleĭ legĭ ḑice: Pentru fete se vor înfiinţà şcolĭ elementare de gospodărie rurală, în carĭ să se deprindă cu practica gospodărieĭ ţĕrănescĭ, cu utilisarea productelor, cu îngrijirea vitelor. Aceste şcolĭ vor fi saŭ de sine stătătóre saŭ alăturate pe lângă o şcólă elementară de agricultură, saŭ pe lângă o şcólă primară de fete.

Cantina şcolară ar puté asemenea servì ca şcólă practică de bucătărie şi de menaj fetelor de ţĕran, carĭ n'aŭ altă ocasiune ca să înveţe gătirea economică de bucate gustóse, variaţiunea necesară a

mâncărilor cu cheltuealǎ micǎ, şi ast-fel s'ar puté cu timpul îndreptà hrana miserabilă a majorităţiĭ ţĕranilor.

Şcólele profesionale de fete aŭ mare însemnătate igienică, în ele fetele de părinţĭ cu dare de mână învaţă multe lucrurĭ utile pentru viitórea lor gospodărie, cele sărace se formézǎ pentru exercitarea uneĭ meseriĭ corespundĕtóre cu aspiraţiunile lor, care le permite a-şĭ asigurà prin muncă un traiŭ cinstit. Instituirea acestor şcóle nu datézǎ de mult, atât în străinătate cât şi la noĭ. Legea română a instrucţiuniĭ din anul 1864 face menţiune numaĭ de şcolĭ profesionale de băeţĭ; cele pentru fete aŭ fost reglementate pentru prima óră de Ministrul G. Chiţu; programul lor din anul 1877 prevede cusutul de albiturĭ, broderie, cusutul cu maşina, croitul, facerea de haine, fabricaţiunea de florĭ artificiale, confecţionarea de pălăriĭ. Legea asupra învĕţămîntuluĭ primar, primar normal şi primar profesional din anul 1896 maĭ adaogă la aceste meseriĭ: corsetărie, mânuşerie, împletiturĭ, pictură, sculptură. Legea asupra învĕţămîntuluĭ profesional din Martie 1899 dă acestor şcóle o desvoltare maĭ mare şi tinde la îmmulţirea lor. În anul 1900 aŭ funcţionat în ţérǎ 19 şcóle profesionale de fete ale statuluĭ.

În ceĭ din urmă 15 anĭ pedagogiĭ şi igieniştiĭ din maĭ tóte ţĕrile cer ca fetele să fie pregătite pentru menirea de educatóre ale copiilor, prin învĕţarea elementelor de pedagogie, să devie capabile a le da în familie cel puţin instrucţiunea şcóleĭ froebeliane. Trimiterea la grădina de copiĭ îĭ expune la infectarea cu bóle infecţióse, pentru carĭ sunt maĭ primitorĭ în vârstă maĭ fragedă decât de la 7—8 anĭ în sus. Pentru părinţĭ aŭ scris de mult şi pedagogiĭ românĭ tratate de pedagogie, precum I. P. Eliade la Ploescĭ, 1867 şi 1874, Simeon Barnuţiŭ 1864 (1870), ş. a., dincolo de munţĭ M. Velceanu, 1877 (Sibiiŭ), ş. a., dar aceste cărţĭ n'aŭ fost cetite de ceĭ pentru carĭ aŭ fost scrise, şi în anul 1892 C. Dimitrescu-Iaşĭ se plânge în «Revista pedagogică», că nu se gândesce aprópe nimenĭ la cultura pedagogică în familie, că pedagogia este privită în casul cel maĭ bun ca arta de a face bunĭ profesorĭ, el cere ca familia să prepare terenul pentru lucrarea educaţiuniĭ şcolare, ceea ce este posibil numaĭ în familiĭ cu posiţiunea socială maĭ fericită; se schimbă însă lucrul în acele familiĭ desmoştenite, a căror viéţă întrégă se resumă în lupta neîntreruptă cu ignoranţa şi cu miseriile existenţeĭ. În bordeiul muncitoruluĭ ignoranţa şi miseria constituesc o barieră aprópe neînvinsă, contra orĭ-căreĭ încercărĭ de ameliorare a cresceriĭ copiilor. In acest cas reforma educaţiuniĭ este strîns legată de îmbunătăţirea stăriĭ economice. Legea instrucţiuniĭ din anul 1864 face la şcólele secundare de fete învĕţătura pedagogieĭ

facultativă, ea este obligatorie numaĭ pentru fetele carĭ se destină la profesorat. Programa şcólelor secundare din 1 Aprilie 1899 o face obligatorie pentru tóte elevele, şi prescrie învĕţătura pedagogieĭ câte 3 ore pe sĕptămână în clasa V a şcólelor secundare de fete de gradul I şi câte 2 ore pe sĕptămână în clasa IV a şcólelor secundare de fete de gradul II.

Igiena şcolară se maĭ interesézá de înlăturarea corsetelor pe carĭ le maĭ pórtă fetele, şi în general de vestmintele şi încălţămintele strîmte la toţĭ copiiĭ carĭ frecuentézá şcóla. Corsetul nu este de origine romană, bandeletele şi cingĕtórele, fascia castula şi zona cu care fetele romane îşĭ strîngeaŭ peptul şi de carĭ fac menţiune Marţial, Ovidiŭ şi medicul Galien, n'aŭ avut óse orĭ alte întăriturĭ şi n'aŭ fost identice cu corsetul. În literatura română ele aŭ fost descrise în cărticica: «Moda» de E. Baican, Focşanĭ 1887. Corsetul are o istorie interesantă, pe care nu o vom urmărì şi nu vom discutà cestiunea în litigiŭ, dacă Isabela de Bavaria în secolul XV, orĭ regina Anglieĭ Elisabeta saŭ Caterina de Medicis în secolul XVI a inventat corsetul; este cert că el a fost purtat în secolul XVI, căcĭ celebrul chirurg frances Ambrosiŭ Paré, 1517—1590, a combătut ca vătĕmătóre strîngerea tare a trunchiuluĭ femeiĭ prin corset. În Principatele Române corsetul a fost introdus la începutul secoluluĭ XIX, C. Vârnav scrie în *Physiographia Moldaviae*, Budae 1836, că în Moldova dómnele române nobile aŭ adoptat de curând corsetul şi valsul nemţesc. Corsetul cu întăririle sale de os, de lemn şi de fer, când se strînge tare, micşorézá capacitatea toraceluĭ, comprimă toracele şi pântecele, împedecă funcţionarea regulată a plămânilor, corduluĭ, stomachuluĭ, ficatuluĭ, produce dislocarea organelor pânteceluĭ şi ale lighénuluĭ, nutrirea insuficientă a organelor comprimate, atrofia musculaturiĭ spinăriĭ, provócă anemie, chlorosă, bóle ale stomachuluĭ, ale sistemuluĭ nervos, ale rinichilor, ale mitreĭ, constipaţiunea, diformaţiunea scheletuluĭ, perturbaţiunĭ ale menstruaţiuniĭ, durere de cap, ameţélă. G. von Bunge a constatat că corsetul dislocă şi comprimă glandele mamale, aduce incapacitatea femeiĭ la alăptarea copiilor şi acéstă incapacitate, moştenită prin maĭ multe generaţiunĭ, aduce atrofia a celor glande la un ném întreg (G. von Bunge, *Die zunehmende Unfähigkeit der Frauen ihre Kinder zu stillen*, Basel 1900). Acţiunea vătĕmătóre a corsetuluĭ a fost recunoscută şi descrisă de medicĭ învĕţaţĭ, de la A. Paré până în ḑilele nóstre; acéstă acţiune nu este însă un atribut exclusiv al corsetuluĭ, ci al tuturor vestmintelor, tuturor obiectelor aplicate pe suprafaţa corpuluĭ care-l strîng, ea se produce prin pantalonĭ strîmţĭ, prin gulere înguste, ca şi prin scutecul îngust. Un simplu camison, peptar orĭ veston, dacă este strîmt,

dacă după crescerea copiluluĭ n'a fost lărgit, opresce respirațiunea și circulațiunea normală; vătĕmarea analogă cu corsetul se produce prin legarea strîmtă a fustelor, prin curele, prin încălțăminte strîmte; maĭ ales la exercițiile gimnastice și la jocurĭ trebue să fie comode îmbrăcămintele și încălțămintele.

Ca cele maĭ importante dintre scrierile vechĭ asupra vătĕmăriĭ corsetuluĭ menționăm: Aliberti, *Dissertatio de vestibus vitiis morborum causis*, Hallae 1729. Buchner, *Diss. de morbis ex varia conditione vestimentorum oriundis*, Hallae 1750. Oelsner, *Vom schaedlichen Missbrauche der Schnürbrüste und Planchetten*, Breslau 1754. Bonnaud, *Dégradation de l'espèce humaine par l'usage des corps à baleine*, 1770. Leroy, *Recherches sur les habillements des femmes et des enfants*, Paris 1772. Th. Soemmering, *Ueber die Schädlichkeit der Schnürbrüste*, Leipzig 1788. Vanghan, *An Essay Phil. and Med. concerning modern clothing*, London 1792.

La noĭ maĭ toțĭ autoriĭ carĭ aŭ scris asupra Igieneĭ șcóleĭ și a vestmintelor aŭ explicat efectele rele ale corsetelor, începĕnd cu An. Fĕtu *(Proiect de organisarea Poliției sanitare*, Iașĭ 1863) până în ḑiua de astăḑĭ. Între scrierile românescĭ speciale maĭ nouĕ asupra acestuĭ subiect se disting maĭ ales douĕ: D. Gerota, *Efectele și desavantagiile purtăriĭ corsetuluĭ*, Bucurescĭ 1899, și Ermina Kamiski, *Îmbrăcămintea femeiĭ*, Bucurescĭ 1902.

Din causa vătĕmăriĭ care o aduce purtarea corsetuluĭ, ea a fost interḑisă fără succes în diferite timpurĭ, în diferite țĕrĭ, în Franța de Henri IV și de Parlamentul d'Aix în anul 1619, în Austria de Împĕratul Iosef II în anul 1770. Din șcólele publice și private corsetul a fost eliminat în România în anul 1897 și 1899; L. Burgerstein scrie în anul 1902 *(Handb. der Schulhygiene,* Jena 1902) că numaĭ în România s'ar fi interḑis purtarea corsetuluĭ în șcólă; D-na Dr. Tylicka arată însă că și în Rusia nu este permisă purtarea corsetuluĭ în șcólele secundare și superióre (M-me Tylicka, *Du Corset,* Paris 1899). Cu eliminarea corsetuluĭ din șcólă n'am făcut însă totul, ci trebue să convingem pe fete, ca și după eșirea din șcólă să renunțe la strîngerea corpuluĭ prin corset, și acì lucrarea nóstră e maĭ dificilă. Se pretextéză că nu întrebuințarea corsetuluĭ, ci numaĭ abusul, strîngerea prea tare vatĕmă sănătatea, că corsetul ar fi necesar pentru suportarea vestmintelor inferióre carĭ, dacă s'ar legà în jurul corpuluĭ lipsit de corset, ar strînge stomachul și ficatul maĭ mult decât corsetul, că suportarea acestor vestminte de umerĭ prin bretele ar fi urîtă, că lepĕdarea corsetuluĭ ar fi posibilă numaĭ după reforma radicală a îmbră-

cămintelor femeescĭ. S'aŭ propus şi se întrebuinţéză dejà, dar fórte rar, maĭ multe centure, cingĕtóre late, elastice şi neelastice, pe carĭ se fixéză vesmintele inferióre. Dintre aceste surogate ale corsetuluĭ d-na Tylicka propune un camison (brassière) de pânză forte, care se cobóră până la cingĕtóre, se încheie din nainte cu nasturĭ, avênd însă în fie-care parte 2 óse. F. Bulin (*Le Corset*, Paris 1900) înlocuesce corsetul printr'o centură largă fără óse, fără balene, care are să supórte vestmintele inferióre; ele se fixéză cu copcĭ orĭ cu nasturĭ. D-na Dr. Gaches-Sarraute (*Le Corset*, Paris 1900) a alcătuit un corset abdominal care se rézĕmă pe lighian. D-l Gerota recomandă pieptare saŭ vestóne, îmbrăcate de-asupra cămăşiĭ, provĕḑute cu butoniere, copcĭ saŭ agrafe, de carĭ se pot atârnà douĕ saŭ treĭ fuste de desubt. Dr. Ermina Kaminski se pronunţă contra suportăriĭ pe şoldurĭ a greutăţiĭ fustelor şi recomandă tot de odată, ca şi D. Gerota, o altă inovaţiune importantă, cerută de mult, dar fără succes, de maĭ toţĭ ingieniştiĭ, ca rochiile să nu atingă pămîntul, pentru ca să nu ridice praful în atmosferă. In anul 1903 a maĭ apărut la Paris o carte de valóre dubiósă, O'Followell, *Influence du Corset sur le torax et sur la fonction respiratoire*, în care autorul, basat pe măsurătorĭ ale toraceluĭ, pe cercetărĭ radiografice şi spirometrice, afirmă că cu nedrept se incriminéză corsetul, că vătĕmarea produsă de corset, descrisă în diferite timpurĭ, ar fi datorită numaĭ abusuluĭ corsetuluĭ, că corsetul modern, cu totul diferit de acela al timpurilor trecute, ar fi inofensiv, dacă nu este tare strîns.

9. Cantinele şcolare. Coloniile de vacanţă.

Copiiĭ flămânḑĭ nu învaţă bine, creeriĭ rĕŭ nutriţĭ nu pot lucrà în mod normal, şi şcolarul care muncesce cu corpul orĭ cu capul, fără ca să fie tot de odată hrănit de ajuns, rĕmâne înapoĭ în dosvoltarea fisică şi devine incapabil a împlinì aceeaşĭ muncă intelectuală orĭ fisică şi cu aceeaşĭ agerime şi forţă ca copiiĭ bine nutriţĭ. Este dar necesar ca, pe cât se póte, să se asigure hrană suficientă copiilor carĭ frecuentéză şcóla, şi dacă părinţiĭ nu sunt în stare să procure copiilor lor alimente de calitate şi în cantitate potrivită, se suplinesce acéstă lipsă de caritatea privată orĭ de cea publică, şi acéstă suplinire o îndeplinesc în maĭ multe ţĕrĭ cantinele şcolare. Pe lângă scopul de a scutì de drumurĭ lungĭ pe copiiĭ, aĭ căror părinţĭ locuesc departe de şcólă, a înlesnì pe aceştĭ copiĭ, ca în loc de a se întórce la amiaḑĭ acasă şi a venì înapoĭ după mâncare, să ieă dejunul la şcólă; cantinele şcolare

maĭ îndeplinesc şi scopul maĭ important de a procurà copiilor săracĭ cel puţin o mâncare sănătósă pe ḑi, pentru ca fisicul lor să nu rĕmână înapoĭ, să nu se amâne crescerea lor normală din causa hraneĭ insuficiente.

În România cantinele şcolare aŭ origine veche. Iohannes Sommerus (*Vita Iacobi Despotae Moldavorum reguli*, Wittembergae 1587) arată că în şcóla de la Cotnarĭ, întemeiată de Despot Vodă cu dascălĭ din ţéra nemţéscă, pruncii moldovenĭ aŭ fost întreţinuţĭ nu numaĭ cu învĕţătura, dar şi cu hrana. După T. Codrescu (*Uricarul*), V. A. Urechiă (*Ist. şcól.*) şi N. Iorga (*Ist. liter. rom. în secolul XVIII*), în anul 1736, şcóla grecéscă şi cea slavonéscă din Iaşĭ n'aŭ fost internate, dar şcolariĭ săracĭ aŭ primit în şcólă şi hrana şi în anul 1747 Grigorie Ghica, Domnul Moldoveĭ, a hotărît ca Mitropolitul să hrănéscă şcolariĭ săracĭ din şcólele din Iaşĭ,

În Muntenia în anul 1767, sub Vodă Alexandru Ghica, şcóla Domnéscă de la Sf. Sava n'a fost internat, dar acel Domn a însărcinat pe Mitropolitul să îngrijéscă ca ucenicĭĭ săracĭ din acea şcólă să fie hrăniţĭ prin îngrijirea egumenilor. În anul 1815, Vodă Caragea a ordonat asemenea ca fie-care din mânăstirile marĭ din Bucurescĭ să îndestuleze cu hrană câte 3—4 şcolarĭ (V. A. Urechiă, *Ist. şcól.*).

Dincolo de Carpaţĭ şcólele Blajuluĭ, sub Episcopul Petru Pavel Aron, aveaŭ în anul 1754, 300 şcolarĭ, dintre carĭ ceĭ maĭ săracĭ eraŭ ajutaţĭ cu pâne şi fierturĭ (Virg. Şotropa, *Ist. şcól. Năsăuduluĭ*, în «Transilvania» XXXIII, Sibiiŭ 1902).

În timpul modern, cu introducerea obligativităţiĭ generale la frecuentarea şcóleĭ primare, necesitatea înfiinţăriĭ cantinelor şcolare a devenit imperiósă în occidentul Europeĭ. La Bruxelles s'a constatat în anul 1894, că maĭ mult decât 25% din numĕrul şcolarilor din şcólele primare nu sunt de ajuns hrăniţĭ. La Zürich s'a legiuit în anul 1882, că administraţiunea şcolară este datóre să ajute pe şcolariĭ lipsiţĭ de hrană, de vestminte şi de încălţăminte. D'atuncĭ s'aŭ înfiinţat cantine şcolare treptat şi în alte cantóne ale Elveţieĭ, în unele oraşe ale Franţeĭ, Germanieĭ, Austrieĭ, Belgieĭ, Suedieĭ, de caritatea privată şi de comune. La Berlin şcolariĭ săracĭ din şcólele primare primesc înaintea începeriĭ claseĭ primul dejun: lapte fiert, supă orĭ pâne cu unt. La cantinele şcolare din Paris primesc atât copiiĭ săracĭ gratuit, precum şi alţĭ copiĭ cu plata de 10 centime, un dejun cald la 12 ore, contra unuĭ jeton care se presintă la intrarea în sofragerie; jetónele le împarte institutorul, ast-fel că nu există deosebire între copiiĭ carĭ plătesc dejunul lor şi între ceĭ carĭ îl primesc în mod gratuit.

La noĭ cantinele şcolare aŭ fost introduse de Ministerul Instrucţuniĭ în anul 1898, Ministerul le-a acordat ajutóre pentru instalaţiune şi a însărcinat pe Inspectorul învĕţămîntuluĭ primar şi pe revisoriĭ şcolarĭ, ca să stăruéscă pe lângă primăriile comunelor şi să le ajute la organisarea cantinelor, maĭ ales în comunele rurale; în aceste comune există 2 felurĭ de cantine, cantine numaĭ de ḑi, şi cantine de ḑi şi de nópte. Dejà în anul 1866, B. I. Popescu, revisorul şcólelor din judeţul Romanaţĭ a arătat Ministeruluĭ («Bulet. Instr. publ»., I, 1866), că instrucţiunea póte devenì obligatorie şi în cătunele depărtate de satul unde e şcólă, făcêndu-se pe lângă localul şcóleĭ două camere, una pentru băeţĭ şi una pentru fete, cu atâtea paturĭ şi saltele de paie câţĭ copiĭ din satele depărtate vor urmà la şcólă, obligându-se părinţiĭ de a le da merindele necesare; că se maĭ pot da copiiĭ în cuartir pe la locuitoriĭ din satul unde se află şcólă, îndatorându-se numaĭ părinţiĭ a le da merindele trebuinciósе. Acéstă propunere n'a fost pe atuncĭ luată în sémă.

În Ianuarie 1898, Ministrul Instrucţiuniĭ Sp. Haret, într'o circulură adresată revisorilor şcolarĭ le-a ḑis următórele: Unele împrejurărĭ de forţă majoră zădărnicesc bună-voinţa părinţilor de a-şĭ trimite copiiĭ la şcólă şi fac aprópe imposibilă frecuentarea eĭ, precum aşezarea topografică a multor comune rurale. Mare parte din aceste comune, deşì formate din o singură cătună, sunt resfirate pe întinderĭ marĭ, aşà că şcolariĭ trebue să străbată distanţe destul de însemnate până la şcólă. În comunele formate de maĭ multe cătune, nu în fie-care cătună se află şcólă. Distanţele marĭ carĭ le separă de cătunul cu şcólă sunt, maĭ ales pe timp de érnă, greŭ de străbătut, şi de multe orĭ nu fără pericol, şi în ast-fel de împrejurăriĭ părinţiĭ preferă a nu-şĭ maĭ trimite copiiĭ la şcólă. Şcolariĭ carĭ locuesc departe de şcólă să nu maĭ mérgă la amiaḑĭ acasă, ci să ieà masa la şcólă, aducêndu-şĭ mâncare de acasă. În localităţile unde părinţiĭ se vor învoì, să se înfiinţeze cantine şcolare, în carĭ şcolariĭ ar puté căpĕtà pentru 5—10 banĭ o mâncare caldă. Sala de mâncare să se aranjeze la şcólă, dacă locul permite, saŭ în o casă particulară din apropiere de şcólă. Părinţiĭ copiilor pot da şi în natură cele trebuincióse; cantinieră ar puté fi saŭ soţia învĕţătoruluĭ saŭ o femee din sat, angagiată în acest scop, saŭ masa comună a şcolarilor s'ar puté pregătì cu rândul de înseşĭ mumele elevilor. Chiria caseĭ, dacă localul şcóleĭ n'ar dispune de încăperĭ pentru cantină şi bucătărie, şi alte micĭ cheltuelĭ s'ar puté acoperì din budgetul comuneĭ, saŭ prin contribuţiunĭ benevole, se vor găsì şi proprietarĭ carĭ vor venì în ajutorul cantineĭ. În fie-care diminéţă şi

séra se pot transportà copiiĭ din cătune depărtate cu carul la şcólă şi înapoĭ, saŭ se póte înfiinţà un fel de internat, o sală de dormire la şcólă saŭ în o casă închiriată în acest scop. Aceştĭ şcolarĭ transportaţĭ Lunĭ diminéţa la şcólă cu carul, aprovisionaţĭ fie-care pentru o sĕptămână cu cele trebuinciόse mâncăriĭ, care se va preparà în cantină, vor rĕmâné tótă sĕptămâna în cătunul cu şcólă, şi vor fi transportaţĭ iar în acelaşĭ fel Sâmbăta séra la părinţĭ, spre a fi premeniţĭ şi îngrijiţĭ. Administrarea şi priveghierea cantineĭ şi a dormitoriuluĭ va fi a învĕţătoruluĭ.»

Acéstă circulară a avut ca efect un început modest de înfiinţare de câte-và cantine şcolare primitive. Apoĭ s'aŭ organisat în multe părţĭ comitete, s'aŭ făcut ofrande însemnate, şi în unele oraşe s'a format un capital pentru cantine. Prin iniţiativa privată, prin stăruinţa corpuluĭ didactic, cu ajutorul unor marĭ proprietarĭ s'aŭ înmulţit cantinele şi de prin comunele rurale, primăriile aŭ dat lemnele necesare şi Casa şcólelor a contribuit cu sumele alocate în budgetul eĭ.

În aniĭ 1899 şi 1900 activitatea cantinelor şcolare a scădut, în anul şcolar 1901—1902; graţie stăruinţelor corpuluĭ didactic, a concursuluĭ carităţiĭ publice şi maĭ ales a celeĭ private, ele s'aŭ desvoltat şi s'aŭ înmulţit. Cele dintâĭ cantine şcolare aŭ fost înfiinţate în Bucurescĭ. Din iniţiativa institutorilor, sub preşedinţa revisoruluĭ şcolar A. B. Sinişteanu, s'a constituit o societate patronată de dómne, care a strîns fondurĭ, a adunat donaţiunĭ, a organisat concerte şi serbărĭ şcolare în folosul cantinelor; ea posedă dejà un capital de 43.000 leĭ; astădĭ funcţionéză la şcólele mărginaşe ale oraşuluĭ Bucurescĭ 10 cantine şcolare pentru copiiĭ de ambe sexe, carĭ plătesc câte 5 şi 10 banĭ de porţiune; în érna 1901—1902, ele aŭ hrănit 2.900 şcolarĭ cu 3.600 porţiunĭ gratuite şi 47.400 porţiunĭ cu plată. Societăţĭ analoge s'aŭ constituit la Iaşĭ, Craiova, Brăila şi în numeróse alte oraşe. În Dolj există 2 societăţĭ carĭ se ocupă de cantinele din judeţ şi din oraş; societatea «Ospĕtăria şcolară», condusă de dómnele Craioveĭ, dispune de un fond de aprópe 30.000 leĭ şi întreţine 5 cantine; din cause morale şi economice, pe carĭ nu le vom discutà, ea nu acordă gratuitatea completă nicĭ chiar copiilor cu desăvârşire săracĭ. În oraşe copiiĭ ieaŭ la cantină masa numaĭ la prânz.

În judeţe comitetele cantinelor şcolare rurale sunt formate maĭ ales de învĕţătorĭ, avênd în fruntea lor pe revisoriĭ şcolarĭ. La cantinele de dĭ copiiĭ ieaŭ masa numaĭ la prânz, la cele cu dormitoriŭ la prânz şi séra. Cantinele de la şcólele sătescĭ se întreţin din ajutorul Caseĭ şcólelor, din fondurile comitetelor locale saŭ ale societăţilor şi din

ceea ce aduc în natură copiiĭ de acasă: mălaiŭ, făină, fasole, linte, cartofĭ, cépă, ouĕ, brânză, carne şi altele din carĭ se prepară o masă bună, fie de soţia învĕţătoruluĭ, fie de o femee tocmită ca cantinieră. În oraşe cantinele sunt visitate de mediciĭ comunalĭ, în comunele rurale câte odată de uniĭ dintre mediciĭ de plasă. Folósele cantinelor şcolare sunt imense. A. B. Sinişteanu, G. Stoenescu şi alţĭ revisorĭ şcolarĭ aŭ constatat că la şcólele (rurale) cu cantine numĕrul şcolarilor s'a înmulţit, că frecuentarea a devenit maĭ regulată, că după cât-va timp copiiĭ slabĭ şi anemicĭ devin rumenĭ, vioĭ, forţĭ, bunĭ şcolarĭ, că cantinele exercită şi o acţiune educativă.

După datele statistice adunate de A. B. Sinişteanu, funcţioneză astăḑĭ în tótă ţéra 241 cantine şcolare, dintre carĭ 61 cu dormitoriŭ şi 180 numaĭ de ḑi; în anul şcolar 1901—1902 ele aŭ fost frecuentate de 8.475 copiĭ. În anul 1903, s'a maĭ înfiinţat câte o cantină şcolară pe lângă fiecare din şcólele elementare de meseriĭ şi de agricultură.

(*Bulet. of. al Minist. Cult. şi al Instrucţ.*, VI, Bucurescĭ 1899. C. S. Negoescu, *Anuarul ofic. al Caseĭ şcól.*, *I*, Bucurescĭ 1900. *Memoriŭ asupra mersuluĭ cantinelor şcolare din Bucurescĭ*, Bucurescĭ 1900. *Memoriul* luĭ A. B. Sinişteanu. *Statistica* adunată de Casa şcólelor.)

Coloniile de vacanţă sunt instituţiunĭ de igienă preventivă pentru şcolarĭ slabĭ şi săracĭ, nu însă pentru bolnavĭ, carĭ aŭ trebuinţă de îngrijirĭ deosebite, ele aŭ scopul ca să înlesnéscă şcolarilor debilĭ, enervaţĭ din munca intelectuală, întremarea sănătăţiĭ prin şederea la ţéră, cu preferinţă la munte saŭ la malurile măriĭ în timp de câte-và sĕptămânĭ. Obiectul lor este o cură de aer, ajutată de exerciţiĭ corporale în câmpiĭ şi munţĭ, de hrană bună, de curăţenie şi veselie. Istoria coloniilor de vacanţă are pentru noĭ un interes deosebit; se crede în general că întemeietorul lor ar fi fost preotul protestant Bion din Zürich, care în anul 1876 a apelat la caritatea privată pentru a puté trimite la ţéră pentru timpul vacanţelor pe eleviĭ slabĭ şi bolnăvicioşĭ din diferitele şcóle din Zürich. Doctorul Davila, în calitate de efor al spitalelor şi de administrator al asiluluĭ Elena Dómna, a trimis regulat în timpul vacanţelor un numĕr de eleve ale Asiluluĭ în munţĭ, la una din mânăstirile Eforieĭ, cu 10 anĭ înaintea constituiriĭ coloniilor de vacanţă din Zürich. Exemplul dat de Davila a rĕmas însă la noĭ mulţĭ anĭ isolat, până în anul 1898, când Ministerul Instrucţiuniĭ publice a organisat sanatoriul de vacanţă de la Predeal.

Astăḑĭ se organiséză asemenea coloniĭ în Germania, Belgia, Olanda, Elveţia, Franţa, Austria, Transilvania, Danemarca, în unele oraşe ale Rusieĭ. În Germania, caritatea privată şi primăriile oraşelor înlesnesc

pe fie-care an unuĭ numĕr de peste 250.000 şcolarĭ, în Elveţia de 24.000 copiĭ, ca să-şĭ împuternicéscă sănătatea prin şederea la ţéră în condiţiunĭ igienice; eĭ sunt obicĭnuit adăpostiţĭ în localele unor şcóle rurale saŭ daţĭ la cuartir în casele ţĕrănescĭ maĭ salubre; alimentele lor se gătesc de o bucătărésă însărcinată special cu acésta, rufele lor sunt spĕlate într'un mod analog şi eĭ se află în tot timpul şederiĭ la ţéră sub privegherea unuĭ institutor orĭ uneĭ institutóre. Proprietariĭ, primariĭ şi preoţiĭ din localitate concură pentru a le asigurà confortul şi distracţiunĭ. Atât la plecare, precum şi la întórcere, starea fisică a acestor copiĭ este controlată prin cântărirea corpuluĭ, prin măsurarea circumferinţeĭ toracice, prin examinarea volumuluĭ musculaturiĭ, şi se constată în general, că copiiĭ se întorc după terminarea vacanţelor maĭ vioĭ, maĭ robuştĭ, maĭ capabilĭ a suportà munca intelectuală a nouluĭ an şcolar. Oraşul Zürich a făcut de mult ceea ce s'a făcut în ceĭ din urmă anĭ şi la noĭ, el a instalat un sanatoriŭ permanent pentru coloniile de vacanţă, cumpĕrând un edificiŭ spaţios în munţĭ. Coloniile de vacanţă nu trebue să se confunde cu ceea ce francesiĭ numesc coloniile volante, cu excursiunile în timpul uneĭ ḑile, de la carĭ şcolariĭ se întorc séra. Forma cea maĭ practică a coloniilor de vacanţe este ceea ce li s'a dat la noĭ de Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ la sanatoriul de la Predeal, clădit special pentru acest scop, organisat ca un internat, cu personalul necesar pus sub ascultarea directoruluĭ sanatoriuluĭ. La sanatoriul din Predeal, care este o instituţiune de stat, Ministerul Instrucţiunii publice şi al Cultelor trimite pe fie-care an pe timpul veriĭ 100 elevĭ cu fisic debil, pentru recrearea şi restaurarea sănătăţiĭ lor, eĭ sunt recrutaţĭ dintre bursieriĭ statuluĭ, întreţinuţĭ în internatele şcólelor secundare şi profesionale; în sanatoriŭ eĭ sunt bine adăpostiţĭ, bine hrăniţĭ şi aŭ ca ocupaţiune de căpetenie exerciţiile gimnastice, jocurile, dansurile şi excursiunile. Ministerul Instrucţiuniĭ maĭ adaptéză mânăstirea Tismana pentru un sanatoriŭ şcolar.

Este de dorit ca şi şcolariĭ de ambe sexe săracĭ, anemicĭ şi debilĭ din şcólele primare să fie trimişĭ în coloniĭ de vacanţă în numĕr maĭ mare. Acésta incumbă primăriilor urbane şi societăţilor de binefacere. Dintre Primăriĭ, cea a oraşuluĭ Bucurescĭ a trimis pentru întâia óră în anul şcolar 1901—1902 în munţĭ un numĕr de copiĭ din şcólele primare pentru timpul vacanţelor de vară; dintre societăţile de binefacere, asociaţiunea femeilor române «Sprijinul» a organisat cu începere de la anul 1901 coloniĭ de vacanţă pentru şcolariĭ debilĭ din şcólele primare.

Sanatoriul maritim Tichir-Ghiol al Eforieĭ, instituţiune fórte folositóre, nu are menirea de colonie de vacanţă ordinară, fiind destinat

de preferinţă pentru copiiĭ bolnavĭ de scrofulosă, carĭ aŭ trebuinţă de băĭ sărate naturale.

Cu coloniile de vacanţă s'a făcut dar la noĭ un început bun, şi este necesar ca ele să fie desvoltate şi îmmulţite.

Acţiunea cantinelor şcolare şi a coloniilor de vacanţă se completéză de numerósele societăţĭ pentru îmbrăcarea şcolarilor săracĭ, carĭ există în maĭ multe oraşe, dintre carĭ societatea «Ajutorul elevilor săracĭ» din Bucurescĭ este cea maĭ avută, şi prin donaţiunile speciale ale maĭ multor proprietarĭ de moşiĭ, carĭ asemenea îmbracă şi încalţă pe fie-care an un numĕr de copiĭ din şcólele rurale.

10. Exerciţiile corporale.

Învĕţătura, cultura intelectuală este misiunea principală a şcóleĭ, nu însă singura eĭ misiune; interesele individuluĭ ca şi ale Statuluĭ cer crescerea armonică a intelectuluĭ şi a fisiculuĭ copiilor, şcóla are dar datoria nu numaĭ a cultivà spiritul, ci şi a veghià asupra sănătăţiĭ şcolarilor, a prevenì vătĕmarea eĭ, a înlesnì perfecţionarea eĭ, prin funcţionarea regulată a organelor de carĭ depinde desvoltarea normală a corpuluĭ, maĭ ales a corduluĭ şi a plămânilor, a contribuì la întărirea organismuluĭ, la mărirea resistenţeĭ luĭ, a înlăturà, pe cât este posibil, în înţelegere cu familia şcolaruluĭ, chiar lipsurile nutriţiuniĭ, carĭ ar puté amânà crescerea corpuluĭ, ar puté slăbì activitatea creerilor.

Acésta aŭ recunoscut-o pedagogiĭ însemnaţĭ aĭ tutulor timpurilor, şi la noĭ aceste principiĭ aŭ fost afirmate, de când Pedagogia a apărut în literatura română, de la Antoniŭ Velini şi Simeon Barnuţiŭ (1860), cunoscĕtorĭ perfecţĭ aĭ firiĭ copiluluĭ, aĭ raportuluĭ ce există între desvoltarea luĭ fisică şi cea morală şi intelectuală, până astăḑĭ, până la lucrările pedagogice cele maĭ nouĕ.

Pentru atingerea acestuĭ scop, nu este de ajuns ca localul şcóleĭ să fie spaţios, luminos, aerat, ca mobilierul şcóleĭ să înlesnéscă şederea corectă a copiilor, ca între lecţiunĭ să se întrepună un mic repaus, ci trebue să alterneze munca mintală cu exerciţiile corporale. În timpul când copiiĭ şed nemişcaţĭ în bancă, respiraţiunea lor este superficială, incompletă, sângele primesce o cantitate insuficientă de oxigen, şi acéstă lipsă trebue să se împlinéscă prin mişcarea corpuluĭ în timpul recreaţiuniĭ, prin exerciţiul metodic al musculaturiĭ care lărgesce peptul, măresce activitatea plămânilor şi a corduluĭ, prin gimnastică şi jocurĭ la şcolarĭ maĭ marĭ, numaĭ prin jocurĭ şcolare la ceĭ

maĭ micĭ. Exercițiul corporal în general măresce resistența organismuluĭ; exercițiul organelor carĭ se află în raport cu respirațiunea, care produce lărgirea toraceluĭ şi a plămânilor, mişcarea diafragmeĭ, constitue şi o bună gimnastică pentru cord şi stomach, şi între exercițiile respiratoriĭ ocupă şi cântul un loc important.

Să nu se crédă însă că munca corporală constitue o adevĕrată contrabalansare a lucrărilor intelectuale excesive. Fie-care muncă, cea fisică ca şi cea mintală, produce obosirea corpuluĭ, prin acțiune asupra nervilor, a productelor descompozițiuniĭ organice care însoțesce munca, şi acéstă acțiune este maĭ mare la copiĭ încă nedeprinşĭ cu munca; ea reclamă un repaus potrivit cu greutatea lucrăriĭ. Munca excesivă, neîntreruptă, prelungită, a unuia şi aceluiaşĭ organ este vătĕmătóre, şi de aceea se impune alternarea lucrărilor mintale cu cele fisice. Gimnastica, care constă în lucrarea metodică a diferitelor grupurĭ de musculĭ, nu este dar o distracțiune, o artă de plăcere ca jocurile, gimnastica este o disciplină severă, care trebue să se impună şcolarilor (maĭ ales celor de la 14 anĭ în sus), ca o necesitate, ca o datorie, pentru ca să contribue la desvoltarea armonică a corpuluĭ. Gimnastica are pe lângă scopul igienic şi altul estetic şi etic, ea forméză abilitatea, dexteritatea, forța, dă mişcărilor óre-care eleganță, deştéptă presența de spirit şi curagiul, contribue la formarea caracteruluĭ şi la fete ea previne marea susceptibilitate nervósă. Gimnastica educativă nu trebue însă să degenereze în exercițiĭ atletice, în representațiunĭ acrobatice.

Astăḑĭ organisațiunea societățiĭ cere ca copiiĭ să asimileze o cantitate mare de cunoscințe, ceea ce nu ne permite ca să acordăm în şcólă exercițiilor corporale acelaşĭ timp ca celor intelectuale, dar trebue ca, pe lângă maximum acestor din urmă lucrărĭ, să stabilim un minimum de exercițiĭ fisice, care minimum trebue să fie maĭ larg decât acela al programelor în vigóre. În acéstă privință nu putem admite astăḑĭ împărțirea timpuluĭ prescrisă de mariĭ educatorĭ aĭ Elenilor şi recomandată de celebrul pedagog al secoluluĭ XVII, I. Amos Commenius, împărțirea celor 24 ore ale ḑileĭ în 3 părțĭ egale, din carĭ 8 să fie consacrate munciĭ intelectuale, alte 8 exercițiilor corporale şi cele din urmă 8 somnuluĭ, dar timpul pe care-l acordăm astăḑĭ exercițiilor corporale metodice, gimnastice, să nu fie prea scurt şi ele să fie împărțite peste tóte ḑilele de lucru, să se facă în tóte ḑilele câte 40 de minute în şcólele primare şi secundare.

Educațiunea în familie şi şcólă are dar să formeze pe omul întreg, corpul şi sufletul, şi acéstă acțiune educativă a şcóleĭ continuă în ca-

sarmă în timpul serviciuluĭ militar. În acéstă privinţă aŭ mare însemnătate cuvintele, rostite de bătrânul feldmareşal Moltke în anul 1874, într'un discurs ţinut în Reichstagul german: «S'a ḑis că învĕţătoriĭ germanĭ aŭ câştigat bătăliile germane, dar singură învĕţătura intelectuală nu ridică pe om la acel punct, ca să fie gata a sacrifică viéţa pentru o idee, pentru împlinirea datorieĭ, pentru onórea patrieĭ, acésta o produce numaĭ educaţiunea omuluĭ întreg. Nu învĕţătorul, ci educatorul, Statul, a câştigat bătăliile, Statul care a crescut naţiunea prin serviciul militar la forţa corporală şi intelectuală, la ordine şi punctualitate, la credinţă şi ascultare, la amorul patrieĭ şi la bărbăţie, armata este şcóla care forméză naţiunea.»

Originea exerciţiilor gimnastice se perde în timpurile mitice. Omer a cântat frumuseţea lupteĭ gimnice. Eleniĭ credeaŭ că jocurile olimpice ar fi fost introduse de Hercule, după întórcerea din expediţiunea contra Argonauţilor. Asclepios din Tesalia, 1.300 anĭ înaintea ereĭ creştine, a recomandat Elenilor gimnastica, Aristotele şi Platon, în secolul III a. Chr. aŭ demonstrat utilitatea gimnasticeĭ pentru copiĭ. Platon a împărţit gimnastica în gimnastică de danţ şi gimnastică de luptă. Jocurile şi exerciţiile gimnastice aŭ constituit la Greciĭ vechĭ parte din educaţiunea de la anul al 7-lea al vârsteĭ. Pe lângă şcólă, băeţiĭ frecuentaŭ Palestra, unde se exercitaŭ în sărire, alergare, aruncarea disculuĭ, a lănciĭ, în mânuirea arculuĭ, a săgeţiĭ. Cu 15 anĭ tînĕrul intră în gimnasiŭ, în care se pregătiă pentru luptele olimpice. Pe lângă învĕţătura metodică a gimnasticeĭ, se cultivaŭ şi jocurile; la exerciţiile din programul Palestreĭ se maĭ adaogă în gimnasiŭ trânta, lupta în picióre, lupta jos, pugilatul, pancratiul (pugilatul unit cu lupta), înotul. La Sparta şi la Atena existaŭ gimnasiĭ osebit pentru fete. (A. Amar Durivier et I. E. Jauffret, *La gymnastique de la jeunesse*, Paris a. XI, 1803. C. I. Istrati, *Consideraţiunĭ asupra gimnasticeĭ*, Bucurescĭ 1880. I. S. Floru, *Educaţiunea şi instrucţiunea la Helenĭ*, Bucurescĭ 1892. Bergeron et d'Heilly, *Hygiène infantile*, Paris 1897.)

Învĕţămîntul gimnasticeĭ la Romanĭ este descris în cartea luĭ Galeniŭ, *De sanitate tuenda*; el a împărţit gimnastica în gimnastica militară, atletică, medicală şi igienică. Gimnastica militară cuprindeà maĭ ales sărirea, discul, lupta, alergarea pe jos şi cu carul; la ceremoniile publice gimnastica militară a fost cultivată, biruitoriĭ onoraţĭ şi rĕsplătiţĭ. La Roma exerciţiile corporale se practicaŭ pe câmpul luĭ Marte, tineriĭ se deprindeaŭ cu mânuirea a tot soiul de arme, a aruncà lancea cu vigóre şi cu graţie, a trage cu arcul, a mânuì praştia cu abilitate, a se jucà cu discul, cu tot soiul de mingĭ, cu cercul, se exercitaŭ cu sfe-

romahia (box), la sărit, la alergare, la ridicarea greutăţilor, la scrimă, la luptă, la palestră. La Roma practicaŭ maestriĭ de scrimă numiţĭ «Lancistae». Gimnastica atletică a fost despreţuită de Galeniŭ, ca şi luptele gladiatorilor. Gimnastica medicală aveà scopul de a conservà şi a restabilì sănătatea prin exerciţiŭ. În secolul luĭ August, Corneliŭ Celsiŭ a recomandat printre exerciţiile salutariĭ: cetirea cu vocea tare, armele, jocul cu mingea (pilaris lusio), alergarea şi preumblarea pe teren accidentat.

După invasiunea barbarilor în Statul roman, exerciţiile gimnastice aŭ dispărut din şcólă şi n'aŭ fost exercitate nicĭ de adulţĭ. În evul mediŭ, luptele militare, turnire, eraŭ reservate numaĭ claselor privilegiate, icĭ colo însă burgesimea s'a deprins cu scrima, cu mânuirea arculuĭ, necesare pentru apĕrarea oraşelor, ameninţate de cavaleriĭ rapacĭ.

În epoca Renasceriĭ şi în secolele următóre se fac câte-và încercărĭ nereuşite, pentru readucerea gimnasticeĭ în şcólă. În Italia Vittorino di Feltre (+1477), unul dintre intemeietoriĭ umanismuluĭ, al studiilor clasice, a introdus în şcóla din Mantua, dirigiată de el, şi exerciţiile corporale ale Elenilor şi Romanilor: scrimă, luptă, nataţiune, alergare, mânuirea arculuĭ şi a săgeţiĭ, jocurile răsboinice, dar acéstă inovaţiune a fost efemeră. În Germania şi în Elveţia, reformatoriĭ bisericiĭ M. Luther, Melanchthon, Zwingli aŭ recomandat pentru tineret exerciţiile gimnastice. Din colecţiunile vechĭ de legĭ şi de ordonanţe, prin carĭ se ieaŭ în şcóle şi în alte locale de intrunirĭ măsurĭ contra lăţiriĭ ciumeĭ, aflăm că în anul 1563 la Würzburg, în anul 1594 la Luzern, şcolariĭ aŭ făcut exerciţiĭ gimnastice. Hieronymus Mercurialis a publicat vestitul tractat: *Artis gymnasticae apud antiquos celeberrimae, nostris temporibus ignoratae, libri sex,* Venetiae 1573, şi retipărit Amstelodami 1672. În secolul XVII, I. Amos Commenius, în *Didactica magna,* 1628, explică influenţa salutarie a gimnasticeĭ şi a jocurilor şcolare, asemenea englesul John Locke, în *Some thoughts concerning education,* London 1693, eĭ n'aŭ fost însă îndată ascultaţĭ. În secolul XVIII, J. J. Rousseau, în *Émile ou l'éducation,* 1762, a demonstrat că exerciţiul corporal este un element indispensabil al cresceriĭ copiilor şi I. B. Basedow, în *Methodenbuch,* 1770, a arătat necesitatea de a se însoţì educaţiunea intelectuală cu cea fisică, a se întărì corpul prin exerciţiul muscular, a se deprinde copiiĭ cu mişcările metodice şi în acelaşĭ timp elveţianul I. H. Pestalozzi, 1746—1827, a propovĕduit principiul, că educaţiunea are să desvolte în mod armonic facultăţile fisice, intelectuale şi morale.

Sfaturile acestor pedagogĭ autorisaţĭ, ca să nu se negligeze crescerea fisică, fiind-că instrucţiunea intelectuală nu póte formà singură un om

întreg, fără concursul educaţiunii fisice, aŭ fost ascultate numaĭ în mod excepţional în fórte puţine instituţiunĭ de educaţiune; de aceea este surprindĕtor faptul, că în Ţéra-românéscă s'a făcut dejà în secolul XVIII încercarea de a se introduce exerciţiile gimnastice în şcólă. C. Erbiceanu (*Chronicarii greci din epoca fanariotă*, Bucurescĭ 1890) a reprodus un chrisov al Voevoduluĭ Ipsilante din anul 1776, prin care regulamentéză şcóla domnéscă (grecéscă) de la Sf. Sava din Bucurescĭ, cu internatul eĭ, şi prescrie ca şcolariĭ să facă în tóte ḑilele timp de o oră gimnastică, şi odată orĭ de 2 orĭ pe sĕptămână vor eşì cu profesoriĭ orĭ cu pedagogiĭ în unele locurĭ din apropiere pentru exerciţiĭ corporale.

În Germania s'a introdus gimnastica în a. 1777, în şcóla din Dessau. J. Guts Muths, care scrisese prima teorie a învĕţămîntuluĭ gimnastic, *Gymnastik für die Jugend, 1793,* şi prima carte asupra jocurilor şcolare, Spielbuch 1796, a organisat exerciţiile gimnastice în şcóla de la Schnepfenthal, dirigiată de pedagogul Chr. G. Salzmann († 1811); Vieht a publicat în anul 1794 *Encyklopädie der Leibesübungen*, în anul 1810 Fr. Ludwig Jahn a deschis o şcólă de gimnastică, în anul 1811, după cererea luĭ Fr. L. Jahn, Ministrul Instrucţiuniĭ din Prusia a recomandat nataţiunea ca exerciţiŭ util, dar în aniĭ 1816—1820, când în Germania orĭ-ce suflare liberală a fost suprimată, s'aŭ închis tóte şcólele de gimnastică, ca focare revoluţionare. Tocmaĭ în anul 1842, în unele oraşe germane, exerciţiile gimnastice aŭ fost permise din noŭ, însă cu modificărĭ însemnate: jocurile şi exerciţiile aŭ fost stràmutate din aerul liber în locale închise, gimnastica şcolară a degenerat în gimnastica artistică cu exerciţiĭ unilaterale, atletice, pe aparate complicate, aşezate adesea-orĭ în locale insalubre. În loc de a contribuì la desvoltarea armonică a corpuluĭ întreg, gimnastica pe aparate a întărit numaĭ câte o singură grupă de musculĭ. În modul acesta gimnastica a fost introdusă în anul 1844 în şcólele de băeţĭ din Prusia, cu puţin maĭ târḑiŭ treptat şi în cele-lalte state germane; în anul 1872 în şcólele normale de institutorĭ din Prusia. Târḑiŭ de tot s'a îndreptat prin K. Koch şi Hermann direcţiunea greşită dată gimnasticeĭ şcolare în Germania, eĭ aŭ reuşit în anul 1876 la Braunschweig, în anul 1882 în Prusia, şi cu introducerea jocurilor şcolare în şcólele secundare, în anul 1888 obligatorie în şcólele primare, apoĭ şi în alte ţĕrĭ germane.

În Franţa Sabbathier, în anul 1772, şi Tissot, 1781, s'aŭ încercat fără succes a introduce în şcólă învĕţămîntul gimnasticeĭ; în anul 1803, A. Amar Durivier şi I. E. Jauffert aŭ publicat: *La Gymnastique de la jeunesse,* Paris, an. XI; eĭ tratéză pe lângă exerciţiile gimnastice libere şi la aparat şi alte exerciţiĭ corporale, lupta, scrima, danţul, călăritul,

patinagiul, biliardul, jocul cu mingea, cu popice, cu smeŭ. Tocmaĭ în anul 1854, după ce Ph. Bérard supusese Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ importantul *Rapport sur l'enseignement de la gymnastique*, gimnastica a fost introdusă în unele licee, şi în anul 1869, în urma stăruinţeĭ luĭ Hillairet şi în unele şcóle primare. În anul 1880, învĕţămîntul gimnasticeĭ a devenit obligatoriŭ în tóte şcólele de băeţĭ, s'aŭ cultivat maĭ ales exerciţiile militare, s'aŭ format batalióne şcolare, carĭ în anul 1882 aŭ fost înlocuite cu jocurile şcolare, lipsite însă de o îndrumare raţională; în fine în anul 1889 s'a constituit în Franţa *La ligue nationale pour l'éducation physique*, care însă n'a reuşit ca să deà exerciţiilor corporale aceeaşĭ desvoltare ca în Anglia.

În Suedia, P. H. Ling (1775—1839) a fundat în 1814 institutul central de gimnastică din Stockholm cu 3 ramurĭ: gimnastica pedagogică, militară şi medicală, care funcţionéză şi astăḑĭ; cursul duréză pentru femeĭ 2 anĭ, pentru bărbaţĭ 3 anĭ (N. Demetrescu-Ţĕranu, *Raport asupra educaţiuniĭ fisice în Suedia şi Anglia*, «Bulet. Of. al Min. Cult. şi Instr.», VI, 1899).

În Belgia, în anul 1879, exerciţiile gimnastice aŭ devenit obligatoriĭ în şcólele primare şi normale.

În Austria gimnastica a fost introdusă în mod facultativ în şcólele secundare în anul 1849, în mod obligatoriŭ în şcólele primare în anul 1869, în cele secundare în anul 1897. În anul 1890, Ministerul Instrucţiuniĭ a recomandat şi nataţiunea, patinagiul şi jocurile şcolare. În anul 1899 Guvernul Austrieĭ a organisat la Viena un curs de 2 anĭ pentru formarea de maestri de gimnastică pentru şcólele secundare.

În Italia, în anul 1878, exerciţiile gimnastice aŭ fost introduse în şcólele primare, secundare şi normale de ambe sexe.

Despre România vom vorbì maĭ jos amănunţit, vom vedé atuncĭ că afară de apariţiunea trecĕtóre a gimnasticeĭ în şcólă în anul 1776, ea maĭ figuréză în unele programe şcolare în aniĭ 1832, 1841, 1850, 1864.

În Danemarca, în anul 1804, regele Frederic VI, a fundat la Copenhaga prima şcólă normală de gimnastică, din care aŭ eşit numeroşĭ maestri de gimnastică pentru şcólele civile şi militară. Gimnastica a devenit obligatorie în şcólele primare de băeţĭ în anul 1814.

Jocurile şcolare carĭ, în multe privinţe, exercită o acţiune igienică maĭ intensivă decât exerciţiile gimnastice ordinare, aŭ fost dejà la începutul secoluluĭ XIX desvoltate în Anglia, de unde tocmaĭ în cele din urmă 2 deceniĭ ale aceluĭ secol s'aŭ importat pe continent, deşì literatura francesă şi germană maĭ veche nu este lipsită de publicaţiunĭ asupra jocurilor şcolare. Afară de scrierile pe carĭ le-am menţionat dejà

sunt maĭ importante: I. C. F. Guts Muths, *Spiele zur Uebung und Erholung des Körpers und des Geistes*, 1796. C. Länger, *Gymnastische Spiele im Freien für die weibliche Jugend*, Leipzig 1843. E. L. Rochholz, *Kinderspiele aus der Schweiz*, Leipzig 1857. A. Köhler, *Die Bewegungsspiele des Kindergartens*, Weimar 1862. Marie Leske, *Spielbuch für Mädchen*, Leipzig 1864. K. Koch, *Fussball*, Braunschweig 1875. K. Koch, *Englische Schulspiele*, 1882. F. W. Rocquet, *Englische Spiele*, Goettingen 1882.

Pe lângă jocurile şcolare s'a cultivat în Germania alergarea metodică pe ghéţă, patinagiul, despre care s'aŭ scris 2 cărţĭ bune: Chr. I. Zindel, *Der Eislauf oder das Schlittschuhfahren*, Nürnberg 1825 şi I. Ceylos, *Die Kunst des Schlittschuhfahrens*, Weimar 1854, şi de la anul 1870, primăriile multor oraşe aŭ destinat locurĭ potrivite pentru patinagiul şcolarilor.

Maĭ apare în primele deceniĭ ale secoluluĭ XIX în Germania şi în Franţa un alt exerciţiŭ corporal al tineretuluĭ, nataţiunea. În Germania dejà I Chr. Fr. Guts Muths şi Fr. L. Jahn recomandase nataţiunea ca un exerciţiŭ salutariŭ, Generalul von Pfuel, care fundase la Berlin primul institut de nataţiune, a publicat cărticica *Ueber das Schwimmen*, Berlin 1817; în acelaşĭ timp s'aŭ scris în Franţa: Thesmot, *La natation;* M. Roger, *La natation*, tradusă şi în limba germană, *Der Schwimmmeister*, Ilmenau 1826, apoĭ d'Argy, *L'instruction de la natation dans l'armée française*, tradusă asemenea în limba germană, cu o prefaţă de Generalul von Weiss, Berlin 1857. La Berlin s'a înfiinţat în anul 1851 un curs de nataţiune facultativ pentru eleviĭ şcólelor normale de gimnastică, şi în anul 1877 acest curs a devenit obligatoriŭ.

În Prusia în anul 1886, H. Reydt, director de gimnasiŭ real, a fost trimis în Anglia şi Scoţia, cu spesele uneĭ fundaţiunĭ făcute de Principele Bismarck pentru scopurĭ şcolare, spre a studià educaţiunea fisică a junimeĭ în Marea Britanie. Este cunoscut că educaţiunea englesă se ocupă nu numaĭ cu desvoltarea inteligenţeĭ, ci şi a fisiculuĭ, cu omul întreg, că ea, prin cultivarea jocurilor şcolare, contribue la formarea caracteruluĭ. În Marea Britanie şcólele publice şi cele private de tóte gradele posedă terenurĭ vaste, destinate pentru jocurile şcolarilor, considerate ca indispensabile. Jocurile şcolare, Cricket, Football, ş. a., sunt regulate în acelaşĭ mod obligatoriŭ ca şi activitatea intelectuală. Deşì jocurile sunt dirigiate de unul dintre elevĭ, institutoriĭ şi profesoriĭ ieaŭ parte la ele, în îmbrăcămintele speciale de flanelă, egale cu vestmintele de joc ale şcolarilor. În Anglia şi mulţĭ

adulţĭ participă la jocurĭ în grădinile publice, afectate pentru acest scop, bărbaţĭ, fete, femeĭ, junĭ meseriaşĭ şi lucrătorĭ din fabricĭ, maĭ ales Sâmbăta după amiaḑĭ, căcĭ fabricile şi usinele se închid în mare parte Sâmbăta la 2 ore după amiaḑĭ. În maĭ nicĭ un sat engles nu lipsesce clubul de jocurĭ. Jocurile şcolare şi exerciţiile corporale din şcólele englese şi scoţiane contribue la întărirea tineretuluĭ, la împuternicirea naţiuniĭ şi constitue un factor educativ important. Mişcarea repede în aerul liber face respiraţiunea maĭ energică, maĭ profundă, şi lucréză maĭ tare asupra ematoseĭ decât simpla plimbare; ele sunt maĭ folositóre decât gimnastica ordinară, fiind-că la jocurĭ se exercită maĭ toţĭ musculiĭ, la ele se află diafragma într'o mişcare necontenită, care se comunică şi organelor pânteceluĭ. Jocurile şcolare aŭ şi o influenţă morală, disciplina joculuĭ este alta decât a gimnasticeĭ, la joc şcolarul trebue să se decidă repede asupra acţiuniĭ de urmat, trebue să subordone interesul personal celuĭ comun, să se deprindă cu ascultarea. (H. Reydt, *Englische Schulbilder*, Hanover 1889). Pe lângă H. Reydt (1886—1891) aŭ făcut în Germania F. A. Schmidt (1892) şi von Schenckendorff (1892) propagandă pentru jocurile şcolare; s'aŭ format asociaţiunĭ pentru cultivarea lor, carĭ aŭ ţinut congrese anuale cu participarea de delegaţĭ aĭ Ministeruluĭ Cultelor şi al Instrucţiuniĭ; asociaţiunea germană pentru progresul apărăriĭ naţionale prin educaţiune fisică a recomandat cultivarea tuturor exerciţiilor corporale, pe lângă gimnastica şi jocurile şcolare, nataţiune, umblarea cu luntrea, marşul gimnastic, patinagiul; în 11 oraşe germane s'aŭ organisat cursurĭ de jocurĭ şcolare pentru institutorĭ şi institutóre, la carĭ (după L. Burgerstein) până la anul 1900 aŭ fost instruiţĭ 3.736 institutorĭ şi 1.956 institutóre.

Asemenea se cultivă astăḑĭ jocurile şcolare în Franţa şi în Elveţia. Guvernul ungar a organisat în anul 1900 cursurĭ de jocurĭ şcolare pentru institutorĭ.

În şcólele de fete exerciţiile corporale aŭ fost maĭ în tóte ţĕrile negligiate. În Germania, Fr. L. Jahn ceruse dejà în anul 1810 introducerea gimnasticeĭ în şcólele de fete, în anul 1832 E. Eiseler a deschis la Berlin o şcólă privată de gimnastică pentru fete, care n'a funcţionat multă vreme. Conferinţa şcolară convocată la Berlin în anul 1873, pentru ca să studieze reformele de introdus în învĕţămîntul public, a cerut introducerea gimnasticeĭ în şcólele primare şi normale de fete, în acel an aŭ şi fost exerciţiile gimnastice înscrise în programul şcólelor primare de ambe sexe în Saxonia, în anul 1874 în acela al şcólelor normale de fete din Prusia, în anul 1878 în acela al

şcólelor primare şi secundare de ambe sexe din Italia, în anul 1884 în şcólele de fete din Alsacia-Lorania, în anul 1880 în România la Asilul Elena Dómna. În Franţa legea instrucţiuniĭ din anul 1880 a făcut gimnastica obligatorie numaĭ în şcólele de băeţĭ. Astăḑĭ învĕţămîntul gimnasticeĭ este obligatoriŭ în şcólele de fete din maĭ tótă Europa. În anul 1900, asociaţiunea germană pentru cultivarea jocurilor şcolare, în congresul eĭ anual, precum şi comitetul aceleĭ asociaţiunĭ, însărcinat cu studiul mijlócelor pentru ridicarea forţeĭ de apĕrare naţională, aŭ cerut Guvernuluĭ imperial german, ca prin tóte mijlócele să se perfecţioneze educaţiunea fisică a fetelor, ca condiţiune de întărire a generaţiunilor viitóre.

Precum am arătat maĭ sus, în România învĕţămîntul gimnastic făcuse dejà apariţiunea luĭ efemeră în şcóla Domnéscă de la Sf. Sava din Bucurescĭ în anul 1776 sub Alexandru Ipsilante Vodă, apoĭ figuréză în budgetul şcólelor munteneseĭ din anul 1832 — 2 profesorĭ de gimnastică, unul la Sf. Sava din Bucurescĭ şi altul la şcóla centrală din Craiova. Regulamentul colegiuluĭ şi internatuluĭ Sf. Sava din anul 1834 prescrie că în timpul recreaţiuniĭ se vor da şcolarilor mijlóce a face exerciţiĭ gimnastice, carĭ le pot întărì corpul şi ĭ face îndrăsneţĭ, se vor păzì însă de a nu se suì în copacĭ, de a nu alergà. La Academia din Iaşĭ s'a numit în anul 1841 un profesor de gimnastică, Luzzato, cu léfa de leĭ 2.000 pe an, cu îndatorire ca să deà lecţiunile Dumineca după leturgie şi Joia după amiaḑĭ, câte 3 ore, érna în sala Academieĭ, vara în aerul liber, şi s'aŭ cumpĕrat aparatele necesare pentru gimnastică cu leĭ 333; aceste lecţiunĭ aŭ fost după un timp óre-care întrerupte şi în anul 1846 Luzzato a fost din noŭ numit profesor de gimnastică la Academia Michăileană şi aparatele necesare aŭ fost lucrate la şcóla de meseriĭ. Noul regulament al şcólelor din Moldova din anul 1850 enumĕră gimnastica între obiectele de învéţat în şcólele secundare (V. A. Urechiă, *Ist. şcól.* — *Analele Parlamentare ale Rom.*, XI).

Pe la anul 1857 a venit în Bucurescĭ maestrul de gimnastică Spinzi, care însă ĭ-a dat o direcţiune maĭ mult acrobată; el fu numit profesor de gimnastică la pompierĭ, iar în anul 1859 fu mutat la şcóla militară din Iaşĭ. În acelaşĭ timp a venit în ţĕră polonesul Remboff, care a funcţionat ca maestru de gimnastică la institutul de educaţiune Codreanu. Gimnastica pompierilor a fost formată de la anul 1857 înainte, maĭ mult de Căpitanul, maĭ târḑiŭ Colonel Badea Dan. În anul 1863, învĕţămîntul gimnasticeĭ a fost introdus în tótă armata, în tóte şcólele militare. De la 1859—1861 treĭ maestri de gimnastică francesĭ, Cyrille, Suyris şi Paré, aŭ venit în Bucurescĭ şi aŭ deschis douĕ şcóle

de gimnastică şi de scrimă, una la Ateneul vechiŭ şi alta în Pasagiul român. Puţin timp după acésta Suyris şi Paré s'aŭ dus la Iaşĭ, unde aŭ continuat scrima. În anul 1863 a venit G. Moceanu din Cluj, unde funcţionase ca profesor de gimnastică la gimnasiŭ, el fu numit profesor de gimnastică la liceele Sf. Sava şi Mateiŭ Basarab, maĭ încolo şi la unele internate private. Moceanu a cultivat gimnastica după sistemul luĭ Fr. L. Jahn, gimnastica pe aparat.

Legea asupra instrucţiuniĭ din anul 1864 a prescris învĕţătura gimnasticeĭ şi a musiceĭ vocale în şcólele secundare de băeţĭ, şi în anul 1865, Ministerul Instrucţiuniĭ a numit profesorĭ de gimnastică la tóte liceele, s'aŭ deschis şcóle private de gimnastică, şi treptat şi mulţĭ adulţĭ aŭ început să cultive acéstă artă. În anul 1864 s'a fundat Bucarester-Turnverein, în fosta grădină Buchholtzer, peste drum de Episcopie, avênd ca maestru de gimnastică maĭ întâiŭ pe Koroschetz, fost ofiţer în armata austro-ungară, maĭ târḑiŭ pe C. Müller; la acéstă societate aŭ participat mulţĭ românĭ. Prin iniţiativa luĭ Constantin Constantiniu s'a instituit în anul 1867 Societatea română de arme, gimnastică şi dare la semn, în Pasagiul Român, apoĭ în grădina Iancu Mano; primul preşedinte al acesteĭ societăţĭ a fost V. A. Urechiă, care în urma stăruinţiĭ sale a obţinut de la Guvern pentru societate maĭ întâiŭ locul de tir de la Cuibul cu Barză, şi maĭ târḑiŭ, în anul 1880, localul de la sf. Spiridon vechiŭ pe splaiul Dâmboviţeĭ, unde se află astăḑĭ şcóla societăţiĭ de scrimă, gimnastică, tir şi înotare. Ca maestri de gimnastică şi de arme aŭ funcţionat la societate C. Constantiniu, G. Moceanu şi Căpitanul Stănică. Societatea a format mulţĭ maestri de gimnastică şi de scrimă, din carĭ uniĭ de la anul 1876 aŭ fost numiţĭ la diferite şcóle civile şi militare. La desvoltarea gimnasticeĭ în ţéră aŭ maĭ contribuit maestriĭ de gimnastică V. Negruţi din Iaşĭ şi F. Settelin von Trunkelsberg din Craiova, maĭ mulţĭ din maestriĭ de gimnastică din ţéră sunt eleviĭ luĭ V. Negruţi. Ca în alte state a fost şi la noĭ în anul 1879 introdus exerciţiul militar în şcólele primare urbane şi rurale. Valórea igienică şi morală a acestor exerciţiĭ este contestată, şi noĭ preferim la copiĭ exerciţiile libere şi jocurile şcolare, ca gimnastică maĭ eficace pentru plămânĭ, cord şi nervĭ (*Buletinul Instr. Publ.*, II, Bucurescĭ 1868. C. I. Istrati, *Consideraţiunĭ asupra importanţeĭ şi necesităţiĭ gimnasticeĭ*, Bucurescĭ 1880. G. Moceanu, *Memoriĭ asupra gimnasticeĭ*, ediţ. II, Bucurescĭ 1895. D. Ionescu, *Gimnasticul Român*, Bucurescĭ 1892—1896).

Am arătat dejà că legea instrucţiuniĭ din anul 1864 a prescris învĕţătura gimnasticeĭ numaĭ în şcólele secundare de băeţĭ, în progra-

mele acelor şcolĭ figuréză până în anul 1874 exerciţiile gimnastice câte 2 ore pe sĕptămână, în anul 1875 câte 3 ore gimnastică şi exerciţiul militar, de la 1876 iar numaĭ 2 ore pe sĕptămână exerciţiĭ gimnastice. În anul 1878 s'a introdus gimnastica în şcólele primare urbane de băeţĭ şi în cele rurale, în anul 1886 în şcólele normale de institutorĭ. În şcólele rurale de pe Domeniul Coróneĭ s'a dat în tot-deauna osebită îngrijire gimnasticeĭ. Circulara Administratoruluĭ Domeniuluĭ Coróneĭ din 18 Noemvrie 1888 (I. Kalinderu, *Îndrumărĭ dale Agenţilor Domeniuluĭ Coróneĭ*, Bucurescĭ 1900) ḑice, cu drept cuvînt, cá copiiĭ sătenĭ n'aŭ trebuinţă de exerciţiĭ gimnastice pentru a obţine vigórea fisică, gimnastica le-ar da însă ceea ce le lipsesce, mlădierea şi sprintenia corpuluĭ, ordinea şi regularitatea în mişcărĭ, carĭ sunt o bună pregătire pentru disciplina şi viéţa militară. S'a trimis fie-căruĭ învĕţător de pe Domeniul Coróneĭ un exemplar al Manualuluĭ de gimnastică de G. Moceanu, li s'aŭ dat cheltuelĭ de instalare pentru gimnastică şi atelierul şcolar din Buştenĭ a lucrat puscĭ de lemn pentru exerciţiul militar, după care s'aŭ trimis modele la tóte cele-lalte şcóle de pe Domeniul Coróneĭ, ca să le lucreze şi acolo.

G. Moceanu a publicat dejà în anul 1887 carte de gimnastică pentru fete. Sp. C. Haret, în proiectul de regulament pentru localele şcólelor primare urbane şi rurale din anul 1887, prescrie ca fie-care şcólă fără deosebire, prin urmare şi şcólele de fete, să aibă pentru gimnastică un local adăpostit saŭ un teren pentru exerciţiile gimnastice în aerul liber. Regulamentul pentru construcţiunea localelor de şcóle primare urbane şi rurale din anul 1893 ḑice: că este de dorit ca la şcólele urbane să se facă sală de gimnastică, putênd a fi încălḑită în timp de érnă, a fi deschisă vara. În anul 1893, F. Settelin, maestru de gimnastică la Craiova, a supus Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ un memoriŭ asupra gimnasticeĭ în şcólele normale de fete. O comisiune compusă din maestriĭ de gimnastică, D. Ionescu, N. Bădescu, F. Schubert şi F. Settelin, însărcinată cu alcătuirea programelor pentru învĕţătura gimnasticeĭ în şcólele primare, a stabilit şi întinderea acesteĭ învĕţăturĭ în şcólele primare de fete, în care a şi fost introdusă în anul 1893, precum asemenea în şcólele normale de învĕţătóre şi de institutóre. Astăḑĭ figuréză la noĭ învĕţătura de gimnastică în tóte şcólele primare şi secundare de ambe sexe.

Sub forma de jocurĭ, poporul român păstréză din vechime practicele gimnastice carĭ îĭ susţin puterea şi abilitatea, dar carĭ din nenorocire vor cădé în desuetudine, dacă nu vor fi reînviate şi rĕspândite prin şcólă. Multe din ele sunt de origine greco-italică, vechĭ de 20—25

secole; în literatura română găsim maĭ multe colecţiunĭ de jocurĭ românescĭ: Ehrlich, *Cântece şi jocurĭ române*, Iaşĭ 1850; Lambrior, în «Convorbirĭ literare», 1875; Teodorescu G. Dem.; P. Ispirescu, *Jucăriĭ şi jocurĭ de copiĭ*, Sibiiŭ 1885; D. Constantinescu, în «Revista nouă», 1894; G. I. Pitiş, «Revista nouă», an. I; I. S. Flor, în «Convorbirĭ literare», an. XXVII.; Petru V. Haneş, în «Noua Revistă Rom.», 1900; P. N. Papahagi-Vurdună a cules jocurile copilărescĭ de la Româniĭ din Macedonia, în *Anal. Acad. Rom.*, t. XV; I. Găvănescu a descris folósele lor educative; în revista «Literatură şi Sciinţă populară», Piatra 1903, s'aŭ publicat câte-và articole asupra jocurilor. C. Istrati a enumĕrat asemenea multe din aceste jocurĭ usitate în diferite părţĭ ale ţĕriĭ. În şcólă s'aŭ introdus la noĭ jocurile cam târḑiŭ. Ele aŭ fost studiate în străinătate de Dim. Ionescu, distins maestru de gimnastică, care a şi publicat un memoriŭ asupra introduceriĭ jocurilor în internatele nóstre de ambe sexe, în *Educaţiunea fisică*, III, 8, Bucurescĭ 1894. Legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1893 prescrie între materiile de învĕţămînt jocurile gimnastice şi exerciţiul militar, dar acéstă prescripţiune n'a fost înţelésă în sensul cum se înţeleg jocurile şcolare în Anglia, în Germania şi în alte ţĕrĭ, unde sunt conduse de şcolarĭ şi nu de institutorĭ, carĭ însă pot participà şi eĭ la acele jocurĭ. Legea asupra învĕţămîntuluĭ primar şi normal primar din anul 1896 mănţine prescripţiunea din 1893, ca şi legea modificată în anut 1901. În programele şcólelor secundare de tóte gradele, de băeţĭ şi de fete, din 1 Aprilie 1899, se prescrie maĭ lămurit: se va face o întrebuinţare maĭ désă a jocurilor, ce desvoltă în mod practic activitatea fisică şi morală a individuluĭ. În fie-care lună se va face o preumblare saŭ o excursiune. În programul analitic pentru seminare din anul 1902, se specifică diferite jocurĭ: aruncarea mingeĭ cu piciorul, cu pumnul, aruncarea javelotuluĭ, mingea între bariere, buşita în cerc, drapelul, barul, oina.

La 10 Maiŭ 1898, Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ a instituit concursurĭ anuale de jocul oina pentru toţĭ şcolariĭ din şcólele primare, normale şi secundare, şi la 1 Fevruarie 1899 el a regulamentat ţinerea concursurilor de oină între diferite şcóle. Oina saŭ hrina este un joc cu mingea, joc răsboinic, la care pot să ieà parte 16—24 jucătorĭ împărţiţĭ în două partide. Pentru executarea luĭ este necesar un loc liber de 100 m. lungime pe 80 lăţime, o minge şi un lemn de bătut de 50—70 centimetri lungime, de forma dreptunghiulară la capul de bătut, rotund la cel de apucat, descris de Dim. Ionescu, în «Albina», anul 1898.

Cântul constitue o gimnastică bună a aparatuluĭ respirator şi un ajutor al disciplineĭ, el formézĕ vorbirea frumósă şi audirea corectă şi exercită inspiraţiunea şi maĭ ales expiraţiunea, fiind-că sunetele se produc maĭ ales la expiraţiune. Prin cânt plămâniĭ se lărgesc, se ventilézĕ maĭ complet decât la alte exerciţiĭ şi se măresce prin urmare cantitatea oxigenuluĭ ce trece în sânge. Ca la orĭ-ce exerciţiŭ, trebue să ne ferim la învĕţarea cântuluĭ de exageraţiĭ, de lucrare îndelungată fără întrerupere, fără repaus, de oboséla aparatuluĭ fonetic. Este necesar ca maestrul de musică să examineze, înaintea începeriĭ lecţiunilor, capacitatea, volumul voceĭ fie-căruĭ şcolar în parte şi să individualiseze învĕţătura, să nu supună la cântare lungă copiiĭ în periodul mutaţiuniĭ vociĭ. La cântare organele respiraţiuniĭ să nu fie strînse prin gulere înguste, curele, corsete (Wassiljeff, 1892. I. Bresgen, 1897. Imhofer, 1901, A. Netolitzky 1902).

La Elenĭ şi la Romanĭ s'a cultivat în şcólă musica, cetirea erà unită cu musica şi învĕţată de acelaşĭ dascăl, se cântaŭ cântece naţionale vechĭ şi răsboinice (I. S. Floru, H. Weimer).

În ţĕrile române în secolul XVIII şi probabil şi în secolele precedente, se învĕţà în şcóle musica vocală, dar cea bisericéscă; în anul 1784 funcţionà la şcóla Domnéscă de la Sf. Sava un dascăl musicos, pentru a învĕţà pe uceniciĭ meşteşugul cântărilor; în anul 1786 se învĕţà asemenea musica bisericéscă în maĭ multe şcóle din Moldova. În despărţirea césurilor de la şcóla Domnéscă Sf. Niculae din Iaşĭ figurézĕ în anul 1812 cântările în tóte clasele, de 5 orĭ pe sĕptămână câte 3 ore, predate de psaltul Constantin. În anul 1830 figurézĕ dejà musica vocală laică în programul gimnasiuluĭ Vasilian din Iaşĭ, însă ca lecţiune facultativă, în anul 1831 ea se introduce şi la şcóla din Treĭ Ierarchĭ. (T. Codrescu, *Uricariul.* V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor.*)

După Unirea Principatelor, învĕţătura de musică vocală este prescrisă pentru şcólele secundare de ambe sexe de legea instrucţiuniĭ din anul 1864; în şcólele primare urbane de ambe sexe ea figurézĕ în programele de la anul 1876, în cele rurale din 1878; ea este cultivată cu deosebită îngrijire în şcólele de pe Domeniul Coróneĭ, unde s'aŭ înfiinţat corurĭ şcolare; asemenea s'aŭ instituit corurĭ în multe alte şcóle urbane şi rurale. Pentru acest învĕţămînt s'aŭ publicat manuale bune de Mugur, Podoleanu, ş. a.

Ceea ce se face la noĭ pentru educaţiunea fisică a tineretuluĭ nu este de ajuns şi pasibil de lărgire, de desvoltare. Timpul numaĭ de 2 ore pe sĕptămână fixat pentru învĕţătura gimnasticeĭ prin programele nóstre, ca şi prin multe din programele şcolare străine, este in-

*

suficient, şi acest neajuns trebue să se îndrepteze prin desvoltarea dată jocurilor şcolare, prin destinarea în oraşe de terenurĭ vaste, puse la disposiţiunea şcólelor pentru acele jocurĭ, prin facerea exerciţiilor gimnastice în aerul liber, orĭ de câte orĭ o permite timpul, prin cultivarea maĭ mare a gimnasticeĭ în şcólele de fete, prin înlăturarea prafuluĭ din halele de gimnastică, oprindu-se şcolariĭ din şcólele secundare de a intrà în hală cu încălţămintele lor ordinare, cu carĭ cară noroiŭ în localul de gimnastică, obligându-se a avé pentru aceste exerciţiĭ pantofĭ specialĭ, carĭ se pot păstrà în vestiar. Impulsiunilor date de la centru pentru crescerea fisică maĭ raţională a tineretuluĭ nu rĕspunde o acţiune destul de vie din partea directorilor şcólelor de ambe sexe şi a primăriilor urbane. Preumblările, excursiunile, prescrise de programul analitic al şcólelor secundare, nu se fac în tóte părţile. Alte exerciţiĭ corporale, ca danţul, scrima, călăria, patinarea, înotarea, umblarea cu luntrea, sunt accesibile numaĭ unuĭ mic numĕr de şcolarĭ.

În literatura pedagogică şi igienică română necesitatea exerciţiilor gimnastice a fost demonstrată şi ele au fost recomandate dejà de pedagogiĭ maĭ vechĭ, Simeon Barnuţiŭ, 1860 (publicaţiune postumă 1870), de Ant. Velini, 1860, I. P. Eliade, 1867, de G. R. Melidon, 1874, până la ceĭ de astăḑĭ C. Dimitrescu-Iaşĭ, V. Gr. Borgovanu, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, ş. a., dincolo de munţĭ de Ilarion Puşcariŭ, 1880, de Ioan Popescu, 1892, care cunósce bine valórea jocurilor şcolare pentru educaţiunea fisică şi pentru formarea caracteruluĭ; de igieniştiĭ A. Fĕtu (*Proiect de organisarea Poliţieĭ sanitare*, Iaşĭ 1863), de I. Felix (*Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice*, 1868—1897, «Fóia pentru învĕţătura poporuluĭ român», 1870), dincolo de munţĭ de P. Vasicĭ (*Higiena şi Şcóla*, fóie pentru sănătate, morbĭ, educaţiune şi instrucţiune, Gherla, 1876—1889) şi de toţĭ alţĭ autorĭ românĭ, carĭ în ceĭ din urmă 20 anĭ s'aŭ ocupat de Igiena şcolară, de Igiena educaţiuniĭ, de Igiena copilărieĭ, de revistele populare, menite a rĕspândì igiena, ca «Apĕrătorul sănătăţiĭ» (N. Manolescu, 1891—1896), *Călăuza sanitară* (I. Ştefănescu, 1899—1903), de revista enciclopedică populară «Albina» (1898—1903), de revistele carĭ se ocupă în special de propagarea şi cultivarea gimnasticeĭ, ca *Gimnasticul român* (D. Ionescu, 1890—1896), *Educaţiunea fisică* (C. Constantiniu, D. Ionescu şi F. Stănciulescu, 1894). S'aŭ scris câte-và manuale bune, carĭ pot servì ca călăuze maestrilor şi maestrelor de gimnastică, unele speciale pentru fete; câte-và din aceste manuale se ocupă şi de jocurile şcolare (G. Moceanu 1869, 1886, Moceanu şi N. Velescu, 1890, N. St. Velescu. 1891, Elian de la Gruia, 1894, M.

I. Ionescu, 1897, D. Ionescu, 1899, N. Velescu şi N. Dimitrescu-Ţĕranu, 1899, ş. a.

Între exerciţiile corporale trebue să menţionăm şi bicicleta, velocipedul. Istoria velocipeduluĭ a fost scrisă de Merkel în «Deutsche Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege», Braunschweig 1901. După Merkel velocipedul n'ar fi o invenţiune nouă, ci în anul 1650 lăcătuşul Hantsch din Nürnberg ar fi făcut dejà încercărĭ cu fabricarea unuĭ asemenea vehicul, carĭ aŭ fost repetate în anul 1817 de francesul Draisine, silvicultor la Drais, în anul 1835 de inginerul de mine von Beder; în anul 1846 francesul Laçon a înzestrat rótele din nainte cu pedale şi în anul 1867 Michaud a expus dejà un velociped perfecţionat la exposiţiunea universală din Paris. De vreme ce umblarea moderată cu velocipedul este o gimnastică salutară, sportul, maniarea prelungită a bicicleteĭ, umbletul prea repede cu ea, aduc bóle cronice ale corduluĭ şi ale rinichilor, respiraţiunea şi circulaţiunea suferă tot-deauna, când corpul este inclinat înainte maĭ mult decât cu 15°; R. Virchow credeà că posiţiunea inclinată a velocipediştilor ar fi causa bólelor de rinichĭ ce se observă la eĭ în urma compresiuniĭ, îndoituriĭ vaselor sanguine celor marĭ (*Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege*, 1898, Suppl.) În nicĭ un cas nu trebue să se permită umblarea cu velocipedul copiilor maĭ micĭ de 14 anĭ. Este învederat că asemenea exerciţiĭ, făcute pe şosele acoperite cu praf gros, sunt vătĕmătóre. Igienistul Proels a experimentat mult cu velocipedul şi a publicat în anul 1901 resultatul acelor experimente (*Ueber die sanitaetspolizeiliche Ueberwachung des Radelns în Aerztl. Sachverstaendigen-Zeitung*). După Proels umblarea cu velocipedul este sănătósă pentru amândouĕ sexele, dacă se exercită cu măsură, nu cu iuţélă prea mare, nu prea mult timp, pentru bărbaţĭ cel mult 1 kilom. în 4 minute, pentru femeĭ în 5 minute; copiiĭ să nu umble cu velocipedul, să facă altă gimnastică, să se jóce cu mingea. Proels permite velocipedul tinerilor de ambe sexe numaĭ de la 17 anĭ în sus. Velocipedistul să şédă drept, să ţină gura închisă, să respire prin nas şi să opréscă velocipedul, dacă iuţéla pulsuluĭ a trecut peste 90, să nu fumeze pe velociped. O priveghere deosebită trebue să se recomande administraţiunilor publice, carĭ ocupă parte din personalul lor cu umblarea pe velociped: armata, poşta, poliţia, serviciile drumurilor, pompieriĭ; ele trebue să îngrijéscă ca aparatele să fie bine alcătuite, bine întreţinute, ca persónele carĭ umblă cu velocipedul să posédă vestminte potrivite, să fie sănătóse în ceea-ce privesce vederea, auḑul, plămâniĭ, cordul, desvoltarea generală.

Exerciţiile gimnastice se maĭ completéză prin lucrarea manuală,

Slöjd al Suedilor, maĭ ales prin lucrările de lemn, de nuele, de paie, de sîrmă şi de cartonagiŭ; ele constitue un mijloc de educaţiune şi daŭ ocasiune la munca musculaturiĭ mâniĭ, la variaţiunea exerciţiuluĭ muscular, la mişcarea masselor marĭ de musculĭ, influenţéză sistemul nervos în mod salutar şi deprinde copiiĭ cu atenţiunea, cu scrupulositatea. Gimnastica ordinară nu póte să deà ochilor şi mânilor ocasiune la acelaşĭ exerciţiŭ ca lucrul de mână. Ca la scris, trebue şi la lucrul manual să ocupe copiiĭ o posiţiune corectă a corpuluĭ, eĭ trebue să se deprindă cu disciplina la lucru, cu tempo lent, cu prevenirea respiraţiuniĭ neregulate şi a oboseliĭ timpurie, cu schimbarea mânilor, cu exercitarea mâniĭ drepte şi stângĭ, cu exercitarea musculaturiĭ din amândouĕ jumătăţile corpuluĭ. Se înţelege de sine că atelierele şcolare trebue să fie luminóse, bine aerate, ca să se depărteze praful care ar puté strică atmosfera atelieruluĭ. Istoria lucruluĭ manual a fost resumată şi de colegul nostru I. Kalinderu, în introducerea la cărticica a VI-a a Biblioteciĭ populare a Administraţiuniĭ Domeniuluĭ Coróneĭ (D. Popescu, *Confecţiunea pălăriilor de paie*, Bucurescĭ 1901). Dejà I. Amos Commenius, adevĕratul întemeietor al pedagogieĭ raţionale, cereà în secolul XVII, ca copiiĭ să înveţe cea maĭ trebuinciósă meserie, asemenea J. Locke şi în secolul XVIII J. J. Rousseau. În timpul modern lucrul manual în şcólă (Slöjd) s'a născut în Finlanda pe la anul 1865, a trecut în Suedia, 1876 (Salomon), Danemarca, 1877 (Meedgaard, Mikkelson), în Belgia, Germania (W. Goetze, von Schenckendorff), Anglia, Franţa, Italia, România, Norvegia (Solheim), Austria, Ungaria, Elveţia; în Franţa de la 1882 el este obligatoriŭ în şcólele normale primare (O. Janke, *Die Hygiene der Knabenhandarbeit*, Leipzig und Hamburg 1893. A. Jully, *Leçons techniques à l'atelier scolaire*, Paris 1893. Aksel Mikkelson, *Stellungen bei der Arbeit*, traducere, Copenhagen 1894. P. Guttenberg, *Die hygien. Bedeutung der Knabenarbeiten*, VIII. internat. Congress f. Hyg. u Demogr., 1894. *Dänische Instruction für den Slöjd*, traducere, 1896. A. Hertel, *Handfertigkeitsunterricht*, Copenhagen 1899. A. Gâlcă, *Memoriul asupra şcólelor de lucrul manual din Suedia şi Danemarca*, «Bulet. of. al Min. Cult. şi Instr.», Vol IX, 1902. A. Mureşianu, *Memoriul asupra lucruluĭ manual*, ibidem. V. S. Moga, *Teoria pedagogică a lucruluĭ manual*, în «Albina», VI., 20., Buc. 1903. V. S. Moga, *Şcóla de lucrul manual de la Nääs în Suedia*, «Albina», 1903).

La noĭ s'a făcut dejà în anul 1866 încercare pentru introducerea lucruluĭ manual în şcólă. La 19 Maiŭ 1866, Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ C. A Rosetti a trimis prefecţilor o circulară, prin care îĭ

rógă să încurageze atelierele şi micele şcolĭ profesionale de prin comunele rurale, pentru carĭ posedă subvenţiunĭ, dar pe atuncĭ încă nu se studiase influenţa educativă şi igienică a acestor ateliere, li s'a atribuit alt scop, şi de aceea acele încercărĭ n'aŭ reuşit. Dintre pedagogiĭ românĭ a fost G. R. Melidon (*Elemente de Pedagogie*, Bucurescĭ 1874) cel dintâiŭ care a recunoscut importanţa pedagogică şi igienică a lucruluĭ manual, a «meşteşugăriĭ». Învĕţătoriĭ românĭ din Transilvania se ocupă de mult de lucrul manual în şcólă şi în anul 1887 s'a ţinut de către G. Moian şi C. Mustea la Braşov primul curs public de lucru manual pentru învĕţătorĭ; de atuncĭ s'aŭ maĭ organisat în Braşov, Sibiiŭ şi în alte localităţĭ alte cursurĭ de acéstă natură. Asemenea a recomandat lucrul manual dincolo de Carpaţĭ I. Popescu, în *Pedagogia*, publicată la Sibiiŭ în anul 1892 (ediţ. II). Dincóce de munţĭ cultivarea lucruluĭ manual în şcólele primare rurale datéză de la anul 1888. Administraţia Domeniuluĭ Coróneĭ a luat iniţiativa întroduceriĭ lucruluĭ manual în şcólă, înfiinţând ateliere, înlesnind învĕţătorilor din comunele de pe domeniile sale familiarisarea cu acésta învĕţătură utilă. În vara anuluĭ 1890, acea Administraţiune a organisat la Mălinĭ din judeţul Sucéva un curs de lucru manual pentru învĕţătorĭ, ţinut de revisorul şcolar Serafim Ionescu, şi a maĭ înlesnit învĕţătorilor de pe comunele Domeniuluĭ Coróneĭ frecuentarea cursurilor analoge, instituite de Ministerul Instrucţiuniĭ în alte judeţe, precum şi a celor organisate dincolo de Carpaţĭ, la Braşov; asemenea şi în aniĭ următorĭ şi de la anul 1893, tóte şcólele de pe Domeniul Coróneĭ posedă ateliere de lucru manual bine întocmite, bine înzestrate, şi în localul Administraţiuniĭ Domeniuluĭ Coróneĭ s'a instituit un Museŭ şcolar, în care obiectele lucrate în acele ateliere ocupă partea principală. Deşi la noĭ în multe şcóle a fost introdus lucrul manual treptat de la anul 1888—1889, el este prescris în programul şcólelor primare de băeţĭ numaĭ de la anul 1893, «pe cât posibil», în acelea din anul 1898 în şcólele primare urbane în cl. III-a şi IV-a cel puţin 2 ore pe săptămână, în şcólele primare rurale în tóte divisiunile cel puţin 3 ore pe săptămână. V. S. Moga a publicat în anul 1903, în «Albina», un articol instructiv asupra şcóleĭ de lucru manual din Nääs în Suedia, la care şcólă s'aŭ format numeroşĭ institutorĭ din tóte ţĕrile civilisate. Un resultat igienic important al exerciţiuluĭ lucruluĭ manual în şcólele nóstre rurale constă în acésta, că în multe comune ţĕraniĭ perd obiceiul nesănătos de a purtà şi vara căciulĭ saŭ pălăriĭ de pâslă grea şi le înlocuesc cu pălăriĭ de paie făcute de copiiĭ lor.

Lucrarea în grădina şcolară, ca şi învĕţămîntul agricol practic, dă

asemenea şcolarilor ocasiune la exerciţiul corporal; avantagiile econonomice şi igienice ale acestor lucrărĭ aŭ fost bine descrise de Inspectorul şcolar S. Haliţa, în ‹Bulet. Ofic. al Minist. Cult. şi Instr.», VI., 1899.

11. Bólele şcolare.

Cea maĭ mare parte a cresceriĭ corpuluĭ, a masseĭ luĭ, a greutăţiĭ, lărgimiĭ şi lungimiĭ luĭ, a prefacerilor biologice ale constituţiuniĭ ţesĕturilor, cade în timpul celor dintâĭ 14 anĭ aĭ vieţiĭ (Quetelet, Cammerer, Vierordt). Comisiunea şcolară danesă şi cea suedesă aŭ constatat că copiiĭ săracĭ, rĕŭ hrăniţĭ, cresc maĭ încet decât ceĭ bine hrăniţĭ. Începutul timpuluĭ învĕţăturiĭ şcolare corespunde cu periodul cresceriĭ celeĭ maĭ lente a corpuluĭ copiluluĭ, după Schmid-Monnard, din causa şederiĭ prelungite într'o atmosferă stricată, după R. Virchow, din causa şederiĭ prelungite într'o posiţiune adesea-orĭ rea şi a munciĭ creerilor, după A. Baur, din causa respiraţiuniĭ viţióse care provócă şi circulaţiune imperfectă, lentă şi, ca consecinţă a eĭ, durere de cap, curgere de sânge din nas, lipsă de poftă de mâncare şi constipaţie. Sângele stagnéză în creerĭ din causa şederiĭ viţióse, din aplecarea capuluĭ înainte prin care se comprimă vinele superficiale, precum şi din congestiunea activă a creerilor care însoţesce orĭ-ce muncă intelectuală. Maĭ observăm că sângele circulă maĭ repede la copiĭ carĭ şed în picióre decât la ceĭ carĭ şed jos pe scaun. Copiiĭ în etate de 7 anĭ carĭ nu merg la şcólă cresc obicĭnuit maĭ regulat, maĭ iute, decât copiiĭ de aceeaşĭ vârstă carĭ învaţă la şcólă; obicĭnuit fetele se desvoltă fisicesce maĭ repede decât băeţiĭ (R. Virchow, *Ueber gewisse die Gesundheit benachtheiligende Einflüsse der Schulen*, Berlin 1869. K. Schmid-Monnard, *Die chronische Kraenklichkeit in unseren Schulen*, 1897. A Baur, *Das kranke Schulkind*, Stuttgart 1902).

Mulţĭ şcolarĭ din şcólele rurale fac drumurĭ lungĭ până la şcólă, adesea-orĭ pe vreme rea, rĕŭ îmbrăcaţĭ şi sunt ast-fel expuşĭ la rĕcélă. Şcólele rurale sunt adesea-orĭ aşezate în locale insalubre, din causa săracieĭ comunelor şi a nepriceperiĭ consiliilor comunale. Este dar natural că şcóla póte vătĕmà sănătatea şcolarilor, póte produce bóle imediat orĭ după trecerea unuĭ timp maĭ lung, şi este misiunea igieneĭ şcolare ca să prevină aceste bóle.

Cunoscinţa lor exactă, ca şi maĭ tótă igiena şcolară, datéză de curând, şi vasta literatură asupra bólelor şcolare a luat originea în ceĭ din urmă 40 de anĭ. Le vom studià în ordinea cronologică în care aŭ fost descrise.

Bólele ochilor.

Unele anomaliĭ ale vederiĭ, unele bóle ale ochilor sunt născute înaintea intrăriĭ copiilor în şcólă, altele sunt dobândite în timpul şcolarităţiĭ şi în şcólă. Este necesar ca pretutindenĭ, unde o permit mijlócele, să se supună ochiĭ şcolarilor la examinărĭ periodice, pentru ca să se constate la timp neregularităţile în funcţionarea lor şi să se pótă luà măsurĭ de îndreptare. În Bucurescĭ dejà în anul 1881, N. Manolescu a examinat ochiĭ şcolarilor, în anul 1887 s'a numit un medic-oculist al şcólelor primare din Bucurescĭ, G. Crăiniceanu, care însă a funcţionat numaĭ 2 anĭ.

Miopia, vederea scurtă, este cea maĭ frecuentă dintre bólele şcolare ale ochilor. Afirmaţiunea că ea ar fi adesea-orĭ moştenită de la părinţĭ nu este probată, este însă sigur că iluminarea insuficientă a loculuĭ unde şéde şcolarul, construcţiunea viţiósă a băncilor şi meselor, caracterele prea micĭ ale cărţilor, şederea incorectă, apropierea prea mare a ochilor de carte, de hârtie, de obiectul lucrăriĭ de mână, acomodarea silită a ochilor la vederea obiectelor fine, provócă miopia şi că aceste cause pot desvoltà acţiunea lor şi afară de şcólă, acasă. S'a maĭ acusat scrierea plecată, oblică, ca causa miopieĭ şi a scolioseĭ. La fetele maĭ marĭ contribue la nascerea miopieĭ moda de a purtà un vĕl care ocopere obrazul; vĕlul este vătĕmător, maĭ ales când este împodobit cu puncte şi figurĭ, şi este de dorit ca să disparĕ acéstă modă. Acomodarea ochilor devine maĭ grea, predispune la miopie, dacă copiiĭ, în loc să scrie cu cernélă négră pe hârtie albă, scriŭ cu creion pe tabla de ardesie, adecă cu cenuşiŭ maĭ deschis pe cenuşiŭ închis. Tot ast-fel aŭ ostenit ochiĭ cele dintâĭ lecţiunĭ de scriere pe nisip, usitate şi în Moldova încă pe la anul 1860.

La finele secoluluĭ XIII s'aŭ inventat ochelariĭ şi scrierea a devenit fină, de atuncĭ datéză, după Javal, miopia gramaticilor şi cărturarilor, căcĭ scrierea mică a scriitorilor a produs şi miopia cetitorilor. La scriere mică a contribuit şi scumpetea pergamentuluĭ şi a hârtieĭ. Hârtia din cârpe de in a fost inventată la începutul secoluluĭ XIV. După eftinirea hârtieĭ, scrietoriĭ aŭ făcut risipă cu hârtia, nu însă tipografiĭ, carĭ fac şi astăḑĭ economie, şi ast-fel caracterele de tipar aŭ devenit micĭ. O altă greutate la cetire se nasce, dacă hârtia este transparentă. Dejà în anul 1648 a apărut în Württemberg o ordonanţă, prin care s'a interḑis întrebuinţarea de hârtie próstă la imprimarea cărţilor şcolare; în anul 1746, în Austria, un patent imperial a oprit asemenea între-

buinţarea de cărţĭ şcolare rěŭ imprimate pe hârtie próstă. I. P. Frank a constatat în aniĭ 1780—1796, că iluminarea insuficientă a şcóleĭ produce bóle de ochĭ. James Ware a făcut în anul 1813 la Londra aceeaşĭ observaţiune. În Germania, în anul 1840, Schürmayer a găsit în şcólele elementare ale ducatuluĭ Baden 5%, în şcólele secundare 18%—50% dintre elevĭ miopĭ. În Franţa, Szokolski a aflat în anul 1848 între eleviĭ claselor superióre ale unor licee până la 61% miopĭ, în Belgia, în anul 1861, van Roosbroeck a constatat frecuenţa miopieĭ în şcólele secundare dejà înaintea anuluĭ al 15-lea al vieţiĭ. Aceste date nu sunt însă sigure, căcĭ până la jumătatea seculuĭ XIX, examinarea ochilor se făceà în mod imperfect; numaĭ după ce H. Helmholtz din Berlin, în anul 1851, a descoperit oftalmoscopul, şi după ce în anul 1861, C. Jaeger von Jaxtthal din Viena l-a perfecţionat, s'aŭ putut constatà cu precisiune diferitele bóle ale ochilor, numaĭ de atuncĭ avem sciri positive despre întinderea miopieĭ în diferitele ţěrĭ şi despre ivirea eĭ în timpul şcolarităţiĭ. În ceĭ dintâĭ anĭ după deprinderea medicilor-oculiştĭ cu întrebuinţarea oftalmoscopuluĭ, numěrul miopilor din şcóle a fost înspăimântător. În anul 1865, H. Cohn din Breslaŭ a găsit în şcólele primare rurale până la 3,2%, în cele urbane de băeţĭ 6,7%, în cele de fete 7,1%, în gimnasiĭ 10,3%, în şcólele reale 19,7%, în licee 26,2% miopĭ; în anul 1866, Gaertner a aflat între studenţiĭ facultăţiĭ de teologie din Tübingen 81% miopĭ, în anul 1870, Schulz a constatat la şcolariĭ liceuluĭ din Upsala 37% miopĭ, la 1871, Maklakoff la liceul din Moscva 33%, la 1874, von Reuss la Viena, în clasele liceale 42%. În Bucurescĭ a găsit N. Manolescu în anul 1881 miopĭ: în şcólele primare de băeţĭ la românĭ 2,2%, la străinĭ 14,8%, în gimnasiĭ la românĭ 3,5%, la străinĭ 10,6%, în licee la românĭ 9,05%, la străinĭ 21,05%; în şcólele primare de fete la românce 0,51%, la străine 6,52%, în şcólele secundare la românce 11,29%, la străine 22,22%. N. Manolescu a găsit miopia maĭ întinsă între israeliţĭ decât între românĭ. După ce aceste constatărĭ aŭ alarmat administraţiunile şcolare din maĭ tóte ţěrile civilisate, aŭ fost îmbunătăţite condiţiunile igienice ale şcólelor şi ale materialuluĭ şcolar şi statisticile cele maĭ nouě arată o micşorare însemnată a numěruluĭ miopilor. În aniĭ 1902—1903, în şcólele primare din Bucurescĭ, N. Staicovicĭ a maĭ găsit 9,50% din şcolarĭ cu turburărĭ visuale; miopĭ din românĭ 2,99%, din străinĭ 4,93%, dar cu miopia în general slabă, până la — 4 dioptriĭ, N. Costin în acelaşĭ period în şcólele primare de băeţĭ miopĭ românĭ 1,83%, străinĭ 3,22%, în şcólele de fete romance miópe 1,50%.

Miopia se nasce din prelungirea axeĭ sagitale, a axeĭ din nainte

spre înapoĭ a ochiuluĭ, din turtirea globuluĭ ocular, care devine ast-fel oval, în urma compresiuniĭ luĭ, a acomodăriĭ luĭ neîncetate la vederea de obiecte prea apropiate de ochĭ. Perceperea vederiĭ se operéză de nerviĭ membraneĭ retineĭ, carĭ căptuşesc fundul ochiuluĭ, şi eĭ o transmit creerilor; la ochiul normal se unesc pe retină radele luminóse venite de la obiectul pe care-l vedem, după ce acele rade aŭ fost resfrânte la trecerea prin lentila ochiuluĭ. Dacă însă axa sagitală a ochiuluĭ este prelungită, prin urmare fundul ochiuluĭ cu retina maĭ depărtat de obiectul pe care-l vedem, atuncĭ radele luminóse se întrunesc nu pe retină ci înaintea eĭ, şi obiectele depărtate nu se văd limpede. Miopia cresce cu vârsta şi cu munca îndelungată şi devine maĭ intensivă, ea constitue, precum a demonstrat-o dejà în anul 1848 F. C. Donders din Utrecht o bólă seriósă, din causa perturbaţiunilor în circulaţiunea şi în presiunea intra-oculară, datorită prefaceriĭ anatomice a ochiuluĭ. La gradele înaintate ale miopieĭ se observă turburarea corpuluĭ sticlos al ochiuluĭ, choroidite, emoragiĭ în interiorul ochiuluĭ, deslipirea şi distrugerea retineĭ.

Prevenirea miopieĭ constă în observarea regulelor de igienă şcolară, maĭ ales celor carĭ privesc iluminarea claseĭ şi construirea pupitrelor, disciplina şederiĭ corecte, potrivită cu diferitele lucrărĭ; copiiĭ să nu încépă prea micĭ a scrie, să scrie pe cât se póte cu cernélă pe hârtie, nu cu creionul pe table de ardesie, cu tóte că pedagogiĭ străinĭ şi românĭ afirmă că tabla de ardesie ar fi greŭ de înlocuit în clasa I şi II la lecţiunile de aritmetică; copiiĭ să ţină la scris condeiul corect, ca să vadă bine vârful condeiuluĭ fără ca să încline capul; să nu ţină cartea şi hârtia de scris maĭ aprópe de ochĭ decât 30 centimetri; la copiiĭ din clasa I şi II primară scrierea să se întrerupă după 20—30 minute pentru 10 minute. Caracterele (literele) cărţilor didactice să nu fie prea micĭ, spre exemplu litera n să nu fie maĭ scurtă decât 1,5 milimetri, depărtarea între rândurĭ să nu fie maĭ mică decât câte 2,5 milimetri, lungimea rândurilor să nu trécă peste 8 centimetri. Literele să nu fie prea apropiate una de alta, să nu méargă pe centimetrul linear maĭ mult decât 6—7 litere. La învĕţătura de scriere să se încépă cu caractere destul de marĭ. Instrucţiile pentru şcólele elementare din Moldova din anul 1860 recomandă, înlocuirea scrieriĭ pe nisip cu plăcĭ de piétră, începerea cu scrisóre mare de 1 centimetru şi coborîrea treptată la scrisórea cea fină de 2 milimetri, ceea ce constitue limita mărimiĭ admisibile. Aceleaşĭ instrucţiunĭ cer ca caietele să nu fie prea lungĭ, pentru ca şcolarul să nu se plece mult asupra meseĭ, să nu ieà o posiţiune împedicătóre organelor respiraţiuniĭ şi ale mistuiriĭ. Aceste

instrucţiunĭ sunt subsemnate de Secretarul general al Ministeruluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ, V. A. Urechiă.

După N. Manolescu trebue să se refuse orĭ ce carte şcolară care, bine luminată cu lumînarea la depărtarea de un metru, ar încetà de a se puté cetì la distanţa de 80 centimetri. N. Manolescu examinând, în anul 1883, 21 cărţĭ didactice, a constatat o legibilitate fórte variată, nu numaĭ de la una la alta, dar chiar şi în aceeaşĭ carte. Cea maĭ mică legibilitate ce a găsit în multe cărţĭ a fost de 40—45 centimetri, legibilitatea obicĭnuită ce a constatat în cărţile şcolare a fost de 50—75 cm.

În vechime s'a scris drept, vertical, de la secolul XVI a început scrierea oblică, înclinată; la noĭ încă de la 1859—1860, când s'aŭ înlocuit literele cirilice cu cele latine. Asupra influenţeĭ vătĕmătóre ce scrierea înclinată exercită asupra ochilor, a atras cel dintâiŭ P. Schubert din München atenţiunea pedagogilor şi a igieniştilor în anul 1880, apoĭ Javal la Paris, 1881—1882, la noĭ N. Manolescu, 1883. Fixaţiunea binoculară devine maĭ dificilă, dacă punctul de fixat se află la o parte de la planul sagital al capuluĭ, planul care ar împărţì capul în 2 jumătăţĭ simetrice; la scrierea oblică spre drépta, amândoĭ ochiĭ acomodéză în mod diferit, şi de acì provine întórcerea capuluĭ spre drépta şi posiţiunea incorectă a corpuluĭ, ochiul drept se apropie maĭ mult de masă decât cel stâng. Aceste neajunsurĭ se pot înlăturà în parte prin disciplină, prin şederea corectă la scriere, fără ca să se impună scrierea verticală, care cere maĭ mult timp şi nu permite scrierea iute. Numaĭ de la anul 1890 s'a făcut în străinătate scrierea verticală obligatorie în şcólele primare, la noĭ în anul 1895, dar ca în altă parte a fost şi la noĭ resultatul dubios. Pedagogĭ cu autoritate afirmă că copiiĭ pot şedé drept şi corect, atât la scrierea oblică ca şi la cea dréptă. Pentru prevenirea miopieĭ maĭ este necesar ca, la lucrarea de mână, fetele maĭ micĭ de 10 anĭ să nu lucreze obiecte prea fine, să nu le apropie de ochĭ maĭ mult de 26 cm.

(*Bulet. Instr. publ.*, *II*, Bucurescĭ 1868. C. Horner, *Griffel*, *Bleistift und Feder*, în «D. Vierteljahrschr. f. öff. Gesundheitspflege», 1870. Javal, *Les livres et la myopie*, în «Revue scientif., 1877. P. Schubert, *Ueber den Einfluss der rechtsschiefen Schrift auf das Auge des Schulkindes*, München 1880. Minist. de l'Instr. publ. de la France, *Rapport de la Comission de l'hygiène de la vue*, Paris 1881. Javal, *Le mécanisme de l'écriture*, în «Revue scientif.», 1882. L. Ellinger, *Die Physiologie des Schreibens*, Berlin 1882. N. Manolescu, *Studiul asupra miopieĭ*, Bucurescĭ 1883. H. Cohn, *Die aerztliche Ueberwachung der Schulen*, Wien

1887. H. Cohn, *Lehrbuch der Hygiene des Auges*, Wien und Leipzig 1892. G. Crăiniceanu, *Igiena ochilor*, Bucurescĭ 1900.)

Ipermetropia este opusă miopieĭ. Dacă axa ochiuluĭ este prea scurtă, radele luminóse se întrunesc dincolo de retina, obiectele din apropiere nu se desemnéză bine pe retină; un asemenea ochiŭ este ipermetropic. Acest viţiŭ se găsesce la mulţĭ copiĭ. N. Manolescu l-a găsit în 1881 şi la şcolariĭ din Bucurescĭ. N. Staicovicĭ, în anul 1902—1903, a găsit în şcólele primare din Bucurescĭ 2.6% din şcolarĭ ipermetropĭ.

Daltonismul, Achromatopsie, Dychromatopsie, inaptitudinea de a distinge culorile, a fost descrisă pentru prima óră de fisicianul engles I. Dalton în anul 1798. Daltonismul se observă câte odată la copiĭ şi se póte vindecà prin exerciţiŭ chiar în şcólă. H. Cohn şi H. Magnus aŭ găsit în Germania 3—4% din şcolarĭ daltonicĭ, parte pentru o singură colóre, parte pentru tóte culorile. Dacă Daltonismul nu se vindecă, persóna daltonică rĕmâne incapabilă pentru unele profesiunĭ, precum s. e. serviciul căilor ferate. Nu posedăm date statistice despre daltonismul la şcolariĭ românĭ (H. Cohn, *Der Daltonismus bei der Schuljugend*, Heidelberg 1878. H. Magnus, *Zur Erziehung des Farbensinns der Schuljugend*, în «D. medic. Wochenschr.», 1878. A. Layet, *Le Daltonisme chez les écoliers*, Bordeaux 1883. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902).

Astigmatismul se nasce din neregularităţile boltiriĭ corneeĭ şi a lentileĭ ochiuluĭ, din abaterea lor de la curbătura normală, din care causă radele luminóse, carĭ intră paralel în ochiŭ, nu se resfrâng tóte în acelaşĭ mod şi nu se pot unì într'un singur punct, imaginea perde dar din claritate. Astigmatismul este cunoscut de mult; celebrul matematician engles Th. Young a constatat în anul 1810 diformaţiunea corneeĭ care produce astigmatism, în anul 1818 l-a descris Carras din Roma, în anul 1827 Airy din Greenwich. Helmholtz, prin inventarea oftalmometruluĭ în anul 1851, a deschis un câmp maĭ larg investigaţiunilor aparatuluĭ vederiĭ, şi măsurătorile intreprinse de Knapp, Donders, von Reuss, Mauthner asupra radeĭ bolteĭ corneeĭ aŭ permis ca să se constate forma eĭ cu precisiune. E. Javal şi Schlötz aŭ simplificat oftalmometrul şi cercetările asupra astigmatismuluĭ s'aŭ îmmulţit de la 1880. În maĭ multe ţĕrĭ s'aŭ găsit şcolarĭ astigmaticĭ; în şcólele primare din Bucurescĭ, N. Manolescu a constatat în anul 1883 astigmatismul la maĭ mulţĭ şcolarĭ. N. Staicovicĭ a găsit în anul 1902—1903 în şcólele primare din Bucurescĭ din 1.315 şcolarĭ 3 astigmaticĭ (A. Collineau, *L'Hygiène à l'école*, Paris 1889. N. Manolescu, 1883. A. Netolitzky, 1902. N. Staicovicĭ, 1903).

Diformaţiunile columneĭ vertebrale.

Diformaţiunile columneĭ vertebrale la şcolarĭ şi produse de şcólă aŭ fost descrise maĭ întâiŭ în Germania în anul 1861 de anatomistul Hermann Mayer şi de ortopedul Klepsch, în anul 1862 de Eulenburg, în Elveţia în anul 1865 de Fahrner, apoĭ tot în 1865 de Parrow, în 1877 de Ellinger. În anul 1876, Ministerul Instrucţiuniĭ regatuluĭ Württemberg a atras atenţiunea autorităţilor şcolare asupra diformităţilor scheletuluĭ, provenite din şederea rea la scris; în anul 1879 Dally, în anul 1881 Javal, aŭ supus Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ Franţeĭ observaţiunile lor asupra acestor bóle la şcolarĭ. În patologia chirurgicală se deosebesc diferitele deviaţiunĭ ale axeĭ columneĭ vertebrale de la linia eĭ normală: Kifosa, diformaţiunea cu convexitate spre îndărăt, în gradul eĭ cel maĭ înaintat columna vertebrală forméză un unghiŭ, o îndoitură, o cocóşă; Lordosa cu convexitatea înainte; Scoliosa, deviaţiunea laterală a columneĭ vertebrale în formà de S, maĭ adesea-orĭ spre drépta decât spre stânga. În timpul şcolarităţiĭ se observă Scoliosa maĭ adesea-orĭ decât Kifosa şi Lordosa.

La şederea pe scaun nu se odihnesc toţĭ musculiĭ şi parte din eĭ se află în activitate, ţinênd trunchiul în posiţiune dréptă; la şederea prelungită eĭ ostenesc, partea superióră a corpuluĭ se încovóie înainte, şi umĕrul drept se ridică în sus şi atuncĭ partea superióră a columneĭ vertebrale se întórce în jurul axeĭ eĭ şi se inconvóie spre drépta. Dacă acéstă inflecţiune şi inclinaţiune a vertebrelor se repetă necontenit şi duréză multă vreme, dacă construcţiunea viţiósă a meselor şi băncilor causéză şedere viţiósă, copilul se deprinde cu diformaţiunea columneĭ vertebrale şi ea devine permanentă. În anul 1878, Dally *(Les difformités scolaires)* a descris mecanismul formăriĭ Scolioseĭ. După Dally între posiţiunile şcolare sunt maĭ ales două carĭ produc consecinţe grave: 1. Convexitatea înainte a părţiĭ lombare a columneĭ vertebrale (les reins creux, ensellure des reins); 2. Şederea unifesieră stângă cu torsiunea corpuluĭ de la drépta spre stânga. Comisiunea francesă de igienă şcolară din anul 1882 a recomandat: ca şcolarul să şédă pe amândouĕ fesele, linia umerilor să fie orizontală şi paralelă cu marginea meseĭ, columna vertebrală să nu fie excavată în regiunea lombară, şcolarul să nu razeme un singur cot pe masă, ci nicĭ unul orĭ amândouĕ, şi scrierea să fie verticală, spre a se înlăturà causa Scolioseĭ. Scoliosa este nu numaĭ o simplă diformitate, ci o bólă gravă, ea modifică posiţiunea cóstelor şi prin urmare economia întrégă a or-

ganismuluĭ, ea strînge, micşoréză capacitatea toraceluĭ, a plămânilor, respiraţiunea devine incompletă, circulaţiunea sângeluĭ împedicată. Este însă nedrept ca să se atribue numaĭ şcóleĭ originea strîmbărilor columneĭ vertebrale; ele aŭ şi altă causă, ele apar şi la copiĭ maĭ micĭ decât de 7 anĭ. Dejà chirurgul engles Pott în anul 1779 a acusat scrofulosa şi tuberculosa ca causa multor diformaţiĭ ale columneĭ vertebrale, şi toţĭ carĭ aŭ studiat acéstă cestiune aŭ vĕḑut şi copiĭ intrând în şcólă dejà cu columna vertebrală diformă.

După Eulenburg şi A. Netolitzky, din tóte scoliosele aprópe 30 % se ivesc înainte de anul al 7-lea al vieţiĭ, 56 % între 7 şi 10 anĭ, 10,7 % între 10 şi 14 anĭ, 2,7 % între 15 şi 20 anĭ. Pe lângă şederea viţiósă în şcólă, întreţinută prin mobilierul rĕŭ construit şi prin disciplina slabă, contribue la nascerea acesteĭ diformităţĭ slăbiciunea înăscută a copiilor, cea dobândită prin alimentaţiunea viţiósă şi insuficientă, rachita şi alte bóle ale óselor, şederea incorectă afară din şcólă, acasă, la clavir, la scris, purtarea într'o singură parte, tot-deauna cu aceeaşĭ mână, a ghiosdanuluĭ greŭ, a legăturiĭ grele cu cărţĭ şi caiete.

Diformităţile columneĭ vertebrale se preîntîmpină dar prin măsurĭ de igienă generală, prin întărirea corpuluĭ, prin construcţiunea corectă a pupitrelor, prin aşezarea şcolarilor în pupitre corespunḑĕtóre cu statura lor, prin şederea corectă în şcólă şi acasă, prin prevenirea oboseliĭ. La cetire să şédă şcolariĭ rezĕmaţĭ cu partea lombară a columneĭ vertebrale pe rĕzĕmătóre, pe spătar; la scriere să pună amândouĕ braţele pe masă. Purtarea multor cărţĭ într'o singură parte, fără schimbarea braţuluĭ, a fost de mult recunoscută ca vătĕmătóre, maĭ ales pentru fete. Dejà în anul 1865 s'a prescris în cantonul Waadt din Elveţia, ca în şcólă să se afle dulapurĭ pentru păstrarea cărţilor de carĭ şcolariĭ n'aŭ trebuinţă acasă; la Londra se află în şcólă rafturĭ în carĭ copiiĭ lasă cărţile lor. În Prusia o ordonanţă din anul 1894 prescrie ca în şcólele de fete să se dispună ca cărţile lor să pótă rĕmâné în clasă, ca din unele cărţĭ fetele să aibă câte douĕ exemplare, unul în şcólă, altul acasă. La ancheta şcolară din Prusia din anul 1896—1897, pentru determinarea greutăţiĭ genteĭ cu cărţĭ a şcolarilor, s'aŭ găsit copiĭ de 10—14 anĭ carĭ purtaŭ ghiosdane cu cărţĭ de 4—5 kilograme greutate, şi în multe şcóle s'a făcut obligatorie purtarea cărţilor pe spinare într'o raniţă, ea lasă braţele şi mânile libere şi înlesnesce ţinerea dréptă a trunchiuluĭ (G. Kynast, *Eine Lanze für den alten Schulranzen*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», 1893. A. Eulenburg, *Zur Schulüberbürdung*, în «D. medic. Wochenschr.», Berlin 1895. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. d. Schulhyg.*, Jena 1902).

Pentru România nu posedăm o statistică a diformităţilor columneĭ vertebrale, dar se pare că ele nu sunt la noĭ prea numeróse la şcolarĭ, că ele sunt rare la copiĭ carĭ frecuentéză şcólele rurale, că ele se observă maĭ adesea-orĭ la poporaţiunile industriale dec t la cele agricole. Scrierea înclinată spre drépta a fost acusată că contribue la strîmbarea columneĭ vertebrale şi la nascerea miopieĭ. Dejà Fahrner, ingeniosul reformator al mobilieruluĭ şcolar, a observat în anul 1865, că posiţiunea oblică a linieĭ scripturiĭ trage după sine inclinaţiunea capuluĭ, care alteréză posiţiunea corpuluĭ întreg. În anul 1879 s'a organisat o anchetă în Bavaria, pentru determinarea influenţeĭ patogene a scrieriĭ oblice. În anul 1881, în raportul Comisiuniĭ de igienă şcolară, numită de Ministerul frances al Instrucţiuniĭ, Javal a expus faptul, că şcolarul când scrie cu caracterele plecate spre stânga, ţinênd caietul drept înaintea sa, se nasce scoliosa cu convexitate spre drépta; şi când scrie caracterele plecate spre drépta, ţinênd caietul drept înaintea sa, se forméză scoliosa cu convexitate spre stânga; Javal a recomandat dar scrierea dréptă, pe caiet aşezat drept pe masă, ţinêndu-se capul drept. Javal recunósce însă că scrierea verticală cere maĭ mult timp decât cea inclinată, de aceea el recomandă cea din urmă pentru adulţĭ, ca să pótă scrie maĭ iute (Javal, *Le mécanisme de l'écriture*, în «Revue scientif.», 1882). La aceeaşĭ conclusiune ajunge K. H. Gross *(Die rechtsschiefe Schreibweise*, Stuttgart 1881), Berlin und Remboldt *(Untersuchungen über den Einfluss des Schreibens auf Auge und Körperhaltung*, Stuttgart 1883), şi P. Schubert *(Ueber den heutigen Stand der Schiefschriftfrage*, în «Berliner klin. Wochenschr.», 1884).

Ca în Franţa s'a făcut şi în Germania, Austria, Elveţia, Danemarca, propagandă pentru scrierea verticală, care a găsit numeroşĭ apĕrătorĭ între pedagogĭ, oculiştĭ, igieniştĭ, dar şi adversarĭ, maĭ ales între pedagogĭ, la carĭ, după câţĭ-và anĭ de experienţă, a scădut entusiasmul cu care îmbrăţişaseră acéstă inovaţiune. Resumatul succeselor dobândite până la finele secoluluĭ XIX cu scrierea verticală şi datele statistice destinate a ilustrà aceste succese nu probéză avantagiile acesteĭ scrierĭ. Maĭ ales din publicaţiunea importantă a luĭ Th. Gelpke din Carlsruhe, *Ueber den Einfluss der Steilschrift auf die Augen und die Schreibhaltung*, «Zeitschr. f. Schulhygiene», XII, Hamburg 1899, şi cea a luĭ Langsdorf din aceeaşĭ revistă din anul 1900, resultă că în multe locurĭ încercările a introduce scrierea verticală sunt iar părăsite, din causă că ea n'a adus folósele aşteptate, şi că cu disciplină se pot înlăturà, până la un grad óre-care, neajunsurile scrieriĭ înclinate. Şcolariĭ maĭ micĭ să nu se ocupe cu exerciţiile de scris maĭ mult decât câte o jumă-

tate oră, căcĭ după acest timp obosesc şi nu maĭ şed drept; asemenea să se restrîngă scrierea de pedépsă. Cultura nóstră cere şi scrierea înclinată, fiind-că, când cine-và scrie iute, este maĭ comod să scrie oblic. Sunt maĭ bine de 200 de anĭ, de când în occidentul Europeĭ s'a părăsit scrierea verticală şi se scrie oblic. La noĭ alfabetul cirilic a fost lepĕdat în favórea celuĭ latin în anul 1859 şi 1860; în Muntenia Ioan Ghica a făcut obligatorie scrierea cu litere latine în corespondenţele oficiale, în Moldova V. A. Urechiă a început să o introducă în şcólă. Scrierea verticală a fost la noĭ prescrisă în clasa III şi IV a şcólelor primare în anul 1895; programul şcólelor primare urbane şi rurale de ambe sexe din anul 1895 ḑice la caligrafie: scrierea cursivă va fi verticală. Resultatele acesteĭ reforme sunt la noĭ dubióse, ca şi în altă parte.

Bólele circulaţiuniĭ şi ale composiţiuniĭ sângeluĭ.

Şederea viţiósă a şcolarilor, provocată prin mobilierul defectuos şi prin disciplina slabă, aplecarea capuluĭ înainte, produce la uniĭ şcolarĭ congestiunĭ la cap, stagnarea sângeluĭ în creerĭ, durere de cap, curgere de sânge din nas. Durerea de cap se maĭ nasce din munca intelectuală nemăsurată, acésta a constatat-o dejà R. Virchow în anul 1869; în şcólele din Bucurescĭ, I. Felix în rapórtele generale din aniĭ 1868—1875. Composiţiunea sângeluĭ sufere din oxigenarea luĭ slabă la respirarea superficială, din otrăvirea luĭ în localele de şcólă neaerate, în atmosfera claselor în carĭ, prin aglomerare, prin vestminte şi încălţăminte ude, prin praful născut din noroiul adus cu încălţămintele, prin fumul de la soba rĕŭ construită, rĕŭ întreţinută, crĕpată, prin oprirea intrăriĭ în clasă a raḑelor directe ale sóreluĭ în cantitate suficientă, aerul s'a stricat într'un grad maĭ simţitor; copiiĭ devin anemicĭ, paliḑĭ, perd pofta de mâncare; maĭ ales fetele carĭ petrec mult timp într'o asemenea atmosferă insalubră ostenesc lesne, simt palpitaţiunile corduluĭ după puţină muncă corporală. Aceste rele se pot înlăturà numaĭ prin observarea regulelor generale de igienă în şcólă şi acasă, prin împărţirea potrivită a lecţiunilor şi a recreaţiunilor, prin şederea corectă la diferitele lucrărĭ. În general copiiĭ bine hrăniţĭ suportă maĭ lesne şederea în aerul stricat al claselor, decât ceĭ carĭ suferă de lipsă de alimente.

Bólele sistemuluĭ nervos.

Munca intelectuală, nepotrivită cu vârsta copiilor, şi chiar la şcolariĭ maĭ marĭ lucrarea spirituală nemăsurată, numaĭ puţin întreruptă prin

mişcarea în aerul liber, prin ocupaţiunĭ carĭ nu cer incordarea facultăţilor mintale, produc diferite bóle ale sistemuluĭ nervos. Am vorbit dejà la supramenagiul intelectual despre causele acestor bóle, maĭ frecuente la şcolarĭ cu facultăţile mintale maĭ slabe şi supuşĭ la hrănirea rea, insuficientă. În tóte timpurile s'a recunoscut vătĕmarea munciĭ intelectuale excesive, în anticitate de filosoful Platon, de istoriograful Plutarch, de retorul şi pedagogul Quintilian; în secolul XVII de marele pedagog I. Amos Commenius; efectele ei patologice aŭ fost descrise în secolul XIX într'un mod maĭ general de C. I. Lorinser, 1836, de elveţianul H. Guillaume, 1865, de R. Virchow, 1869, de francesul G. I. Lagneau, 1885, de danesul Axel Hartel, 1888, în mod maĭ precis, maĭ amănunţit, de italianul A. Mosso, 1885, de suedesul Axel Key, 1889, de fisiologiştiĭ, clinicianiĭ şi nervopatologiştiĭ modernĭ L. v. Strümpell, 1892, E. Kraepelin 1896—1902, A. Binet şi V. Henry, 1898, şi de maĭ mulţĭ alţiĭ. S'aŭ descris ca bóle ale sistemuluĭ nervos originare din şcólă: nervositatea, durerea de cap, terórea nocturnă, chorea, isteria, neurastenia, dar nu toţĭ şcolariĭ bolnavĭ de aceste bóle s'aŭ îmbolnăvit în şcólă, ea are partea eĭ la nascerea lor, dar ele ieaŭ originea şi din predisposiţiunea moştenită, din educaţiunea greşită primită în casa părintéscă, din lipsa de somn, din învĕţătura excesivă, din participarea copiilor la sindrofiĭ şi la alte plăcerĭ premature, din cetirea de cărţĭ carĭ aprind fantasia, din excitaţiunĭ sexuale, din fumarea de tutun. Prevenirea lor constă dar în înlăturarea acestor cause. Literatura medicală română, deşì cuprinde maĭ multe lucrărĭ de valóre asupra bólelor sistemuluĭ nervos, nu conţine însă nicĭ o publicaţiune specială asupra bólelor nervóse originare din şcólă.

Durerea de cap şi nervositatea mare se observă la şcolariĭ de amândouĕ sexele, dar maĭ adesea-orí la fete, ca simptom al anemieĭ, al neurastenieĭ, ca consecinţă a nutriţiuniĭ rele, a constipaţiuniĭ, a lipseĭ de repaus, de somn, de lumină, a osteneliĭ ochilor, a respirăriĭ într'o atmosferă stricată, a şederiĭ incorecte, a vecinătăţiĭ sobeĭ, a căldurii marĭ în clasă, a strîngeriĭ gâtuluĭ prin guler îngust, în fine durerea de cap apare şi la copiĭ la carĭ respiraţiunea nasală este împedicată prin bóle ale nasuluĭ (Axel Hartel, *Ermüdungskopfschmerz,* în «Zeitschr. f. Schulhygiene,» Hamburg 1888. Axel Key, *Schulhygien. Untersuchungen,* aus dem Schwedischen übers., Hamburg 1889. Ufer, *Nervositaet und Mädchenerziehung,* Wiesbaden 1890. A. Mosso, *Die Ermüdung,* aus dem Ital. übers. v. I. Glinzer, Leipzig 1892).

Terorile nocturne ale copiilor aŭ fost descrise dejà de Cerise în anul 1842 (*Des fonctions et des maladies nerveuses,* Paris), dar ca bólă şco-

lară maĭ întâiŭ de A. Mosso în anul 1885. Copiiĭ de 5—8 anĭ, câte odată şi copiiĭ maĭ măriceĭ, se deşteptă nóptea din somn, obsediaţĭ de terórе chimerică, cu ţipete pătrundĕtóre, tremurând de frică, eĭ sar din pat şi fug într'un colţ al caseĭ, orĭ se ascund sub plapomă. Aceste accese durézǎ după Mosso 5—30 minute şi apoĭ copilul adórme din noŭ. Câte odată aceste accese de terórе şi de anxietate nocturnă coincid cu emisiunea involuntară de urină. Aceste accese provin adesea-orĭ de la supraexcitaţiunea sistemuluĭ nervos, provocată de povestirĭ despre iadul cu torturile luĭ fără sfârşit, despre dracĭ şi despre diferite superstiţiunĭ carĭ excită fantasia şi întunecă judecata copiluluĭ, de la amestecarea de lucrurĭ supranaturale în învĕţătura copiilor. Multe meningite, epilepsiĭ, demenţe premature, idioţiĭ tardive ieaŭ originea din asemenea supraexcitaţiĭ nervóse. Terorile nocturne se pot nasce şi din emoţiunile ce sufere un copil intrat de curând în şcólă, condusă de un învĕţător brutal, lipsit de iubirea copiilor, de experienţa pedagogică, din frică de pedépsă care stăpânesce pe un copil încă nedeprins cu şcóla, faţă cu aplicarea pedepselor la conşcolarĭ şi cu ameninţările învĕţătoruluĭ (A. Mosso, *Sulla paura*, Torino 1885. A. Collineau, *L'hygiène à l'école*, Paris 1889. L. v. Strümpell, *Paedagogische Pathologie*, 3 Aufl., Leipzig 1892).

Chorea, Chorea minor, constă într'o turburare a mişcărilor voluntare, fără febre, fără perderea cunoscinţeĭ, cu producere de mişcărĭ involuntare, necoordonate. Dacă bóla durézǎ maĭ mult timp, apar turburărĭ ale sensibilităţiĭ, ale vorbiriĭ, slăbirea memorieĭ, şcolariĭ nu scriŭ curat. Tendinţa copiilor la imitaţiune póte provocà în clasă micĭ epidemiĭ de chorea. Chorea provine din turburările nutritive ale substanţeĭ nervóse a creerilor la copiiĭ rĕŭ hrăniţĭ, anemicĭ, nervoşĭ, la copiiĭ carĭ se masturbézǎ, carĭ aŭ moştenit predisposiţiune la acéstă bólă de la părinţĭ alcoolicĭ; supramenagiul intelectual în şcólă şi acasă, învĕţăturile accesoriĭ de piano şi de alte obiecte, lipsa de somn, cetirea de cărţĭ carĭ produc emoţiunĭ sufletescĭ, contribue la ivirea choreeĭ. Câte odată Chorea este causată din împedicarea respiraţiuniĭ nasale şi dispare după înlăturarea causeĭ şi în alte casurĭ; în deobşte Chorea se vindecă lesne prin măsurĭ igienice. Chorea este cunoscută de mult, menţionată în cartea fórte veche a Hinduluĭ Susruta, în scrierile medicilor grecĭ şi romanĭ, apărută în Germania în secolul XIV şi XV, descrisă în secolul XVIII în mod clasic de Sydenham, constatată pentru prima óră ca bóla şcolară de englesul Bedingfield în anul 1816 (Iacobi, L. v. Strümpell).

Isteria este o neurosă centrală, o bólă funcţională a substanţeĭ ce-

*

nuşiĭ a loburilor marĭ ale creerilor, observată în timpurile cele maĭ vechĭ de medicii indĭ, elenĭ, romanĭ, arabĭ, carĭ însă aŭ considerat-o ca bóla organelor sexuale ale femeiĭ, până în secolul XVII, când Piso şi Willis aŭ recunoscut originea cerebrală a isterieĭ. Sydenham (1736) a fost cel dintâiŭ care a arătat că şi bărbaţiĭ pot suferì de isterie. Ca bólă şcolară, isteria a fost vĕdută pentru prima óră de Albers în Hannover şi descrisă în «Hufelands Journal» în anul 1813. Isteria provócă mişcărĭ ritmice, involuntare, ale unor grupe de musculĭ, carĭ mişcărĭ încetéză în timpul somnuluĭ, spasmurĭ ale laringeluĭ şi diafragmeĭ, cu plâns, cu ţipete, rîs, răgăélă, tuse, acusare de durerĭ, accese cataleptice, paralisiĭ. După vindecare, rĕmân adese-orĭ semnele neurasthenieĭ. Causele isterieĭ sunt aceleaşĭ ca ale nervosităţiĭ în general şi ale Choreeĭ; slăbiciunea fisică înlesnesce ivirea eĭ (Loos, *Hysterie der Kinder*, 1894. Berdach, *Hysterie bei Schulkindern*, Wiener medic. Wochenschr., 1899. A. Baur, *Das kranke Schulkind*, Stuttgart 1902).

Neurastenia. Neurastenia nu figuréză în tratatele maĭ vechĭ de patologie, de acì nu resultă însă că ea n'a existat în timpurile trecute; ea a fost pentru prima óră bine descrisă, bine delimitată de Beard în anul 1880; d'atuncĭ Neurastenia, slăbiciunea nervilor este la modă, diagnosa eĭ este comodă şi se desemnéză cu acest nume afecţiunĭ variate. Neurastenia constă în sleirea cronică a sistemuluĭ nervos, constituită după Moebius dintr'o intoxicaţiune cronică prin productele descomposiţiuniĭ musculare, prin materiile ce se nasc în musculiĭ carĭ lucréză. Obosélа fisică şi intelectuală produce o micşorare progresivă a capacităţiĭ de a lucrà, care împinge la repausare. Sleirea nervósă se manifestă prin neplăcere crescêndă de lucru, prin ostenélă crescêndă, neproporţionată cu lucrarea săvârşită, prin somn întrerupt, iritabilitate morală, disposiţiune rea, simţire de a fi bolnav, ipochondrie cu simţirĭ neplăcute la cap şi în alte părţĭ ale corpuluĭ, maĭ încolo prin lipsa de poftă de mâncare, scăderea greutăţiĭ corpuluĭ, turburărĭ ale digestiuniĭ şi ale ematoseĭ. Neurastenia póte fi născută prin ereditate, forma maĭ gravă, saŭ dobândită prin supramenagiul intelectual, moral orĭ fisic. La copiĭ adesea-orĭ educaţiunea defectuósă prepară terenul Neurastenieĭ viitóre; factoriĭ principalĭ carĭ predispun la acéstă nevrosă sunt: supramenagiul şcolar, munca intelectuală prelungită, care produce depresiune în funcţiunile organice şi modificărĭ în fenomenele psichice, fapt constant şi neînlăturabil la copiĭ al căror sistem nervos este slăbit prin moştenire. Ca bólă şcolară, Neurastenia a fost descrisă de curând de E. Kraepelin (*Die Diagnose der Neurasthenie,*

în «Münchner Medic. Wochenschr», 1902), de Iadwiga Szejko (*Influence de l'éducation sur le développement de la Neurasthénie*, Lyon 1902) şi de alţiĭ.

Bólele organelor vorbiriĭ.

Bólele organelor vorbiriĭ nu se nasc în şcólă, copiiĭ intră cu ele în şcólă şi ele cresc în timpul şcolarităţiĭ, dacă nu se ieaŭ măsurĭ pentru îndreptarea lor; cele maĭ dese dintre ele sunt gângăvirea şi vorbirea peltic, din causa inervaţiuniĭ anormale a musculilor carĭ conlucréză la respiraţia, la fonaţia, la articulaţia vorbelor. Inervaţiunea neregulată provócă mişcărĭ involuntare, carĭ însoţesc încercările copiilor de a pronunţà vorbele curat. Împedicarea respiraţiuniĭ nasale înlesnesce formarea de anomaliĭ ale vorbiriĭ, nu le produce însă singură, fără conlucrarea altor factorĭ, a defectelor organice orĭ a funcţiuniĭ anormale a centrelor sistemuluĭ nervos, înăscute orĭ provenite din bóle infecţióse orĭ din lesiunĭ traumatice ale capuluĭ. Îndreptarea timpurie a acestor bóle aparţine familieĭ; dacă ea a fost negligiată de mumă, ea intră în competinţa institutoruluĭ împreună cu medicul; copiiĭ carĭ suferă de bólele vorbiriĭ trebue să facă exerciţiĭ de gimnastică fonetică, să se deprindă cu respiraţia regulată, să înveţe a pronunţà corect, şi tot de-odată va fi adesea-orĭ necesar un tratament psichic. În Germania s'aŭ organisat în anul 1886 cursurĭ speciale, în carĭ institutoriĭ învaţă tratarea pedagogică a copiilor isbiţĭ de anomaliĭ ale vorbiriĭ, în Austria s'aŭ format cursurĭ, în carĭ copiiĭ gângavĭ sunt supuşĭ la un tratament pedagogic în grupe micĭ de câte 8 şcolarĭ. Se pare că la noĭ bólele organelor vorbiriĭ nu ar fi atât de frecuente ca în alte ţĕrĭ. În anul 1889 s'aŭ aflat în şcólele primare din Berlin 1.550, în cele din Breslau 2.400 copiĭ cu defecte ale vorbiriĭ; în anul 1898, la Copenhaga s'aŭ numĕrat 749 asemenea copiĭ, 2,2°/₀. La noĭ G. Marinescu a întreprins cu óre-care succes căutarea bólelor organelor vorbiriĭ prin gimnastică fonetică.

(H. Gutzmann, *Die Verhütung und Bekämpfung des Stotterns in der Schule*, Leipzig 1889. Bresgen, *Ueber die Bedeutung behinderter Nasenathmung bei Schulkindern*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», Hambug 1889. Bergeron et d'Heilly, *Hygiène infantile*, Paris 1897. Westergard, *Häufigkeit der Sprachgebrechen bei Schulkindern*, în «Medic. pedagog. Monatschr.», 1898. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902.)

Bólele urechilor și ale nasuluĭ.

Bólele urechilor și ale nasuluĭ nu se nasc în școlă orĭ din școlă, bólele auḑuluĭ împedică însă pe școlariĭ carĭ suferă de ele, ca să învețe de o potrivă cu ceĭ sănătoșĭ; insuccesul la învĕțătură al școlarilor, causat de funcționarea vițiósă a organuluĭ auḑiriĭ, póte să fie luat drept lenevie, lipsă de atențiune, drept distracțiune orĭ slăbiciune a facultăților intelectuale, de aceea este necesar ca învĕțătorul să cunóscă existența acestuĭ defect, pe care adesea-orĭ părințiĭ îl ignoréză orĭ negligéză. Cel dintâiŭ care a semnalat frecuența bólelor de urechĭ la școlarĭ, și care a arătat necesitatea examenelor periodice ale urechilor școlarilor, a fost W. v. Reichard din Riga în anul 1878, el a constatat la 22% din școlarĭ facultățile auḑuluĭ maĭ slabe; Weil la Stuttgard în anul 1881 la 10 · 30%; Mouré la Bordeaux, 1884, la 17%, Gellé la Paris în anul 1883 la 22—25%, Bezold la München în anul 1885 la 25%, Barr la Glasgow la 27%, Lunin la St. Petersburg în anul 1889 la 14%, Eug. Felix la Bucurescĭ în anul 1903 la 31,5%. Ca cause ale slăbiriĭ auḑuluĭ la școlarĭ aŭ fost semnalate: stărĭ patologice ale canaluluĭ auditor extern, provocate de necurățenie, de eczeme; inflamațiunĭ ale membraneĭ mucóse a nasuluĭ și vegetațiunĭ adenoide în nas și în faringe; diferite bóle infecțióse, pojar, scarlatină, difterie, lesiunĭ mecanice. La uniĭ școlarĭ odórea fetidă a puroiuluĭ descompus, care se scurge din urechia bolnavă, supĕră pe veciniĭ acestor bolnavĭ. La multe bóle ale nasuluĭ, respirațiunea nasală este împedicată și școlariĭ țin gura deschisă. La catarul cronic al nasuluĭ, muciĭ intră lesne prin trompetă în urechia medie, maĭ ales în urma suflăriĭ forte a nasuluĭ, catarul se propagă în urechia medie și slăbesce auḑul. Vegetațiunile adenoide în cavul retro-nasal, naso-faringian, fac respirațiunea dificilă, produc otita medie supurată și congestiĭ cerebrale, slăbesc facultățile mintale, modifică vorbirea, timbrul vociĭ. Aceste vegetațiunĭ aŭ fost descrise pentru prima óră de H. W. Mayer din Copenhaga, care le-a constatat la 1% din școlarĭ în anul 1868. În anul 1885, otologul danes Lange, cu câțĭ-vă anĭ maĭ târḑiŭ A. Hartmann din Berlin, a atras atențiunea igieniștilor și pedagogilor asupra vegetațiunilor adenoide în nas și în faringele nasal. La noĭ în anul 1902, Chr. Orĕscu și A. Costiniu, în anul 1903 Eug. Felix, aŭ atras atențiunea medicilor și pedagogilor românĭ asupra importanțeĭ acestor vegetațiunĭ. Cu tótă frecuența bólelor de urechĭ, se fac numaĭ de puținĭ anĭ în unele orașe ale occidentuluĭ Europeĭ și ale Statelor-Unite ale Americeĭ de Nord

examinărĭ periodice ale urechilor şcolarilor. În Bucurescĭ s'aŭ făcut asemenea cercetărĭ în şcólele primare de Eugeniŭ Felix în anul 1902—1903, el a găsit la 31,5% din şcolarĭ afecţiunĭ de diferite grade ale auḑuluĭ, la 32% vegetaţiunĭ adenoide, din aceştĭ din urmă 35% cu auḑul slab; la toţĭ şcolariĭ cu defecte ale auḑuluĭ ele sunt la 36% provocate de vegetaţiunĭ adenoide (Gellé, *Conditions de l'audition dans l'école*, în «Annales d'hyg. publ.» Paris 1883. Bezold, *Ergebnisse der Schuluntersuchungen über das kindliche Hörvermögen*, în «Aerztl. Intelligenzblatt», München 1885. Keller, *Der Gehörsinn und seine Beziehungen zur Schule*, în «Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege», Hamburg 1888. Bresgen, *Ueber die Bedeutung behinderter Nasenathmung bei Schulkindern*, în «Zeitschr. f. Schulges.», Hamburg 1889. G. Grandenigo, *Die Hypertrophie der Rachentonsillen*, Jena 1901. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhyg.*, Jena 1902. Chr. Orĕscu, *Vegetaţiunile adenoide*, Comunicare făcută la Congresul român de sciinţe la Iaşĭ, 1902. A. Costiniu, *Vegetaţiunile adenoide*, 1902. Eug. Felix, *Importanţa examenuluĭ aparatuluĭ auditiv la copiiĭ din şcólele primare*, Bucurescĭ 1903).

Bólele infecţióse.

Copiiĭ sunt în deobşte maĭ primitorĭ pentru bóle infecţióse decât adulţiĭ, şcóla devine dar lesne un focar pentru nascerea şi propagarea de epidemiĭ, şi din acéstă causă este necesară conlucrarea învĕţătoruluĭ la prevenirea şi limitarea epidemiilor. Deşì nu putem cere membrilor corpuluĭ didactic cunoscinţa exactă a bólelor, eĭ sunt pregătiţĭ de ajuns, pentru ca să pótă îndeplinì rolul ce le incumbă în acéstă privinţă, prin învĕţătura ce aŭ primit în şcólele secundare orĭ normale şi prin numeróse scrierĭ poporane. Prevenirea bólelor infecţióse este în tóte statele civilisate prescrisă prin legĭ, carĭ se baséză pe principiĭ identice: inocularea preventivă (vaccinaţiunea şi revaccinaţiunea), declaraţiunea obligatorie a bóleĭ, isolarea bolnavuluĭ şi a locuinţeĭ infectate, căutarea medicală a bolnavuluĭ, desinfectarea persónelor, caselor şi a tuturor obiectelor contaminate. Şcóla are misiunea îndoită, a participà la executarea acestor măsurĭ în cât ele privesc şcóla şi şcolariĭ şi a-ĭ povĕţuì asupra moduluĭ propagăriĭ bólelor infecţióse şi asupra preîntîmpinăriĭ lor. La noĭ ca şi în alte ţĕrĭ, se vaccinéză şi se revaccinéză şcolariĭ, se congediéză din şcólă nu numaĭ copiiĭ bolnavĭ orĭ afectaţĭ de simptome carĭ pot constituì prodromele uneĭ bóle acute, ci şi toţĭ copiiĭ din casele infectate de bóle infecţióse acute, se interḑice şco-

larilor sănătoşĭ comunicarea cu ceĭ bolnavĭ şi cu persónele sănătóse din casele contaminate, participarea la pomenĭ în casa unuĭ mort de bólă infecţiósă, se închide chiar şcóla vremelnicesce în anumite casurĭ şi se reprimesc în şcólă numaĭ după un timp determinat copiiĭ carĭ aŭ zăcut de bóle contagióse. De timpuriŭ s'aŭ exclus la noĭ din şcólă copiiĭ bolnavĭ de bóle molipsitóre. Instrucţiunile pentru şcólele ţinutale din Moldova din anul 1832 prescriŭ ca să nu se admită în şcólă copiĭ cu bóle lipicióse. Curând după promulgarea Regulamentelor organice s'a introdus în amândouĕ Principatele vaccinaţiunea regulată în şcólă. Ordinul Eforieĭ şcólelor din Muntenia din anul 1845, ca la intrarea copiilor în şcólă să li se céră certificat de vaccinare, n'a putut să se păzéscă, pentru ca şcólele să nu rĕmâie góle, acest certificat s'a cerut însă la intrarea în internate de la anul 1864, la intrarea în gimnasiĭ şi licee de la anul 1866, la intrarea în şcólele primare urbane de la anul 1889, la intrarea în şcólele rurale de la anul 1893. Asemenea s'a introdus timpuriŭ revaccinaţiunea în şcólele publice şi private, în Bucurescĭ ea a fost executată regulat de la a. 1865—1866, treptat rĕspândită în tótă ţéra, în anul 1893 făcută obligatorie prin legea sanitară. Măsurile contra bólelor infecţióse acute carĭ se ivesc la copiĭ, maĭ ales congediarea din şcólă a copiilor chiar sănătoşĭ din casele în carĭ s'a ivit o asemenea bólă, s'aŭ luat în Bucurescĭ de la anul 1883 şi aŭ fost prescrise în anul 1891 de regulamentul pentru prevenirea bólelor infecţióse, valabil pentru tótă ţéra. Pentru prevenirea în şcólă a *Conjuctiviteĭ granulóse* s'aŭ hotărît măsurile necesare printr'un regulament special din anul 1890.

Pentru prevenirea în şcólă a *Tuberculoseĭ*, sunt suficiente măsurile generale de igienă şcolară: aerarea regulată a claselor, măturarea numaĭ după stropirea prealabilă a pardoseleĭ cu apă, şederea corectă a şcolarilor, deprinderea lor cu curăţenia, cu respirarea adâncă, scuiparea numaĭ în scuipătorĭ umplute cu apă, eşirea în aerul liber în timpul recreaţiunilor între lecţiunĭ, întărirea organismuluĭ prin exerciţiul corporal şi prin hrana suficientă, la şcolariĭ săracĭ prin cantinele şcolare. În timpul vacanţelor, un numĕr, relativ mic, de şcolarĭ maĭ slabĭ se trimit în sanatoriile şcolare şi în coloniile de vacanţă. Numĕrul şcolarilor tuberculoşĭ este la noĭ neînsemnat. În oraşul Bucurescĭ, medicul şcólelor N. Drugescu a găsit în anul 1900, din numĕrul total de 14.562 şcolarĭ de ambe sexe examinaţĭ, 403 bolnavĭ, din carĭ 3 tuberculoşĭ, în anul 1901, din numĕrul de 27.972 şcolarĭ de ambe sexe cercetaţĭ, 1.175 bolnavĭ, din carĭ numaĭ 4 tuberculoşĭ (N. Georgescu, *Raport general asupra serviciuluĭ sanitar al Capitaleĭ* pe anul 1900 şi

1901). Nu arare-orĭ se găsesc însă bolnavĭ de Tuberculosă pulmonară institutoriĭ de ambe sexe; profesiunea lor, vorbirea îndelungată cu vocea tare într'o atmosferă adesea-orĭ coruptă, şederea timp de maĭ multe ore la masa de scris pentru corigiarea lucrărilor scrise ale şcolarilor, lipsa de exercițiŭ corporal şi prin urmare de respirare profundă, îĭ predispune la Tuberculosa pulmonară. Învĕțătoriĭ şi institutoriĭ tuberculoşĭ, cu Tuberculosa deschisă, trebue să se congedieze, căcĭ vorbind şi tuşind, eĭ infectéză atmosfera claseĭ cu picăturile fórte fine de flegme carĭ es din organele lor respiratóre. Asemenea trebue să se congedieze servitoriĭ tuberculoşĭ aĭ şcólelor.

Ca măsură preventivă contra bólelor infecțióse s'a propus desinfectarea cărților didactice ale şcolarilor carĭ sunt orĭ aŭ fost bolnavĭ; acéstă măsură este greŭ de realisat prin alt mijloc, decât prin arderea acestor cărțĭ, necesitatea eĭ nu este însă demonstrată, maĭ ales fiind-că fie-care şcolar are cărțile sale propriĭ, de carĭ nu trebue să se serve alt şcolar. Maĭ necesară ar fi desființarea tablelor de piétră, de ardesie, pe carĭ copiiĭ le şterg adesea-orĭ cu scuipat lingându-le, orĭ cu un burete murdar pe care scuipă şi interḑicerea împrumutăriĭ mutuale a creiónelor şi a tocurilor de condeiŭ, pe carĭ mulțĭ şcolarĭ le ieaŭ în gură, le rod.

(G. Bogdan, *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ*, Iaşĭ 1895. I. Felix, *Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice*, Bucurescĭ 1893—1899. Plique, *La tuberculose des instituteurs*, în «Presse méd.», 1901 şi Revue d'Hygiène», XXII, Paris 1901. *Instruction ministérielle concernant la prophylaxie de la tuberculose dans les écoles en France*, Paris 1902.)

La şcolarĭ se maĭ observă unele bóle contagióse parasitare ale capuluĭ, carĭ reclamă congediarea şcolarilor până la vindecare: *Herpes favus*, causat prin ciupercuța Trichophyton tonsurans, care distruge rădăcinile pĕruluĭ, ast-fel că firele luĭ se rup de la rădăcină, lăsând pete denudate, înconjurate de bĕşicuțe mititele; *Alopecia areata*, Pelada francesilor, produce pleşuvia, parasitul eĭ încă n'a fost isolat. Între parasițiĭ propagațĭ prin şcólă trebue să menționăm şi *păduchiĭ*; un şcolar neîngrijit, murdar, îĭ póte comunică vecinilor; un remediŭ simplu contra lor constă în ungerea pĕruluĭ cu petrol, luându-se însă precauțiunile necesare (D. Grecescu, *De l'Acherion Schoenleinii*, Paris 1868. J. Neumann, *Läusesucht in Volksschulen*, în Zeitschr. f. Schulhygiene,» Hamburg 1896. A. Weichselbaum, *Parasitologie*, Jena 1898).

Bólele dinților.

Bólele dinților nu sunt bóle școlare, născute în școlă și din școlă; nu este probată afirmațiunea medicilor francesĭ Galippe și Lucas-Championnière și a englesilor Siterwod și Harlan, că ar fi existând un raport între supramenagiul școlar și între bólele dinților, este însă admisibilă explicațiunea, că însărcinarea școlarilor cu multe lucrurĭ de făcut acasă nu le lasă timpul necesar pentru curățirea gureĭ. Este folositor ca școla să îndrepteze lipsa de îngrijire în casa părintéscă, ca școlariĭ să fie povĕțuițĭ asupra necesitățiĭ de a ține gura curată, de a spĕlà diminéța și séra dințiĭ cu peria, orĭ în lipsă de perie cu cârpă și cu săpun și a-șĭ clătì gura, să fie însciințațĭ că simpla clătire a guriĭ, fără acțiunea mecanică, fără frecarea dinților, nu este suficientă pentru depărtarea resturilor de mâncărĭ rĕmase în gură, în interstițiile dinților, în găunositățile lor și aflate în fermentațiune. În unele orașe mediciĭ școlelor și chiar mediciĭ-dentiștĭ examinéză periodic gura școlarilor și ieaŭ măsurĭ terapeutice pentru îndreptarea orĭ depărtarea dinților bolnavĭ. În Bucurescĭ, în anul 1887, s'a numit un medic-dentist al școlelor primare, care însă a funcționat numaĭ un an.

Onicofagia.

Onicofagia, obiceiul copiilor de a-șĭ róde unghiile, este nesănătos și urît și trebue să se combată și prin disciplina școlară. La Paris, Bérillon a găsit într'o școlă primară cu 265 școlarĭ 65 onicofagĭ (M. Pottet, *L'onycophagie,* în «Journ. d'Hygiène», Paris 1902).

Onania, Masturbațiunea.

Masturbațiunea, Onania, excitarea mecanică intenționată a organelor genitale, se observă și la copiĭ maĭ micĭ decât la ceĭ aflațĭ în vârstă școlară, chiar la copii de 1—2 anĭ, carĭ provocațĭ de mâncărimea ce simt la părțile genitale, le frécă în mod inconscient cu mânile orĭ cu extremitățile inferióre. Onania a fost descrisă ca bólă școlară la finele secoluluĭ XVIII și la începutul secoluluĭ XIX de Tissot, pe la jumătatea aceluĭ secol de R. Froriep. Acest vițiŭ se găsesce rar în școlele rurale, maĭ adesea-orĭ în cele urbane. Institutorul și institutórea, când vor bănuì că un elev orĭ o elevă este dedat acesteĭ patimĭ, trebue să procédă cu multă prudență, să se convingă de acest fapt, înainte de a povĕțuì între patru ochĭ pe școlarul vinovat; să vegheze

ca copiiĭ să şédă în posiţiune decentă, să nu pună extremităţile inferióre una peste alta, să nu facă mişcărĭ ritmice suspecte, să nu bage mânile în buzunar orĭ sub şorţ, să nu ésă adesea-orĭ la privată şi să nu şédă multă vreme acolo. Învĕţătorul să instruéscă copiiĭ, că fiecare atingere a organelor genitale fără necesitate absolută este vătĕmătóre sănătăţiĭ şi constitue un păcat. Dar şcóla singură, fără conlucrarea educaţiuniĭ în familie, nu este tot-deauna în stare să previe acest viţiŭ şi să îndrepteze copiiĭ carĭ îĭ sunt dedaţĭ (P. Fürbringer, *Onanie*, Berlin 1888. A. Hager, *Der Geschlechtstrieb*, Stuttgart 1894. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902. I. Felix, *Medicul poporuluĭ*, în «Bibl. Soc. «Stéua»,» No. 5, Bucurescĭ 1903).

12. Inspecţiunea medicală a şcóleĭ. Mediciĭ şcólelor.

Pentru ca şcóla să formeze nu numaĭ intelectul şi moralul, ci pe omul întreg, pedagogia are trebuinţă de concursul igieneĭ, al medicineĭ; învĕţătorul singur nu póte aprecià diferitele anomaliĭ fisice pe carĭ le află la şcolarĭ, examinarea ochilor, a columneĭ vertebrale, a corduluĭ, plămânilor, nasuluĭ, urechilor, dinţilor, recunóscerea bólelor sistemuluĭ nervos, a turburărilor psichice ale şcolarilor, propunerea măsurilor menite a îndreptà neajunsurile fisice constatate, cer cunoscinţe speciale şi experienţă în exerciţiul medicineĭ, de aceea trebue şi medicul să se puie în serviciul şcóleĭ, fără ca să slăbéscă activitatea pedagogică şi autoritatea învĕţătoruluĭ, să intervie cu tactul necesar, spre a nu lesà susceptibilitatea învĕţătoruluĭ şi a părinţilor şcolarilor. Aceste condiţiunĭ, după aparenţă lesne de îndeplinit, cel puţin în oraşe, întîmpină la aplicarea lor diferite obstacole maĭ ales finanţiare, şi în unele state înaintate în cultură, serviciile medicale ale şcólelor maĭ sunt înapoiate. Facem de o cam dată abstracţiune de mediciĭ internatelor şi vorbim numaĭ de intervenirea mediculuĭ pentru apĕrarea şi perfecţionarea sănătăţiĭ şcolarilor din externate.

Începutul acesteĭ măsurĭ l-a făcut Suedia, instituind în anul 1832 o anchetă medicală a şcólelor. În anul 1840 aŭ fost la Stockholm medicĭ specialĭ însărcinaţĭ cu visitarea şcólelor secundare şi cu căutarea şcolarilor săracĭ, de la anul 1878 sunt în Suedia, la începutul anuluĭ şcolar, toţĭ şcolariĭ examinaţĭ de medicĭ, carĭ raporteză asupra resultatuluĭ acestuĭ examen. În aniĭ 1881—1883, Axel Key în Suedia şi Axel Hertel în Danemarca aŭ examinat sănătatea a miĭ de şcolarĭ şi aŭ recomandat măsurile preventive conforme cu resultatele acestor examinărĭ. În Austria şi Ungaria dejà în aniĭ 1850—1860, în unele state

germane de la anul 1875, medicii de districte şi de oraşe, în Franţa delegaţii Consiliilor de igienă aŭ făcut obicinuit odată pe an o inspecţiune a şcólelor, care privià însă maĭ mult salubritatea localuluĭ şcóleĭ, câte odată şi vaccinaţiunile, în casurile de epidemiĭ aceştĭ medicĭ recomandaŭ şi óre-carĭ măsurĭ profilactice.

În România medicii de judeţ şi de oraş încă în timpurile regulamentare aŭ visitat câte odată şcólele, spre a se încredinţà de starea igienică a localuluĭ şi de resultatele vaccinaţiunilor; de la unirea serviciilor sanitare din amândouĕ Principatele, în anul 1862, aceste inspecţiunĭ aŭ fost prescrise în mod precis, cu ocasiunea nouĕĭ organisărĭ a acestor serviciĭ, la care organisare autorul acesteĭ scrierĭ a conlucrat cu C. Davila. Instrucţiunile alcătuite în anul 1862 pentru medicii primarĭ de judeţe, pentru medicii de plasă creaţĭ din noŭ, pentru medicii-şefĭ aĭ oraşelor Bucurescĭ şi Iaşĭ, pentru medicii de despărţirĭ din Bucurescĭ, Iaşĭ şi Galaţĭ, îĭ obligà ca să visiteze periodic şcólele publice şi private, să constate starea lor igienică, să céră loculuĭ competinte îndreptarea viţiilor găsite, să raporteze asupra neregularităţilor constatate. De la anul 1868 s'a dat în Bucurescĭ acestor visite o importanţă maĭ mare, fiind-că cu ocasiunea lor medicii comunalĭ aŭ şi prescris medicamente gratuite şcolarilor bolnavĭ săracĭ. Obligaţiunea medicilor din serviciul judeţelor şi oraşelor la visitarea şcólelor a fost codificată în legea sanitară din anul 1874.

Efectul inspecţiunilor şcolare a rĕmas multă vreme fórte slab, la noĭ ca şi în alte ţĕrĭ, cu excepţiunea celor scandinave, fiind-că nu s'a examinat periodic fie-care şcolar în parte. În anul 1867, Hermann Cohn din Breslau a dat alarma cu scrierea: *Untersuchung der Augen von 10.060 Schulkindern, nebst Vorschlägen zur Verbesserung der den Augen nachtheiligen Schuleinrichtungen*, Leipzig 1867, şi cercurile competinte aŭ înţeles că va fi util ca un medic oculist să examineze câte odată ochiĭ şcolarilor. În anul 1869, Congresul german al medicilor şi naturaliştilor a discutat cestiunea medicilor şcolarĭ, a lămurit bine rolul lor, dar nicĭ o administraţiune publică din Germania şi Austria n'a luat încă iniţiativa pentru introducerea medicilor de şcólă specialĭ; ea a fost luată în altă parte, la Bruxelles, unde în anul 1874 aŭ fost însărcinaţĭ de o cam dată medicii comunalĭ, ca să inspecteze şcólele cel puţin de 3 orĭ pe lună, ocupându-se nu numaĭ cu localul şi mobilierul, ci şi cu copiiĭ; treptat s'a dat acestuĭ serviciŭ o desvoltare maĭ mare, ast-fel că în anul 1896 aŭ funcţionat în acel oraş 52 medicĭ aĭ şcólelor, dintre carĭ şi specialiştĭ de bóle de ochĭ, de urechĭ, de dinţĭ, însărcinaţĭ cu alcătuirea de buletine sanitare individuale pen-

tru fie-care şcolar şi cu medicaţia preventivă; la trebuinţă eĭ caută şcolariĭ bolnavĭ şi în locuinţa lor. Exemplul dat de oraşul Bruxelles a fost imitat de câte-và alte oraşe ale Belgieĭ. În Rusia s'aŭ numit de la anul 1871 numaĭ medicĭ pentru şcólele secundare, la Moscova de la anul 1888 şi 2 medicĭ femeĭ pentru şcólele secundare de fete şi numaĭ de la anul 1895 şi medicĭ pentru cele 72 şcóle primare din Moscova. La Paris s'aŭ infiinţat în anul 1884 posturile unuĭ medic-inspector şi 126 medicĭ aĭ şcólelor, retribuiţĭ peste tot cu 100.800 francĭ pe an; fie-care din aceştĭ medicĭ are câte o şcólă primară cu 1.200—1.800 şcolarĭ de visitat, pe cari-ĭ cercetéză cel puţin de 2 orĭ pe lună, îĭ vaccinéză şi revaccinéză.

În anul 1887 s'a organisat la Lausanne un serviciŭ analog ca la Bruxelles pentru examinarea metodică a şcolarilor, în aniĭ 1888—1900 maĭ multe alte oraşe ale Elveţieĭ aŭ introdus treptat serviciĭ medicale analoge. La Luzerna regulamentul din anul 1902 pentru mediciĭ şcólelor prescrie numirea de 2 asemenea medicĭ plătiţĭ cu câte 1.000 francĭ pe an, iar la trebuinţă se chémă medicĭ specialĭ plătiţĭ cu câte 1 franc de copil şi de visită; aceştĭ medicĭ aĭ şcólelor privegheză sănătatea şcolarilor, examinéză toţĭ copiiĭ în cele dintâĭ 8 sĕptămânĭ ale anuluĭ şcolar, cercetéză starea simţurilor. De 3 orĭ pe an institutorul cântăresce copiiĭ, măsóră statura lor, trece resultatul în buletin, iar medicul notéză dacă un copil are trebuinţă de privighere medicală necontenită, ceea ce se comunică părinţilor aceluĭ copil. Mediciĭ maĭ examinéză localul, luminatul, aerarea, încăldĭtul, şederea şcolarilor, modul aşezăriĭ lor în pupitre; în timpul de epidemiĭ aceştĭ medicĭ visitéză şcóla adesea-orĭ. La începutul anuluĭ eĭ aleg pe şcolariĭ cu facultăţile mintale maĭ slabe, carĭ apoĭ forméză o clasă specială. În Norvegia serviciul medical al şcólelor este obligatoriŭ de la anul 1891 numaĭ în oraşe, în Ungaria numaĭ pentru şcólele secundare. La Edinburg s'aŭ numit, în anul 1892, 2 medicĭ aĭ şcólelor, din carĭ o femee. La Lipsca funcţionéză, de la anul 1892, 15 medicĭ de şcóle, plătiţĭ cu câte 500 mărcĭ pe an, din carĭ fie-care îngrijesce 3.000—4.000 copiĭ şi osebit 4 specialiştĭ pentru bóle de ochĭ, urechĭ, gât şi nas. Un serviciŭ medical al şcólelor, considerat ca exemplar, s'a înfiinţat la Wiesbaden în anul 1897, s'aŭ numit 6 medicĭ, plătiţĭ cu câte 600 mărcĭ pe an, pentru îngrijirea a câte 1.000—1.200 copiĭ, aceştĭ medicĭ sunt îndatoraţĭ, ca la câte 2 sĕptămânĭ să facă o visită şcolară de 2 ore. În anul 1898, Ministerul Instrucţiuniĭ Prusieĭ a recomandat tuturor primăriilor urbane numirea de medicĭ de şcóle, şi multe oraşe s'aŭ conformat. La Berlin serviciul medical al şcólelor este încredinţat la 10 medicĭ, din carĭ fie-

care are 2 şcóle de îngrijit şi primesce câte 1.000 mărcĭ pe an (la Berlin sunt şcóle cu câte 20—24 clase). Multe oraşe marĭ ale Germanieĭ, ca München, Stuttgart, Hamburg, Bremen n'aŭ medicĭ de şcóle. De la anul 1897 s'a introdus instituţiunea medicilor de şcólă primară în maĭ multe oraşe ale Austrieĭ, de la anul 1901 s'aŭ organisat şi la unele gimnasiĭ din Austria examinărĭ medicale periodice ale ochilor, urechilor, faringeluĭ, dinţilor şcolarilor, esecutate de medicĭ specialiştĭ.

Instrucţiunile medicilor şcólelor din Wiesbaden sunt astădĭ considerate ca cele maĭ perfecte şi recomandate pentru a fi introduse şi în alte oraşe, de aceea reproducem parte din ele: mediciĭ şcólelor supraveghéză sănătatea şcolarilor, ieaŭ parte la inspecţiunile localuluĭ, ale mobilieruluĭ, ale instalaţiunilor şcóleĭ; şcolariĭ intraţĭ din noŭ sunt examinaţĭ spre a se constatà, dacă aŭ trebuinţă de o priveghere medicală necontenită, de scutirea învĕţămîntuluĭ unor materiĭ, ca gimnastica, cântul, saŭ de locurĭ speciale din causa viţiilor auḑuluĭ orĭ ale vederiĭ. Fie-care şcolar are un buletin medical, în care medicul trece resultatul examenuluĭ, necesitatea controluluĭ medical continuŭ, constituţiunea, circumferinţa toracică, starea peptuluĭ, pânteceluĭ, ochilor, urechilor, guriĭ, nasuluĭ, vorbiriĭ, vaccinaţieĭ, observaţiĭ pentru părinţĭ, iar institutorul claseĭ, care măsóră şi cântăresce pe şcolarĭ de 2 orĭ pe an, notéză în buletin statura şi greutatea. În timpul normal medicul visitéză şcóla la câte 2 sĕptămânĭ, în timp de epidemiĭ maĭ adesea-orĭ, asemenea când este chemat de directorul şcóleĭ. La visită, medicul supune toţĭ şcolariĭ la visita externă în clasă, şi pe ceĭ carĭ aŭ trebuinţă de examinare specială îĭ cercetéză în cancelaria şcóleĭ. La fie-care visită, medicul controléză modul şederiĭ şcolarilor, ventilarea şi încălḑirea claselor. La mutarea unuĭ copil în altă şcólă, se trimite buletinul medical directoruluĭ aceleĭ şcóle. În casurĭ extraordinare medicul visitéză în locuinţa părinţilor unuĭ copil care lipsesce din şcólă, spre a controlà causa lipsiriĭ. La adunările anuale ale institutorilor, mediciĭ şcólelor ţin conferinţe de igienă şcolară, eĭ fac câte un raport anual, cel maĭ vechiŭ dintre mediciĭ şcólelor adună aceste rapórte, le resumă şi le înaintéză primaruluĭ.

Serviciul medical al şcólelor se generaliséză şi se completéză fórte încet; în acele oraşe germane în carĭ el funcţionéză, el se ocupă numaĭ de şcólele primare urbane; în Austria de şcólele primare şi de grădinile de copiĭ urbane şi de câte-và gimnasiĭ; în Ungaria şi în Rusia, afară de oraşul Moscova, numaĭ de şcólele secundare, la Paris de şcólele primare, cele secundare avênd de mulţĭ anĭ medicĭ pentru internatele lor, în unele oraşe din Elveţia de şcólele primare şi secundare,

în altele numaĭ de şcólele primare. Şcolariĭ şcólelor rurale nu beneficiéză de acéstă instituţiune, cu singura excepţiune a miculuĭ ducat Sachsen-Meiningen. Ca în altă parte lipsesc şi la noĭ mijlócele, pentru a asigurà şcólelor rurale, pe lângă inspecţiunile periodice rare şi un serviciŭ medical permanent, de aceea este necesar ca acele inspecţiunĭ periodice să se facă cu îngrijire, cu metodă, cel puţin de 3 orĭ pe an, ca ele să aibă în vedere nu numaĭ viéţa şcolară, şi în interesul general al igieneĭ, al conservăriĭ şi perfecţionăriĭ sănătăţiĭ, al tratamentuluĭ profilactic al copiilor maĭ slabĭ, trebue să ne folosim de înlesnirea ce ne presintă şcóla, că acolo găsim la un loc adunată o generaţiune întrégă a uneĭ localităţĭ. În unele casurĭ medicul află din examinarea şcolarilor, că un sat întreg este bântuit de râie, fără ca existenţa acesteĭ epidemiĭ să fi fost cunoscută primărieĭ şi adusă la cunoscinţa autorităţiĭ competinte. La examinarea amănunţită a şcolarilor se descoperă bóle necunoscute părinţilor, carĭ cer intervenirea medicală: herniĭ, lesiunĭ ale corduluĭ, vegetaţiunĭ în nas; la aşezarea copiilor în bancă, la alegerea loculuĭ ce trebue să ocupe ceĭ cu auḑul slab, cu vederea scurtă, se întâlnesc interesele pedagogice cu cele medicale. Medicul, pe lângă acţiunea preventivă, trebue să aibă şi misiune curativă faţă cu şcolariĭ săracĭ, carĭ trebue să priméscă medicamente gratuite fără multă formalitate. În unele casurĭ medicul, cu concursul învĕţătoruluĭ, trebue să influenţeze şi condiţiunile igienice ale copiilor afară din şcólă, să le asigure hrana maĭ bună, să-ĭ feréscă de ocupaţiune excesivă în casă şi la câmp. Am expus dejà în «Rapórtele generale asupra serviciuluĭ sanitar al Regatuluĭ Român», pe aniĭ 1892—1897, lipsa de îngrijire medicală a şcolarilor bolnavĭ din comunele rurale, acelaşĭ lucru a constatat şi G. Bogdan în anul 1895, făcênd observaţiunea că copilul ţĕranuluĭ nostru, atins de o bólă cronică, care însă nu-l obligă a sta culcat, nu va fi nicĭ odată îngrijit şi căutat după cum trebue, pe când în şcólă, sub privegherea ómenilor competinţĭ, dînsul póte fi supus unuĭ tratament eficace şi inteligent, care adesea-orĭ va aduce vindecare.

Monitorul medical, I, Bucurescĭ 1862. Axel Key, *Schulhygien. Untersuchungen*, Leipzig 1889. I. Felix, *Raport. gener. asupra serv. sanit. al Regat. Rom.*, Bucurescĭ 1893—1899. Mangenot, *L'examen individuel et le bulletin sanitaire des écoliers*, în «Revue d'Hygiène», Paris 1894. G. Bogdan, *Sănătatea şi crescerea copiilor şcolarĭ*, Iaşĭ 1895. A. Schattenfroh, *Zur Schulartztfrage*, în «Monatschrift für Gesundheitspflege», XX, Wien 1902. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. der Schulhygiene*, Jena 1902.)

În Principatele Române găsim prima numire formală a unuĭ medic şcolar în anul 1785, este însă aprópe sigur că şi maĭ nainte, că chiar în secolul XVII, n'a lipsit din şcólele din Bucurescĭ şi din Iaşĭ acţiunea şi influenţa medicineĭ, căcĭ uniĭ dintre profesorii şcólelor domnescĭ aŭ fost medicĭ instruiţĭ. Din scrierea colegului nostru C. Erbiceanu asupra Cronicarilor grecĭ din epoca fanariotă, putem să extragem o listă bogată de mediciĭ-profesorĭ aĭ şcóleĭ domnescĭ de la Sf. Sava din Bucurescĭ, care începe cu Ioan Comnen Irotheiŭ, protomedic al luĭ Constantin Brâncoveanu, 1680—1700, şi se termină cu doctorul Constantin Vardalah, directorul Academieĭ din Bucurescĭ, 1805—1815. În anul 1785, Domnul Munteniei Michail Suţu a numit pe Ioan Manicat doctor al şcóleĭ domnescĭ, şi în anul 1786 Domnul Nicolae Mavrogheni numesce asemenea pe doctorul Constantin doctor al şcólelor. În anul 1803, Domnul Moldoveĭ Alexandru Moruzi hotărî ca şcólele să fie visitate de medicĭ. În anul 1814, Voda Caragea, organisând din noŭ şcóla Sf. Sava din Bucurescĭ, decide ca şcóla să aibă 4 profesorĭ şi 1 medic plătit din budgetul şcóleĭ; în anul 1816, Caragea fixéză retribuţiunea doctoruluĭ şcóleĭ Obedeanu din Craiova. În budgetul şcólelor muntene pe aniĭ 1824 şi 1825 figuréză 2 doctorĭ aĭ şcólelor, Hariton plătit cu leĭ 2.000 şi Panaiotache cu leĭ 1.800 pe an. În anul 1832 doctoriĭ Cihac şi Cuciureanu din Iaşĭ sunt consultaţĭ de guvern la alcătuirea regulamentuluĭ gimnasiuluĭ Vasilian; Academia Michăileană din Iaşĭ aveà în anul 1835 doctor şi infirmerie cu infirmieră. La Bucurescĭ, în anul 1833, doctorul Vasilopolu este numit doctor al internatuluĭ Sf. Sava. În budgetul şcólelor muntenescĭ pe anul 1839 figuréză între cheltuelile şcóleĭ Ionaşcu din Slatina léfa doctoruluĭ Lep, intre cheltuelele Colegiuluĭ Sf. Sava din Bucurescĭ léfa doctoruluĭ Formion; asemenea pe aniĭ 1840—1842. În Moldova, în anul 1841, funcţionà ca medic al seminaruluĭ Socola doctorul Viola, în anul 1842 doctorul C. Vărnav. Regulamentul şcólelor publice din Moldova din anul 1851 prescrie: fie-care internat va avé infirmerie, un medic se va orânduì ca să mérgă în tóte ḑilele, la césul hotărît, să cerceteze despre starea sănătăţiĭ la instituturile de internĭ şi la şcóla de fete; la bóle grave medicul va fi chemat îndată; la aceste infirmeriĭ va fi un îngrijitor de bolnavĭ («Manualul admin. al Princ. Moldoveĭ», Iaşĭ 1856. G. Missail, *Şcólele şi învĕţătura la Românĭ înainte de Regulament*, în «Bulet. Instrucţ. publ.», I, Bucurescĭ 1865—1866. C. Erbiceanu, *Cronicariĭ grecĭ din epoca fanariotă*, Bucurescĭ 1890. V. A. Urechiă, *Ist. şcól.*, 1892—1902. G. I. Ionnescu-Gion, *Ist. Bucurescilor*, 1899. N. Iorga,

Ist. Literat. rom. în sec. XVIII, Bucurescĭ 1901. *Anal. parlament. ale Rom.*, Bucurescĭ 1899—1902).

Am arătat dejà maĭ sus, că în anul 1862 s'aŭ introdus în România inspecţiunile regulate, periodice ale tuturor şcólelor. Dejà Ministrul Instrucţiuniĭ publice C. A. Rosetti a înţeles perfect menirea mediculuĭ şcóleĭ; într'o circulară din anul 1866, adresată medicilor internatelor, Ministrul îĭ învită ca să nu se ocupe numaĭ de eleviĭ bolnavĭ, ci să îngrijéscă şi de sănătatea elevilor carĭ nu sunt bolnavĭ, spre a prevenì bóla, să propue măsurile igienice necesare în internat şi în externat. De la anul 1866, Consiliile de igienă aŭ făcut inspecţiunile periodice ale şcólelor urbane prin delegaţĭ din sînul lor. Legea sanitară din anul 1874 însărcinéză pe mediciĭ din serviciul judeţelor şi oraşelor cu inspectarea periodică a şcólelor. În Bucurescĭ inspecţiunile medicale ale şcólelor aŭ devenit maĭ metodice de la anul 1875, când Consiliul de igienă al Capitaleĭ a elaborat un program, menit a face acéstă lucrare uniformă, care program cuprindeà tóte elementele corespunḑĕtóre cu cerinţele Igieneĭ şcolare din acel timp, dar lipsià la aceste inspecţiunĭ un medic familiarisat cu technica examenuluĭ ochilor. În anul 1881, medicul şef al oraşuluĭ (I. Felix) a rugat pe colegul sĕŭ N. Manolescu ca să constate întinderea între şcolarĭ a diferitelor viţiurĭ ale organelor vederiĭ şi N. Manolescu a primit în mod gratuit acéstă însărcinare, a examinat în curs de 2 anĭ ochiĭ a aprópe 3.000 şcolarĭ şi a publicat resultatul acestor cercetărĭ în cartea: *Studiĭ asupra miopieĭ*, Bucurescĭ 1883. Efectul practic a fost îmbunătăţirea unor condiţiunĭ igienice ale şcólelor, maĭ ales a mobilieruluĭ şi numirea în anul 1887 a unuĭ medic oculist al şcólelor primare din Bucurescĭ, dar acéstă funcţiune a fost iar desfiinţată prin budgetul oraşuluĭ pe anul 1889—1890. Tocmaĭ în anul 1902—1903, în urma impulsiuniĭ particulare date de N. Manolescu şi I. Felix, s'aŭ examinat din noŭ ochiĭ şcolarilor din şcólele primare din Bucurescĭ de N. Staicovicĭ şi N. Costin; în acelaşĭ timp s'a cercetat de Eug. Felix aparatul auditiv al şcolarilor din şcólele primare din Bucurescĭ.

Constatarea stăriĭ igienice a localuluĭ şi a tuturor instalaţiunilor şcóleĭ nu incumbă numaĭ medicilor. Regulamentul Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ pentru serviciul de inspecţiune al şcólelor din anul 1885 prescrie că în privinţa materială, inspectoriĭ şi revisoriĭ şcolarĭ aŭ să observe starea igienică a localuluĭ şi a mobilieruluĭ şcóleĭ, reparaţiunile necesare, curăţenia, tot ce privesce salubritatea şcóleĭ, în internate nutrimentul, îmbrăcămintea şi tótă întreţinerea internilor. Regulamentul pentru şcólele private din anul 1896 prescrie că inspecţiunea şcólelor

private de orĭ-ce natură se va face prin inspectoriĭ învĕţămîntuluĭ secundar şi primar, prin revisoriĭ şcolarĭ, prin delegaţĭ specialĭ numiţĭ de Ministerul Instrucţiuniĭ, din punctul de vedere medical de mediciĭ comunalĭ, judeţenĭ şi de alţĭ medicĭ delegaţĭ saŭ de Ministerul Instrucţiuniĭ, saŭ de Directorul general al serviciuluĭ sanitar. Între altele se va constatà prin inspecţiune, dacă nu se compromite sănătatea elevilor; resultatul fie-căreĭ inspecţiunĭ, fie şcolară, fie medicală, se va consemnà într'un proces-verbal.

În ceea ce privesce inspecţiunile medicale ale şcólelor nóstre în timpul de faţă, am arătat maĭ sus că ele maĭ lasă mult de dorit, că ele aŭ trebuinţă ca să fie reformate, maĭ ales în comunele rurale, unde chiar cu mijlócele actuale s'ar puté face maĭ mult decât ceea ce se face astăḑĭ. Dar şi în oraşele nóstre, serviciul medical al şcólelor este fórte imperfect şi se impune ca cel puţin în oraşele maĭ marĭ să se însărcineze medicĭ specialĭ cu serviciul medical al şcólelor. În oraşul Bucurescĭ aŭ funcţionat, de la anul 1896 până la anul 1900, 2 medicĭ însărcinaţĭ cu acest serviciŭ, de la anul 1901 funcţionéză în Bucurescĭ un singur medic al şcólelor, care lucréză conform cu instrucţiunile speciale din anul 1895, carĭ sunt pasibile de modernisare, în sensul celor pentru oraşul Wiesbaden reproduse maĭ sus. Dar un singur medic nu póte examinà în mod metodic, amănunţit, şi de maĭ multe orĭ pe an, 14.000—15.000 şcolarĭ. Şcólelor private se póte impune ca să aibă midiciĭ lor în parte, ast-fel ca mediciĭ primarĭ orĭ alţĭ delegaţĭ aĭ administraţiuniĭ centrale să fie însărcinaţĭ numaĭ cu controlul serviciuluĭ medical al şcólelor private.

13. Învĕţătura Igieneĭ în şcólă.

Pentru ca şcóla să facă pe omul capabil la muncă, la lupta pentru a-şĭ aşigurà un traiŭ cinstit şi fericit, ea trebue să-l înveţe cum are să-şĭ conserve şi să-şĭ perfecţioneze sănătatea, să o apere în contra numeróselor pericole ce o ameninţă. Prevenirea bólelor privesce atât pe individ, precum şi pe stat, dar atât profilaxia individuală precum şi conlucrarea fie-căruĭ cetăţean la măsurile colective, luate pentru apĕrarea, conservarea şi îmbunătăţirea sănătăţiĭ, sunt subordonate cunoscinţeĭ utilităţiĭ măsurilor recomandate şi prescrise în acest scop. Tot poporul trebue să posédă dar cel puţin noţiunĭ elementare despre trebuinţele fisice ale organismuluĭ omenesc şi animal şi despre bólele isvoríte din neîndeplinirea acestor trebuinţe. Numaĭ şcóla va desrădăcinà superstiţiunea care maĭ domnesce în casa ţĕranuluĭ, care in-

fluenţéză crescerea fisică a pruncilor şi causéză marea lor mortalitate, numaĭ şcóla va învinge apatia ţĕranuluĭ faţă cu măsurile prescrise pentru limitarea şi stârpirea epidemiilor şi epizootiilor, numaĭ învĕţătura de igienă va convinge pe ţĕrance, că copilul eĭ ca şi vita eĭ trebue să fie crescut şi îngrijit în alt mod decât cum se cresce şi se îngrijesce astădĭ. În clasele primare, afară de lecţiunile de Igienă, învĕţătorul propagă cunoscinţele de Igienă prin exemplul sĕŭ, prin cultivarea igieneĭ şcolare, a igieneĭ personale propriĭ, prin influenţarea părinţilor, prin povĕţuirea tineretuluĭ asupra diferitelor cestiunĭ de Igienă, pentru carĭ se presintă ocasiune la cetire, la învĕţătura elementelor de istorie naturală, de fisică, prin explicarea folosuluĭ măsurilor de curăţenie, cu carĭ maĭ ales învĕţătórea deprinde copiiĭ, stăruind ca să nu vie la şcólă decât spĕlaţĭ, peptănaţĭ, cu mânile curate, cu vestmintele şi încălţămintele curăţate, cu batista în buzunar, ca să nu scuipe pe jos ci în scuipătóre. În şcólele secundare se predă un curs sistematic de Igienă.

Este necesar ca viitorul învĕţător şi institutor să studieze Igiena sistematic în şcóla normală, dar acéstă necesitate a fost recunoscută târdiŭ, cu excepţiunea unor casurĭ isolate şi efemere, relatate în scrierile germane de pedagogie. Regulamentul şcóleĭ din Eichstaedt (Eichstaedtische Schulordnung) din anul 1785, programul şcóleĭ normale de institutorĭ din Hildburghausen din anul 1795, programul şcóleĭ primare superióre (Bürgerschule) din Lipsca din anul 1803, enumĕră şi Igiena între obiectele de învĕţat (*Kotelmanns Zeitschr. f. Schulgesundheitspflege*, Hamburg 1897. L. Burgerstein u. A. Netolitzky, *Handb. d. Schulhyg.* Jena 1902). Aceste programe n'aŭ avut viéţă lungă, pedagogiĭ de la finele seculuĭ XVIII încă nu eraŭ copţĭ pentru direcţiunea practică ce s'a dat şcóleĭ cu 60—75 anĭ maĭ târdiŭ, când s'a început în mod fórte imperfect cu învĕţămîntul asupra conservăriĭ sănătăţiĭ. În anul 1872, când s'a introdus învĕţămîntul Igieneĭ în şcólele normale din Prusia, el s'a limitat în cunoscinţa corpuluĭ omenesc prin desemne şi în poveţe asupra curăţenieĭ şi asupra primuluĭ ajutor în casul de accidente carĭ periclitéză viéţa omuluĭ. În seminare învĕţătura Igieneĭ a fost introdusă în Württemberg în anul 1889, în Austria în anul 1891.

La noĭ, de mult, legile instrucţiuniĭ şi programele şcolare aŭ prescris învĕţătura Igieneĭ. La seminariul Socola s'aŭ dat în anul 1842 lecţiunĭ de «instrucţiĭ sanitare», în anul 1843 de medicina populară. Legea instrucţiuniĭ din anul 1864 mănţine în seminare cursul de medicină populară, care în fapt a devenit tot de odată şi curs de Igienă, şi în

programul analitic al seminarelor din anul 1902 figuréză medicina populară şi Igiena. În şcólele primare, învĕţămîntul Igieneĭ a devenit obligatoriŭ în România în anul 1864—1865, în Prusia în anul 1872, în Belgia şi în Bavaria în anul 1880. Astăḑĭ el este introdus în şcólele primare ale maĭ tuturor statelor civilisate. În şcólele secundare s'a introdus învĕţătura Igieneĭ în Prusia în anul 1872, în România în anul 1874, în Ungaria în anul 1876, în Franţa în anul 1880—1881, însă limitat numaĭ la 12 lecţiunĭ, în Belgia în 1881, în Norvegia în 1896, în Austria în 1901. În şcólele normale primare se predă cursul de Igienă în Prusia de la anul 1872, în România de la anul 1876, în Franţa de la anul 1881, în Bavaria şi în unele cantóne ale Elveţieĭ de la anul 1898, în Austria de la anul 1901. În România se maĭ predă Igiena în şcóla normală superióră de fete de la anul 1898.

Din învĕţămîntul general al Igieneĭ face parte şi învĕţămîntul antialcoolic; el nu este de dată cu totul nouă; în literatura poporană română el există chiar de la începutul secoluluĭ XIX. De mulţĭ anĭ se rĕspândesc prin cartea de cetire a şcóleĭ primare poveţe asupra urmărilor abusuluĭ bĕuturilor spirtóse, atât la noĭ precum şi în Transilvania, Austria, Germania. Aprópe de finele secoluluĭ XIX s'a simţit necesitatea uneĭ propagande maĭ active prin şcóle contra alcoolismuluĭ, în Transilvania dejà în aniĭ 1854—1860, în Belgia de la anul 1887, în Franţa de la 1895, în România de la 1897; astăḑĭ participă la acéstă mişcare şcólele primare şi secundare din maĭ tótă Europa. La noĭ de la anul 1897 şi 1898, după îndemnul Ministeruluĭ Cultelor şi al Instrucţiuniĭ, învĕţătoriĭ şi institutoriĭ aŭ purtat propaganda antialcoolică şi afară din şcólă, în conferinţe populare, şi înaltul cler a invitat pe preoţiĭ din tótă ţéra ca şi eĭ să îndemne poporul la sobrietate.

Este folositor ca să se combată prin şcólă şi abusul tutunuluĭ, ca măsură preventivă contra Nicotismuluĭ, căruia nu i se dă atenţiunea ce i se cuvine.

14. Bibliografia română a Igieneĭ şcolare.

1800—1850.

V. Aaron, Vorbire în versurĭ de glume între Leonat, beţivul din Longobarda, şi între Dorofata, Bucurescĭ 1803.
N. D. Goussy, Les déviations de la colonne vertébrale, Thèse, Paris 1828.
A. Pann, Îndreptătorul beţivilor, Bucurescĭ 1832.
Const. nobilis a Vernav, Rudimentum Physiographiae Moldaviae, Dissertatio inauguralis, Budae 1836.

Fóia sătéscă a Principatuluĭ Moldoveĭ, Iaşĭ, 1839–1851.
Învĕţătorul satuluĭ, Bucurescĭ, 1843, 1844.

1850—1870.

Ehrlich, Cântece şi jocurĭ române, Iaşĭ 1850.
T. Codrescu, Uricariul, Iaşĭ 1852—1855.
A. Pann, Cântătorul beţieĭ, ediţia II. Bucurescĭ 1852.
I. Petric şi *G. Munteanu*, Înfricoşatele stricăciunĭ ale bĕuturilor de vinars-rachiŭ, Braşov 1854.
D. Ralet, Beţivul, cântec comic, Bucurescĭ 1857.
A. Velini, Manual de Metodică şi Pedagogie, Iaşĭ 1860.
Monitorul Medical al Românieĭ, Bucurescĭ, 1862—1866.
A. Fĕtu, Proiect de organisare a Poliţieĭ sanitare, Iaşĭ 1863.
A. H. Bassereau, Curs elementar de Antropologie şi de Medicină populară, Iaşĭ 1864.
Legea Instrucţiuniĭ publice, Bucurescĭ 1864.
Maria C. Rosetti, Mama şi copilul, Ḑiar de Duminică, Bucurescĭ, 1865, 1866.
Buletinul Instrucţiuniĭ publice, Bucurescĭ, 1865, 1866.
I. P. Eliade, Elemente de Pedagogie şi Metodologie, Ploescĭ 1867.
I. Felix, Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice şi asupra serviciuluĭ sanitar al oraşuluĭ Bucurescĭ, Bucurescĭ 1868—1891.
D. Grecescu, De l'Achorion Schoenleinii, Paris 1868.
I. C. Lerescu, Manual de Igienă, Bucurescĭ 1868.
V. A. Urechiă, Localurile de şcóle sătescĭ în România, Bucurescĭ 1868.
V. A. Urechiă, Raportul anual al şcóleĭ normale din Bucurescĭ, Bucurescĭ 1868.
G. Iuliano, Curs de Igienă, Iaşĭ 1869.
G. Moceanu, Gimnastica, Bucurescĭ 1869.

1870—1880.

S. Barnutiu, Pedagogie, Iaşĭ 1870.
I. Felix, Igiena şcólelor, în «Fóia Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român , an. I, Bucurescĭ 1870.
I. Felix, Tratat de Igienă şi de Poliţia sanitară, vol. I, Bucurescĭ 1870, vol. II 1889.
P. Vasicĭ, Catechismul sănătăţiĭ, Timişóra 1870.
A. Fĕtu, Manual de Medicină populară, Iaşĭ 1871.
N. Ióninŭ, Despre Râie, Iaşĭ 1872.
N. Negură, Igiena publică şi privată, Bucurescĭ 1873.
T. Codrescu, Doctorul sătenilor, Iaşĭ 1874.
Lege sanitară, Bucurescĭ 1874.
G. R. Melidon, Manualul învĕţătoruluĭ, Bucurescĭ 1874.
G. Munteanu şi *P. Solomon*, Educaţiunea şi Instrucţiunea, Blasiu 1874.
D. R. Cordescu, Noţiunĭ de Igienă privată, Bucurescĭ 1875.
G. Moceanu, Gimnastica populară raţionată, după Junot et Senglet, Bucurescĭ 1875.
M. Petrini-Galaţĭ, Curs de Higienă profesat la gimnasiul din Galaţĭ, Galaţĭ 1875.
G. Moceanu, Istoria şi Higiena gimnasticeĭ, Bucurescĭ 1876.
P. Vasicĭ, Higiena şi Şcóla, fóie pentru sănătate, morbĭ, educaţiune şi instrucţiune, Gherla, 1876—1879.
D. Cantemir, Conclusiunĭ igienice pentru crescerea copiilor, Piatra 1877.

M. Velceanu, Educaţiunea de şcólă şi acasă, Sibiiŭ 1877.
C. Constantiniu, Raport asupra studiilor de Gimnastică şcolară făcute în străinătate, «Românul» 1878.
G. Moceanu, Memoriul asupra Gimnasticeĭ şi a călătoriilor sale, ediţ. I. Buc. 1879.
Chr. Păunescu, Elemente de Igienă, Ploescĭ 1879.

1880—1885.

C. C. Codrescu, Compendiŭ de Igiena generală şi aplicată, Bârlad 1880.
I. Drăgescu, Maternologia, educaţia igienică, Ploescĭ 1880.
I. P. Eliade, Istoria Pedagogieĭ, Ploescĭ 1880.
T. Filipescu, Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice şi serviciuluĭ sanitar al oraşuluĭ Iaşĭ, Iaşĭ 1880—1888.
C. I. Istrati, Consideraţiunĭ asupra importanţeĭ şi necesităţiĭ Gimnasticeĭ, Buc. 1880.
I. Lerescu, Manual de Igienă, edit, II, Bucurescĭ 1880.
Ilarion Puşcariŭ, Principiĭ din Pedagogia generală, Sibiiŭ 1880.
V. Bianu, Igiena oraşuluĭ Bucurescĭ, Tesă, Bucurescĭ 1881.
C. Codrescu, Liceul din urbea Bârlad, Bârlad 1881.
N. P. Takeanu, Elemente de Igienă, Galaţĭ 1881.
C. Codrescu, Medicina populară, Bârlad 1882.
Rapórtele membrilor Consiliuluĭ sanitar superior asupra inspecţiunilor sanitare anuale, în «Monit. ofic.», 1882—1891.
Şcóla Română, revistă şcolară, Ploescĭ 1882, 1883, 1884.
I. Felix, Dare de sémă despre Exposiţiunea de Igienă din Berlin din anul 1883, Bucurescĭ 1883.
N. Manolescu, Studiĭ asupra Miopieĭ cu examenul a 2.991 elevĭ din şcólele din Bucurescĭ, Bucurescĭ 1883.
G. Angelescu, Medicina poporală, Buzĕŭ 1884.
I. Banciŭ, Medicina poporală, Craiova 1884.
I. Felix, Dare de sémă asupra Exposiţiuniĭ de Igienă din Londra din anul 1884, Bucurescĭ 1884.
Sp. C. Haret, Raport general anual al învĕţămîntuluĭ, Bucurescĭ 1884.
G. Vuia, Igiena poporală, Arad 1884.

1885—1890.

C. Codrescu, Compendiŭ de Igienă, ediţ. II, Bârlad 1885.
Curs elementar de Economie domestică pentru clasa IV primară de fete, de o asociaţiune de învĕţătorĭ, ediţ. II, Bucurescĭ 1885.
I. Felix, Manual de Igienă pentru şcólele rurale, Bucurescĭ 1885.
I. Felix, Maĭ multe articole de Igiena şcolară, în «Zeitschrift für Schulgesundheitspflege», Hamburg, 1885—1899.
I. E. Florescu (General), Instrucţiunea militară basată pe şcólă, conferinţă, Bucurescĭ, 1885.
Instrucţiunile Consiliuluĭ sanitar superior asupra măsurilor de luat în comunele rurale contra bólelor molipsitóre, Bucurescĭ 1885.
P. Ispirescu, Jucăriĭ şi jocurĭ de copiĭ, Sibiiŭ 1885.
E. Rizu, Prescurtare de Igienă şi de Medicină poporală pentru şcólele primare rurale, Iaşĭ 1885.

A. D. Xenopol, Memoriul asupra învĕţămîntuluĭ superior în Moldova, Iaşĭ 1885.
A. D. Xenopol şi *C. Erbiceanu*, Serbarea şcolară de la Iaşĭ, Iaşĭ 1885.
I. Alexie şi *N. C. Laţcu*, Curs elementar de Economie domestică pentru clasa IV primară de fete, Bucurescĭ 1886.
I. Atanasescu, Resumat din cursul de Igienă, Craiova 1886.
I. C. Drăgescu, Igiena poporală, Constanţa 1886.
N. Ieremievicĭ-Dubăŭ, Manual de Gimnastică, Cernăuţĭ 1886.
G. Moceanu, Cursul de Gimnastică pentru şcólele de fete, Bucurescĭ 1886.
E. Baican, Moda, Focşanĭ 1887.
D. I. Buzĕŭ, Importanţa medicineĭ în învĕţămîntul clerical, Pitescĭ 1887.
D. I. Buzĕŭ, Igiena rurală, Bucurescĭ 1887.
A. Fotino, Raport asupra inspecţiuniĭ sanitare pe anul 1886, Bucurescĭ 1887.
I. Gârboviceanu, Die Didaktik Basedows im Vergleiche zur Didaktik des Comenius, Bucarest 1887.
Kiajna (Irina Câmpineanu), Simples causeries d'une mère, Bucarest 1887.
G. Moceanu şi *N. Velescu*, Gimnastica poporală raţionată, Bucurescĭ 1887.
D. A. Sturdza, Discursurĭ pedagogice, Bucurescĭ 1887.
I. C. Drăgescu, Igiena şi Medicina poporană, Constanţa 1888.
I. Felix, Dare de sémă asupra Congresuluĭ VI internaţional de Igienă şi de Demografie şi asupra Exposiţiuniĭ de Igienă din Viena, Bucurescĭ 1888.
Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ publice, Tabele statistice relative la clădirile, mobilierul, populaţiunea şi întreţinerea şcólelor primare urbane, Bucurescĭ 1888.
A. N. Vitzu, Studiŭ asupra învĕţămîntuluĭ secundar, Bucurescĭ 1888.
D. Braviceanu, Noţiunĭ de Igienă şi Medicină populară pentru şcólele primare, Craiova 1889.
A. Fotino, Raport asupra inspecţiuniĭ sanitare făcute în anul 1888, Bucurescĭ 1889.
G. I. Gillorteanu, Călăuza învĕţătoruluĭ, Bucurescĭ 1889.
C. D. Gheorghiu, Manual complet de Gimnastică, Piatra 1889.
S. C. Haret, Localele de şcólă primară, Bârlad 1889.
G. Rojniţă, Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice şi serviciuluĭ sanitar al oraşuluĭ Iaşĭ, 1889—1899.
I. Theodori, Raport asupra inspecţiuniĭ sanitare, în «Monit. Ofic.», 1889.

1890—1895.

I. Felix, Igiena la Exposiţiunea universală de la Paris din anul 1889, Bucurescĭ 1890.
Gimnasticul Român, revistă mensuală dirig de D. Ionescu, Bucurescĭ 1890—1897.
G. Leonescu, Igiena vederiĭ, 1890.
N. Măldărescu, Raport asupra inspecţiuniĭ sanitare făcute în anul 1889, Bucurescĭ 1890.
Şcólele nóstre sătescĭ, localurile, Bucurescĭ 1890.
Hermina Walch, Studiĭ asupra stăriĭ igenice a şcólelor publice din Bucurescĭ, Bucurescĭ 1890.
Statutele societăţiĭ române pentru grădinĭ de copiĭ (Capitala Bucurescĭ), Bucurescĭ 1890.
C. Dimitrescu-Iaşĭ, Revista pedagogică, Bucurescĭ, 1891—1898.

I. Felix, Raport asupra Congresuluĭ internaţional de Igienă şi Demografie din Londra, în «Monit. ofic.», 1891.
I. I. Gabrilescu, Curs de Pedagogie, Craiova 1891.
N. Manolescu, Apĕrătorul sănătăţiĭ, Bucurescĭ, 1891—1896.
G. Mileticĭ, Câte-và regule igienice pentru şcólele primare, Craiova 1891.
A. T. Puiŭ, Noţiunĭ de Igienă şi Medicină poporală pentru şcólele primare de ambe sexe, Iaşĭ 1891.
C. Rizu, Schiţă de Igienă şi de Medicină poporală, Iaşĭ 1891.
N. St. Velescu, Gimnastica de casă, Bucurescĭ 1891.
D. I. Buzĕŭ, Medicina populară, Bucurescĭ 1892.
C. Constantiniu, D. Ionescu şi *F. Stănciulescu*, Educaţiunea fisică, revistă mensuală a societ. profesorilor de gimnastică, Bucurescĭ, 1892—1896.
I. S. Floru, Educaţiunea şi Instrucţiunea la Helenĭ, Bucurescĭ 1892.
A. Fotino, Raport asupra inspecţiuniĭ sanitare din anul 1891, Bucurescĭ 1892.
N. Georgescu, Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice şi serviciuluĭ sanitar a oraşuluĭ Bucurescĭ, Bucurescĭ 1892—1903.
E. Lebell, Manual de Igienă, Iaşĭ 1892.
I. Popescu, Pedagogia, lucrată pe basele psichologice şi etice ale realismuluĭ Herbartian, ediţ. II, Sibiiŭ 1892.
M. Timuş, Educaţia, revista lunară, 1892.
V. A. Urechiă, Istoria şcólelor, Bucurescĭ 1892—1901.
A. Urechiă, Igienă, Bucurescĭ 1892.
I. Bucovineanu, D. Teodor, V. Mândru, C. Ionescu, I. Burghelea şi *C. Bucovineanu*, Manual pentru exerciţiĭ fisice, Botoşanĭ 1893.
A. Costiniu, Abusurile la copiĭ, Bucurescĭ 1893.
I. Felix, Rapórtele generale asupra Igieneĭ publice şi asupra serviciuluĭ sanitar al Regatuluĭ Român, Bucurescĭ 1893—1899.
P. Gârboviceanu, *Ioan Amos Comenius*, Didactica magna, tradusă şi însoţită de precuvîntare şi introducere, Bucurescĭ 1893.
C. Istrati, Memoriul asupra internatelor Statuluĭ, Bucurescĭ 1893.
Legea sanitară (modificată), Bucurescĭ 1893.
L. A. Legond, Igiena cântăreţuluĭ, tradusă de M. Cordoneanu, Bucurescĭ 1893.
Regulamentul pentru construcţiunea localelor pentru şcóle primare urbane şi rurale, Bucurescĭ 1893.
F. Settelin, Gimnastica în şcólele normale de fete, Bucurescĭ 1893.
D. I. Buzĕŭ, Sarcologia medicală, Bucurescĭ 1894.
Elian de la Gruia, Exerciţiĭ şi Jocurĭ gimnastice, Bucurescĭ 1894.
D. Ionescu, Memoriŭ asupra introduceriĭ jocurilor în internatele nóstre de ambe sexe, în revista «Educaţiunea fisică», III, Bucurescĭ 1894.
N. Manolescu, Memoriŭ asupra Conjunctiviteĭ granulóse, Bucurescĭ 1894.
Regulament pentru serviciul sanitar de judeţe, Bucurescĭ 1894.
Regulament pentru prevenirea bólelor infecţióse, Bucurescĭ 1894.
I. Ştefănescu, Consideraţiunĭ asupra Igieneĭ şi Demografieĭ judeţuluĭ Ilfov, Bucurescĭ 1894.

1895—1900.

Z. Arbore, Anuarul statistic al oraşuluĭ Bucurescĭ, 1895—1902.
G. Bogdan, Sănătatea şi educaţiunea copiilor noştri, Iaşĭ 1895.

R. S. Corbu, Congresul de Gimnastică ţinut la Breslau în 1894, Brăila 1895.
P. Gârboviceanu, Darea de sémă asupra mersuluĭ Societăţeĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român şi şcólele eĭ, froebeliană, primară şi normală, pe anul 1894—1895, Bucurescĭ 1895.
Ministerul Cultelor şi al Instrucţiuniĭ publice, Statistica clădirilor şcolare, Bucurescĭ, 1895—1899.
G. Moceanu, Memoriile asupra istorieĭ Gimnasticeĭ în România, ediţiunea II, Bucurescĭ 1895.
Primăria oraşuluĭ Bucurescĭ, Instrucţiunĭ asupra inspecţiunilor sanitare ale şcólelor, Bucurescĭ 1895.
I. Ştefănescu, Mersul Igieneĭ publice în judeţul Ilfov în anul 1895—1896.
S. Stoica, Igiena copiluluĭ, Sibiiŭ 1895.
Lege pentru facerea clădirilor şcolare primare şi înfiinţarea Caseĭ şcólelor, Bucurescĭ 1896.
Albina, revistă enciclopedică populară, redigiată de I. Kalinderu P. Gârboviceanu, G. Coşbuc, I. Otescu, P. Dulfu, Col. P. V.-Năsturel, Gh. Adamescu, V. S. Moga, N. Nicolaescu, Gr. Teodosiu, C. Popovicĭ-Taşcă, Bucurescĭ, 1897—1903.
Biblioteca Ligeĭ Române în contra Alcoolismuluĭ, Iaşĭ, 1897—1903.
V. Gr. Borgovanu, Istoria Pedagogieĭ, Bucurescĭ 1897—1898.
D. I. Buzĕŭ, Igiena şi arta medicală pentru seminare, şcóle normale şi licee, Bucurescĭ 1897.
D. Cantemir, Consiliĭ igienice pentru crescerea copiilor, Piatra 1897.
C. Diaconovits, Enciclopedia Română, Sibiiŭ, 1897—1903.
P. Gârboviceanu, Dare de sémă asupra mersuluĭ Societăţiĭ pentru învĕţătura poporuluĭ român şi şcólelor eĭ pe anul 1896—1897, Bucurescı 1897.
M. I. Ionescu, Manual de Gimnastică, Craiova 1897.
I. Kalinderu, Cum trebue să fie învĕţătorul, în Discursurĭ, Bucurescĭ 1897.
Ermina Kaminski şi *Ortensia Buzoianu*, Curs elementar de Economia casnică pentru şcólele secundare de fete, Botoşanĭ 1897.
S. Argeşianu, Noţiunĭ de Igienă şi Medicină poporală, Bucurescĭ 1898.
Biblioteca antialcoolică a Ministeruluĭ Instrucţiuniĭ publice şi al Cultelor, Bucurescĭ, 1898—1903.
A. Nicolaŭ, Protecţiunea copiilor maltrataţĭ şi moralmente părăsiţĭ, Bucurescĭ 1898.
Oina, în «Albina», I, 1898.
I. Rizu, Noţiunĭ dn Anatomie şi de Gimnastică pentru şcólele secundare, Bucurescĭ 1898.
I. Ştefănescu, Călăuza sanitară şi igienică, revistă bilunară, Bucurescĭ, 1898—1903.
T. Vasilescu, Educaţiunea fisică, Câmpulung 1898.
I. Găvănescu, Curs de Pedagogie, Bucurescĭ 1899.
D. Gerota, Efectele şi desavantagele purtăriĭ corsetuluĭ, conferinţă, Bucurescĭ 1899.
D. Ionescu, Gimnastica în Comisiunea pentru alcătuirea nouĕlor programe şcolare, Bucurescĭ 1899.
Ministerul Instrucţiuniĭ publice şi al Cultelor, Regulament pentru concursurĭ de Oină, Bucurescĭ 1899.
Ministerul Instrucţiuniĭ publice şi al Cultelor, Statistica învĕţămîntuluĭ, Bucurescĭ, 1899—1903.
P. Pelissier, Tratat elementar de Higiena practică şi socială, Piatra 1899.

N. Velescu și N. Dimitrescu-Țĕranu, Gimnastică și Jocurĭ, Influența exercițiilor fisice asupra diferitelor funcțiunĭ, Bucurescĭ 1899.

1900—1903.

O. Blasianu, Dare de sémă asupra serviciuluĭ sanitar al județuluĭ Ilfov pe anul 1899—1900, Bucurescĭ 1900.
G. Crăiniceanu, Igiena ochilor, Bucurescĭ 1900.
Die Gesundheitspflege der Augen, Tübingen 1900.
I. Kalinderu, Îndrumărĭ date agenților Domeniuluĭ Coróneĭ, Bucurescĭ 1900.
Ermina Kaminski, Rolul femeeĭ în Igiena casnică, Bucurescĭ 1900.
M. Minovicĭ, Antialcoolul, organul Ligeĭ antialcoolice, Bucurescĭ 1900.
Memoriŭ asupra cantinelor școlare, Bucurescĭ 1900.
Cr. S. Negoescu, Anuarul oficial al Caseĭ Școlelor, anul I, 1899—1900, Bucurescĭ 1900.
B. V. Achille, Metodologia Gimnasticeĭ și a Cântuluĭ, Bucurescĭ 1901.
Alexandrescu-Dorna, Casa școlelor, înființarea și activitatea eĭ, Bucurescĭ 1901.
Budgetul de veniturĭ și cheltuelĭ al Caseĭ școlelor, 1901—1902, Bucurescĭ 1901.
V. Dobrin, Mijlóce pentru clădirea școlelor rurale, Iașĭ 1901.
P. Gârboviceanu, Dare de sémă despre mersul Societățiĭ pentru învĕțătura poporuluĭ român, Bucurescĭ 1900 și 1901.
A. Georgescu, Elemente de Gimnastică, Călărașĭ 1901.
I. Kalinderu, Despre lucrul manual în școle. Prefața la cărticica VI-a a Bibliotecii populare a Administrațiuniĭ Domeniuluĭ Coróneĭ, Bucurescĭ 1901.
C. Lascar și I. Bibiri, Colecțiunea legilor și regulamentelor asupra instrucțiuniĭ, Bucurescĭ 1901.
Lege asupra învĕțămîntuluĭ primar și normal primar, Bucurescĭ 1901.
Lege asupra învĕțămîntuluĭ profesional, Bucurescĭ 1901.
Lege asupra învĕțămîntuluĭ secundar și superior, Bucurescĭ 1901.
Calistrat Scutărescu, Educația copiilor, Piatra 1901.
Societatea sc.-lit. Tinerimea Română, Regulamentul concursuluĭ de educațiune fisică, Bucurescĭ 1901.
G. D. Spineanu, Surmenagiul intelectual în școlă și societate, conferință, Bucurescĭ 1901.
Statutul Societățiĭ «Cantina școlară» din județul Covurluiuluĭ, Iașĭ 1901.
A. Urechiă, Nouĕ elemente de Igienă, Bucurescĭ 1901.
C. Brăileanu, Câte-và considerațiunĭ relative la oboséla musculară, Tesă, Iașĭ 1902.
M. M. Dobrovicĭ, Educațiunea mamelor, conferință, Craiova 1902.
A. Gălcă, Memoriŭ asupra școlelor de lucru manual din Suedia și Danemarca și despre rĕspândirea acestuĭ învĕțămînt la noĭ, în «Buletinul oficial al Ministeruluĭ Cultelor și al Instrucțiuniĭ», vol. IX, Bucurescĭ 1902.
Ermina Kaminski, Îmbrăcămintea femeiĭ, conferință, Bucurescĭ 1902.
At. Marienescu, Instrumente de scriere și de cultură la Greciĭ și la Romaniĭ vechĭ, în «Transilvania», XXXIII, 3, Sibiiŭ 1902.
A. Mureșianu, Memoriŭ asupra lucruluĭ manual, în «Buletinul oficial al Ministeruluĭ Instrucțiuniĭ», IX, 1902.
St. Nanulescu, Curs practic de Musica vocală, Bucurescĭ 1902.
Cr. Orĕscu, Vegetațiunile adenoide, Bucurescĭ 1902.
Virgil Șotropa, Istoria școlelor Năsăudene, în «Transilvania», XXXIII, Sibiiŭ 1902.

N. Severeanu şi *M. Severeanu*, Curs elementar de Musica vocală pentru şcólele secundare, Bucurescĭ 1902.

G. Socor şi *C. Brăileanu*, Câte-và cercetărĭ asupra oboseleĭ musculare la om, în «Buletinul Societăţiĭ de medicĭ şi naturalişti din Iaşĭ», XVI, Iaşĭ 1902.

Statutele Societăţiĭ pentru ajutorul elevilor săracĭ din Pitescĭ şi a Catinelor şcolare din judeţul Argeş, Pitescĭ 1902.

Statutele Societăţiĭ Cantinele şcolare din judeţul Ilfov, Bucurescĭ 1902.

Eugeniŭ Felix, Importanţa examenuluĭ aparatuluĭ auditiv la copiiĭ din şcólele primare, Bucurescĭ 1903.

I. Felix, Medicul poporuluĭ, în «Biblioteca Societăţiĭ Stéua», No. 5, Bucurescĭ 1903.

V. S. Moga, Şcóla de lucru manual de la Nääs din Suedia, în «Albina» VI, Bucurescĭ 1903.

V. S. Moga, Teoria pedagogică a lucruluĭ manual, în «Albina», VI, Bucurescĭ 1903.

I. St. Paulian, Corurĭ pentru şcólele secundare, Bucurescĭ 1903.

A. Urechiă, Noţiunĭ de Igienă, Bucurescĭ 1903.

CUPRINSUL